VAŠINGTONAS

LIKIMAI

VAŠINGTONAS

Karvedys, politikas, prezidentas, žmogus

Biografinė apybraiža

DAJALITA
Kaunas
1999

UDK 973: ..shington
Va 362

ISBN 9986-951-01-1

Yra vardų, kuriuos ištarus, bemat prieš akis iškyla valstybė. Tie vardai — nacionalinės istorijos nemari dalis. Vardai — simboliai, spinduliuojantys begalinės šlovės šviesa. Realaus žmogaus — „likimų lėmėjo" — bruožai tarsi ištirpsta, palikuonims palikdami stipriai mitologizuotą, antikos herojų primenantį vaizdą.

Vienas tokių Amerikos istorijos nepamirštų žmonių — Džordžas Vašingtonas, kurį dar gyvą pagarbiai vadino „Šalies Tėvu". Pirmas Šiaurės Amerikos karo vadas, sukilęs prieš britų savivalę, pirmas JAV prezidentas, pirmas iš tų, kuriuos Amerika iki šiol pagarbiai vadina „Tėvais-įkūrėjais". Pernai gruodį sukako du šimtai metų nuo Vašingtono mirties. Matuojant Amerikos istorijos, kuriai šiek tiek daugiau nei du amžiai, mąstais, — tarpas nemenkas. Vašingtono darbai ir veiksmai neužmiršti. O argi galima pamiršti žmogų, kurio vardu pavadinta galingiausios šiuolaikinio pasaulio šalies — Jungtinių Amerikos Valstijų — sostinė? Žinoma, ne!

Garbę Vašingtonas pelnė tuo laiku, kai ne vienas, net labiausiai patyręs spėjikas, negalėjo įsivaizduoti, kuo Amerika taps ateityje. „Senojo ir naujojo pasaulio didvyris" markizas de Lafajetas jį vadino „viso pasaulio laisvės patriarchu ir Generalisimu".

Kiekvienas, bent šiek tiek mokslo ragavęs europietis, XVIII amžiaus pabaigoje įkėlęs koją į „laisvės žemę", laikė garbe susitikti su garsiuoju generolu arba bent kuo daugiau apie jį sužinoti. Susitikti su JAV prezidentu... Dabar, XX amžiaus pabaigoje, tai ne taip jau paprasta. O tada, XVIII šimtmetyje? Nespėliokime. Verčiau pasiklausykime, ką rašė tuo laiku Ameriką aplankęs žinomas rašytojas Fransua Renė de Šatobrianas:

„Kai aš atkeliavau į Filadelfiją (1791 m.), — prisiminė Šatobrianas, — generolas Vašingtonas buvo kažkur išvykęs; teko jo laukti beveik savaitę. Jis pralėkė pro mane karietoje, pakinkytoje ketvertu arklių. Tuo laiku aš įsivaizdavau Vašingtoną tik cincinatu; cincinatas karietoje ne labai atitiko mano 296 metų (pagal Romos kalendorių) respublikos įvaizdį. Vašingtonas panėšėjo į valstietį, lazda ujantį jaučius ir pėdinantį paskui plūgą. Tačiau kai įteikiau jam savo rekomendacinį laišką, Vašingtonas sutiko mane labai nuoširdžiai, kaip tikras romietis.

Jungtinių Valstijų prezidento rūmai priminė nedidelį namą, niekuo nesiskiriantį nuo kitų: prie durų — nei sargybinių, nei tarnų. Pasibeldžiau; išėjo jaunutė tarnaitė. Paklausiau, ar generolas namie; ji atsakė — namie. Tariau — noriu įteikti jam laišką. Tarnaitė paklausė, kas aš — mano pavardė gana sunki angliškai ausiai; negalėjusi jos įsiminti, ji maloniai pasiūlė : „Walkin, sir. Užeikite, pone“, — ir pirma manęs nušmėžavo siauru koridoriumi; įvedusi į priimamąjį, paprašė palūkėti.

Po keliolikos minučių įėjo generolas: aukštas, ramus, išdidus — lygiai toks, kokį mačiau portretuose. Nieko nesakęs, įteikiau jam laišką; jis nuplėšė antspaudą, akimis perbėgo tekstą ir šūktelėjo: „Pulkininkas Armanas!“ Taip jis vadino markizą de La Ruerį, ir kaip tik taip markizas buvo pasirašęs laišką.

Atsisėdome. Aš paaiškinau atvykimo tikslą. Jis kalbėjo ir prancūziškai, ir angliškai. Gerokai nustebęs klausėsi mano aiškinimo; aš tai pastebėjau ir kiek nusivylęs tariau: „Šiaip ar taip, atidaryti šiaurės vakarų sąsiaurį (Šatobrianas atvyko į Jungtines Valstijas, turėdamas tikslą ištirti šiaurės jūrų kelią tarp Atlanto ir Ramiojo vandenynų) lengviau nei sukurti naciją, o naciją jūs sukūrėte“. — „Well, well, young man! Gerai, gerai, jaunuoli!“ — sušuko jis, ir ištiesė man ranką. Pakvietęs pasilikti pusryčių, išėjo.

Kvietimo neatsisakiau. Prie stalo buvome penki ar šeši. Kalba sukosi apie Prancūzijos revoliuciją. Generolas parodė Bastilijos raktą. Tai buvo tik žaislelis, kuriuos tuo laiku dalijo į kairę ir į dešinę. Jeigu Vašingtonas būtų žinojęs, kaip žemai puolė Bastilijos užkariautojai, ne taip būtų vertinęs tą relikviją... Dešimtą valandą vakaro aš atsisveikinau su Vašingtonu; daugiau jo niekada nebemačiau... Toks buvo mano susitikimas su kareiviu-piliečiu, pusės pasaulio užkariautoju".

Netrukus likimas į Jungtines Valstijas atnešė kitą įžymybę — Šarlį Morisą de Taleiraną, tuo laiku kaip tik pradėjusį kilti nuostabios karjeros laiptais. Taleiranas susidraugavo tik su vienu žymiu Amerikos veikėju — Aleksandru Hamiltonu. Su Vašingtonu nesusitiko, tačiau nepaklausinėjęs amerikiečių apie jų didvyrį, smalsusis prancūzas, žinoma, neištvėrė. Jis taip pat paliko įdomių atsiminimų.

Bet kuri tauta, net pati pragmatiškiausia, negali išsiversti be savo didvyrių, kurių asmenyje įsikūnija nacionalinis charakteris ir nacionaliniai tautos bruožai. Vargu ar kas galėtų paneigti šį faktą.

Amerikos didvyriai gimė Nepriklausomybės kovų metais. Nuo tada, tiesą sakant, ir prasidėjo JAV nacionalinė istorija. Džordžą Vašingtoną jau amžininkai įtraukė į nacionalinės istorijos analus.

Amerikos neįmanoma įsivaizduoti be Vašingtono lygiai kaip Paryžiaus be Eifelio bokšto, Maskvos — be Kremliaus, Londono — be Big Beno.

Vašingtono gyvenimas ir pomirtinis likimas tarsi Amerikos svajonių personifikacija. Daugiavaikio Virdžinijos plantatoriaus sūnus, vienuolikametis netekęs tėvo, šešiolikos — visiems laikams susivaidijęs su motina, ryžtingai skynėsi sau kelią ir, sulaukęs dvidešimties, jau buvo gana daug pasiekęs. Bet tikroji garbė dar buvo prieš akis. Keturiasdešimt trejų metų Vašingtonas — kontinento armijos vyriau-

siasis karo vadas; keturiasdešimt ketverių nugali anglus prie Trentono; keturiasdešimt devynerių — prie Jorktauno su generolu Kornvaliu pasirašo kapituliacijos aktą, o tai, galima sakyti, buvo didvyriškas kolonistų laimėjimas prieš galingą metropoliją. Penkiasdešimt septintaisiais gyvenimo metais Vašingtonas išrenkamas pirmuoju Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentu. Po to — perrenkamas antrą kartą.

Vašingtono vaidmuo Jungtinių Valstijų ir apskritai XVIII amžiaus istorijoje — be galo svarbus ir neginčytinas. Kai žinia apie didžiojo amerikiečio mirtį pasiekė Prancūziją, čia buvo paskelbtas nacionalinis gedulas. Prancūzijos respublikos kareiviams buvo perskaitytas Pirmojo konsulo įsakymas: „Vašingtonas mirė! Šis įžymus žmogus kovojo prieš tironiją; jis apgynė savo tėvynės nepriklausomybę. Jo atminimas visuomet liks brangus prancūzų tautai, kaip ir visiems laisviems abiejų pasaulio dalių žmonėms...“ Kas žino, gal šie žodžiai, skambėję tolimojoje Prancūzijoje, geriausia epitafija pirmajam Jungtinių Valstijų prezidentui, „Šalies Tėvui“ — Džordžui Vašingtonui.

I skyrius

Gyvenimo patirtis — deja! — skaudžiai primena, kad grįžti į praeitį neįmanoma ir sustiprina mano seną įsitikinimą — net viršžmogiškos jėgos negali pakeisti likimo, kuris yra galingesnis už mus.

D. Vašingtonas, 1798
Iš laiško S. Ferfaks

Mūsų laikais retai kas žino savo giminės istoriją — ačiū Dievui, jei dar prisimenama trečioji karta!

O laikas nenumaldomai bėga ir viskas išnyksta užmaršties rūke...

Visai kas kita — XVIII amžius. Laikas tada tekėjo lėtai. Vakarai prie žvakių šviesos, neskubri kalba apie artimesnius ir tolimesnius giminaičius — šneka apie tuos laikus, kai žmonės buvo geresni ir doresni. Ar bent jau tvirtesni kūnu ir siela. O gal tik taip atrodė — kas supaisys?

Džordžo Vašingtono senoliai buvo anglai, ir į Naująjį pasaulį jie pakliuvo ne iš didelio noro, o Anglijos revoliucijos siautulingų audrų nešami. XVII amžiaus viduryje Eekso grafystėje gyveno kuklus anglų šventikas, garbusis tėvas Lourensas Vašingtonas. Jis garbino Dievą, bet dar labiau — stiprų alų. Apskritagalviai puritonai, paklusnūs O.Kromvelio tarnai, negalėjo nė pamanyti, kad nuolatinis alinės lankytojas, skandalus mėgstantis bjaurus šventikas, tarnautų Dievui. 1643 metais, gindami savo idealus, jie išvijo nenaudėlį iš parapijos. Lourensas, netekęs pragyvenimo šaltinio, po dešimties metų mirė skurde. Du sūnūs po kurio laiko ryžosi ieškoti laimės už vandenyno, Amerikoje.

1657 metais vyresnysis, dvidešimtpenkiametis Džonas, iškėlė koją Virdžinijoje — ten įsikūrė kartu su broliu. Prekybinio laivo, kuriame tarnavo Džonas, kapitonas, pabandė jį susigrąžinti per teismą. Bet Džonas buvo ne iš kelmo spirtas: apkaltino kapitoną — girdi, šis laikęs rejoje moterį, be kaltės apkaltintą raganavimu... Į kapitono teismą Džonas nenuvyko — pasiteisino neturįs laiko, kadangi reikėjo pakrikštyti pirmagimį Lourensą (Vašingtono senelį).

Kol sukosi teismo mašina, jis suskubo vesti turtingąją Aną Pop ir įleisti šaknis kolonijoje.

Džonas gana greitai Virdžinijoje pasiekė tokią socialinę padėtį, kokią jo tėvas turėjo Anglijoje. Tapo taikos teisėju ir berdžesu — Virdžinijos asamblėjos žemųjų rūmų nariu, įsigijo nekilnojamo ir kilnojamo turto, o mirus pirmai žmonai, dar du kartus vedė. Antrąją žmoną Džonas puikiai pažinojo dar prieš sumainant žiedus. Jis, taikos teisėjas, nagrinėjo jos bylą — moteris buvo kaltinama viešųjų namų laikymu. Kai mirė ir antroji žmona, susituokė su jos seserimi, irgi gera pažįstama: teisė ją už nepadorų elgesį — buvo liūdnai pagarsėjusi kolonijos gubernatoriaus meilužė. Prieš susituokdama su Džonu, ji spėjo tris kartus tapti našle. Tais laikais Naujajame pasaulyje tuokdavosi daug kartų ir jauni mirdavo. Džonas mirė 1677 metais, sulaukęs vos keturiasdešimt penkerių.

Tai buvo ryžtingas žmogus, atkakliai siekęs savo tikslo ir žengęs nusibrėžtu keliu. Kartais Džonas įsigudrindavo būti ieškovu teisme, kuriame pats pirmininkaudavo. Mokėjo pateikti ieškinį ir indėnams — gudriu juridiniu manevru pasisavino vieno indėnų kaimelio žemę. Raudonodžiai Džoną pravardžiavo Kanotakariu — tai maždaug reiškia „kaimo lupikas". Progai pasitaikius, Džonas buvo linkęs ir „kruviniems žygdarbiams". Be to, buvo Virdžinijos pašauktinių pulkininkas, jo sąžinę, be kitų nuodėmių, slėgė ir šaltakraujiškai nužudyti penki indėnų pasiuntiniai.

Vargu, ar tai jis ėmė galvon — kolonija plėtėsi, reikėjo naujų žemių, o raudonodžiai su savo juokingomis pretenzijomis — menka kliūtis. Visagalio Dievo vardu juos derėjo išguiti iš Virdžinijos, ir šito darbo ėmėsi baltasis žmogus su muškieta rankose. Šiaip ar taip, Džono etika nesikirto su XVII amžiuje Amerikoje pripažintomis normomis.

Teisininkas Lourensas Vašingtonas kolonijoje atstovavo Londono pirklių interesus. Jis tęsė šeimos tradiciją, kurios pradininkas buvo Džonas, paėmė į žmonas moterį,

stovėjusią ant aukščiausio socialinės kilmės laiptelio. Mildera Vorner buvo Karališkosios tarybos, Virdžinijos asamblėjos aukštųjų rūmų, nario dukra. Lourensas pagausino šeimos kapitalą ir kai 1698 metais trisdešimtdevynmetis vyras iškeliavo į aną pasaulį, Vašingtonai, matuojant anų laikų Virdžinijos mąsteliais, buvo gana pasiturintys žmonės. Augustinui, antrajam Lourenso sūnui, pirmojo JAV prezidento tėvui, tada buvo treji metai.

Našlė su dviem sūnumis ir dukra išvyko į Angliją. Ten, laikydamasi tuometinių papročių, netrukus ištekėjo, o sūnus įtaisė į Vestmorlendo mokyklą. Gimdant motina mirė, konfliktas dėl palikimo, teisiniai ginčai, ir pagaliau Augustinas Vašingtonas grįžo į Virdžiniją, paveldėdamas jam priklausantį palikimą — maždaug trečdalį 2000 hektarų valdos. 1715 metais Augustinas, kuriam sukako dvidešimt vieneri, — pagal Virdžinijos papročius, jau subrendęs vyras, — vedė Aną Batler, turėjusią gana gerą kraitį. Iš tos santuokos gimė trys vaikai — sūnūs Lourensas, Augustinas ir duktė Džeinė.

Pasakojama, kad Augustinas buvęs aukštas vyras, pasakiškos fizinės jėgos ir nuostabaus grožio. Žinoma, išorė irgi svarbu, bet svarbesnės Augustino dalykinės savybės — biografai archyvuose surado daugybę teisinių dokumentų ir iš jų galima atkurti gana tikslų paveikslą.

Augustino žemės valda — iš to Virdžinijoje spręsdavo, ko esi vertas — sukuriant šeimą tebuvo gal 700 hektarų, o vėliau jis valdė bene 4000 hektarų. Spekuliacija žeme netikėtai davė didelę naudą — Frydriksburgo kaime rado geležies rūdos telkinį. Augustinas išvažiavo į Angliją ir sugundė Londono verslininkus imtis darbo. Trečiojo dešimtmečio viduryje prie Potomako upės atsirado pirmosios domnos. „Prinsipio“ kompanija kasmet išlydydavo po 3000 tonų ketaus ir jį išgabendavo į Angliją. Metinis Anglijos ketaus importas tuo laiku tesiekė 20 tūkstančių tonų. Beje, ketaus

gamyba kolonijose buvo griežčiausiai draudžiama. Augustinas Vašingtonas ir jo Londono bičiuliai, matyt, žinojo, kaip apeiti britų karalystės draudimus.

Kompanija klestėjo. 1726 metais Augustinas už 180 svarų sterlingų (tiek kainavo 200 tonų ketaus) iš sesers išpirko Hanting Kriko plantaciją prie Potomako — lygiai pusę iš dviejų tūkstančių hektarų, kažkada dovanotų pulkininkui Džonui Vašingtonui ir pulkininkui Spenserui už šimto katorginінkų atvežimą iš Anglijos ypač sunkiems darbams. Kaip tik šita plantacija laikui bėgant tapo Džordžo Vašingtono namais — Maunt Vernonu.

Amžininkas, labai išprusęs virdžinietis V.Birdas paliko įdomų ketaus gamybos aprašymą, verslininko Augustino veiklos Amerikos žemėje kroniką. Pabuvęs Frydriksburgo kaime, jis rašė: „Kaime ne itin daug žmonių. Be pulkininko Vilio (kuris vėliau vedė Džordžo tetą Milridą), kaime gyvena prekybininkas, siuvėjas, kalvis ir smuklininkas... Už upės yra Ingliando rūdynas, taip vadinamas pagal vyriausiojo valdytojo pavardę, nors žemė priklauso misteriui Vašingtonui. Rūdynai — už dviejų mylių nuo lydyklos, į kurią misteris Vašingtonas vežimais gabena rūdą. Ketaus kaina — 20 šilingų už toną. Lydykla yra prie upokšnio, įtekančio į Potomaką. O kai lydinys gatavas, jį veža dar šešias mylias, į tos upės prieplauką. Be minėtų Vašingtono ir misterio Ingliando, tuo verslu suinteresuoti dar keli žmonės Anglijoje. Reikalai tvarkomi labai sumaniai..."

1729 metais Augustinas tapo našliu. Sūnūs paaugo, ir jis, išvežęs juos į Angliją, įtaisė Aplbio mokykloje. Anglijoje Augustiną ištiko nelaimė — išgriuvęs iš ekipažo, susižeidė ir turėjo gydytis pas pažįstamus. Jo dėmesį patraukė aukšta stipri mergina, dvidešimtmetė Merė, atvykusi iš Amerikos pasisvečiuoti pas giminaičius. Jis prisiminė ją seniausiai pažįstąs — kažkada Merė gyveno toje pačioje Virdžinijos prieglaudoje, kur ir Vašingtonų šeima.

...Praturtėję Vašingtonai nusipirko vietą parapijos bažnyčioje ir dalyvaudavo iškilmingose pamaldose — laimingasis Augustinas, išsičiustijusi Džeinė, kaip džentelmenai apsirengę sūnūs Lourensas ir Augustinas-jaunesnysis. Minioje glaudėsi našlaitė Merė, dvylikametė netekusi tėvų. Jos globėjas advokatas Džordžas Eskridžas buvo garbingas žmogus, bet gana neturtingas. Mergina negalėjo net rimčiau pasimokyti. Tiesą sakant, ji buvo gana apleista vargšė, nors Eskridžas niekada negailėjo gerų patarimų...

Nuo mažumės Merė pasijuto esanti turtuolė. Tėvas jai paliko 160 hektarų žemės, penkiolika galvijų, tris juodukus vergus ir pūkų patalus. Mergina dar gavo penkias sukneles ir šilku puoštą balną — Merė buvo puiki jojikė. Laikui einant, ji tapo ištverminga ir stipri, savimi pasitikinti.

Tačiau iš šono žiūrint atrodė kitaip — Merė lengvai galėjo sužlugdyti ir suniokoti kad ir geriausiai tvarkomą ūkį. Paprasčiau kalbant, ji buvo į visas puses puldinėjanti moteris, be galo užsispyrusi ir nepaprastai savimi pasitikinti.

1731 metais Augustinas parsivedė dvidešimt trejų metų Merę į savo namus, į Vestmorlendo grafystės plantaciją, apleistą po Anos mirties. Augustinas našlavo net dvejus metus, o tai virdžiniečių nuomone — be galo ilgas laikas. O dvidešimt trejų metų nuotaka jau būdavo vadinama pernelyg „užsisėdėjusia“.

Taip Augustino vaikai susilaukė energingos pamotės. Pirmosios santuokos duktė netrukus mirė, o motinos meilės sūnums kol kas nereikėjo — abudu gyveno toli, Anglijoje.

1732 metų sausio 11 dieną gimė sūnus. Tikriausiai globėjo garbei Merė jį pavadino Džordžu. 1752 metais reformavus kalendorių, visos datos pasistūmėjo 11 dienų pirmyn. Nuo to laiko vasario 22-oji — Džordžo Vašingtono gimimo diena.

***

Kai Džordžas Vašingtonas atsirado šiame pasaulyje, anglai jau 125 metus kūrė savo kolonijas Šiaurės Amerikoje. Apie tai, kad Čezapo įlankos vandenys kažkada skalavo plėšinius, virdžiniečiai jau spėjo pamiršti. Plantacijos ir gyvenvietės pamažu stūmėsi į vakarus, ir Vašingtono laikais jau buvo užkariautos Potomako, Rapahanoko, Jorko ir Džemso teritorijos. Britų kolonijose gyveno 600 tūkstančių žmonių, iš jų — 114 tūkstančių Virdžinijoje.

Įsisavintos Virdžinijos žemės maždaug prilygo Anglijos teritorijai. Baltieji buvo beveik vieni anglai, dėl įvairių priežasčių palikę tėvynę ir Naujajame Pasaulyje restauravę Anglijos senovę. Metropolija sparčiai keitėsi — revoliucija, restauracija, nauji vėjai ir idėjos. Virdžinijos papročiai ir tradicijos užsikonservavo. Daugeliu atžvilgiu virdžiniečiai buvo tikresni britai negu Britų salų gyventojai.

Turtingi kolonijos žmonės, o jie ir formavo visuotinę nuomonę, su baime ir neapykanta išgirdo žinią apie Karlo I nužudymą. Gubernatorius, aistringas rojalistas V.Berklis, net siūlė planą, kaip išsaugoti koloniją Karlui II, bet, viską pasvėręs, atsisakė savo užmačių — Naujoji Anglija pritarė puritonų idealams. Jėgų santykis buvo ne rojalistų naudai.

Virdžinija išgarsėjo kaip Kromvelio laikų rojalistų prieglauda, o su restauracija virdžiniečiai atsigodė — galiausiai jie pasirodė esą teisūs, išdidžiai primindami, kad Karlas II iš pradžių valdęs Virdžiniją, o tik po to tėvui grąžinęs Anglijos sostą. Politinės aistros tėvynėje išblėso, įvykiai klostėsi ištikimų karūnos gerbėjų naudai, ir virdžiniečiai ramia širdimi ėmėsi savo darbų — naujų žemių kolonizavimo.

Keturių didžiausių Virdžinijos upių žemupyje buvo įsikūrusios seniausios plantacijos. Čia, lygumose, per 100-120 kilometrų į vakarus, nuo pat pirmųjų naujakurių laikų daugiausia buvo auginamas tabakas. Plantatorius papras-

tai valdydavo kelis sklypus — pagrindinis dažniausiai šliedavosi prie upės — ten būdavo ir jo namas. Kitus sklypus išnuomodavo. Šeimininkui priklausydavo ir tolimesnių rajonų žemės, paprastai prie upių. Tikslias, miškais ir krūmynais apaugusių savo valdų ribas, plantatorius negalėdavo nurodyti. Kartais sklypus išnuomodavo vokiečiams ar airiams, kuriuos į Ameriką atginė paskutinės emigracijos bangos.

Turtingas plantatorius valdydavo dešimtis tūkstančių hektarų, jam dirbdavo vergai negrai. Teigti, kad Virdžinijos ekonomika klestėjo tik pastarųjų dėka, būtų perdėta. Jau nekalbant apie visiems gerai žinomą menką vergų darbo našumą, vis dėlto pravartu prisiminti statistiką: negrai sudarė mažiau kaip trečdalį kolonijos gyventojų. Maždaug toks laisvų piliečių ir vergų santykis buvo ir Senovės Romoje. Virdžinijos ūkį kūrė „baltieji vargšai" — nuomininkai arba žemės savininkai.

Stambieji plantatoriai, nors tesudarė menką kolonijos gyventojų dalį, jautėsi pilnaverčiais šeimininkais. Apie feodalinę nuomotojų priklausomybę nė kalbėti neverta. Virdžinijos aristokratija nelabai kuo skyrėsi nuo feodalinių senjorų, nebent tik atsisakė pirmosios nakties privilegijos. Nuomuotojai visiškai priklausė nuo plantatorių, vergai buvo jų nuosavybė. Kiekviena plantacija — savistovus ūkio vienetas. Apie didįjį šeimininko namą spietėsi nuomininkų ir vergų lūšnelės. Plantatoriui nereikėjo tarpininkų prekiaujant su Anglija — vandenyno laivai atplaukdavo upėmis, supirkdavo tabaką, atveždavo užsakytas prekes — paprastai tarp jų būdavo ir angliškų laikraščių bei žurnalų. Virdžinijos plantatoriai visuomet žinojo, kas dedasi tolimoje tėvynėje, nutuokė apie Londono madas, jų ausis pasiekdavo gandai ir apkalbos.

XVIII amžiaus viduryje Virdžinijoje tebuvo aštuoni „miestai", teisingiau sakant, kaimai. Viljamsburgo kolonijos sostinė su gubernatoriaus „rūmais", plantatorių miestie-

tiškomis rezidencijomis, purvinomis tavernomis, kolonialiniu Viljamso ir Merio koledžu europiečių akimis žiūrint tebuvo atkampi provincija. Virdžinija pagyvėdavo tik „sezono metu". Čia posėdžiaudavo kolonijos asambleja, dirbdavo gubernatorius, kurio potvarkius garsiai skaitydavo tavernose.

Gausios šeimos, dažnos tuoktuvės, ankstyvos mirtys be galo sujaukė giminystės ryšius — visi šiaip ar taip buvo giminaičiai.

Teisėsauga ir medicina negalėjo išsiversti be lotynų kalbos. Kulto tarnai — anglikonai, katalikai, liuteronai ar kalvinistai — buvo priversti bent šiek tiek mokėti senovės graikų ir senovės žydų kalbas. O siekiant krikščionių religijos įsigalėjimo Naujajame Pasaulyje, jų tarnus reikėjo rengti čia pat. Lygiai tas pats pasakytina apie teisininkus ir medikus.

Mokyklose ir koledžuose į jaunųjų amerikiečių galvas kalte kalė klasikų veikalus, o taip pat kalbas, kuriomis jie rašė. Šios disciplinos dominavo visuose devyniuose kolonijos koledžuose.

Klasikinis mokymas išugdė intelektą tų žmonių, kuriems buvo lemta vadovauti Amerikos revoliucijai. Jie karštai ginčydavosi apie senovės graikų garbės koncepciją ir senovės Romos aukštos moralės idealus. Konservatoriai ir radikalai įkvėpimo sėmėsi iš vieno ir to paties šaltinio — Aristotelio raštų.

Antikos klasikų idėjų prikimštos galvos visai kitaip suvokė grynai materialius interesus. Nesunku buvo įtikinti kitus, o svarbiausia — save, kad kolonija atliekanti šventą misiją naujajame kontinente.

Mėgiamiausia plantatorių pašnekesių tema buvo žemė — jų gyvenimo ir turto šaltinis. Kur ir kaip jos įsigyti sau, vaikams ir anūkams? Suprantama, žvilgsniai krypo į vakarus. Milžiniški žemių įsigijimo arba užgrobimo planai bylojo ne tik apie žmonių išsigimimą — būtų neteisinga dėl

to urmu apkaltinti visus virdžiniečius,— šitaip elgtis verste vertė atšiauri kasdienybė. Plantacijų sistema, tvarkoma monokultūros auginimo principais, reikalavo nuolat pasiglemžti vis naujų ir naujų žemių. Tabakas — kaprizinga kultūra, ne taip jau lengvai auginama, o kaip nualina dirvą! Kai sklypas nebeduodavo naudos, plantatorius paprasčiausiai jį palikdavo likimo valiai ir užimdavo naują. Tačiau XVIII amžiaus viduryje jau vis sunkiau buvo galima užtikti laisvos žemės. Išeitis viena — traukti toliau į vakarus.

Tolimieji vakarai viliojo virdžiniečius. Vis dar buvo gyvos legendos apie trumpiausią kelią į „Indijos jūrą". Džordžo Vašingtono tėvų kartą, matyt, irgi smarkiai viliojo vakarų žemės. Bet kokios jos? Šito niekas negalėjo pasakyti. Nežinia kurstė apetitą. 1750 metais vienas Virdžinijos žemdirbys Anglijos prekybos rūmuose pareiškė, kad „Vakarų kolonija jau tęsiasi iki pat „Pietų jūros" (Ramiojo vandenyno), apimdama visą Kaliforniją".

Gal garbusis virdžinietis, susirašinėjęs su Londono prekybos rūmais, įsivaizdavo, kur yra toji Kalifornija. Jaunasis Džonas Vašingtonas šito nežinojo: prieš porą metų mokyklos sąsiuvinyje jis rašė: „Šiaurės Amerikos svarbiausios salos — Kalifornija, Grenlandija, Islandija, Barbadosas ir kitos, esančios Karibų jūroje".

Nors tolimesnes teritorijas įsivaizduodavo gana miglotai, tačiau kiekvienas virdžinietis puikiai žinojo, ką tuoj pat reikia užvaldyti. Pagal susitarimą su indėnų gentimis, vakarinė kolonijos siena ėjo Bliu Ridžo kalnagūbriu — tai užfiksuota 1722 metais Olbanyje pasirašytoje sutartyje. Tačiau jau 1744 metais pagal Virdžinijos ir Merilendo sutartį su irokėzų genčių konfederacija, siena buvo pastūmėta iki Alegano kalnų. Ateiviams atsivėrė derlingas Šenando slėnis — jį bematant užplūdo išeiviai iš Virdžinijos.

Už juokingą 400 svarų sterlingų sumą ir viskį, kuriuo irokėzų pasiuntinius privaišino iki žemės graibymo, vir-

džiniečiai įsigijo seniai karštai trokštamą žemę, o taip pat didžiausią nemalonumą — neišvengiamą susidūrimą su prancūzais. Provinciali, rami, šiltoje saulėje snaudžianti ir derlių brandinanti Virdžinija tapo galingų Anglijos ir Prancūzijos imperijų grobikiškų konfliktų placdarmu.

Kol iš Anglijos atsikraustę naujakuriai neskubėdami apgyvendino Amerikos rytų pakrantę, įkurdami trylika kolonijų, be gailesčio naikindami indėnus tvarkė ir dirbo žemę, užmegzdami prekybos ryšius ir vystydami pramonę, Šiaurės Amerikos kontinente sparčiai plėtėsi Prancūzijos kolonijinė imperija. Ji buvo kuriama pagal kitą planą ir kitais metodais. Kai anglų kolonijų gyventojai jau buvo skaičiuojami dešimtimis tūkstančių, prancūzų tebuvo vos keli šimtai. Tačiau jiems centralizuotai vadovavo ir jieteturėjo vieną vienintelį tikslą — prie krikščioniškojo monarcho kojų padėti Naująją Prancūziją. Įkūrę atramos punktus Šventojo Lauryno upėje, prancūzai mikliai nužygiavo prie Didžiųjų ežerų, surado upių, įtekančių į Misisipę, ištakas, plaukė toliau didžiuoju vandens keliu ir jau XVII amžiaus pabaigoje įsitvirtino Misisipės žiotyse, Meksikos įlankos pakrantėje. Erdvų Misisipės baseiną prancūzai pavadino Luiziana, dievinamojo Liudviko XIV garbei.

Bebaimiai prancūzų keliauninkai ir misionieriai drąsiai kūrėsi sunkiai įžengiamose tankynėse. Kaip laukiami svečiai lankydavosi indėnų vigvamuose. Indėnai buvo abejingi baltųjų žmonių dievams, abejingai pro ausis leisdavo ir karštas misionierių kalbas, bet vertino prekes, ypač ginklus, kuriuos prancūzai mainė į kailius. O prekyba kailiais, tiesą sakant, visiškai patenkino ekonominius prancūzų tikslus. Indėnų vadai lengvai galėjo pasirinkti: anglai, užgrobę žemes, naikino viską, kas stojo skersai kelio; prancūzai, nors ir statė iš rąstų blokhauzus ir fortus strateginiuose punktuose, indėnus paprastai palikdavo ramybėje. Ilgus dešimtmečius trukę karai su baltaisiais indėnams bylojo, kad

ateivius išvyti neįmanoma. Teko rinktis mažesnę blogybę — sėdint prie laužų ir rūkant pypkę, indėnų genčių vyriausieji patyrė, kad prancūzai jiems artimesni nei anglai.

Kalbėdamas apie prancūzų ir anglų kolonizacijos metodų skirtumus, akademikas J.Tarlė teigia: pirmieji siekė lengvo grobio, juos viliojo kailiai, kuriuos tiekė indėnai medžiotojai; kivirčytis su kailių tiekėjais ekonomiškai buvo nenaudinga, o ir pavojinga — indėnų gentys gyventojų skaičiumi gerokai lenkė prancūzus.

Dėl šitos priežasties indėnai dažniausiai tapdavo prancūzų sąjungininkais.

Pabudę ramiai snūduriavę Anglijos kolonijų gyventojai baisiausiai nustebo — Naujoji Prancūzija stebuklingu lanku užvaldžiusi anglų kolonijas nuo Šventojo Lauryno upės per Didžiuosius ežerus ir Misisipe iki pat Naujojo Orleano! Palei šią liniją visur iškilo fortai. Žinoma, fortų linija įspūdingai atrodė tik žemėlapyje, o tikrovėje... Bet jeigu prancūzai juos sustiprins, anglų kolonijos visiems laikams taps izoliuotos. Tada telieka tik atsisveikinti su viltimi pasiekti „Pietų jūrą“ ir paslaptingąją Kaliforniją.

Virdžinija pajuto prancūzų kaimynystę — tereikėjo tik jiems po Lankasterio sutarties persiristi per Bliu Ridžo kalnagūbrį. Anglai įsiveržė į Naujosios Prancūzijos sustiprintus ruožus ir netoli pagrindinių gynybos pozicijų susidūrė su prancūzus palaikančiomis indėnų gentimis. Virdžinijoje tik ir buvo kalbama apie prancūzų klastingumą — jie slapta, anglų kolonijų užnugaryje, pastatę fortų grandinę, o nuostabiausia tai, kad tie gynybos įrenginiai tuo pačiu tarnavo ir kaip prekybos punktai. Reikėjo pamokyti prancūzus, bet kaip?

Tarp trylikos Anglijos kolonijų, net iškilus realiam prancūzų pavojui, nebuvo jokios vienybės. Masačūsetsiečiai negeidavo nė piršto pajudinti, jeigu tik nebūdavo betarpiškai paliečiami jų kolonijos interesai. Niujorko gyventojai ne-

suko galvos dėl bendros gerovės — tesirūpino tik tuo, kad irokėzai, draugavę su prancūzais, nestotų į atvirą kovą, o po senovei pardavinėtų kailius, kuriuos Niujorko pirkliai perparduodavo tiems patiems prancūzams. Niū Džersis toli buvo nuo neramiųjų vietų, abi Karolinos — pernelyg silpnos ir iš jų aktyvios pagalbos nebuvo ko tikėtis. O ir pati Virdžinija visiškai nepageidavo konfliktuoti su Naująja Prancūzija, težiūrėjo tik savo naudos. Sukurti vieningą anglų kolonijų armiją paprasčiausiai buvo neįmanoma.

Londono strategai galėjo tik džiaugtis, kad pagaliau kolonijose atsirado paskatų ir motyvų susikibti su Prancūzija. Karaliaus ministrai niekaip negalėjo suprasti, kodėl kolonijos, šiuo atžvilgiu sutariančios su Anglija, nenori turėti jokių išlaidų ir laukė pagalbos iš Britanijos. O jiems derėjo atidžiau panagrinėti kolonijų politiką per ne taip seniai vykusį anglų ir prancūzų karą. Šiaurės Amerikoje kolonistai visuomet žiūrėjo tik siaurų savo interesų. Jeigu kur nors įsiplieksdavo karo veiksmai, jie niekada nepersimesdavo į kitas vietas. O karą dėl Austrijos palikimo, pasibaigusį 1748 metais, kolonistai net vadino „karaliaus Jurgio karu“!

Su prancūzais Šiaurės Amerikoje teko kovoti reguliariajai Anglijos armijai, nežymiai pagelbstint vietiniams ir pašauktiniams. „Pašauktiniai, — sardoniškai rašė V.Birdas, — vienintelė pastovi karinė jėga Virdžinijoje, o ji mėgaujasi nesibaigiančios taikos vaisiais“. Londone sklido kalbos, kad kolonistai paprasčiausiai nepajėgūs atlikti karišką pareigą. Ši teorija pasirodė esanti labai gaji ir vėliau Anglijai labai brangiai atsiėjo, tuo labiau, kad ja patikėjo ir anglų generolai. Metropolijoje nematė, kad „taikingumo“ (beje, apie kokį taikingumą galima kalbėti, prisimenant kruviną susidorojimą su indėnais) priežastis kur kas svarbesnė — kolonijų viršūnėlei labiau rūpėjo savo kišenė. Nei Virdžinijos plantatoriai, nei Naujosios Anglijos verslininkai ne-

buvo linkę tuštinti savo kapšų Anglijos karūnos garbei. O kai ant kortos buvo pastatyti jų interesai, staiga pajuto patriotinių jėgų antplūdį, pasijuto esą užjūrio karaliaus valdiniai, tikėdamiesi, kad anglų kariuomenė atstums prancūzus, apgins Britanijos ir jos kolonijų interesus.

Jeigu Londone patriotinę kolonijos karštinę galima vadinti noru subsiduoti karą prieš Prancūziją, tai vietiniai karaliaus paskirti gubernatoriai seniai buvo pamiršę šitas iliuzijas. Jie nuolat susidurdavo su praktiniais rezultatais, įdiegdami Amerikoje išgirtąją anglų savivaldą. Gubernatoriai gaudavo lėšų pašauktiniams išlaikyti ir kovos veiksmams tik kolonijos asamblėjai sutikus. Garbinguose susirinkimuose posėdžiaudavo daug matę barzdoti žmonės, šventai laikęsi doktrinos: „Mes per išdidūs, kad paklustume, per stiprūs, kad mus suriestų į ožio ragą, ir per gudrūs, kad nenujaustumėme, kas mūsų laukia“, jei neprieštaraudami paklustumėme — nesvarbu kam: britų monarchui ar Anglijos parlamentui.

Profesoriui (ne prezidentui!) Vudrui Vilsonui negalima prikišti, kad jis neišmanęs savo šalies istorijos. Žinoma, V.Vilsono knyga „Džordžas Vašingtonas“ buvo vidutiniška, bet kai kurie pastebėjimai — gana vertingi. Tarp jų — naujo ginkluoto susidūrimo su Prancūzija apibūdinimas.

„Ginčai dėl imperinės sistemos ir kolonijų nepriklausomybės, — rašė V.Vilsonas, — pagaliau į pirmą vietą iškėlė daugybę problemų, kurių esmę buvo sunku apibrėžti. Akivaizdu, pačios kolonijos nesusivienijo, nesusikibo su prancūzais ir jų neišvijo. Dar daugiau — karui nedavė nei žmonių, nei pinigų. Anglija turėjo siųsti į Ameriką savo armiją, kovoti su Prancūzija kaip ir Europoje, apmokėti karo išlaidas iš savo kasos, iš kolonijų tesulaukdama nežymios pagalbos. Tuo tarpu kolonijos smaginsis kovos vaisiais, iš

savo patirties pasimokiusios, — egoizmas gali suteikti naudą".

Visa tai paaiškėjo XVIII amžiaus ketvirtajame ir penktajame dešimtmečiuose, kai Šiaurės Amerika balansavo ant tariamos taikos bedugnės krašto. Tai buvo Džordžo Vašingtono vaikystės ir jaunystės laikas.

***

Merė Bol po Džordžo pagimdė dar penketą vaikų. Nors viena mergaitė mirė, vis dėlto Augustinas buvo daugiavaikis tėvas. Vaikus augino Merė, tėvas rūpinosi visu kitu. Tikriausiai vaikystėje tėvas Džordžui atrodė paslaptinga figūra — dažnai išvykdavo, kartais — keliems mėnesiams, — jam tekdavo nuolat važinėti į Angliją. Susitikimų džiaugsmas, nekantrus dovanų laukimas — geras ir dosnus tėvas vaikams daug ko atveždavo iš už jūrų.

Kai Džordžui sukako treji metai, Augustino šeima persikėlė už kokių septyniasdešimties kilometrų, į Hanting Kriko plantaciją — ten jie išgyveno trejetą metų. Žinoma, tas namas nė iš tolo nepriminė vėliau išgarsėjusios Maunt Vernono rezidencijos. Ankstyvosios vaikystės laikai Džordžui liko atmintyje visam gyvenimui — nuo kalvos, ant kurios stovėjo Augustino namas, atsivėrė nuostabus Potomako vaizdas — upė toje vietoje buvo beveik dviejų kilometrų pločio. Hanting Krike gyveno smagiai ir gerai.

Nepabaigiami Augustino reikalai privertė skirtis su mažojo Džordžo pamėgta vieta. 1738 metais šeima persikėlė penkiasdešimt kilometrų piečiau, į Feri Farmo plantaciją. Ne per toliausiai buvo rūdynas, kurio senkantys klodai Augustinui kėlė didelį rūpestį. Vašingtonai glaudėsi aštuonių kambarių mediniame name ant Rapahanoko kranto — žinoma, šito upokšnio nė iš tolo nebuvo galima lyginti su Potomaku. Žinios apie Džordžo vaikystę labai skurdžios, bet jeigu Vimsas rašė tiesą, Feri Farmas buvo tinkama vieta

jaunojo herojaus mitologiniam žygdarbiui atlikti — pasistengęs jis lengvai permetė per upę sidabrinį dolerį...

Hanting Krikas buvo retai apgyventas. Dabar Vašingtonai įsikūrė viename geriausiame Virdžinijos rajone. Džordžui tereikėjo tik iškelti koją iš namų, ir prieš jo akis atsiverdavo visas virte viręs gyvenimas. Prieplauka buvo kone prie pat durų. Čia atplaukdavo vandenyno laivai ir manevruodavo siauroje upėje. Šalia — keltas, visuomet kaupinas žmonių, arklių ir pastočių. Kitoje upės pusėje — Frydriksburgas, pirmas Džordžo pamatytas „miestas“. Vienintelis akmeninis namas — kalėjimas. Tabako sandėliai, prieplaukos su tolimosios Anglijos laivais...

Feri Farme buvo visko, kas būtina idiliškai vaikystei. Šalimais esančiame miške Džordžas kariavo su įsivaizduojamais indėnais, Rapahanoke gaudė žuvį, plaukiojo ir irstėsi. Prie negrų lūšnelių (toje plantacijoje Augustinas laikė dvidešimt vergų) jaunąjį šeimininką sutikdavo žemai lankstydamiesi.

Apie Džordžo mokymąsi duomenys gana prieštaringi. Tikriausiai rašto ir skaičiavimo pirmiausia jį pramokė katorgininkas, kurį tėvas paėmė už namų mokytoją. Dėl to netenka stebėtis — tarp iš Anglijos atvežamų surakintų kalinių būdavo puikių žmonių, dėl kažkokių priežasčių pakliuvusių į negailestingą Anglijos baudžiamosios sistemos mechanizmą. Galbūt Džordžas mokėsi ne tik namuose, gal jis lankė ir Frydriksburgo pradžios mokyklą.

Kai Džordžui buvo šešeri, sutiko žmogų, kurį dievino. Netikras brolis Lourensas nelauktai padarė didelę įtaką ir formavo jo charakterį. Lourensui buvo dvidešimt. Atvažiavo iš Anglijos, Aplbyje baigęs mokslus. Iš portretų galime numanyti — Lourensas buvo aukštas lieknas žmogus, intelektualas, į pasaulį žvelgęs su švelniu humoru. Tikriausiai jis buvo išmokęs viską, ką tik galėjo išmokti liberalioje privilegijuotųjų mokslo įstaigoje.

Džordžas apmiręs klausydavosi Lourenso pasakojimų apie mokyklą — su laiku ir jis turėjo vykti už vandenyno, į Aplbį. 1741 metais Lourensas berniuko akyse sušvito kaip tikras didvyris — neišbuvęs namuose nė metų, išvažiavo kariauti su donais.

Mat kilo eilinis Anglijos karas — XVIII amžiuje jų buvo daugybė, — šį kartą — su Ispanija. Anglai stojo karan be galo įniršę, nes donai davė baisų pretekstą: Ispanijos karaliaus įsakymu atviroje jūroje sulaikė Britanijos brigą „Rebeką", įtarus, kad anglai gabena prekes, neteisėtai nupirktas Ispanijos Vest Indijoje. Prekes konfiskavo, o trokšdami įbaidyti kitus kontrabandininkus, „Rebekos" kapitonui Dženkinsui ispanai nurėžė ausį.

„Baisus, negirdėtas žiaurumas!" — sujaudinti klykavo Anglijos bendruomenių rūmų nariai. Niekingieji donai ne tik užkirto kelią pelningai prekybai, bet dar pjausto britų jūreivių ausis! Karališkojo laivyno šaunus admirolas Vernonas prisiekė: „Duokite man šešis laivus, ir aš paimsiu Porto Belą!" Jo žodžius bendruomenės rūmų nariai palydėjo plojimais. Vernonui paskyrė tiek laivų, kiek jis prašė.

Virdžinijos plantatorių gyslose iš pasipiktinimo užvirė kraujas — kontrabandinė prekyba su ispanų valdomis buvo senas dorų Amerikos kolonistų užsiėmimas. Vašingtono biografo Spakso liudijimu, mažasis Džordžas muštravo savo bendramečius, ruošdamas juos kovai su donais. Plantatoriai gėrė už jo didenybės karaliaus ginklo pergalę. Kapitono Dženkinso ausis reikalavo keršto, ir Virdžinijos gubernatorius Hučas pareiškė esąs pasiruošęs išduoti kaperlaivių pažymėjimus „laivų ir barkų, kurie priklauso Ispanijos karaliui, jo vasalams ir bendrininkams, sulaikymui bei užgrobimui". Virdžinijos laivų savininkų nuotaika buvo pakili ir patriotiška.

Suteikiant pagalbą britų laivynui, nutarta suformuoti šaunių virdžiniečių pulką ir dalyvauti kovose prieš

kruvinuosius donus. Iškilo sunkumų — baltieji vargšai labiau troško triūsti savo sklypuose, o ne kariauti dėl Dženkinso ausies.

Asamblėjai teko priimti įstatymą — prievarta įtraukti į pulką visus vyrus, neturinčius „teisėto užsiėmimo“. Tai daugiausia buvo katorgininkai, dirbę kaip „baltieji vergai“.

Grasinant teismais ir baudomis, pasisekė surinkti Virdžinijai skirtą kiekį — 400 žmonių. Jiems vadovavo keturi kapitonai, vienas jų — Lourensas Vašingtonas. 1741 metų rugsėjyje Virdžinijos kariai išplaukė į Pietų jūrą pliektis su ispanais.

Vernono bandymas užimti Kartaheną žlugo. Feri Farme nerimavo dėl Lourenso likimo. Pagaliau jis apsireiškė gimtinėje. Be galo susižavėjęs admirolo Vernono talentu ir į šuns dienas dėdamas anglų generolą, privertusį Virdžinijos karius tūnoti laivuose — jie be galo išvargo, o kai kurie mirė nuo geltonosios karštinės. Laurų Lourensas nepelnė, negana to, prie Kartahenos pasigavo tuberkuliozę, nuo kurios po dvylikos metų ir mirė. Džordžui didžiausią įspūdį paliko nuostabus brolio karininko munduras. Kiekvienas Lourenso ištartas žodis berniukui turėjo svarbią reikšmę.

1743 metų balandžio 12 dieną atsitiko nelaimė — mirė tėvas. Džordžui tada buvo vienuolika metų.

Pagal tuometines taisykles, didžioji palikimo dalis, taip pat Hanting Kriko plantacija ir rūdynas, atiteko Lourensui. Lourensas nedelsdamas dievinamojo admirolo garbei tą vietovę pavadino Maunt Vernonu ir namuose pasikabino milžinišką laivyno vado portretą. Kita didžioji turto dalis, įskaitant ir Pop Kriko plantaciją Vestmorlendo grafystėje, atiteko Augustinui.

Iš viso tėvo turto — keturių tūkstančių hektarų žemės ir keturiasdešimt devynių vergų — antrajai šeimai liko visai nedaug: Feri Farmo plantacija, dešimt negrų ir dar

šioks toks niekas. Guodė nebent keista testamente įrašyta sąlyga: jeigu Lourensas mirtų bevaikis, jo turtą paveldėja Džordžas.

Vienuolikametis Džordžas, vyriausias iš penkių vaikų, liko su motina ir trimis broliais bei seserimi.

***

Merė Bol visuomet buvo griežta moteris, o likusi našle nors ir su gana ribotomis pajamomis, vis dėlto pasikėlė į puikybę. Švelnus Lourensas, mėgęs lengvai žvelgti į gyvenimą, pabandė sutvarkyti santykius su pamote, nors puikiai suvokė jos sunkią padėtį. Bet gana greitai nuleido rankas. Merė buvo nevalyva, nemandagi, barninga, už viską labiau vertino Bibliją, įtarinėjo Lourensą, slapta rūkė pypkę...

Merė kankindamasi nešė savo kryželį. Nebeištekėjo, nors Virdžinijoje tai buvo įprasta, o, pasišventusi šeimai, kaip išmanydama tvarkėsi. Vienas Džordžo vaikystės draugas prisiminė: „Aš jos bijojau dešimtį kartų labiau nei savo tėvo“. Kitas pasakojo: „Aš dažnai būdavau su jos sūnumis, diktais vaikinais, bet mes visi tylėdavome kaip pelės“.

Merė suprato — Feri Farme sunku išlaikyti penkis vaikus. Praėjus keliems mėnesiams po vyro mirties, ji sutiko, kad Džordžas gyventų pas savo netikrus brolius. 1743 metų rudenį jis iškeliavo pas Augustiną, o po dviejų metų — pas Lourensą. Merė į tuos namus kojos niekada nebuvo įkėlusi.

Merė nenorėjo, kad Džordžas išvyktų iš gimtųjų kraštų. Tikriausiai ji paprieštaravo ir jo kelionei į Angliją, į Aplbį. Žinoma, tai labai pakenkė Džordžo išsimokslinimui. O kitu atveju Merės užsispyrimą Amerikos istorikai giria — kai Dordžui buvo apie keturiolika, ji nenusileido atkakliam Lourenso ir jo draugų įkalbinėjimui atiduoti sūnų į karališkąjį laivyną.

Merės užsispyrimą, galimas daiktas, padiktuotą motiniško instinkto, stiprino ir brolio, gyvenančio Anglijoje, patarimai. Garbusis giminaitis visai atvirai rašė: „Manau, geriau būtų jį atidavus pameistriui varkaliui, kuris gerokai jį aplamdytų, nors ir elgtųsi su juo lyg su negru arba šunimi... Kas iš to, jei jis Virdžinijoje prasimuštų į laivo kapitonus (tai nepaprastai sunku) . Juk plantatorius, turįs 120-160 hektarų žemės, tris keturis negrus, prideramai stropiai elgdamasis ir pelningai uždirbąs šeimai, vertesnis už tokį kapitoną".

Sulaukus šešiolikos, Džordžo ir motinos santykiai tapo šalti ir formalūs. Iš to, kas anksčiau juos siejo, nieko neliko. Merės tragedija buvo ta, kad aukštai vertindama savo despotišką motinišką meilę, ji manė: vaikai — amžini jos skolininkai. Džordžas (Lourensui padedant) ištrūko iš jos rankų. Kitus vaikus Merė paprasčiausiai palaužė. Čarlzas prasigėrė ir mirė. Samiuelis mirė morališkai puolęs. Tik paskutinis sūnus — bevalis Džonas — nepastebėjo jokių motinos trūkumų. 1772 metais jis iš Feri Farmo persikėlė į Frydrigsburgą pas dukrą ir gyveno su jos šeima.

Vienas Džordžas išėjo į platų gyvenimo kelią, ir Merė jam niekada šito neatleido.

Pašlovintojo generolo ir jo motinos santykiai tapo tokie skandalingi, kad amžininkai gėdydamiesi nutylėdavo apie Merės egzistavimą. Po Vašingtono mirties apsukrūs biografai pabandė pavaizduoti Merę kone kaip senovės spartiečių motiną — girdi, ji labai daug tikėjosi iš savo sūnaus ir todėl niekada nebuvo patenkinta jo sėkme. Tačiau Merė niekada nepraleisdavo progos priminti sūnui gyvenanti baisiame varge ir nuolat reikalaudavo pinigų. Jis buvo dosnus, bet Merės poreikiai nuolat didėjo.

1781 metais Merės skundai suminkštino net akmenines Virdžinijos asamblėjos narių širdis, ir jie ėmė svarstyti klausimą apie pensijos paskyrimą Vašingtono motinai. Apie

tai sužinojęs, Džordžas parašė konfidencialų laišką asamblėjos spikeriui, ryžtingai pasisakęs prieš, nes Merės godumas metė dėmę jo reputacijai. Vašingtonas priminė nupirkęs motinai namą, jį apstatęs, ji turinti vergų, gyvenanti viskuo aprūpinta. „Aš esu įsitikinęs, — pridūrė Vašingtonas, — kad visi jos vaikai pasirengę dalytis su ja paskutiniu skatiku, jeigu iš tikrųjų ją spaustų vargas. Ne kartą jai apie tai sakiau, ir visi mes būtume mirtinai įžeisti, sužinoję, kad motina gauna pensiją, kai tuo tarpu patys esame pajėgūs ją išlaikyti. Pajamų ji gauna daugiau nei reikia".

Virdžinijos asamblėjai tokio paaiškinimo pakako. O Merė nė nemanė nurimti. Tada Vašingtonas rašo broliui Džonui: „Iš patikimų šaltinių sužinojau, kad ji kiekviena proga skundžiasi sunkiu gyvenimu, girdi, ji — didžiausia vargšė ir jeigu ne tiesiai, tai gana išraiškingomis užuominomis meldžia paramos, ir tuo pačiu mane žemina..."

Iš likusių šešių Džordžo laiškų motinai (keturi rašyti 1755, o du — 1787 metais) matyti, kad Merė nuolat keldavo absurdiškas pretenzijas.

Sūnui susituokus, Merė niekada jo neaplankė. Dėl to tik dalinai galima kaltinti jos būdą. Išgarbintasis generolas įspėjo motiną, kad jo namai primeną „žmoningą taverną", todėl „jeigu tau teks čia būti, tai turi pasirinkti viena iš trijų: 1) viešai rodytis tik padoriai apsirengusi; 2) valkiotis apsileidusi; 3) lyg belaisvė sėdėti miegamajame. Pirmoji sąlyga tau nepatiks... antroji nepatiks man... o trečioji... bus nemaloni abiem".

Eidama 83-uosius Merė kankindamasi sunkiai mirė nuo vėžio. Mirties patale ji sušnibždėjusi: „Kad bent gaučiau jo ranka parašytą žinelę ir žinočiau — jis gyvas ir sveikas". Laiško negavo: sūnus — pirmasis JAV prezidentas — tuo metu buvo Niujorke. Ji mirė 1789 metais rugpjūčio 25 dieną Frydriksburge, palikusi Džordžui negriuką vergą, lo-

vą, veidrodį, tualeto stalelį, pagalvę, dvi paklodes, antklodę ir žemės sklypą, kurio Vašingtonas taip ir negavo.

***

Nepataisomas pavyduolis antrasis JAV prezidentas D.Adamsas pareiškė: „Kad Vašingtonas nebuvo mokslininkas — aišku, kad jis buvo nemokša, neišprusęs ir neapsišvietęs kaip derėtų tokios padėties žmogui — tai taip pat nereikalauja papildomų įrodymų“. Ką ir sakyti, Vašingtonas negalėjo lygintis su plejada puikiai išsilavinusių žmonių, vadovavusių Amerikos revoliucijai. Jo negalima lyginti su kitais kraštiečiais virdžiniečiais Tomu Džefersonu ir Džeimsu Medisonu. Jis nė iš tolo nepriminė garsaus anų laikų mokslininko Bendžamino Franklino. Visa tai buvo ne kartą aptarta ir JAV visuotinai žinoma.

Vašingtonas visą gyvenimą skaudžiai juto išsilavinimo stoką. Jaunystėje graužėsi, nemokėdamas prancūzų kalbos, o vėliau atsisakė aplankyti Prancūziją, nenorėdamas bendrauti per vertėją.

Jaunystėje Džordžas savitai žvelgė į daiktus. Neišleistas mokytis į Aplbį, įsižeidė, „nes daugelį metų aš trokštau pabūti Anglijoje“. Išsilavinimas, kurį gavo Vašingtonas, jeigu galima taip pasakyti, turėjo menką pritaikomąjį pobūdį. Jį labai traukė matematika, ypač geometrija. Į biografų rankas patekę Džordžo mokyklos sąsiuviniai byloja apie didelį atkaklumą tobulinant rašybą, mokymąsi braižyti. Šioje srityje jis pasiekė puikių laimėjimų, bet tai rodo ir ką kita: jau tada stojęs į kovą su ortografija ir su ja ėmęsis visą gyvenimą, deja, taip ir nepasiekė galutinės pergalės. Suprantamas Džordžo atkaklumas įsisavinant matematikos pagrindus — tikriausiai ankstyvoje jaunystėje jis ne kartą svarstė apie duonos kąsnio pelnymą ir svajojo apie Virdžinijos kolonijoje reikalingą ir visų garbinamą matininko profesiją.

Šalia kruopščiausių brėžinių, uždavinių sprendimo ir ploto matavimo pratimų, Džordžo sąsiuviniuose su kaupu kruopščiai perrašytų įvairiausių dalykinių dokumentų: pirkimo, pardavimo, nuomos sutarčių, paskolos raštelių ir t.t. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad jis rengėsi tapti pirklio samdiniu ar notaro kontoros klerku. Tačiau viskas paaiškinama kur kas paprasčiau — Džordžas suprato: kiekvienas plantatorius privalo pats tvarkyti savo ūkį ir, matyt, ruošėsi šiam darbui. Šiaip ar taip, jis žinojo, kad praturtėjęs Virdžinijos plantatorius raštvedyboje niekada nepasikliauja kitais žmonėmis.

Tačiau vis dėlto daugiausia vaikystės ir ankstyvosios jaunystės metų Džordžas praleido ne tvankiose klasėse, o tyrame ore. D.Hemfris, vienas pirmųjų Vašingtono biografų, liejo karčias ašaras dėl to, kad tėvo mirtis sutrukdžiusi Džordžui mokytis Aplbyje. Hemfris sielvartavo toli gražu ne todėl, kad berniukas negalėjo mokytis, o dėl to, kad žlugo kilnus tėvo noras — apsaugoti sūnų nuo demoralizuojančio plantatorių auklėjimo, kur viskas paremta vienu principu: „Kai tik berniukas sugebės išsilaikyti balne, duok jam arklį". Turtingų šeimų atžaloms grėsė tapti „bejėgiais savavaliautojais". Baisus pavojus tikriausiai laukė ir Džordžo, nors žinome — buvo nuostabus prezidentas ir niekas negalėjo jo pavadinti „silpnu ir bejėgiu".

Už išvalytų ir įdirbtų Virdžinijos laukų kilo senų miškų siena — neseni indėnų medžioklės plotai. Nors raudonodžių apgyvendintoje kolonijoje nebebuvo — indėnai neturėjo teisės čia įkelti kojos be leidimo, — miškai knibždėte knibždėjo žvėrių, pakliūdavo net meškų. Džordžas tikriausiai medžiojo elnius, fazanus. Jis buvo neblogas šaulys, nepavargstantis medžiotojas ir žygūnas.

Vargu ar Džordžas padėjo motinai dirbti ūkio darbus — tam buvo tarnų ir vergų. Žinoma, įsakinėdavo lūžinėjančiu balsu, ir plantacijos reikalai jam rūpėjo. Iš patiki-

mų šaltinių žinome, kad Džordžas, dar paauglys, jodinėdamas mirtinai užvaręs kumeliokę. Biografai teigia — berniukas tuoj prisipažinęs motinai kukliam ūkiui padaręs nuostolį... Kitaip pasielgti Džordžas negalėjęs, nes senovės Romos vyrai, apie kuriuos jis jau buvo girdėjęs, sakydavo tik tiesą. Paauglys stropiai mokėsi būti džentelmenu, tuo labiau, kad po ranka pakliuvo patikimas „mokytojas".

1888 metais buvo išspausdintos „Gero elgesio taisyklės". Iš pradžių biografai triumfavo, pamanę, kad 110 smulkiai išdėstytų taisyklių — keturiolikamečio Džordžo Vašingtono kūrinys. Jau tokiame amžiuje jis sugebėjo pademonstruoti erudiciją ir išmintį! Labiau patyrinėjus šį kūrinėlį, padaryta pagrįsta išvada: „Elgesio taisyklės" buvo jėzuito vienuolio knygelės, 1617 metais išleistos prancūzų kalba, perpasakojimas, arba — o tai dar labiau tikėtina — paimtos iš 1640 metais angliškai išleistų Frensio Houkinso pamokymų „Kaip dera pusvaikiui elgtis, arba Taisyklės bendraujant su ponais". Tačiau kad ir koks būtų kruopštaus rankraščio pirmykštis šaltinis, šis faktas liudija, kas nedavė ramybės jaunajam Vašingtonui ir, be viso kito, parodo mums žmogų, atėjusį į pasaulį XVIII amžiuje, o ne aukščiau už viską keliantį XIX amžiaus buržuazijos moralę, ką lengva ranka mums bando įpiršti JAV prezidento biografas Vimsas.

Iš 110 taisyklių tikriausiai tik trys vertos Vimso dėmesio: „108. Apie Dievą kalbėk rimtai ir pagarbiai. Įvertink tėvus ir jiems paklusk, nors jie ir neturtingi. 109. Linksminkis kaip dera vyrui, o ne paleistuviui. 110. Darbuokis, išsaugodamas krūtinėje dangaus ugnį, kurią vadiname sąžine". Visos kitos 107 taisyklės skirtos gana negudrios tiesos įrodymui — doras elgesys bus įvertintas žemėje, o ne dangaus karalystėje. Nerasime patarimų, kaip pakliūti į Rojų, nerekomenduojama sakyti ir tiesos, nors siūloma atsižvelgti į aplinkybes ir tiesą sumaniai simuliuoti. Elgtis „nuside-

dant moralės taisyklėms“ draudžiama tiktai už tave menkesnių akivaizdoje.

Apskritai, visos taisyklės teturi vieną tikslą — auklėti mandagų ir paklusnų jaunuolį.

Istorikas S.Morisonas vis dėlto mano, kad Vašingtonas geriau už kitus suvokė jaunuolių psichologiją.

Džordžui dar nebuvo nė šešiolikos, kai pakliuvo į stipraus ir galingo žmogaus namus, žinoma, matuojant Virdžinijos mąsteliais. Lourensas pakvietė jį į Maunt Vernoną. Prasidėjo gyvenimo universitetai.

***

Lourensas Vašingtonas vedė 1743 metais, praėjus trims mėnesiams po tėvo mirties. Apie tokią santuoką tegalėjo tik svajoti; savo ranką jam atidavė Ana Ferfaks, turtingiausio kaimyno V.Ferfakso vyresnioji duktė. Ferfakso Belvuaro plantacija buvo netoli Maunt Vernono. Ferfaksai, tampriai susiję su Anglijos aristokratija, buvo viena įtakingiausių Virdžinijos šeimų. Anos tėvas — karališkosios tarybos, Virdžinijos asamblėjos aukštesniųjų rūmų, kuriuose tebuvo dvylika žmonių, narys. Santuoka Louresui atvėrė duris į kolonijos aukštuomenę.

Dailutė Ana užkrėtė namus begalinėm linksmybėm, kurios vargu ar patiko iki kaklo darbais užsivertusiam Lourensui. Jis tvarkė didelį ūkį, stropiai vykdė Virdžinijos asamblėjos žemutinių rūmų nario pareigas, be to, turėjo šauktinių majoro laipsnį, pelnytą sėkmingoje Vernono ekspedicijoje. Visais atžvilgiais praktiškas vyras dirgino linksmuolę Aną. O jam nepatiko pakrikas jos gyvenimas. Ana skundėsi vis labiau silpstančia vyro sveikata. Nepabaigiamos puotos Maunt Vernone, išvykos į svečius nutrūkdavo tik dėl dažnų Anos gimdymų. Vaikai netrukus mirdavo.

Ir štai šituose namuose apsigyveno Džordžas. Anai jaunuolis pasirodė gana patrauklus. Milžiniško ūgio, stip-

rus („Tokių didelių rankų aš daugiau nemačiau“, — prisiminė Lafajetas), glaustydavosi svetainės kampelyje, o užkalbintas baisiausiai išrausdavo. Ana greitai išmokė jį šokti, linksmi draugai supažindino su visto gudrybėmis ir džentelmenų mėgstamo biliardo taisyklėmis. Ana nuolat tampydavo Džordžą po kaimyninių plantatorių namus. Jeigu būdavo įmanoma, jis stengdavosi išvengti pavojingų pažinčių su jaunosiomis ledi, labiau linkdavo tylomis lydėti ūkį apžiūrintį Lourensą. Kartais Džordžas jausdavosi vienišas, ilgėdavosi buvusių bičiulių ir nuo visų slėpdamasis kūrė eiles. Jis įsivaizdavo keletą kartų patyręs stipriausios meilės be atsako kančias. Tikriausiai todėl, kad meilės paslaptis Džordžas patikėdavo tik popieriui.

Rudaakis, atletiškas milžinas, protingai lėtai kalbantis, atbaidydavo nerūpestingus virdžiniečius, už kuriuos jis buvo ar tik ne pusantros galvos didesnis. Nepaisant amžiaus, plantatoriams jis buvo vyro, pradedančio savo gyvenimą, pavyzdys. Ne tik Lourensas, bet ir daugelis kitų buvo pasiruošę ištiesti ranką jaunuoliui, apie kurį žinojo — jis geros kilmės ir beveik neturtingas.

Jeigu jaunuolis būdavo drąsus, sumanus, puikiai jodinėdavo, neišsišokdavo ir rodydavo pagarbą vyresniesiems, tada apie kartų konfliktą negalėdavo būti ir kalbos. Gana rūsti Virdžinijos buitis vertė plantatorius, nepaisant amžiaus, jungtis į brolijas. Visas jų gyvenimas srūdavo gryname ore, laukuose, miške. Sportas — lapių medžioklė. Džordžas — puikus raitelis, išdidus ir pagarbos vertas jaunuolis — atitiko visus reikalavimus, be kurių gyvenime nestartuosi. Jis visiškai užkariavo 56 metų Anos tėvo Viljamso Ferfakso širdį.

V.Ferfaksas — aukštos kilmės anglų aristokratas, ir iš jo žalias virdžinietis puikiausiai išmoko žaidimo taisykles, kurių jaunuoliui reikėjo paisyti, norint tapti savu XVIII amžiaus anglosaksų pasaulyje. Žymiai vėliau, kai jo gera-

daris ir globėjas jau seniai buvo atsisveikinęs su šiuo pasauliu, Vašingtonas piktindamasis kalbėjo apie tas taisykles, kaip apie „prakeiktą, pataikavimo ir priklausomybės būklę“. Patirtis įgijama su laiku, o tada Džordžas godžiai sėmėsi aristokratų gyvenimo gudrybių, tuo labiau, kad mokytojas buvo beveik pats galingiausias Virdžinijos žmogus.

Svarbiausia pamoka — rasti globėją, kuris susidomėtų jaunuoliu. Globėjui reikia tarnauti nepurkštaujant — kaip tik šito reikalavo Viljamsas Ferfaksas, nuoširdžiai kalbėdamasis ir vis nukreipdamas jaunuolio mintis į senovės Romos laikus — ten rasdavo tiek ir tiek pavyzdžių. Ferfaksų šeima priklausė Anglijos vidutiniškų dvarininkų vigų (Anglijos politinė partija) kartai, o vigai, laikydamiesi visuomenės priimtų taisyklių, pripažino krikščioniškos moralės principus. Tačiau įkvėpimo ieškojo Marko Aurelijaus, Plutarcho raštuose ir stoikų filosofijoje. Labiausiai jiems priimtini buvo stoikų idealai — palaimingas gyvenimo paprastumas ir ramus susitaikymas su gyvenimu, pareiga Tėvynei, dosnumas tėvynainiams,vyriškumas ir nepalenkiamas dorumas. Stoikų filosofija iš esmės sutapo su krikščioniška etika.

Ferfaksas mokė: reikia ne bėgti nuo gyvenimo, o jį pasitikti akis į akį. Nereikia vengti atsakomybės, o ją prisiimti. Aukščiausias tikslas — dorais darbais pelnyti tėvynainių pagarbą. Klausantis neskubios senio kalbos, Džordžo veidas suakmenėdavo, o akys įgydavo plieno spalvą.

Jeigu žodžiais nepatikėdavo, galėdavo kreiptis į Belvuaro biblioteką — joje buvo Plutarcho ir, žinoma, Ferfakso numylėtinio Senekos raštų. Nors Vašingtonas niekada nebuvo uolus skaitytojas, vis dėlto nusipirko Senekos „Dialogus“.

Filosofiniai Ferfakso ekskursai baigdavosi tuo, kuo prasidėdavo, — reikia ištikimai tarnauti globėjui. Džordžas nesunkiai suprato: Viljamsas Ferfaksas, pamilęs jį kaip sū-

nų, manė esąs ir jo globėjas. Ferfakso sūnus Džordžas Viljamsas Ferfaksas, nors buvo septyneriais metais vyresnis už Vašingtoną, tapo artimu jo bičiuliu. Virdžinijon jis atvyko iš Anglijos, būdamas dvidešimt vienerių metų amžiaus ir nuolat dūsavo, prisimindamas nuostabiąją šalį. Ferfaksas-jaunesnysis Džordžui papasakojo apie nuostabų Anglijos aristokratų gyvenimą. Tėvo Belvuaras, kurį Vašingtonas manė esant neišpasakytai prabangų, tikint bičiulio žodžiais, tebuvo tik „kotedžas tarp miškų".

Kartais jis užsimindavo — jeigu giminaičiai mirtų, lordo Ferfakso titulą matytų kaip savo ausis! Tomo Ferfakso, šeštojo Kamerono lordo Ferfakso sūnaus, vardą gaubė legendos.

Lygiai prieš šimtą metų iki čia aprašomų įvykių Karlas II savo ištikimam tarnui, T.Ferfakso seneliui, padovanojo nemažą žemės gabalą Virdžinijoje tarp Potomako ir Rapakanoko. Tomo Ferfakso anūkas pasirodė esąs veiklus žmogus — 1737 metais jis pabuvojo Virdžinijoje, apžiūrėjo žemės valdas, kurias laikė savo nuosavybe ir, grįžęs Londonan, padavė prašymą Slaptajai Tarybai. Jis pareikalavo du milijonus hektarų, maždaug ketvirtį tuometinės Virdžinijos, gerokai išplėsdamas jos teritoriją į vakarus.

Nors Virdžinijos gubernatorius ir asamblėja abejojo dėl taip toli siekiančių pretenzijų — jie pripažino Ferfakso teises į maždaug 600 tūkstančių hektarų, — sugebėjo savo pasiekti: 1745 metais Slaptoji Taryba patvirtino jo teises. Teliko imtis darbo. Jo šviesybė 1748 metais atvyko į Virdžiniją ir iš pradžių apsigyveno Belvuare, pusbrolio Viljamso Ferfakso namuose.

Džordžui Vašingtonui jis turėjo atrodyti lyg karalius, o nesuskaičiuojamos lordo keistenybės bylojo apie aukštą kilmę. Jo šviesybė turėjo dvi aistras — lapių medžioklę ir neapykantą moterims. Lapių medžioklės būdavo nuostabiai organizuojamos, o Tomas Ferfaksas patirdavo aukščiausią

palaimą — Džordžas Vašingtonas išmoko nežymiai pristabdyti žirgą, kad trofėjus atitektų lordui... Jo šviesybė teikdavosi parodyti, kaip dera pralinksminti moteris — tiesiog prie Maunt Vernono durų Tomas Ferfaksas iš maišo paleisdavo lapę ir duodavo ją sudraskyti šunų gaujai.

Ne vieną valandą praleisdamas prie portveino butelio, lordas stengėsi apkrėsti Džordžą savo tikėjimu — neapkęsti moterų. Jis mėgdavo prieš jaunuolio nosį mosikuoti sutuoktuvių pažymėjimu, kuriame tebuvo tik jo šviesybės vardas ir pavardė, o nuotakos vardas — pjaute išpjautas. „Šita" — čia sekdavo epitetų virtinė — po to, kai buvo sutvarkyti visi turtiniai reikalai, teikėsi viską atiduoti kažkokiam hercogui! O tai bylojo apie moterų nepastovumą. Taigi tikras vyras turi bijoti išdažyto veidelio!

Tačiau jaunasis Džordžas negalėjo nepastebėti, kad jo artimieji, taip pat Lourensas ir Viljamsas Ferfaksai, be galo iškilmingai kalbėję apie antikinės Romos geradarius, spaudė lordą savo gniaužtuose. Jo šviesybę jie laikė kone savo nuosavybe ir budriai sekė, kad prie Tomo Ferfakso turto nagų neprikištų nė vienas atkaklus prašytojas ar abejotinas giminaitis, trokštąs pasišildyti po jo sparneliu, o svarbiausia — neįsigeistų žemės.

***

Slaptosios Tarybos, padovanojusios lordui du milijonus hektarų, sprendimas tiesiog svaigino plantatorius. Tai skatino ekspansiją į vakarus ir netrukus skvaterai (kolonistai, užėmę laisvus žemės sklypus) jau peržengė per Bliu Ridžo kalnagūbrį ir įsikūrė derlingame Šenando slėnyje. Apytiksliais apskaičiavimais ten apsigyveno apie 300 šeimų. Šios žemės kaip tik ir buvo atiduotos lordui Ferfaksui. Toli gražu ne visi skvaterai buvo linkę pripažinti anglo teises į išplėštus dirvonus.

Ferfaksui reikėjo nieko nelaukiant įtvirtinti savo tei-

ses, tai yra apmatuoti dovanotąsias žemes, suskirstyti sklypais po 160 hektarų prie fermų, juos parduoti arba išgauti pinigus už jau pastatytus jo žemėje rąstų namus. Ankstyvą 1748 metų pavasarį į Šenando slėnį išvyko matininkai. Patyrusio D.Džeimso padėjėjais ir talkininkais buvo jaunasis Ferfaksas ir Džordžas Vašingtonas. Tomas Ferfaksas šešiolikamečiui jaunuoliui paskyrė solidų atlyginimą — dubloną (senovinę 7,5 gramo Ispanijos aukso moneta) už darbo dieną.

Tik ką ištirpo sniegas, medžiai dar buvo be lapų. Kaip tik tuo metu ir dirbo matininkai — žaluma neužstojo teodolitų apžvalgos lauko. Ant kojų nuo aušros iki sutemų, lietui lyjant, peršlapę ir išvargę, jie, nieko nebodami, brido per patvinusias upes ir upokšnius. Retai pasitaikydavę naujakuriai į juos žvelgė nepasitikėdami: Ferfakso žmonės atėjo išsiieškoti to gero, kuris iš tikrųjų priklausė pirmiesiems pionieriams.

Džordžas mokėsi matininko amato, braižė ir stropiai rašė dienoraštį. „Sutikome minią žmonių, — rašė jis, — vyrų, moterų ir vaikų, jie lydėjo mus per mišką. Aprodė savo primityvius padargus. Mano giliu įsitikinimu, jie tokie pat nevėkšlos, kaip ir indėnai". Kodėl šitokią išvadą padarė nelabai išprusęs jaunuolis? „Jie nemoka angliškai, kalba tik olandiškai". Padoriam virdžiniečiui bet koks neanglas priminė barbarą.

Jaunuolis pirmą kartą patyrė, kas tai yra Amerikos Vakarai. Kartą jie įsikūrė nakčiai. „Šeimininkas — ačiū Dievui — kalbėjo angliškai. Aš nusirengiau, susidėjau drabužius ir atsiguliau į vadinamąją lovą. Labai nustebau išvydęs, kad joje tik šiaudų čiužinys be paklodės, susidėvėjusi antklodė, iš kurios mane tiesiog užpuolė visokiausi parazitai".

Kitas naktis jis miegodavo nenusirengęs „kaip neg-

ras“. Be abejo, Džordžas tikėjo skleidžiąs naujos civilizacijos šviesą.

Sutikdavo indėnų: „Mes buvome maloniai nustebinti, išvydę gal trisdešimties žmonių grupę, grįžtančią iš karo ir atsinešančią tik vieną skalpą“. Matininkai turėjo viskio ir gerai pavaišino indėnus, o šie atsidėkojo, pašokdami karo šokį, kurį Džordžas pavadino „nepaprastai komišku“.

Džordžas patyrė daug įspūdžių, pamatė, kad už apgyvendintų žemių — plačiausios erdvės. Virdžinija turi kur plėstis. Vėliau išvardindamas pelnytus apdovanojimus ir nuveiktus darbus, jis aukštai vertino matininko profesiją. 1748-1749 metų žiemą Džordžas baigė trumpus teorijos kursus Viljamsburge, išlaikė egzaminus ir, „davęs įprastą ištikimybės karaliui ir vyriausybei priesaiką“, gavo matininko pažymėjimą. Džordžas rūpinosi gauti etatinę matininko vietą Kalpepero grafystėje. Lourensui padedant, ją gavo.

Dvejus metus, pradedant nuo 1748-ųjų, Vašingtonas vertėsi žemių priežiūra ir matavimu. Padėjo išplanuoti miestą, kuris buvo statomas maždaug už dvidešimt kilometrų nuo Maunt Vernono. Kaimynų paprašytas, tikrino Bliu Ridžo plantacijų dydį. Apalačų kalnų rajone gyventojų kasmet daugėjo, čia dažniausiai emigruodavo vokiečiai ir airiai iš Pensilvanijos. Susiformavo tipiška amerikietiška „siena“ — su demokratiniais papročiais, pasitikėjimu, tradiciniu valdžios niekinimu. 1776 metais tie rajonai tapo „sienos smaigaliu“. Tomis dienomis, kai ten lankėsi jaunasis matininkas, naujakurių grupė, nepripažindama Ferfakso teisių į žemę, padavė jį teisman. Prasidėjo vienas garsiausių Virdžinijos procesų, pasibaigęs ieškovų pergale, kai jau nei jų, nei atsakovo seniai nebebuvo gyvų.

Džordžas, pasižvalgęs po pasaulį, rašė: ten gyvena daugiausiai olandai, jie „barbarai“, visai netašyti žmonės, „gyventi su jais tiesiog neįmanoma“. Netrukus jis susilaukė pelningo atlygio — už uždirbtus pinigus 1750 metais nusi-

pirko 600 hektarų žemės pamėgtoje vietoje — Šenando slėnyje, jau vadinamoje Virdžinijos Arkadija, o po metų įsigijo dar 150 hektarų. Kai sudarė pirmąjį sandėrį, Džordžui dar nebuvo nė devyniolikos. Jis galėjo save vadinti prasimušusiu verslininku, o turint omenyje amžių, iš tikrųjų jam sekėsi.

Vašingtonas pagal galimybes padėjo tiems, kurie skubinosi užgrobti vis naujų žemių, tikėdamiesi vėliau ja spekuliuoti arba vystyti prekybą su indėnais. Spekuliacija pagal anuolaikinį supratimą nebuvo tikra spekuliacija ir toli gražu ne paniekos vertas darbas, tuo labiau — ne kokia avantiūra, kaip vėliau, 1774 metais, išaiškino „Oksfordo žodynas" — „siekimas sau naudos". Ši formuluotė geriausiai tiko tai įstaigai, kurią įtakingiausi virdžiniečiai įkūrė penktojo dešimtmečio pabaigoje, — Ohajo kompanijai.

Be abejo, postūmį ambicingam projektui davė lordo Ferfakso gauti du milijonai hektarų. Lourensas Vašingtonas, užsitarnavęs Ferfakso, Virdžinijos karališkosios Tarybos pirmininko ir plantatoriaus paramą, išdūmė į Londoną, ir 1749 metais buvo patvirtintas Ohajo kompanijos statutas — kompanija gavo dovanų 200 tūkstančių hektarų su sąlyga, kad per septynerius metus tose žemėse apgyvendins du šimtus šeimų ir pastatys fortą. Tai įvykdžius, kompanijai pažadėta naujų žemių. Kompanija turėjo veikti milžiniškame rajone, kur susiliejusios Aleganio ir Monongahylos upės sudarė Ohajo aukštupį. Londone kompanijos pajininkais tapo hercogas Bedfordskis, įtakingas pirklys D.Hanberis ir R.Dinvidis. Pastarasis jau rengėsi keliauti už vandenyno — jam pasiūlė Virdžinijos gubernatoriaus kėdę.

Artėjo karštligiškas laikas, laukė nepaprastai jaudinančios dienos, kai bus užimti derlingi Ohajo slėniai, o ten — ne tik patogios dirbti žemės, bet ir — šitą virdžiniečiai puikiai žinojo — anglis. Įkūrus fortą, atsiras galimybė supirkinėti iš indėnų kailius. Kompanijos įkūrėjai — jos

valdytoju tapo Lourensas Vašingtonas, — puikiausiai regėjo ir svarbiausią kliūtį — jie veržėsi į prancūzų interesų sritį. Tai neišgąsdino — stumdami į vakarus kolonijos sieną, už nugaros jautė Britanijos imperijos galybę.

***

Džordžas negalėjo likti nuošaly. Dar daugiau — savo ateities viltis jis siejo su Ohajo kompanijos klestėjimu. Viskas bylojo — reikalai klostysis gerai. Bet vis blogėjo Lourenso sveikata. Jį ėdė tuberkuliozė.

Vietiniai gydytojai, sunkte sunkę ligonio jėgas dažnu kraujo nuleidimu, rekomendavo gydytis tropikuose. 1751 metų rugsėjyje Džordžas išplaukė su „geriausiu draugu" Lourensu į Barbadosą. Tai buvo vienintelė Vašingtono kelionė už šalies ribų. Gydymasis drėgname klimate Lourensui nedavė jokios naudos, o Džordžas susirgo raupais. Lourensas spjaudė kraujais, vis šnekėjo apie kelionę į geresnį pasaulį, o laukdamas tos dienos, nutarė pratęsti gydymąsi Bermuduose. Džordžas pasveikęs grįžo į Maunt Vernoną. Be galo pergyveno, manydamas, kad jį ištiko didžiausia nelaimė — po ligos veide liko nedideli randai. Sunkiai įsivaizdavo savo ateitį. Tačiau raupai Džordžui atnešė naudos Nepriklausomybės karo metais — jis buvo įsigijęs imunitetą šiai ligai, kuri jo armijos gretas šlavė smarkiau už anglų kulkas ir kertečes.

1752 metų vasarą, Lourensas sugrįžo namo. Gyvenimo pabaiga jau buvo čia pat. Devyniolikametį Džordžą Lourensas rekomendavo į savo vietą — pašauktiniu kapitonu. Žinoma, jaunuolis neturėjo jokių duomenų užimti tokią tarnybą. O Lourensas sparčiai geso. Džordžas apvažiavo įtakingus kaimynus, mandagiai užsimindamas apie mirštančiojo brolio valią. Taigi Džordžas tapo pašauktinių majoru ir gaudavo 100 svarų sterlingų metinę algą. Tiesa, jis buvo atsakingas tik už patį atkampiausią kolonijos rajoną.

1752 metų liepos mėnesį Lourensas mirė — tada jam buvo trisdešimt ketveri. Maunt Vernonas pagal testamentą turėjo atitekti dukrai, kai jai sukaks pilnametystė, o jeigu ji nepaliktų palikuonių — Džordžui. Žmona iki gyvos galvos gavo išlaikymą iš plantacijų. Mergaitė netapo kliūtimi, o Džordžas Maunt Vernoną jau seniai vadino savo namais. Praėjus kelioms savaitėms po tėvo mirties, užgeso ir mergaitė.

Praėjo dar keturi mėnesiai. Našlė Ana ištekėjo ir paliko plantacijas. 1754 metais Maunt Vernoną ji perleido Džordžui lengvatinėmis sąlygomis — už 82 svarus sterlingų per metus. Ana ilgai netempė šiame pasaulyje — po septynerių metų mirė.

Visai teisėtai Džordžas galėjo manyti padoriai sutvarkęs savo gyvenimą. Turėjo Maunt Vernoną, gerai prižiūrimą plantaciją — 1600 hektarų, 18 vergų ir dar 750 hektarų žemės, kurią buvo pats įsigijęs. Grafystės matininko pareigos kasmet pridėdavo po 50 svarų sterlingų. Jis tapo masonų ložės nariu. Šiek tiek tetrikdė tai, kad rajonas, kuriame jis ėjo pašauktinių majoro pareigas, buvo toli. Iš tikrųjų pašauktinių vadovu jis niekada nė nebuvo.

1753 metais Džordžo reikalai dar labiau pasitaisė. Naujasis gubernatorius Dinvidis Virdžiniją suskaldė į keturias apygardas. Vašingtonas buvo paskirtas Šiaurės apygardos (netoli savo namų) viršininku. Apygardos siena ėjo tomis vietovėmis, kur veiklą bandė vystyti Ohajo kompanija, po Lourenso mirties neatsisakiusi savo ketinimų.

Džordžui ėjo dvidešimt antri metai.

***

Ohajo kompanijos pajininkai puikiai suprato Londono iškeltas sąlygas — per septynerius metus bent simboliškai apgyvendinti dovanotąsias žemes. Praėjo ketveri metai, o beveik nieko nepadaryta. Naujakuriai, kompanijos paža-

dų sugundyti, vyko į vakarus, o ten neįžengiamuose miškuose jų laukė priešiškai nusiteikusios indėnų gentys. Viena po kitos — visokiausios tragedijos. Vieni naujakuriai be žinios žūdavo, paaukoję indėnams skalpus, kiti, patyrė nemažai kančių, pakliūdavo į prancūzų rankas, silpnesnės dvasios žmonės grįždavo atgal su savo menku turteliu, pasakodami apie kruvinus įvykius, sekdami legendas apie miškų baisybes.

Terorizuoti indėnų rankomis — sąmoninga prancūzų politika. Prancūzų gubernatorius, Monrealyje įkūręs savo rezidenciją, puikiausiai žinojo — jeigu galinga anglų kolonizatorių banga iš Virdžinijos ir Pensilvanijos ūžtels į Ohajo baseiną, jokia užtvanka jos nesulaikys. Į vakarus traukė ginkluoti žmonės, į Naująjį Pasaulį atvykę ieškoti laimės ir pasiryžę ją pelnyti kad ir gyvybės kaina. Nors neišsilavinę, bet suprato: jeigu duonos kąsnį reikia laimėti kovoje, ką gi, kariausime! Kelią pastojusius prancūzus jie laikė tikraisiais priešais, o su turtingais plantatoriais atvirai nekonfliktuodavo, nes šitie pritarė ekspansijai į vakarus.

Tuo metu Naujosios Prancūzijos gubernatoriumi buvo paskirtas patyręs karys markizas Diukenas. Jis nekišo nosies į politikos brūzgynus, o kareiviškai užsispyręs pareiškė — anglus reikia sulaikyti jėga! Markizui, skirtingai nei trylikos Anglijos kolonijų gubernatorių, nereikėjo gaišti laiko tuščiuose ginčuose su asamblėjomis — Naujojoje Prancūzijoje viskas buvo daroma pagal jo norą ir įsakymą. 1753 metais Diukenas pasiuntė 1500 karių sustiprinti rajoną nuo Erio ežero iki Ohajo slėnio. Nepaprastai greitai prancūzai surentė tris fortus — Presk Ilį pietiniame Erio ežero krante ir tiesiai į pietus nuo jo — Lebefo ir Venango. Buvo akivaizdu — prancūzai siekia užbėgti už akių Ohajo kompanijai — jie juk planavo kurti savo fortą ir faktoriją. Susidūrė du priešingi ekspansijos srautai.

Viljamsburge gubernatorius Dinvidis ėjo iš proto. Še-

šiasdešimtmetis škotas, tarnybos laiptais kopęs pirklių kontorose, matė, jog žlunga ne tik Ohajo kompanijos planai, bet iškyla grėsmė ir visai Virdžinijai. Prancūzų skatinamos indėnų gentys šiaurinį kolonijos pasienį pavertė kasdieninės kovos arena. Susvyravo ir gentys, kurios iki tol buvo laikomos anglų sąjungininkėmis. Tačiau net tokiomis sąlygomis sunkiai sekėsi pakelti į kovą visą Virdžiniją. Gobšai asamblėjos nariai, vos užsiminus apie būtinybę ginti karaliaus karūnos garbę Ohajo baseine, bematant būtų pareiškę: svarbiausi kiti — Ohajo kompanijos interesai, kuriais asmeniškai suinteresuotas gubernatorius.

Dinvidis tegalėjo tik šūkalioti prieš asamblėjos darbo pradžią.: „Baimė — vergo jausmas, ir protas visuomet stengiasi juo atsikratyti". Asamblėjos nariai pagūžčiojo pečiais ir ėmė svarstyti kitus klausimus. Tada gubernatorius išsiuntė pranešimą į Londoną, vaizdžiai aprašydamas prancūzų antpuolius. Atsakymas atėjo 1753 metų spalyje. Karalius Jurgis II įsakė gubernatoriui nusiųsti emisarą į prancūzų puolamus rajonus — tegu įsitikina, ar tie prancūzai iš tikrųjų įžengę į Anglijos (turima galvoje Ohajo kompanija) teritoriją, o jeigu tai tiesa, pareikalauti, kad išsinešdintų. Jeigu atsisakytų, gubernatoriui leidžiama „juos išvyti ginklo jėga". Bet kokiu atveju monarchas reikalavo — Virdžinija turi pasirūpinti forto statyba prie Ohajo.

Sumanusis gubernatorius visa tai padarė asamblėjai nežinant — norėjo ją pastatyti prieš įvykusį faktą, pagaliau priversdamas visą koloniją ginti Ohajo kompanijos interesus. Todėl parinkti emisarą reikėjo labai apgalvotai — pirmiausia tai turėjo būti žmogus, suinteresuotas kompanijos reikalais. Gerokai pasvarstęs, gubernatorius nusprendė šią delikačią misiją skirti majorui Džordžui Vašingtonui, o šis džiaugsmingai sutiko — išpuolė proga pasireikšti.

Oficialiai majoras vyko kaip Jurgio II pasiuntinys, norėdamas prancūzų komendantui pareikšti Jo Didenybės

„susirūpinimą ir nuostabą“ dėl prancūzų įsiveržimo ir įtikinti juos išsikraustyti iš anglų teritorijų. Vašingtono misiją buvo galima vertinti ir kitaip — gubernatorius jam davė tam tikrų instrukcijų, taip pat liepė pakeliui įtikinti anglams draugiškus indėnų genčių sašemų vadus neatsimesti nuo baltųjų „tėvų“ anglų.

Vedliu Vašingtonas paėmė Ohajo kompanijos tarnautoją Džistą, pražilusį beklajojant po miškus, o vertėju — seną kareivį Vaną Bramą, kuris puikiai mokėjo prancūziškai. Neišsivertė ir be keturių tarnų. Lapkričio 15 dieną leidosi į kelionę. Per šlykštų orą teko nužygiuoti 800 kilometrų iki Lebefo forto — ruduo nenorėjo užleisti vietos žiemai. Tose vietovėse, anot vieno anglo, „nebuvo nieko, išskyrus indėnus, meškas ir gyvates“.

Po trijų savaičių nusigavo į stovyklavietę draugiškos indėnų genties, kurio vadą anglai vadino „Hafkingu“ (Puskaraliumi). Klastūnas senis indėnas prisiekinėjo trokštąs išvyti prancūzus iš savo žemės. Vašingtonas pranešė — keistai sutapus, tai kaip tik ir jo misija. Apie Ohajo kompanijos kėslus užgrobti Hafkingo žemes majoras, žinoma, nutylėjo. Sušildytas dosnių vaišių — Vašingtonas vežėsi nemažai romo, Hafkingas pasišovė lydėti misiją iki Lebefo forto ir kartu su anglais pareikšti savo karštą protestą.

Pakeliui sustodavo prancūzų įtvirtinimuose, apjuostuose rąstų aštriatvorėmis. Visur stipriai išgerdavo. Džordžas tarp prancūzų išrodė tikras gigantas — apie 190 centimetrų ūgio, gal šimto kilogramų svorio, — nelengva būdavo jį išversti iš kojų. Dienoraštyje Vašingtonas smulkiai aprašė, ką matė ir girdėjo. Po susitikimo su prancūzų karininkais Venango forte, jis rašė: „Vynas, kurio jie išgėrė su kaupu, netrukus atrišo liežuvius... Jie mane patikino — bet kokiu atveju, velniai rautų, užimsime Ohajų! Nors žinojo, kad anglai prieš kiekvieną jų gali pakišti po du žmones,

buvo įsitikinę — anglai pernelyg delsią ir niekada nesugebės rungtis su prancūzais".

Šito buvo gana. Nepaprastai mandagus susitikimas su prancūzų komendantu Lebefo forte jokios naudos nedavė. Mandagusis karininkas apgailestavo: jis — kareivis, privaląs vykdyti įsakymus ir likti ten, kur yra, ir dar pridūrė: gautieji įsakymai prieštarauja mielojo svečio pageidavimams, bet nieko nepadarysi — toks gyvenimas. Jis leido Džordžui apžiūrėti fortą ir įteikė mandagų atsakymą Dinvidžiui — prancūzams vienas ir tas pats, ką manąs gubernatorius ir ko pageidaująs Jurgis II.

„Jis prisiekinėjo meile ir draugyste... — Džordžas sudirgęs rašė savo dienoraštyje, — o aš mačiau, kad jis labiausiai trokšta patraukti į savo pusę Hafkingą". Spirituotų gėrimų atsargos Lebefo forto rūsiuose buvo begalinės, ir kokybe lenkė Vašingtono romą. Hafkingas netikėtai prisiminė lydįs Kanotakariusą. Išgirdęs šį vardą, Džordžas labai nustebo. Senasis indėnų vadas meiliai paaiškino — šitaip praminę jo pirmtaką, mikliai atiminėjusį žemę iš Hafkingo prosenelių. Majorui tik teliko perskaityti Hafkingui paskaitą apie ištikimybę susitarimams ir spirituotų gėrimų pragaištingumą...

Kelionė namo buvo dar sunkesnė. Indėnai pabėgo, teko atsisveikinti ir su tarnais, likimo valiai palikti nusikamavusius arklius. Vašingtonas ir Džistas likusį kelią nužirklavo pėsti, su krepšiais ant nugarų ir muškietomis rankose. Sutiktas indėnas pasisiūlė būti vedliu, o nutaikęs momentą, šovė į juos iš pasalų, bet nepataikė. Aiškiai žinodami, kad indėnai, susitarę su prancūzais, medžioja jų skalpus, keliauninkai traukė šlapio sniego pridrėbtais miškais ir atvašynais. Lengviau atsiduso išėję prie Aleganio upės. Ir vėl naujas nusivylimas! Juoda audringa upė nebuvo užšalusi! Paskubom susikalė plaustą ir nustūmė į upės vidurį. Išblaškę ledus, nuplaukė į salą, kur, peršlapę iki pasku-

tinio siūlo, naktį praleido spiginančiame šaltyje. Rytą išvydo — ledas sukaustęs upę, ir jiedu perėjo į rytinį krantą.Džistas nušalo pirštus. Džordžas nenukentėjo.

Labai nekaip jautėsi Vašingtonas, kai, kelionėje praleidęs du mėnesius, 1754 metų sausio viduryje turėjo raportuoti gubernatoriui. Majoras svarstė: visiško diplomatinės misijos žlugimo nepateisinsi pasakojimu apie patirtus vargus. Džordžas baisiausiai nustebo, išvydęs begaliniai patenkintą Dinvidžio veidą. Sėdėdamas karštai prikūrentame kambaryje, gubernatorius gana abejingai perskaitė raportą ir linktelėjo galva. „Pasitvirtino blogiausi spėjimai, — paaiškino Džordžui, — užsispyrusi asamblėja nenorėjo nieko girdėti apie klastingas prancūzų užmačias. Pamatysime, kaip reaguos dabar, išgirdusi pranešimą iš pirmų lūpų“.

Gubernatorius nedelsdamas paliepė kitą dieną sušaukti karališkąją tarybą. Mirtinai išvargęs Vašingtonas turėjo per naktį parašyti pranešimą spaudai. Žinoma, skuba atsiliepė tekstui — šitą suprato ir pats jaunasis autorius: „Kadangi jo šviesybė gubernatorius manė esant būtina viešai paskelbti mano ataskaitą apie kelionę pas prancūzus ir atgal, telieka atsiprašyti dėl didelių jo trūkumų“. Bet gubernatorius viską kuo puikiausiai numatė. „Majoro Vašingtono dienoraštis“ buvo sensacija — autorius pateikė pakankamai daug faktų ir kiekvienas skaitytojas akivaizdžiai suvokė piktvališkus prancūzų ketinimus. Ataskaita buvo išspausdinta Virdžinijoje ir Londone, Dinvidis pasirūpino brošiūrą išsiuntinėti visų kolonijų gubernatoriams, Londono ministrams ir daugeliui įtakingų žmonių.

Vašingtono vardas tapo žinomas. Tačiau autorius su širdgėla padarė išvadą: virdžiniečiai, paskelbę, kad jis vargą patyręs tik dėl savo naudos, apjuodino jo tarnybą tėvynei. Jie, sakė Vašingtonas, pasakojimą apie kelionę pavadino „išsigalvojimu, ginant privačios kompanijos interesus“.

Virdžinijos asamblėjoje dėl Vašingtono dorumo abejo-

nių nekilo. Kolonijos tėvai įvertino Vašingtono didvyriškumą, mirtimi rizikavusio ir tepelniusio tik 50 svarų sterlingų, kurie buvo įteikti keliauninkui, „įvertinant jo žygį į Ohają".

Vašingtonas įsiuto iki širdies gelmių. „Mane išsiuntė žiemą (vargu, ar būtų atsiradę daug žmonių, pasiryžusių tokiai kelionei), ir ką aš už tai pelniau? Savo išlaidų kompensavimą!" Vargas — blogas mokytojas. Likimas padarė jį pasiturinčiu plantatoriumi. Tačiau jis neatprato kruopščiai skaičiuoti kiekvieno žingsnio naudą.

Plačiai pasklidęs garsas apie jaunojo majoro Vašingtono žygį buvo vertingesnis už auksą. Kol kas jis šito nežinojo.

***

1798 metais Džordžas Vašingtonas sutiko savo 67 pavasarį. Audringas Virdžinijos pavasaris jį svaigino — pirmą kartą per dvidešimtmetį nebeslėgė baisi valstybės rūpesčių našta. Jau praėjo prezidentavimo, karų laikai. Šiek tiek arogantiškai Vašingtonas atsisveikino su tauta ir pusėtinai gyveno savo pastatytame mylimame Maunt Vernono name. Čia pat zujo matininkai, architektai — buvo kuriama šalies sostinė. Jis žinojo — miestui lemta turėti jo vardą. Gyvenimas nugyventas...

Mintys, kankinančios mintys, kurias daugelį metų iki kaklo paskendęs reikaluose, vijo į šoną, dabar visiškai užvaldė. Jis nežinojo, ar dėl visko kaltas Potomako vėjas, po senovei genantis vandenis, ar po langais žydinčių krūmų aromatas. Vienas po kito prieš akis plaukė primiršti tolimos jaunystės vaizdai ir paveikslai. Upėje daugybė laivų — jaunystėje tiek nebūdavo. Atstatė vėjui pavargusią galvą. Liežuviu perbraukė bedantes dantenas — jau senis! Visą gyvenimą jis nekentė minkštaširdiškumo, o dabar staiga pajuto neišvengiamą norą išlieti viską, kas susikaupė per daugelį metų. 1798 metų gegužės 16 dieną jis parašė laišką į Angliją.

„Didžiai gerbiamoji ponia, — Šalies Tėvas kruopščiai rinko žodžius, — praėjo beveik dvidešimt penkeri metai nuo to laiko, kai aš, šių vietovių senbūvis, čia bendravau su mano mielais bičiuliais asmeniškai arba laiškais. Per tą laiką įvyko tokia daugybė svarbių įvykių, taip stipriai pasikeitė žmonės ir daiktai, kad laiške absoliučiai neįmanoma bent šiek tiek išsamiau apie tai papasakoti. Tačiau nė vienas tų įvykių, atskirai paimtas nei visi drauge, negalėtų nustelbti mano atsiminimų apie tas laimingas akimirkas — pačias laimingiausias per visą mano gyvenimą, kurias aš pergyvenau Jūsų bendrijoje.

Mane apima begalinis liūdesys, kai metu žvilgsnį į Belvuaro pusę, o į tą pusę aš dažnai pažvelgiu, ir liūdnai mąstau apie tai, kad pirmykščių šių vietovių gyventojų, su kuriais mes taip puikiai ir draugiškai sutarėme, jau ten nebėra, tik namo griuvėsiai primena seniai į nebūtį nugrimzdusius džiaugsmus. Leiskite dar pridurti: aš dažnai mąstau ir apie tai, kodėl Jums, jeigu Jūsų artimiausi giminaičiai gyvena mūsų šalyje, nepraleidus gyvenimo vakaro su jais, užuot baigus žemės kelią kitoje šalyje, nors Jūs, galimas dalykas, ir ten turite daug pažįstamų, kurių nuoširdžią draugystę galite patirti...“

Atpuola bet kokios prielaidos apie slaptas mintis. Garbingas laiško autoriaus amžius, jo padėtis... Taip rašo žmogus, atsigniaužus pareigos gniaužtams, amžinybės akivaizdoje skelbiantis, kas gyvenime buvo tikra, o kas — niekinga. Svarstyklių lėkštė, į kurią Vašingtonas sudėjo savo jausmus moteriai, nusvėrė viską, ką Šalies Tėvas, vyriausiasis kariuomenės vadas, du kartus rinktas prezidentu, galimas daiktas, pats turtingiausias JAV žemvaldys, pelnė Amerikai.

Laiškas adresuotas Salei Ferfaks, moteriai, kuriai nedalijamai priklausė Vašingtono širdis ir su kuria jis tikriausiai niekada nebuvo artimas. Net prie kapo duobės jos neišvydo. Salė į jo kvietimą neatsiliepė ir neatvažiavo. Neži-

nia, ką ji atsakė Vašingtonui. Bevaikė našlė didžiausiame skurde mirė Anglijoje. Tarp velionės dokumentų giminaičiai rado čia cituotą laišką. Tuo laiku Džordžo Vašingtono jau seniai nebebuvo, Salė mirė sulaukusi aštuoniasdešimt dviejų.

Ne vieną šimtmetį buvo renkamos žinios apie Vašingtono ir Salės santykius, miklūs biografai romanistai vis giliau rausė šią aukso gyslą. Jie sukūrė jaudinančias ir, žinoma, išaukštinančias knygas, istoriją paversdami tikru absurdu. Kažin, ar verta žaisti šia korta ir prisigalvoti — pakanka mesti žvilgsnį į jaunojo Vašingtono vidaus pasaulį.

Tais metais, kai Vašingtonas perprato teodolito paslaptis (1748), vedė jo draugas Džordžas Ferfaksas. Į Belvuarą jis parsivežė gražiausią nuotaką, kokią tik buvo galima rasti Virdžinijoje. Salė buvo vidutiniško plantatoriaus Kerio, kurio valdos buvo prie Džeimso upės, duktė. XVII amžiaus viduryje Keriai išsiskyrė iš Virdžinijos aukštuomenės ne tiek turtu, kiek subtiliu skoniu ir gyvenimo būdu. Salės senelis buvo Viljamsburgo Viljamso ir Merės koledžo rektorius, tėvas anglų Kembridže baigė Trinito koledžą. Salė išaugo tarp knygų, Keriai gaudavo visus svarbiausius Anglijos žurnalus.

Kai šešiolikametis Džordžas susipažino su aštuoniolikamete draugo žmona, jį tikriausiai pavergė nuolatinio skaitymo išugdytas jaunosios moters protas. Salė puikiai kalbėjo prancūziškai ir viską išmanė, gyveno nuostabiame, Džordžui nepasiekiamame pasaulyje. Jis, mokėjęs kantriai nugalėti kliūtis, nutarė prasiskverbti į jos viliojantį gyvenimą, bet, taip ir nepralaužęs užtvarų, liko belaisviu prie koketiškos ir linksmos Salės kojų.

Tiksliai negalima pasakyti, kaip Salė atrodė — vienintelis likęs portretas gana primityvus, dailininkas, nepasižymėjęs dideliu meistriškumu, didžiausią dėmesį skyrė išorei. Pailgas veidas, juodos akys, ilgas kaklas ir nuolaidūs pečiai — ir prieš šias grožybes Džordžas, sprendžiant iš jo

asmeniškų prisipažinimų, neatsilaikė? Manyti, kad viską lėmė tik grožis, o grožio sąvoka ginčytina net vadovaujantis XVIII amžiaus kriterijais, vadinasi, prastai manyti apie mūsų herojų. Tikriausiai Džordžą patraukė tai, ką XX amžiuje vadiname intelektualumu, ir prieš šią savybę jis buvo bejėgis atsispirti. Džordžas nežinojo šito termino ir todėl negalėjo atsakyti į savo klausimą: „Jos gera padėtis, vinklus protas, o kas dar?..“

Galime neabejoti, kad Salė, patyrusi jaunuolio protinius sugebėjimus, liko nepatenkinta. Bet ko gi buvo galima reikalauti iš didelio berniuko rimtomis akimis, beveik Ferfaksų pažo? Jai, be abejo, patiko vaikino rodomas dėmesys, atsidavimas ir tyli pagarba, nutrūktgalviškas bernioko jodinėjimas, kad tik pelnytų jos šypsnį! Pirmaisiais draugystės metais Džordžas apie nieką daugiau nedrįso nė pagalvoti — neturtas ir dviejų metų amžiaus skirtumas jam atrodė neįveikiama bedugnė, todėl ir jų santykiai tebuvo jaudinantis meilės žaidimas.

Džordžas paūgėjo, paveldėjo Maunt Vernoną. Viskas galėjo pakrypti kitaip, deja... Įsimylėjėlis Džordžas buvo gerokai jaunesnis už Džordžą Ferfaksą. Salė negalėjo judviejų nelyginti — visi pranašumai bylojo Vašingtono naudai, nekalbant jau apie tai, kad Salės santuoką su Ferfaksu padiktavo ne jausmai, o dalykiniai sumetimai. Tačiau Džordžas nė nemanė suvilioti draugo žmoną. Skyrybos ir nauja santuoka Virdžinijoje buvo tiesiog neįmanoma.

Taip jau atsitiko, kad Džordžas Salei buvo artimas ir tuo pačiu tolimas. Septynerius metus Vašingtonas buvo bene labiausiai geidžiamas Virdžinijos jaunikis. Maunt Vernonas laukė nesulaukė šeimininkės. Salė išlydėjo jį į pavojingą kelionę Ohajun, grįžęs jis skubinosi pas Dinvidį, tačiau nepaisant skubos, vis dėlto dieną praleido pas Ferfaksus. Džordžui tiesiog fiziškai buvo būtina pamatyti Salės akių žvilgsnį.

Bet ryžtis mesti iššūkį visuomenės nuomonei? Nei

Džordžas, nei Salė negalėjo įveikti vidinio barjero. Sunku įsivaizduoti Salę buvus didele filosofe, dar mažiau tikėtina, kad toks buvo Džordžas. Tačiau nepaisant visko, abudu save laikė stoikais. Jie šventai tikėjo antikos pasaulio herojų skelbtais principais, provincialiojoje Virdžinijoje stengėsi jaustis didžiosios Romos piliečiais. Bent jau šitaip elgėsi matrona Salė. Jie nesuvokė, kad mėgstami herojai buvo trivialūs, kad po sceną juos tampė istorikai, nusikalsdami istorijos tiesai. Džordžas ir Salė kankinosi. Bet kitaip jie negalėjo elgtis — XVIII amžius vaidino antikos laikų tragedijas. Tikriausiai jie mėgavosi susitvardymu ir patyrė tylų džiaugsmą.

Abudu skaitė Adisono tragediją „Katonas" — tai buvo mėgstamiausia Vašingtono pjesė. Jis manė, kad sekti Katono pėdomis — patikimiausias kelias į laimę. Tikriausiai kito literatūros pavyzdžio Vašingtonas nežinojo, nes apskritai mažai skaitė.

1758 metais Vašingtonas, gyvenęs neramų laiką prieš paskutinį savo žygį į Diukeno fortą, rašė Salei (matyt, atsakydamas į jos laišką, kuriame buvo užuominų apie namuose vaidinamus mėgėjiškus spektaklius): „Aš manau, kad galėčiau geriau praleisti laiką, vaidindamas „Katono" tragedijoje drauge su Jūsų minimais žmonėmis, ir aš būčiau dvigubai laimingas Jubo vaidmenyje, jei Jūs būtumėte Marcięja".

Nežinia, ką Salė rašė Vašingtonui — jis sunaikino visus jos laiškus. Iš daugybės Vašingtono rašytų išliko tik keli. Savo santuokos 1759 metais išvakarėse Vašingtonas užtikrino Salę mylįs tik ją vieną. Keturiolika metų sutuoktiniai Vašingtonai palaikė artimus ryšius su Ferfakso našle. 1773 metais Ferfaksai visiems laikams išvyko į Angliją, Belvuaro turtą Džordžas Ferfaksas paliepė parduoti aukcione. Vašingtonas įsigijo daugumą nuo vaikystės pažįstamų daiktų. 1779 metais per Nepriklausomybės karus Belvuaras sudegė.

Maždaug tai ir viskas, kas žinoma apie Džordžo Vašingtono ir Salės Ferfaks santykius. Remiantis šiais kukliais faktais, kurie tik per meilužių neapsižiūrėjimą pakliuvo į bestselerių rašytojų rankas, parašytos knygos. Antai prancūzas Bernardas Fei visą Vašingtono gyvenimą pavaizdavo besisukantį apie Salę.

Žinoma, Vašingtonas — žmogus, kuriam nebuvo svetimi gilūs jausmai. Meilė Salei suteikė jam galimybę realizuoti didžiausią savo aistrą — kontroliuoti emocijas, pavergti jas, nebūti geidulių žaisleliu. Susenęs Vašingtonas be kita ko laiške rašė: „Kalbama, kad meilė — beprotiškas jausmas ir todėl, girdi, jai negalima priešintis. Tai tik dalinė tiesa, nes meilė, kaip ir visa kita, jeigu ją maitinsime ir auginsime, greitai subujoja, bet atimkite peną, ir meilę galima arba uždusinti užuomazgoje, arba žymiai sulėtinti jos augimą“. Galbūt šitaip samprotaudamas, jis mąstė apie Salę...

Dailininkas G. Stiuartas, tapęs prezidento Vašingtono portretą, profesionaliai nagrinėjo senuko veidą. Susitikęs su Vašingtono numylėtiniu lengvosios kavalerijos generolu G.Li, tapytojas lyg tarp kitko pasakė: „Vašingtono veido bruožai spinduliuoja pačias stipriausias ir nesuvaldomas aistras. Jeigu jis būtų gimęs miške, tai būtų pats nuožmiausias laukinis“. Ir Stiuartas bematant pasitaisė, pridurdamas, kad Vašingtonas moka slopinti savo „ugningą temperamentą“. Po kelių dienų pusryčiaujant pas Vašingtoną Li tarė:

— Neseniai mačiau jūsų portretą. Nuostabus panašumas! Stiuartas teigia jus turintį ugningą temperamentą.

— Ką jūs, — užkaitusi pareiškė prezidento žmona, — misteris Stiuartas pats nežino, ką šneka!

— Nurimkite, mieloji, — tarė Li, — jis dar pridūrė, kad prezidentas kuo puikiausiai moka tvardytis.

— Jis absoliučiai teisus, — diskusiją baigė Vašingtonas ir vos vos šyptelėjo.

II skyrius

Kalbama, kad meilė — beprotiškas jausmas ir todėl, girdi, jai negalima priešintis. Tai tik dalinė tiesa, nes meilė, kaip ir visa kita, jeigu ją maitinsime ir auginsime, greitai subujoja...

D. Vašingtonas, 1759
Iš laiško S. Ferfaks

1754 metų pradžioje Dinvidis parodė didelį ryžtą. Remdamasis majoro Vašingtono pranešimu, skambino pavojaus varpais, kviesdamas sukilti prieš prancūzus. Sesės kolonijos neskubėjo į pagalbą Virdžinijai, virš kurios galvos, Dinvidžio žodžiais tariant, sušvytravo prancūzų kardas ir sušvilpė kruvini tomahaukai.

Pensilvanijos kvakeriai abejojo, ar Ohajo žemės, o dėl jų Dinvidis ir kvietė kovon, priklauso Britų karūnai, ir nė piršto nepajudino. Niujorko legislatūra (įstatymų leidžiamasis susirinkimas) užėmė griežtai priešišką poziciją ir pareiškė: „Atrodo, prancūzai fortą pastatė Frens Krike, gana toli nuo Ohajo upės, o tai, sprendžiant iš mūsų turimos informacijos, dar nereiškia, kad jie įsiveržę į Jo Didenybės koloniją". Niujorkiečiai pažadėjo kada nors skirti penkis tūkstančius svarų sterlingų, bet karan nesiųsti nė vieno šauktinio. Tiktai Pietų Karolina pareiškė norą paremti žmonėmis.

Gubernatorių nustebino net Virdžinijos asambleja. Jam pavyko išlupti dešimt tūkstančių svarų sterlingų, bet su sąlyga — pinigai skiriami ne karui, o gyventojų, įsikūrusių už Aleganamo, saugumui užtikrinti. Negana to, asambleja sudarė komitetą Dinvidžio veiklai kontroliuoti. „Jie užsikrėtę respublikonišku mąstymu", — pareiškė karaliaus skirtas gubernatorius ir paskelbė šauktinių verbavimą. Jis tikėjosi surinkti tris šimtus žmonių ir, šią kariuomenę nusiuntęs į Ohajo baseiną, užkirsti kelią agresoriams.

Laikantis įvykių logikos, Džordžui Vašingtonui, dabar jau papulkininkiui, derėjo vadovauti Virdžinijos kariaunai. Džordžas, nelabai išmanydamas strategiją, perskaitė Julijaus Cezario užrašus apie galų karą bei knygelę apie

Frydrichą II ir pareiškė atkaklų norą tarnauti, „vadovaujant patyrusiam karininkui arba protingam žmogui“. Gubernatorius pakėlė į pulkininkus Viljamo ir Merės koledžo matematikos profesorių Džošią Frajų. Karo vado talentui nebuvo lemta subujoti — pulkininkas nugriuvo nuo žirgo ir užsimušė.

Pasiruošimas žygiui į Ohają gulė ant silpnų Džordžo pečių. Savo stovyklą jis įkūrė Šenando slėnyje. Gubernatoriaus kvietimą mažai kas norėjo išgirsti. Papulkininkis raportavo: kareiviai — tikri valkatos, kai kurie be aulinių batų, paltų ar megztinių. Pirmiausia juos reikia aprengti ir apauti.

Dinvidis dalinai padengė išlaidas iš savo kišenės. Savo rizika paskelbė: stoję į kariuomenę, gaus po žemės gabalą prie Ohajo upės ir už ją nereikės mokėti jokių mokesčių penkiolika metų. Dinvidis sąžiningai išskyrė 80 tūkstančių hektarų iš „karaliaus neužkariautų žemių“. Gubernatoriaus atsišaukimas ir pažadas kasdien skirti gerą romo porciją žygio metu nenuėjo vėjais — verbuoti sekėsi sklandžiau. Laimei, Londonas patvirtino — žemės kareiviai gaus!

Vašingtonas susidūrė su begalinėmis problemomis. Jas spręsti reikėjo tuoj pat. Papulkininkis įvedė discipliną, pareiškęs, kad asamblėja jau paskelbusi karo stovį. Arklius ir vežimus iš fermerių teko jėga atimti. Karininkų trūko. Vašingtonas reikalavo kapitono laipsnį suteikti aštuoniems žmonėms, tarp jų — ir senam pažįstamam Vanui Bramai. Nors Dinvidis įsakė žygiuoti tuoj pat — kovo 15-ąją, Vašingtono armija — 159 žmonės su keliomis patrankomis — žygin patraukė tik balandžio 18-ąją.

Būrio laukė iłga, bene 400 kilometrų kelionė. Prie Ohajo derėjo pasistatyti fortą. Ten gubernatorius jau buvo išsiuntęs avangardą — kapitoną Trentą su šauktinių grupe, kurie nedelsdami ėmėsi darbo. Vašingtonas turėjo pastiprinti Trento būrį. Nors Prancūzijos ir Anglijos santykiai

buvo įtempti, formaliai karas nebuvo paskelbtas, todėl gubernatorius ketino elgtis atsargiai ir ginklo griebtis tik būtiniausiu atveju.

Žygis — kankinančiai sunkus slinkimas. Teko brautis per miškus, kloti kelią vežimams ir pabūklams. Per dieną įveikdavo keturis-šešis kilometrus. O dar reikėjo persiropšti per du kalnagūbrius, per kelias upes nutiesti tiltus. Šauktiniai neslėpė nusivylimo — algos jie gaudavo pusę tiek, kiek reguliariosios Anglijos kariuomenės kariai. Vašingtonas užvertė gubernatorių laiškais, skundėsi maisto stoka: „Mes teturime tik druskos ir vandens“.

Staiga paaiškėjo — visos būrio pastangos nuėjo per nieką: sutiko jau grįžtančius Trento žmones. Pasirodė, dar balandžio 17 dieną „daugiau nei tūkstantis prancūzų“ su patrankomis atplaukę Ohajo atšaka. Prancūzų vadas, kuris, matyt, kaip ir Dinvidis, prisiminė, jog karas oficialiai nepaskelbtas, maloniai pasiūlė virdžiniečiams pasirinkti — garbingai žūti nepastatytame forte arba išsinešdinti iš žemių, priklausančių krikščioniškajam karaliui. 33 virdžiniečiai pasirinko antrąjį variantą ir, palydėti prancūzų sąjungininkų indėnų šūksnių, patraukė pasitikti Vašingtono.

Prancūzai (jų iš tikrųjų buvo 600 žmonių) mikliai užbaigė virdžiniečių darbą ir surentė galingą Diukeno fortą. Netrukus atvyko pastiprinimas — dar 800 žmonių. Prancūzų pasistūmėjimas į Ohajo baseiną pakėlė ant kojų indėnų gentis, pareiškusias norą kariauti prieš anglus.

Vašingtonas atsidūrė nepaprastai sunkioje padėtyje, tačiau šito nesuvokė — buvo menkai patyręs. Jis pasiekė svaiginantį laimėjimą — per Alegandą nutiesė kelią į Ohajo slėnį. Tačiau priešas jį galėjo bet kada užimti. Pastiprinimą ir amuniciją tebuvo galima atgabenti tik tuo primityviu keliu, o prancūzai savo valdžioje turėjo upes, kuriomis be vargo atplaudavo kareiviai.

Nieko nepaisydamas, Vašingtonas nutarė žygiuoti pir-

myn. Apie tai pranešė Dinvidžiui, o Merilendo ir Pensilvanijos gubernatoriams parašė: prancūzai suįžūlėjo ir atėjo „keršto valanda“. Naujienos iš Ohajo „turi mus pažadinti iš letargo, pakelti didvyrišką dvasią kiekvieno laisvai gimusio anglo, idant įteisintume savo karaliaus Tiesą ir privilegijas...“

Pagaliau gegužės pabaigoje būrys nusileido uolėtu Lourel Ridžo kalnagūbriu. Vašingtonas nužvelgė miškingų kalvų apsuptą didelį lauką. Manė užtikęs puikią vietą tvirtinimams įrengti ir atokvėpiui. Išvalę krūmyną, mikliai sukalė palisadą, iškasė nedidelę tranšėją ir fortą pavadino Būtinybe. „Aš paruošiau puikų mūšio lauką“, — paskelbė pulkininkas, tegu nors ir „500 prancūzų čia pasirodo“.

Jis manė esąs didelių pergalių išvakarėse. Dinvidžiui išdidžiai pranešė — karininkai, nepatenkinti menku atlyginimu, seniai jau būtų pabėgę, jeigu ne „prancūzų pavojus“. Jis pats nė negeidaująs gauti kokį atlyginimą už savo darbą, „nes mano tarnyba lygiai tokia pat, kaip ir kitų karininkų, ir mano garbė neleidžia gauti daugiau už juos“. Vėliau jis atsisakė šio sprendimo, o tada didžiavosi savimi — Džordžas Vašingtonas kariauja ne savanaudiškais tikslais!

Čia netikėtai apsireiškė Hafkingas su dešimčia karių. Džordžas atsisveikino su jais praėjusią žiemą, taip ir neatplėšęs nuo prancūziško vyno statinės. Vašingtonui labai reikėjo pagalbos ir jis nedelsdamas papasakojo Hafkingui, jog prancūzai iešką indėnų, norėdami juos išgalabyti. „Jie nesvarstydami sutiko kartu su mumis kautis su prancūzais“, — rašė Džordžas. Indėnų vadas prisiminė: prancūzai „nužudė, išvirė ir suvalgė mano tėvą“. Dabar jiems atkeršys!

Indėnai pasakė ne per toliausiai matę būrelį prancūzų. Sprendimas gimė akimoju — atakuoti! Atsirinkęs apie keturiasdešimt žmonių, tuzino indėnų lydimas, Vašingtonas

nedelsdamas leidosi į žygį. Ėjo tamsią naktį siauru taku, slysčiodami, į medžius daužydami nosis ir kaktas. Septyni žmonės pasiklydo. Gegužės 28 dienos rytą Vašingtonas pats savo akimis pamatė priešą: apie trisdešimt prancūzų ramiai ilsėjosi iš visų pusių uolų apsuptoje pievutėje.

Jau pirmajame mūšyje Vašingtonas pasinaudojo taktika, kuri vėliau tapo įprasta Nepriklausomybės kare, — vieną koloną pasiuntė į užnugarį, o dvi — į flangus; pats pasuko į dešinįjį. Netikėtai iš už uolų ir medžių paleisti šūviai paguldė trečdalį priešų kareivių, kiti, kažką šaukdami, puolė prie ginklų ir pabandė priešintis. Vašingtonas rašė „tik per stebuklą" išvengęs mirties. Tikriausiai tai perdėta — iš pusšimčio jo žmonių vos vienas tebuvo nukautas ir du sužeisti. Prancūzų žuvo dešimt, taip pat ir jų vadas, jaunesnysis leitenantas Žozefas de Žiumonvilis, dvidešimt du paėmė į nelaisvę. Sužeistų nebuvo, nes indėnai bemat pribaigė nebegalinčius pakilti nuo žemės ir nulupo jų skalpus. Jie jau buvo bepuolą išpjauti belaisvių, bet Vašingtonas riteriškai apgynė ginklus metusius prancūzus.

Pergalės džiaugsmą nustelbė be galo nemalonus dalykas — belaisviai isteriškai kaltino virdžiniečius, pribaigusius „pasiuntinį". Įniršę prancūzai puolė prie Žiumonvilio lavono ir iš jo kišenės išplėšė kraujuotą paketą. Tai buvo oficiali instrukcija — surasti anglus, pareikšti jiems pageidavimą gyventi taikoje ir perspėti, kad jie nesiveržtų į Prancūzijos karaliaus valdas. Vašingtonas, laikydamasis Virdžinijos versijos dėl Ohajo baseino priklausomybės, sutriko. Jam tokie teiginiai buvo „didelis akiplėšiškumas".

Raportuodamas Dinvilidžui apie „didelę pergalę" (paties Vašingtono vertinimu), pasiremdamas eksperto Hafkingo išvadomis, išreiškė nuomonę, kad tariamas diplomatinis prancūzų būrio statusas — ne kas kita, kaip apgaulė. Iš tikrųjų Žiumonvilio grupė — „šnipai", juk instrukcijoje aiškiai rašoma: jie turi rinkti žinias apie anglus! Vašingtonui

nė galvon neatėjo prisiminti, jog pats prieš pusmetį vyko pas prancūzus, į Lebefo fortą, vykdydamas analogišką misiją.

Dinvidis aiškiai susirūpino jaunojo papulkininkio veikla. Dėl visa ko pasveikinęs jį su pergale, gubernatorius apie virdžiniečių žygdarbį gana atsargiai pranešė Londonui: „Šitą nereikšmingą išpuolį surengė Hafkingas ir indėnai. Mes tik juos rėmėme, nes aš įsakiau mūsų dalinio vadui vien gintis“.

Vašingtono sumanumas tamsiame miške pelnė jam garbę Europoje, o XVIII amžiuje, suprantama, ir visame pasaulyje. Prancūzijai, ieškojusiai preteksto karui su Anglija pradėti, tai, kas atsitiko tolimoje Amerikoje, buvo tarsi dangaus dovana, o papulkininkiui ilgam prigijo „Vašingtono-žudiko“ titulas. Londono valdžia sunerimo — provincijos karininko žygis pelnė Virdžinijai ir Britanijos imperijai puolusios šalies įvaizdį.

Neperdėsime sakydami, kad Vašingtonas paleido pirmąjį Septynerių metų karo šūvį, nors oficialiai karas buvo paskelbtas po dviejų metų. Šiaip ar taip, amžininkai buvo kaip tik tokios nuomonės.

***

Iki Septynerių metų karo dar turėjo praeiti kažkiek laiko. Ohajo užkampiuose Vašingtonas nemąstė apie Europos valstybių politiką ir net ne apie tai, kaip pasidabinti naujais laurais. Apie atsitraukimą irgi negalvojo, atvirkščiai, ruošėsi duoti prancūzams į kailį, nelabai imdamas galvon pragaištingą jėgų santykį. Tai nebuvo kokia beprotybė. Vašingtonas pamažu kaupė patirtį ir suprato, kad jo dalinio pergalė ar pralaimėjimas nulems skaitlingų indėnų genčių elgesį. Neryžtingumas, be abejo, pastūmėtų indėnus į prancūzų glėbį, o anglų kolonijai — tai pragaištis.

Sudėtingos derybos, kurias jis pabandė vesti su indėnų genčių atstovais, buvo tuščias laiko gaišinimas. Sašemai

ėmė galvon ne Vašingtono kalbas, o skaičiavo prancūzus ir Virdžinijos kareivius. Pastarųjų buvo apgailėtinai mažai — atvykus papildymui, Vašingtonas po ranka turėjo 400 žmonių. Tiesa, iš paskutiniosios šauktinių masės geru pasirengimu išsiskyrė Pietų Karolinos kuopa. Bet ji vėl privertė kraujuoti Vašingtono žaizdas — kuopos vadas kapitonas D.Makejus, aštuoniolika metų ištarnavęs reguliariojoje armijoje, kategoriškai atsisakė pripažinti dvidešimt dviejų metų Džordžo viršenybę. Apie savo santykius su Makejumi Vašingtonas ne kartą rašė gubernatoriui.

Netrukus Vašingtonas, jau pulkininkas, nežinojęs, kas tai yra neveiklumas, susipykęs su Makejumi, paliko jį poste su kareiviais, o pats su virdžiniečiais patraukė į šiaurę, Diunkeno forto kryptimi. Pulkininkas buvo stiprus, galingas ir ištvermingas, kitų silpnumo neįvertino. Rodydamas asmeninį pavyzdį, privertė šauktinius įveikti negirdėtai sunkų kelią. Tas kelias buvo ne į nežinią, o į grumtynes su kur kas pajėgesnėmis priešo jėgomis.

Vašingtonas nepasitikėjo indėnais. Nuo jo atsiskyrė net tikrasis sąjungininkas Hafkingas. Gudrusis indėnų genties vadas matė, kad pulkininkas kiša galvą giltinei į nasrus, ir nusprendė su juo atsisveikinti. Jis sakė — pulkininkas komandavo indėnams lyg kokiems vergams, vertė kasdien eiti į žvalgybą ir puldinėti priešus, bet niekada nesutikdavo su indėnų pasiūlymais.

Virš Vašingtono būrio kaupėsi debesys. Prancūzų komendantas prieš jį pasiuntė 500 kareivių. Kaip tais laikais buvo įprasta, jis kreipėsi į indėnų gentis: „Anglai nužudė mano vaikus, mano širdis kraujuoja. Rytoj aš siunčiu savo kareivius už juos atkeršyti... ir prašau jūsų padėti Prancūzijos Tėvui sunaikinti žudikus". Kvietimo nereikėjo kartoti — apie 500 indėnų karių prisijungė prie prancūzų. Birželio pabaigoje, išgirdęs apie priešo artėjimą, Vašingtonas sutelkė visas savo jėgas — 400 žmonių Būtinybės forte. Už

tvoros suvarė ir arklius bei karves. Pasistatė devynias nedideles patrankas.

Liepos 3 dienos rytą prancūzai ir klaikiai rėkdami indėnai metėsi į šturmą. Kartečė ir tanki muškietų ugnis sulaikė puolančiuosius. Bet neilgam. Užpuolikai įsitaisė kalvose ir, slapstydamiesi už medžių, atidengė pragarišką ugnį. Patrankos nutilo. Muškietos vargu ar pakenkė prancūzams — virdžiniečiams taikytis trukdė parako dūmai. Prapliupo liūtis, netrukus nedidelė tranšėja, supusi palisadą, priplūdo vandens. Parakas sušlapo. Vašingtono kareiviai būriavosi už aštriatvorės, nes forto viduje, šventinamame priešo kulkų, nebuvo kur dėtis.

Po devynias valandas trukusio nepertraukiamo šaudymo padėtis pasidarė beviltiška. 30 karių užmušta, 70 sužeista. Bandyti prasiveržti iš apsupties — savižudybė, tik nedaugelis virdžiniečių turėjo durtuvus, o sprendžiant iš klaikaus klyksmo, sklindančio iš krūmų, prancūzai atsivedė daugybę indėnų su tomahaukais. Vašingtono kariai vangiai atsišaudė.

Sutemo. Atrodė, viskas jau prarasta. Pabėgti nebeįmanoma — visi arkliai raitėsi sužeisti. Dar viena apgulties diena, ir galas. Netikėtai prancūzai pasiūlė derybas. Džordžas su balta vėliava pas juos pasiuntė puikų prancūzų kalbos mokovą Vaną Bramą. Be galo susirūpinęs laukė sugrįžtant pasiuntinio. Visi labai nustebo — Vanas Bramas parėjo permirkęs iki paskutinio siūlo, tačiau šypsojosi visa burna — prancūzai esą už garbingą kapituliaciją. Neįtikėtina!

Blyškioje žvakių šviesoje Vašingtonas su karininkais palinko prie drėgnos popieriaus skiautės, kurioje Kulonas de Vaijeras, nukautojo Žiumonvilio brolis, surašė tekstą. Vaijeras asmeniškai norėjo atkeršyti už brolio mirtį. Vanas Bramas užsikirsdamas vertė, ir nustebęs Vašingtonas suprato lengvai išsipirkęs. Prancūzai leido virdžiniečiams su

kariškom iškilmėm ir viena patranka išeiti iš forto. Sutriuškintas karo vadas Virdžinijos vardu turėjo pažadėti metus nelįsti į prancūzų teritoriją. Nugalėtasis taip pat turėjo pasirašyti įsipareigojimą grąžinti Žiumonvilio būrio belaisvius.

Pulkininkas neturėjo kada gilintis į prancūzų pasiūlytas sąlygas ir pasirašė kapituliacijos aktą. Tikriausiai jis pervertino virdžiniečių ugnies taiklumą, ataskaitoje apie mūšį pabrėžęs — nukauta „mažiausiai 300 žmonių". Prancūzai oficialiai pranešė apie savo nuostolius — du nukauti ir septyniolika sužeistų.

1754 metų liepos 4 dieną pulkininkas Vašingtonas aidint būgnams išvedė savo karius iš forto ir patraukė į rytus. Ką ir sakyti, jie narsiai laikėsi ir kovojo, bet dabar, iškankinti, alkani, išrodė gana liūdnai. Neatsirado nė vieno, kas būtų turėjęs jėgų iškėlęs nešti vėliavą; patranką pametė pakely, vos išėję iš forto. Tempdami sužeistuosius, baugščiai žvilgčiojo į šalis — raudonodžiai taikėsi juos visai pribaigti. Indėnams pasisekė pagrobti ir nuskalpuoti du sužeistuosius. Tik įsikišus prancūzų karininkams, kruvinos skerdynės baigėsi.

Hafkingas, iš saugaus nuotolio stebėjęs mūšį, reziumavo: „Anglai kovėsi kaip kvailiai, prancūzai — kaip bailiai".

Palikęs sutriuškintą būrį, Vašingtonas išskubėjo į Viljamsburgą asmeniškai raportuoti Dinvidžiui apie nesėkmę. Gubernatorius įsakė grįžti į pulką ir šaltai pareiškė: Vašingtono pažadas grąžinti prancūzams belaisvius nebus vykdomas. Vašingtonas atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje.

Bet didžiausi nemalonumai dar buvo prieš akis. Prancūzai paskelbė Būtinybės forto kapituliacijos tekstą. Tik tada Vašingtonas suprato prancūzų sukalbamumo priežastį. Nugalėtojai, turėdami omenyje, kad oficialiai Anglija ir Prancūzija nekariavo, pranešimą pradėjo neapgalvota Vašingtono pasirašyto akto preambule: „Mes niekada neturėjo-

me tikslo pažeisti taiką ir susitarimus, egzistavusius tarp dviejų vyriausybių, mes tik atkeršijom už vieno mūsų karininko, turėjusio įteikti oficialų laišką, nužudymą“. Vanas Bramas žodį „nužudymą“ išvertė „mirtis“. Vašingtonas — po laiko! — prakeikė apsukrųjį vertėją, įrodinėdamas nesupratęs dokumento turinio. Europoje mažai žinomas pulkininkas tapo žmogumi, kaltu dėl prancūzo karininko nužudymo, tai patvirtinęs net savo parašu!

1756-siais, kai jau griaudėjo Septynerių metų karas, Prancūzijos užsienio reikalų ministerija paskelbė Memorandumą apie įvykius forte su Vašingtono dienoraščiu, kurį pulkininkas ten pamiršo. Publikacija buvo išversta į anglų kalbą ir paskelbta Londone, Filadelfijoje bei Niujorke. Vašingtonas aiškinosi niekada sistemingai dienoraščio nerašęs, tekstas „patyręs baisią metamorfozę“.

Iš dienoraščio aiškėja — Vašingtono kelionė į fortą buvo žvalgybinė, o jisai — žmogus, negailėjęs jėgų, įpučiant karo konfliktą.

Tačiau tų metų Vašingtono žygiai pademonstravo ir valingo vado savybes. Jis sugebėjo buvusius medžiotojus ir žemdirbius padaryti neblogais kareiviais. Vargu ar iš dvidešimt dviejų metų karo mylėtojo buvo galima reikalauti didesnio sumanumo derėtis su indėnais ar išmanymo statant fortifikacines sistemas.

Pralaimėjimas Būtinybės forte Europoje sustiprino nuomonę, kad Anglijos kolonijų gyventojai nepajėgūs laikyti rankose ginklą. O Dinvidis skubėjo atsikratyti nevykėliu karininku. Vašingtono santykiai su gubernatoriumi niekada nebuvo labai geri, o nuo tada galutinai sutriko.

***

Bet viską lėmė Ohajo kompanija. Gubernatorius, kiek pasvarstęs, nutarė pulką papildyti Virdžinijos šauktiniais iki 300 žmonių ir vėl tuo pačiu keliu traukti pas prancūzus.

Vašingtonas atrėžė: tai neįmanoma! Vos sužinoję apie naują žygį, šauktiniai išsibėgios! Neįvedus mirties bausmės už dezertyravimą, drausmės nebus. Gubernatorius priminė — viską lemia vadai, ir pagrasino — jums užteks ir kapitono laipsnio! Įžeistas Vašingtonas pasiprašė atsargon.

Jis grįžo į Maunt Vernoną. Tvarkė plantaciją, medžiojo lapes, važinėjo į svečius pas Ferfaksus, filosofavo su Sale. Mėlyną pulkininko mundurą su auksiniais galonais paslėpė spintoje.

Džordžui pergyvenant nuoskaudą, kolonijų gubernatoriai tarėsi, ką daryti. Nors dėl konkrečių veiksmų nuomonės skyrėsi, visi buvo vieningi vienu klausimu — atėjo laikas ne tik pamokyti prancūzus, bet ir apskritai išvyti juos iš Amerikos. 1755 metų vasarą atėjo žinia, kad aštuoniolika prancūzų laivų į Kanadą parplukdo tris tūkstančius kareivių.

Britų imperija ėmėsi atsakomųjų veiksmų. Už vandenyno išvyko du nepilni pulkai (1000 žmonių), vadovaujami veterano generolo majoro E.Bredoko, — jį paskyrė visų karo pajėgų Anglijos kolonijose vyriausiuoju vadu. Londono politikams, kurių žvilgsnius traukė Europa, amžinai siautusi Airija ir pasakiškai turtinga Indija, Bredoko ekspedicija neatrodė pernelyg svarbi. Girdi, kareivius pasiuntė tik todėl, kad kolonijos gyventojai patys nesugebą apsiginti. Lordas Grenvilis (1763-1765 metais — Anglijos premjeras) burbtelėjo: vargu ar „dėl mėšlo krūvos“ verta „drumsti santykius su kaimynais“. O reguliariosios kariuomenės atvykimas kolonijų gyventojams buvo didžiai svarbus — galingoji Britanija atėjo į pagalbą!

1755 metų vasario 20 dieną Bredokas su kariuomene išsilaipino Aleksandrijoje, netoli Maunt Vernono. Šventė visa apygarda. Džordžą lyg magnetas traukė kareivių stovykla, pastatyta pagal visas karo mokslo taisykles, apie kurias jis tiek daug buvo girdėjęs. Raudonveidis, vyno mėgėjas

generolas rengė paradus, puikavosi vietos aukštuomenės pobūviuose — jo balsas nustelbdavo visus. Vašingtonas ėjo iš proto, regėdamas marširuojančius kareivius, durtuvų blizgesį saulėje, girdėdamas būgnų tarškesį...

Bredokas paskelbė — nedelsdamas visu frontu puls Naująją Prancūziją. Pagrindinei operacijai — Diukeno forto šturmui — vadovausiąs pats ir vesiąs kovon nenugalimuosius karalystės kareivius. O paskui — pirmyn į Niagarą! Žiemavietę armija įsiruošianti Filadelfijoje, kur jau gaminamos raketos šventiniam fejerverkui. Pensilvanijos pašto viršininkas B.Franklinas atkreipė jo dėmesį į didelę riziką, keliaujant atkampiais miškais, — visur knibžda indėnai. Generolas atrėžė: tie laukiniai tegali būti pavojingi tik vietiniams, bet ne reguliariajai kariuomenei.

Vašingtonas stengėsi iš paskutiniųjų, kad tik šaunusis vadas paimtų jį į žygį. Džordžas tapo vienu iš trijų adjutantu volontieriumi, bet į tikrąją karališkosios kariuomenės tarnybą jo nepriėmė. O ruošdamasis ekspedicijai, generolas susidūrė su tais pačiais sunkumais, kuriuos jau buvo patyręs Vašingtonas.

Naujasis adjutantas, armijoje žinomas kaip „misteris Vašingtonas, tarnavęs Virdžinijos pašauktinių būryje“, darė, ką tik galėjo, padėdamas Bredokui. Generolas įsidėmėjo adjutanto uolumą. Jų santykiai — sudėtingi: neapykanta ir pagarba. Vašingtonas stengėsi apginti virdžiniečių garbę. Pavyko surinkti 450 žmonių būrį. Generolas įsakė juos aprengti kariška uniforma, „kad jie bent šiek tiek būtų panašūs į kareivius“.

Neliko nuošaly Ohajo kompanija. Ji pasiekė, kad Bredokas į fortą trauktų ne tiesiausiu keliu, per Pensilvaniją, o pakartotų Vašingtono maršrutą — tokiu būdu tikėjosi pasipelnyti iš tiekimo kariuomenei, o svarbiausia — Bredoko žygis turėjo byloti apie tai, kad Ohajo slėnis — jų nuosavy-

bė. Apie šias aplinkybes nei Bredokas, nei Vašingtonas nieko nežinojo.

Birželio pabaigoje Bredoko armija paliko senąją Ohajo faktoriją ir pasuko į Kamberlendo fortą. Tiesa, pirma pasiuntė pionierius praplatinti kelio, kurį kažkada jau buvo nutiesę Vašingtono kareiviai. Indėnų parama žlugo visiems laikams. Hafkingas jau buvo miręs.

Kolonoje buvo apie du tūkstančiai žmonių, dar artilerija, pastotės. Per dieną nužygiuodavo vos penkis kilometrus, o iki Diukeno — 250 kilometrų. Vašingtonas pasiūlė koloną skirti per pusę — pirmiau išsiųsti 1200 žmonių ir 30 patrankų, o pastotės ir sunkioji artilerija tegu seka iš paskos. Bredokas sutiko. Tačiau Vašingtonui neteko pasidžiaugti šio manevro sėkme — susirgo dizenterija ir nuo birželio 17 dienos teko trankytis sanitariniame vežime.

Tiktai liepos 8 dieną, pririšęs prie balno pagalvę, kad mažiau kratytų, nes visas kūnas nepakenčiamai skaudėjo, Vašingtonas pasivijo priekinį Bredoko būrį. Kitą dieną kariuomenė jau turėjo būti prie prancūzų širšių lizdo — Diukeno forto. Vašingtonas negalėjo praleisti šio ilgai laukto momento.

Puikus liepos 9 dienos rytas. Ir Bredoko štabo nuotaika puiki — patekėjo pergalės saulė. Vašingtonas visiems laikams įsiminė šią gražią dieną. Generolas įsakė kariams marširuoti lyg parade — tegu prancūzų žvalgai, kurie tikriausiai slapstėsi miškuose, žino, kas jų laukia: virš lygių kareivių eilių ir ryškiai raudonų mundurų plaikstėsi vėliavos, tratėjo būgnai, orkestras grojo „Grenadierių maršą“.

Kolona du kartus briste perbrido Monongahylos upę. Kareiviai sveikino vienas kitą — prancūzai per savo kvailumą nepasinaudojo paskutine vieta, kur buvo galima įrengti pasalą. Avangardas — 300 žmonių — giliau įlindo į mišku apaugusią siaurakalnę, jiems iš paskos per muškietos šūvį sekė pagrindinės Bredoko jėgos ir štabas.

Nelauktai avangardo pusėje pasigirdo smarkus šaudymas, tiesiog šūvių papliupa. Šūksniai, aimanos, trepsėjimas. Po kelių minučių avangardo kareivių būrys tarsi išprotėjęs puolė atsilikusią pagrindinę koloną. Rikiuotė pakriko. Visuose pašaliuose aidėjo klyksmai, krito žmonės — į juos šaudė! Priešų nesimatė, o švino liūtis pylė iš už medžių ir krūmų. Karininkai iš paskutiniųjų stengėsi atstatyti tvarką — jų supratimu tai reiškė išrikiuoti kareivius į lygias eiles, iššauti salvę ir atakuoti priešą glaudžia greta.

Nesumišo tik virdžiniečiai. Jų dalinys, pasklidęs reta grandine, pabandė atakuoti nematomąjį priešą, kiti, sugulę už išverstų medžių, atidengė atsakomąją ugnį. Anglų kareiviai, nematydami tikrųjų priešų, jais palaikė virdžiniečius ir keliomis salvėmis išblaškė šauktinius. „Tie bailiai anglai, — vėliau rašė Vašingtonas, — apimti mirtinos baimės, šaudė į visus, kas buvo priekyje". Nukovė du Vašingtono arklius, kulkos suvarpė apsiaustą, numušė kepurę, o jis liko sveikutėlis — „tai buvo maloni Apvaizdos ranka".

Bredokas blaškėsi kelyje, uždusęs rėkavo, vis dar bandydamas išrikiuoti kareivius kovai. Kai užšoko ant penktojo žirgo (keturis užmušė), kulka praurbė karvedžio plaučius. Sunkus generolo sužeidimas buvo signalas visuotiniam bėgimui. Metusi vėliavas, patrankas, būgnus ir fleitas, pakrikusi minia puolė atgal tuo pačiu keliu, kuriuo tik prieš valandą žygiavo iškilmingu maršu.

Užnugaryje girdėjosi baisūs sužeistųjų klyksmai — užpuolę indėnai nepaprastai žiauriai juos pribaiginėjo, lupdami skalpus, dalydamiesi turtingą grobį. Matyt, toji laimėjusiųjų puota leido Bredoko kariuomenės likučiams išvengti persekiojimo. Nuostoliai buvo milžiniški — iš 86 karininkų 63 nukovė arba sužeidė. Dėl to netenka stebėtis — priešai pirmiausia taikėsi į jojančiuosius ant žirgų. Iš 1373 eilinių nesužeisti liko tik 459. Skerdynes surengė kur kas

mažesnės priešo jėgos — 100 prancūzų, 150 kanadiečių ir 650 indėnų.

Sutriuškinta kariuomenė neįtikėtinai guviai puolė prie savo gurguolių, maisto ir sunkiųjų ginklų. Mirštantis Bredokas jau visiškai pasikliovė Vašingtonu, vieninteliu nesužeistu adjutantu.

Vašingtonas tvarkė visus reikalus, taip pat rūpinosi ir generolo laidotuvėmis. Kaip tik jam atėjo į galvą Bredoko kūną palaidoti kelio viduryje, netoli Būtinybės forto griuvėsių. Vežimai važiavo per kapą, sulygindami su žeme bet kokį pėdsaką. Kitaip, sakė Vašingtonas, indėnai suras lavoną ir... Ištikimieji velionio tarnai ir žirgas atiteko Vašingtonui. Jie jam tarnavo daugelį metų.

Pulkininkas Danbaras, užnugario būrio vadas, sunaikinęs didžiąją ginkluotės dalį, pasitraukė į Kamberlendo fortą. Iš jo rugpjūčio 2 dieną su kariuomenės likučiais perėjo į žiemavietę Filadelfijon. Gubernatoriaus rūmuose viešpatavo siaubas. Nuo pergalės apsvaigusiems nugalėtojams jau niekas nebepastojo kelio į Virdžiniją. Vakarinė kolonijos siena liko nesaugoma.

***

Vašingtonas irgi siuto. Silpnas, po ligos nepasitaisęs, jis vėl apsistojo Maunt Vernone. Vis užsimindavo apie reguliariosios kariuomenės „bailumą“, kuri mūšyje elgėsi „niekšiškai“. Pavojun pakliuvusiai kolonijai skubiai buvo reikalingi lyderiai, ir Vašingtonas tapo vienu iš jų.

... 1755 metų rugpjūčio 14 dieną Virdžinijos asamblėja paskyrė 40 tūkstančių svarų karo išlaidoms, nutarusi suburti 1000 žmonių pulką kolonijai ginti.

Vadovauti pasiūlė Vašingtonui. Prisiminusi nuolatines jo aimanas — tarnaudamas kolonijai, jis veltui praleidęs dvejus metus, — asamblėja parodė nematytą dosnumą. Vašingtonui skyrė 300 svarų sterlingų, atsilygindama už

ankščiau patirtus nuostolius, pusantro svaro algos už dieną, dar šimtą svarų metinių išlaidų ir du procentus komisinių nuo pulko pirkinių. Tą pačią dieną gubernatorius paskyrė Vašingtoną, „armijos, kuriamos Jo Didenybės kolonijai ginti, vyriausiuoju vadu“. Veikimo būdas — pulti ar gintis — paliktas jo nuožiūrai. Karininkus Vašingtonas galėjo pasirinkti pagal savo skonį.

Vašingtono įsakymai skambėjo rūsčiai — jis norėjo sukurti stiprią armiją. Kai kurie virdžiniečiai arba maištavo, arba išsibėgiojo. Pulkininkas paliepė sutramdyti ir kalėjiman uždaryti maištininkus, tačiau kol kas labiau buvo praktikuojamas senas metodas — lazda ir diržas. Tai nepadėjo.

Tada Vašingtonas asamblėjai įteikė ultimatumą: arba kolonijoje įvedamas karo stovis, arba jis išeina į atsargą. „Aš drįstu pareikšti nusistebėjimą, kad mes taip nevertiname savo laisvės, kad nesigriebiame jėgos...“ Asamblėja priėmė drakonišką įstatymą — mirties bausmė už nepaklusnumą ir dezertyravimą! Vašingtonas pasistengė pastatyti 15 metrų aukščio kartuves. Visų šauktinių akivaizdoje pakorė du užkietėjusius simuliantus.

Vašingtonas niekada nepasižymėjo žiaurumu, bet aplinkybės neleido kitaip veikti — daugiau kaip 500 kilometrų sieną galėjo apsaugoti tik disciplinuota kariuomenė. Vis ateidavo žinios apie indėnų antpuolius — nuvykę kareiviai terasdavo sudegintas naujakurių sodybas ir lavonus. Košmaras nuolat persekiojo Vašingtoną — jeigu priešas prasiverš pro beveik nesaugomą sieną ir užklups tankiai apgyvendintas Virdžinijos vietoves, gali sukilti ir tenykščiai juodieji vergai.

1756 metų gegužės 16 dieną oficialiai paskelbus Anglijos ir Prancūzijos karą, Vašingtonas dar labiau paniuro. Iš kur jis galėjo žinoti, kad dabar Virdžinija jau nebepatirs priešo antpuolių. Mūšiai vyko šiaurėje. Į šiaurę drauge su

prancūzų kariuomene patraukė ir indėnai. Tačiau Šiaurės Amerika kuo toliau, tuo vis mažesnį vaidmenį vaidino kariaujančių šalių globalinėje strategijoje. Vašingtonas ir jo pulkas tapo pamiršto forto pamirštais kareiviais. Septynerių metų karo logika, o ne Virdžinijos pastangos galiausiai lėmė kolonijų būklę. Tai paaiškėjo tik laikui bėgant, o kol kas kolonijos pasienyje stipriai kvepėjo parako dūmais.

Virdžiniečiams teko patirti spontaniškus indėnų antpuolius. Vašingtonas turėjo pakankamai laiko ir vadovauti karo veiksmams, ir nepabaigiamiems ginčams su gubernatoriumi. Be kita ko, Vašingtonas labai troško būti paskirtas karališkosios kariuomenės karininku. Kapitonas Dagvortis su menkučiu būreliu įsitaisęs Kamberlendo forte aitrino senas žaizdas. Keturiasdešimt ketverių metų Dagvortis nenorėjo pripažinti dvidešimttrimečio pulkininko vadovavimo — girdi, jam laipsnį suteikęs pats karalius! Kova su užsispyrusiu kapitonu atėmė daug energijos. Pabandymai visai jį išgrūsti iš kariuomenės nepaveikė — juk Kamberlendo fortas Merilendo teritorijoje.

Trokšdamas garbės sau ir savo virdžiniečiams, Vašingtonas skubiai Londone užsisakė naujus mundurus sau, jį lydinčiam karininkui ir livrėjas tarnams. Virdžinijos pulko karininkų pagerintų mundurų eskizus Vašingtonas nubraižė pats.

Užkišęs špagą už paauksuotos portupėjos, Vašingtonas išvyko į 1800 kilometrų žygį. Raitelių grupė paliko didelį įspūdį, ypač naujas baltai raudonos pulkininko apsiaustas ir trikampė kepurė, dailiai prigludusi prie tirštai išpudruotų plaukų. Šviesiai rudos livrėjos, papuoštos raudonomis juostomis, puikiai derinosi prie juodų tarnų veidų. Išsipustę karininkai pietiečiai šmirinėjo po Filadelfiją ir Niujorką. Bėgiodamas po puotas, teatrus, nepamiršdamas siuvėjų, kepurininkų, juvelyrų ir balnadirbių, Vašingtonas spėjo dar susižavėti kažkokia dama iš Niujorko ir įpareigojo

saviškį palydovą mandagiai paprašyti jos rankos. Pasiūlymas liko be atgarsio.

Kario rūpesčiai nesibaigė. Vietiniai šauktiniai negeidavo skirtis su žmonomis, vaikais ir ginti kaimynus. Jie net nepadėjo pulko kareiviams, persekiojantiems užspiestą priešą. „Tačiau aš nenusileisiu nė per colį, kai reikia ginti karaliaus interesus...“ — rašė Vašingtonas.

Bėgliai, o jų nuolat daugėjo, meldė pagalbos. Amerikiečių principas — kiekvienas rūpinasi savimi, o kitais — nebent šėtonas — tapo kone įstatymu. Vašingtonui šitaip samprotauti neleido nei pareiga, nei sąžinė.

Nors Virdžinija tebuvo akiplėšiškų indėnų reidų objektas, pulkininkas kartais jausdavosi bejėgis ir nebetekdavo lygsvaros. Rašė Dinvidžiui graudžius ir grasinančius laiškus. „Jeigu reikalingas aš, kraujuojantis, mirštantis, tai galiu patenkinti jų interesus, — esu pasirengęs atsiduoti laukinių žiaurumui, ir tegu mane sudrasko į gabalus liaudies labui!“

Vašingtonas visą laiką atkakliai mygė asamblėją: šauktiniai — nepatikimas kolonijos skydas, apginti gali tik reguliariosios armijos dalys, o joms išlaikyti reikalingi pinigai. O tuo tarpu... griebėsi senovėje patikrintų metodų: disciplina — svarbiausia. Pulkininkas nusprendė — 25 lazdos kirčiai už blevyzgavimą, 50 — už girtuokliavimą.

Didelę reikšmę teikė materialiniam stimului — kaina už priešo skalpą pašoko nuo 10 svarų 1755 metais iki 45 svarų sterlingų 1758-aisiais, — bet nepamiršo ir moralinių. Vašingtonas kreipėsi į asamblėjos spikerį, prašydamas atsiųsti į pulką dvasininką. Deja, pulkas dvasininko nesulaukė.

Tuo metu kilo skandalas. Išsiveržusieji iš valingos pulkininko rankos, Virdžinijos laikraščiuose gerokai apdergė pulko karininkus. Kas tiesa, tai tiesa — pulko karininkai nebuvo vienuoliai: mėgo pažaisti su merginomis, išger-

ti, o pulkininkas dar griežtai paliepė: duoti tiek vyno, „kad visi būtų patenkinti". Karininkai pliekė kortomis, šoko, plyšavo visa gerkle, manydami, kad dainuoja. Juk visi buvo jauni, pulkininkui — tik 25. Nors jis griežtai žiūrėjo, kad nebūtų peržengiamos ribos, bet ...

Pulko vadavietę Vašingtonas įkūrė Vinčesteryje, gana toli nuo sienos. Tai davė pretekstą apkaltinti Vašingtoną bailumu. Jo santykiai su asambleja ėmė šlyti. Viljamsburgo strategai pareikalavo palei sieną pastatyti 27 fortus, o Vašingtonui vadavietę perkelti į ugnies liniją, į Kamberlendo fortą.

Vašingtonas aiškino: jo manymu, reikia ne pasyviai gintis, o stiprinti pulką tikrais kareiviais, nes vietiniai šauktiniai nepasirengę tarnybai. Vašingtonas kaltino Viljamsburgo valdžią — ji nesugebėjusi savo pusėn patraukti indėnų genčių.

1756 metų rudenį Vašingtonas išvyko į beveik mėnesį trukusią inspekcinę kelionę. Norėjo patikrinti sieną ir pasisemti naujų argumentų savo nuomonei paremti. Nors Vašingtonas tose laukinių žemėse neišgirdo nei kulkos švilpesio, nei karingų indėnų šūksnių, tačiau išvydo pakankamai. Į Viljamsburgą pulkininkas išsiuntė graudų laišką. „Katastrofišką padėtį pasienyje ir milžiniškus žemių nuostolius per pastaruosius 20 mėnesių negali įsivaizduoti tik tas, kas šito nematė savo akimis. 80 kilometrų pločio turtingų ir dar neseniai tirštai apgyvendintų žemių juosta nuo Merilendo iki Pietų Karolinos dabar visiškai apleista, teritorijos dalis prie Virdžinijos irgi virto dykyne, žmonės bėga iš baimės..." Vašingtonas reikalavo priimti ankstyvesnį jo pasiūlymą — evakuoti Kamberlendo fortą ir pulko jėgas sutelkti Vinčesteryje.

Baisi klaida! Tokią išvadą galėjo padaryti tik tyrimo komisija, bet ne vadas, kuriam patikėta sienos apsauga. Dinvidis parodė nasrus. Vašingtonui kategoriškai įsakė — Kamberlendo fortą paversti pagrindine baze, sustiprinti sie-

ną ir apskritai vykdyti savo pareigas. Pulkininkas, įsitikinęs, kad Viljamsburge sėdi aršūs jo strategijos plano priešai, buvo priverstas paklusti, bet nenurimo.

Tuo laiku iš Londono atvyko naujas anglų kariuomenės vyresnysis vadas lordas Laudonas. Vašingtonas griebėsi gudriausio (taip jam atrodė) diplomatinio žygio — nusiuntė Laudonui į Filadelfiją išsamų pranešimą. Pulkininkas aprašė savo veiklą, tarnaujant karaliui (naiviai manydamas, kad už tai pelnys karališkosios armijos laipsnį), iškeikė Dinvidį ir asamblėją, pasiskundė Viljamsburgo užsispyrėliais, atmetusiais jo karinius planus, ir pažadėjo nugalėti prancūzus — reikia užimti Diuveno fortą. Apskritai, Vašingtonas atvėrė lordui širdį, kadangi ketino išeiti atsargon, bet jį sulaikė „vilties aušra“, sušvitusi tą akimirką, kai Laudonas įkėlė koją į Amerikos žemę.

Kaip ir reikėjo laukti, pulkininkas, apjuodinęs vietos valdžią, iš Britanijos lordo ko nors gero negalėjo tikėtis. Vašingtonas padarė dar vieną klaidą — nusibeldė į Filadelfiją išreikšti savo pagarbos Laudonui. Lordas pulkininką priėmė be galo šaltai, nė nemanė su juo aptarinėti veiklos planų, o trumpai drūtai išburbuliavo, ką jis turįs veikti. Anglo širdies nesuminkštino meilūs Vašingtono žodžiai. O Vinčesteris nuo to laiko vadinamas Laudono fortu.

***

1757 metai Vašingtonui morališkai buvo labai sunkūs. Ginčai su Dinvidžiu peraugo į priešiškumą. Pasienyje po senovei buvo neramu. Sustiprinti pašauktinių gretas — neįmanoma: asamblėja nepageidavo į karo tarnybą imti žmonių, turinčių balsavimo teisę. Rinkėjai buvo tik vyrai, valdantys ne mažesnę kaip dešimties hektarų plantaciją su namu, arba valdantys ne mažesnį kaip 40 hektarų žemės sklypą. Į kareivius varė vargšus, neturėjusius jokio noro guldyti galvą už storapilvius.

Paskubom suręsti pasienio fortai su neskaitlingomis įgulomis sienos negalėjo apsaugoti. Pamokytas Vašingtonas garsiai nebeprotestavo, o kovėsi kaip išgalėdamas, atremdamas nesuskaičiuojamus indėnų išpuolius. Jis liūdnai pranašavo — jeigu kitais metais nebus organizuota didelė karinė ekspedicija į vakarus arba jei Virdžinija nepadidins savo karinių pajėgų, „kitą rudenį kitoje Bliu Ridžo pusėje neliks nė dvasios". Viljamsburge šito neėmė galvon. Ten su didžiausiu dėmesiu sekė įvykius svarbiausiame karo veiksmų teatre — šiaurėje, manydami, kad Vašingtonas kaip nors išsivers.

Nusivylęs, jog negali laurų skinti mūšyje, Vašingtonas ėmė ruoštis taikiam gyvenimui. Pagaliau rimtai susirūpino Maunt Vernonu, stengdamasis įvesti tvarką apleistoje plantacijoje. Rudenį mirė Viljamas Ferfaksas, Salės vyras išvyko į Angliją rūpintis paveldėjimo teisių patvirtinimu. Salė Belvuare liko viena. O tą patį rudenį Vašingtonas susirgo dizenterija. Jį parvežė į Maunt Vernoną, ir čia vienu tarpu jis rimtai rengėsi mirčiai — atsiliepė sunkūs pastarųjų metų įvykiai.

Tikriausiai troško susilaukti Salės paguodos. Ar ji buvo prie sunkiai sergančio lovos? Istorikai šito nežino. Apie Vašingtono dvasios būklę byloja lakoniškas raštelis. Gavęs laišką, pranešantį apie Džordžo Ferfakso grįžimą, persiuntė jį Salei su prierašu: „Kai jūs turėsite laiko suteikti mums malonę savo vizitu, mes pabandysime maksimaliai pasidalinti su jumis džiaugsmu, kurį patyrėte, gavusi šią žinią". Apie ateities planus byloja Anglijon išsiųstas užsakymas — atsiųsti raudonmedžio lošimo stalą ir tuziną kortų kaladžių.

Artimos mirties nuojauta Džordžo vis dėlto neapleido. Lovoje išgulėjo ne vieną mėnesį. Nusilpo. Pagaliau nutarė iškvosti specialistus, kiek gi jam liko gyventi. 1758 metais ligonis išsiruošė į varginantį žygį. Net sveikas būdamas kelią iš Maunt Vernono iki Viljamsburgo įveikdavo tik

per 4 dienas — ne juokas, 250 kilometrų! Dabar kelionė atrodė dar sunkesnė. Už didelį honorarą — 3 svarus sterlingų — jis išgirdo: gydytis reikia nuo melancholijos. Mirtinai sergantysis iš gydytojo kabineto išėjo sveikutėlis, mąstydamas ne apie kapą, o apie žmoną.

Iki tol gyvenime jis turėjo du tikslus — pavergti Salę ir tapti karališkosios armijos kariu. Ir vienur, ir kitur patyrė nesėkmę. Salė liko nepasiekiama, nors po senovei dažnai be saiko koketuodavo. Jos širdį glostė garsaus Virdžinijos kario prieraišumas. Tarnyba kolonijos armijoje, nors ir su karaliaus vėliava, savivaliam pulkininkui teikė vien nuoskaudą. Ir pagaliau jis padarė giliamintišką išvadą: „Kur kas geriau nugyventi audringą gyvenimą ne verkiant, o juokiantis“.

Grįždamas iš Viljamsburgo gydytojo, Vašingtonas užsuko į Baltąjį namą — plantacijon prie Pamankos upės, už kokių 20 kilometrų nuo Virdžinijos sostinės. Ten gyveno 26 metų Marta Kastis, prieš metus tapusi našle. Marta turėjo du vaikus — keturmetį Džoną ir dvimetę Martą, o taip pat tais laikais milžinišką turtą: kokių 7000 hektarų plantaciją, apie 300 vergų, o indėliai Anglijos bankuose viršijo 23 tūkstančius svarų sterlingų. Ir dar nuostabią rezidenciją Viljamsburge! Vašingtonas pažinojo geriausią Virdžinijos juristą Nikolasą ir žinojo jo patarimą našlei: „Reikia ištekėti už gero valdytojo“. Pagal tų laikų įstatymus, ištekėjus visas moters turtas atitekdavo vyrui.

Tai štai, Džordžas, pro šalį važiuodamas, sumano pasisvečiuoti pas Martą, su kuria jau anksčiau buvo susitikęs keliuose baliuose Viljamsburge. Į našlės kambarį įėjo žmogus, „tiesus lyg indėnas, beveik 190 centimetrų ūgio, 90 kilogramų svorio... Raumeninga figūra bylojo apie didelę jėgą.... Platūs pečiai, bet krūtinė neiššokusi, plonas liemuo, ilgos rankos ir kojos. Galva nuostabios formos, nedidelė, išdidžiai laikėsi ant liekno kaklo. Ilga tiesi nosis, pilkai mė-

lynos skvarbios akys, pailgas veidas, tvirtas smakras. Švari blyški oda šiek tiek įdegusi saulėje. Maloni, gera, tačiau valdinga veido išraiška, kaštoniniai plaukai. Didelė, dažniausiai tvirtai sučiaupta burna, tačiau joje vis dėlto galima pastebėti prastus dantis. Veido bruožai taisyklingi, jis nuostabiai save kontroliuoja, bet jo veidas judrus ir atspindi jausmus. Kalbėdamasis tarsi vertindamas žiūri jums tiesiai į veidą. Jo judesiai ir gestai švelnūs, eisena lengva, ir jis puikus raitelis...“ Taip Vašingtoną apibūdino nuoširdus jo draugas ir gerbėjas Merseras.

Svetingame Baltajame name jį pasitiko šeimininkė, apygardoje garsėjusi taktiškumu ir išmintingumu. Smulkutė rami moteris, šiek tiek linkusi į tukimą. Juokaudama Marta save vertindavo taip — „dailutė, sveika moteriškė“. Žinoma, ji nė nemanė skatinti beprotišką meilę; tokie jausmai, jeigu jie atsirastų, turtingąją našlę tikriausiai priverstų sumišti. Velionis vyras buvo beveik 20 metų už ją vyresnis, o Marta buvo vyresnė už Džordžą dviem mėnesiais. Marta, pagimdžiusi keturis vaikus, iš kurių gyvi liko du, nors tebuvo 26-erių, seniai save laikė subrendusia moterimi. Visa širdimi ji geidė ramybės ir padorumo. Jie turbūt susitiko kaip protingi komersantai ir išsiskyrę liko labai patenkinti vienas kitu. 1758 metų vasarą Džordžas ir Marta nutarė susituokti. Net subtiliausių istorijų seismologai neužfiksavo Vašingtono vulkaninių aistrų.

Pasitaikė proga garbingai baigti kariškio karjerą — dienotvarkėje pagaliau atsirado Diukeno forto užėmimo klausimas, apie ką Vašingtonas kalbėjo ne vienerius metus. Operaciją sugalvojo ne vietiniai strategai. Tolimojoje Anglijoje parlamentas premjerministru išrinko Viljamą Pitą. Jis nedelsdamas pakeitė pasipūtėlį inertiškąjį lordą Laudoną. Pitas įsakė prieš prancūzus surengti tris kampanijas — vieną jų — Ohajo slėnyje ir paimti Diukeno fortą. Operacijai vadovauti atsiuntė energingą generolą Džoną Forbsą.

Pitas vienu brūkštelėjimu išsprendė seniai Vašingtoną kamavusį viršenybės klausimą — nuo dabar kolonijos karininkai galėjo komanduoti žemesnio laipsnio karališkosios armijos karininkams. O kariuomenę Forbsas surinko kaip reikiant — apie 3000 pensilvaniečių, kiek daugiau kaip 1500 virdžiniečių. Tai buvo geras reguliariosios armijos, atvykusios iš Anglijos, papildymas. Taigi iš viso apie 7000 žmonių. Vašingtonas paprašė draugą atkreipti generolo dėmesį į jį: „... aš norėčiau kažkuo išsiskirti iš provincijos karininkų..." Nelaukęs atsakymo, išjojo į pulką.

Naujieji žygdarbiai — ateityje, o kol kas Džordžas kruopščiai rengėsi būsimam taikiam gyvenimui. Maunt Vernono valdytojas gavo smulkią instrukciją, kaip sutvarkyti namą prieš atvykstant jaunavedžiams su vaikais. Jis iškėlė savo kandidatūrą į Vinčesterio apygardos kolonijos asamblėją. Prieš trejus metus jau bandė — tada nepavyko.

Teisindamasis neatidėliotinais darbais, apygardoje jis nė nepasirodė — rinkimų kampaniją varė pulko karininkai ir draugai. Iš 396 rinkėjų 309 savo balsus atidavė už jį. „Jums pasisekė todėl, kad esate humaniškas ir teisingas..." — kai kas aiškino. Iš tiesų buvo kitaip. Rinkimų kampanijos organizatoriai už kandidatą „pastatė" 130 litrų romo, 225 litrus punšo, 150 litrų vyno,210 litrų alaus ir 10 litrų sidro — kiekvienam rinkėjui pagal skonį. Pulkininkas nemirksėdamas pasirašė sąskaitą.

Forbsas atsižvelgė į pulkininko Vašingtono pageidavimą ir jį kartu su virdžiniečiais įtraukė į būsimos ekspedicijos sudėtį. Pulkininkas buvo pamalonintas, nors Forbso planai jam kėlė siaubą. Anglų generolas nutarė žygiuoti į Diukeno fortą ne Bredoko pėdomis, o praminti naują kelią tiesiai iš vakarų į rytus. Vašingtonas ėmė karštai ginti senojo maršruto pranašumą — Bredokas pramynė kelią beveik iki paties Diukeno forto, o dabar reikės iš naujo brautis per laukinių kraštą! Jis turėjo omenyje ir dar kai ką —

išvijus prancūzus iš Ohajo, prekyba eis per Virdžiniją. Forbso plano įgyvendinimas reiškė, kad tai bus naudinga Pensilvanijai. „Senoji, nelaimingoji Virdžinija, — apmaudžiavo Vašingtonas, — ji visuomet tampa gudresnių kaimynų auka“.

Amerikos karo istorikai pritarė, kad Vašingtono siūlomas kelias buvo mažiau naudingas. Tačiau Vašingtonas be galo karštai gynė savo požiūrį ir, Forbso žodžiais tariant, pademonstravo savybes, „darančias gėdą kiekvienam karininkui“. Laiške, rašytame Virdžinijos asamblėjos spikeriui Robinsonui, pulkininkas Forbso plano šalininkus išvadino kvailiais ir išreiškė norą važiuoti į Londoną ir pačiam karaliui demaskuoti kampanijos organizatorius. Laimei (Vašingtono reputacijos laimei!), kelionė į Londoną neįvyko, nes tuo laiku, kai jis buvo numatęs keliauti, Forbsas sėkmingai baigė operaciją. Buvo pernelyg aišku, kas liko kvailiu.

O kol kas Vašingtonas širdo dėl ilgalaikio rengimosi — kelio darbai, kuriuos dirbo 2000 žmonių, judėjo lėtai. Forbsas paskelbė šauksiąs draugiškų indėnų genčių suvažiavimą — sašenai tokio pobūdžio susirinkimams rengdavosi gana ilgai. Vėl delsimas! Vašingtonas įtarė — Forbsas bijo rizikuoti ir vargu ar iš tikrųjų rengiasi šturmuoti Diukeną.

Vašingtonas nusivylė. O tuo metu gavo laišką nuo Salės. Pagaliau ji atsakė! O kiek laiškų jis išsiuntė! Laiškas rašytas 1758 metų rugsėjo 12 dieną. Tuo laiku Vašingtoną draskė du jausmai: arba greičiau pradėti karo žygį, arba vesti Martą.

Paskutinis lašas perpildė taurę. Džordžas atsakė rugsėjo 12 dieną — tas laiškas daugiau kaip po šimto metų sujaudino istorikų bendruomenę. „Tu tikriausiai manai, — rašė jis Salei, — kad galima pelnyti doro žmogaus reputaciją, stojant prieš dabartinį veiklos būdą (prieš pasiruošimą žygiui), bet tuoj pat visiškai pakerti mano įsitikinimą, kad

aš elgiuosi dorai, prikišdama man nerimą dėl įkvepiančios perspektyvos turėti ponią Kastis. Kaip iš tikrųjų klostosi reikalai, nėra ko tau kalbėti, gali pati nutuokti". Po to sekė neišvengiamai migloti — jis paliko savo ranka pasirašytą dokumentą — prisipažinimai meilėje, nes „tu privertei mane arba, teisingiau sakant, aš priverčiau save pripažinti tą paprastą faktą". Melancholiškąjį laišką Džordžas taip baigė: „Gyvenimo patirtis — deja! — skaudžiai primena, kad grįžti į praeitį neįmanoma ir sustiprina mano seną įsitikinimą — net viršžmogiškos jėgos negali pakeisti likimo, kuris yra galingesnis už mus".

Nuo liūdnų širdies rūpesčių — vėl prie, pulkininko manymu, mažiau graudulingų karo reikalų.

Dangų užtraukė debesys, spalis. Pagaliau susirinko indėnų sašemų gentys. Devyniolika dienų anglų stovykloje skardėjo jų ceremoningos kalbos. Įveikdamas ligą, Forbsas kantriai klausėsi, vildamasis, kad pavyks įkalti pleištą tarp prancūzų ir jų sąjungininkų. Jis negailėjo dovanų ir parako patrankų salvėms. Indėnai išsiskirstė nieko tvirtai nepažadėję.

Per purvynę, pliaupiant nesibaigiančiam lietui, karingoji kariauna patraukė į žygį. Vašingtonas sunkiai pajėgė nuslėpti pasitenkinimą — įvykiai vystėsi kaip tik taip, kaip jis manė. Argi neskubino į žygį, argi neįtikinėjo, kad derėtis su indėnais — bereikalingas laiko gaišinimas?

Mirtinai sergąs Forbsas operacijai komandavo iš neštuvų, pririštų prie dviejų arklių. Karininkai abejojo žygio sėkme — siūlė įsirengti žiemavietę, juk fortas niekur nepabėgs!

Bjaurią rudens dieną Vašingtonas patyrė — šitą prisiminė iki senatvės — „patį didžiausią pavojų" per visą savo gyvenimą. Avangarde, kur buvo Virdžinijos pulkas, netikėtai prapliupo šūviai. Forbsas ten pasiuntė Vašingtoną su pastiprinimu. Tankiame miške juos pasitiko intensyvi ug-

nis. Pulkininkas iš pradžių sutriko, bet netrukus susivokė — virdžiniečiai šaudė į saviškius. Vašingtonas puolė tarp dviejų būrių, reikalaudamas nutraukti ugnį, špaga daužydamas muškietas ir kareivių galvas, atvesdamas į protą apkvaitusius šaulius. 14 nukautų, 26 sužeisti, o priešo — nė kvapo.

Vašingtono drąsa Forbsui padarė įspūdį — paskyrė vadovauti priešakinei divizijai, kurioje buvo 2500 žmonių, neskaitant gurguolės ir kelių lengvų patrankų. Vašingtonui suteikė brigados generolo rangą ir įsakė forsuotu maršu žygiuoti į prakeiktąjį fortą. Forbsas sulaukė viltį teikiančią informaciją — ten likusi tik nedidelė indėnų sąjungininkų įgula. Vašingtono divizija veržėsi pirmyn per liūtį, nosies tiesumu, todėl išklydo iš maršruto. Patiems teko skintis kelią per miško tankmę, o prieš akis dar buvo 80 kilometrų.

1758 metų gruodžio 25 dienos rytą Vašingtono vadovaujama karininkų kavalkada išjojo iš miško. Prieš akis atsivėrė nyki lyguma, dar ledo nesukaustyta tamsi Ohajo upė. Ant kranto rūko griuvėsiai — prancūzai, išsprogdinę ir padegę Diukeno fortą, patys išvakarėse pabėgo upe valtimis.

Vašingtonas pasiekė savo tikslą, bet toli gražu ne taip, kaip norėjo. Be kovos virdžiniečiai mindžiojo priešo forto pelenus. Vašingtono daliai teko garbė iškelti Anglijos vėliavą virš griuvėsių. Nugalėtojai pavadino tvirtovę Pito fortu (dabar — Pitsburgo miestas), palisado atstatymui ir apsaugai paliko 200 žmonių ir patraukė į atgalinį žygį.

Vašingtonas turėjo dėl ko pamąstyti. Paaiškėjo, jis absoliučiai neteisus, o jo niekinamasis Forbsas parodė puikias karo vado savybes. Generolas nieko nepamiršo, organizuodamas maršą, be kita ko, diplomatišku manevru sugebėjo neutralizuoti prancūzų sąjungininkus indėnus. Forbsas, puikiai įvykdęs karaliaus misiją, iškeliavo į Filadelfiją, o Vašingtonas — į Viljamsburgą... kelti vestuvių.

Išgirdę apie Vašingtono išėjimą į atsargą, pulko kari-

ninkai kreipėsi į savo vadą, prašydami likti tarnyboje „dar metus ir vadovauti mums, kad galėtume garbingai sutriuškinti priešą“. Karininkai neregėtai išgyrė pulkininką, „puikų vadą, nuoširdų bičiulį, malonų draugą! Sutikti žmogų, turintį šias savybes, didžiausia retenybė...“

Vašingtonas maloniai atsakė į karininkų laišką. Nors karas Šiaurės Amerikoje tęsėsi dar dvejus metus, Vašingtonas 1759 metų sausio 1 dieną visiems laikams — taip jam atrodė — baigė karo tarnybą.

Naujam gyvenimui tvarkydamas Maunt Vernoną, Vašingtonas tuoj pat Londone užsakė šešis biustus — Aleksandro Makedoniečio, Julijaus Cezario, Karlo XII, Frydricho II, princo Eugenijaus Savojiečio ir hercogo Malboro. Londono pirklys niekaip neįstengė įvykdyti užsakymo ir sukomplektuoti šešis karo vadus, todėl pasiūlė kai kuriuos kompensuoti poetų ir filosofų biustais. Vašingtonas griežčiausiai atsisakė. Jis nenorėjo nė akyse regėti iš marmuro iškaltų civilių.

III skyrius

Aš galiu galvą guldyti štai už ką: už tvirtą įsitikinimą, kad mes elgiamės teisingai, už sąžiningą pareigų vykdymą ir skrupulingą dorumą. Jeigu pritruks sugebėjimų ir patirties, reikalai nukentės ir tikriausiai nukentės mano reputacija.

D.Vašingtonas, 1775
Iš laiško D.Basetui

Apie Džordžo Vašingtono ir Martos Kastis santuoką gerai žinoma tik viena — tai įvyko 1759 metų sausio 6 dieną. Šeimos analuose išliko tarno pasakojimas, užrašytas po šešiolikos metų.

„Šaunios buvo linksmybės tais nuostabiais laikais senojoje Virdžinijoje, ir daug kas susiruošė į vestuves — geriausi, didžiūnai, gabūs ir linksmi, o visa Virdžinija džiaugsmingai sveikino jaunąjį didvyrį, tapus turtingu ir laimingu jaunikiu". „Vašingtonas atrodė vyras kaip reikiant. Niekada nemačiau ką nors panašaus į jį, sere, ir nėra tokių, nors daug regėjau savo gyvenime. Toks aukštas, toks lieknas, o kaip jis sėdėjo ant žirgo! Taip, sere, jis neturėjo sau lygių! Vestuvėse buvo daugybė šaunių džentelmenų su auksiniais galonais, bet niekas neišrodė taip šauniai kaip jis!"

Jau XIX amžiaus pradžioje Vašingtono vestuvės panašėjo į legendą, migla apgaubtą įvykį. Tikriausiai Baltuosiuose namuose įvyko didelė šventė. Šeimininkė, visa iš vien žvilganti briliantais, iškėlusi galvą, spindinčiomis akimis žiūrėjo į šaunųjį jaunikį, kurį atlydėjo Virdžinijos gubernatorius. Susirinko daugybė svečių, kolonijos bendruomenės grietinėlė. Džiaugsmingi sveikinimai ir laimės ašaros — našlės vaikeliai vėl turės tėvą.

Prabėgo medaus mėnuo. Vašingtonas užėmė savo vietą Virdžinijos asamblėjoje. Jis negalėjo nepastebėtas atsisėsti į savo krėslą. Spikeris Robinsonas atsistojęs išrėžė iškilmingą kalbą, kolonijos vardu dėkodamas kariui už ištikimą tarnybą.

Vašingtonas pašoko, norėdamas atsakyti, bet veiksmas, o ne žodis buvo jo savastis: išraudo, kažką suburbeno,

ilgokai ieškojo tinkamo išsireiškimo ir galiausiai sutrikęs visai nutilo...

***

Taigi jis nusprendė iki gyvenimo pabaigos likti plantatoriumi. O tarnavimas liaudžiai — tai posėdžiavimas asamblėjoje. Tačiau šitaip gyventi buvo lemta šešiolika metų. Ramūs, laimingi metai.

Santuoka su Marta atnešė ne tik didelį turtą. Mažoji moteris sukūrė Vašingtonui šeimą, kurios jis, tiesą sakant, niekada neturėjo. Džordžui dar nebuvo nė trisdešimties, o jau patriarchas, nevaržomas miniatiūrinės imperijos valdytojas. O jeigu jau taip, tai ir gyventi reikia pagal padėtį. Šiuo atžvilgiu Vašingtonas stengėsi būti džentelmenu iki paskutinės sagos naujausio modelio drabužyje.

Maunt Vernono namą gerokai padidino, bet neperstatė. Vašingtonas pasitenkino prie senojo statinio pridūręs fligelius. Šeima garsėjo svetingumu, gerokai pralenkusi senojoje Virdžinijoje svečių priėmimo įpročius. Nuo 1768 iki 1775 metų Maunt Vernone pabuvojo daugiau kaip 2000 svečių. Dauguma pagyvendavo dvi, tris dienas, kartais — savaitę. Kai sutuoktiniai pietaudavo dviese, o tai būdavo labai retai, „valgomasis atrodydavo tuščias, svetimas ir liūdnas“ — prisipažino Džordžas. Gyveno plačiai — laikė 20 tarnų.

Išvykos būdavo be galo iškilmingos. Marta įsitaisydavo elegantiškame ekipaže, pakinkytame ketvertu žirgų. Ant pasostės — negras važnyčiotojas, užpakalyje — liokajus su livrėja. Vašingtonas lydėdavo žmoną raitas. Kartais lankydavo kaimynus plantatorius prie Potomako. Tada naudodavosi nuostabiai išpuošta barka su šešiais irkluotojais negrais. Ekipažai buvo ypatingas Vašingtono rūpestis — Anglijoje užsakydavo pačius madingiausius ir, suprantama, pačius brangiausius.

Trys ketvirčiai Vašingtono dienoraščių, kuriuos jis ra-

šė nepaprastai kruopščiai tuos šešiolika metų tarp karų, išliko, ir iš jų istorikai be vargo atkūrė XVIII amžiaus elegantiškojo plantatoriaus buitį. Iš baigiamojo dienoraščio įrašo „Kur ir kaip aš praleidau savo laiką“ matyti, kad 1768 metais 49 dienas jis medžiojo lapes, 15 kartų lankėsi bažnyčioje, dažnai važinėdavo į svečius ir svečius priimdavo savo namuose, dalyvavo dviejuose baliuose, žiūrėjo tris teatro vaidinimus, medžiojo antis ir nuolat lošė kortomis.

Didelė Vašingtono aistra — medžioklė — išugdė begalinį susidomėjimą žirgų veisimu. Jis turėjo aukščiausios klasės arklides, o Maunt Vernono skalikų pavydėjo visi kaimynai. Apygardoje nebuvo tokių gaidžių kovų, kuriose nedalyvautų Vašingtonas, — rimtas plantatorius neatpažįstamai pasikeisdavo, jį apimdavo begalinis azartas. Visai kitoks Vašingtonas būdavo žirgų lenktynėse.

Vašingtonas mėgdavo kortuoti. Besėdint prie kortų stalo neretai išaušdavo. Visuomet santūrus, paėmęs kortas, atsiduodavo aitroms, nors niekada stambiai nestatydavo. Sprendžiant iš dienoraščių, maždaug tiek išlošdavo, kiek ir pralošdavo — balansas lyg buhalterijos knygoje. Panaši aistra jį apimdavo ir šokiuose. Nors jau buvo pakankamai subrendęs žmogus, jis mėgdavo šokti, net rasdamas panašumą tarp šokių ir karo, nors ant parketo, žinoma, „kur kas galantiškesnis konfliktas“.

Turtingasis plantatorius nebuvo rigoristas. Jis suprato XVIII amžiaus šviečiamąją dvasią ir kentė kitų silpnybes, ypač draugystę su „žaliąja gyvate“. Žinoma, Vašingtonas nebuvo blaivininkas, bet pasitenkindavo viena kita vyno taure arba dieviškuoju Virdžinijos džinu. Tačiau mėgo vaišinti draugus. Maunt Vernone, kaip ir kituose plantatorių namuose, gėrimai liejosi upeliu. Dažnai nelauktai ir netikėtai užklupdavo triukšmingai klykaudama girtų kompanija. Džordžas ir Marta džiaugsmingai visus sutikdavo. O po sėkmingos lapių medžioklės ūžaudavo kaip reikiant.

„Atvažiavo daktaras Loris, galiu pridurti — girtas“, — rašo Vašingtonas dienoraštyje, nepridėdamas, kad daktaras buvo pakviestas pas negaluojančią Martą. Vašingtonas filosofiškai vertindavo draugų ydas: „Mes turime susitaikyti su žmonėmis tokiais, kokie jie yra, nes mes negalime jų pakeisti pagal savo norą“. Filosofija ne abstrakti, o šito įrodymas — darbo sutartis su sodininku Filipu Beiteru, deja, alkoholiku. Beiteras raštiškai pasižadėjo „neprisigerti iki sąmonės netekimo, išskyrus šiuos atvejus“ — Vašingtonas pažadėjo jam duoti „keturis dolerius per kiekvienas Kalėdas ir tada jis galįs gerti keturias dienas ir naktis, du dolerius Velykoms — irgi tam pačiam tikslui, dar du dolerius per Trejybės dieną — „leidžiama gerti dvi dienas“. Kitu laiku Beiteras pažadėjo neviršyti „gero gurkšnio rytą ir grogo porcijos per pietus ar vidudienį“.

Apskritai, Vašingtonas pripažino praktinę alkoholio naudą, pirmiausia — norint laimėti rinkimus. Visus 16 metų jis buvo renkamas į asamblėją — pirma nuo Vinčesterio paskui nuo Ferfakso apygardos, kurios teritorijoje buvo Maunt Vernonas. Kiekvieniems rinkimams išleisdavo 40-70 svarų sterlingų, didžiausia pinigų dalis būdavo skiriama masiniam išgėrimui. Kadangi rinkėjai buvo tik vyrai, tai rinkimai virsdavo grandioziniu lėbavimu, kurio kulminacija — balius suskaičiavus balsus.

Tikriausiai Maunt Vernone buvo gera biblioteka, bet Vašingtonas — ne mėgėjas skaityti. Tačiau Londone užsisakė 500 knygų viršelių su savo herbu.

Demiurgai, kuriantys mitus apie Vašingtoną, teigia jį giliai tikėjus į Dievą. Tačiau tiesa yra tiesa: sekmadieniais jis rašydavo laiškus, o ne melsdavosi bažnyčioje. Turtingasis plantatorius, žinoma, tapo parapijos tarybos nariu, tačiau tas pareigas atliko formaliai. Vašingtonas pirmiausia vertino praktinę religijos naudą civilizuojant kolonijos bend-

ruomenę. Tarp daugybės draugų ir šimtų žmonių, su kuriais jis susirašinėjo, nebuvo nė vieno dvasininko.

Religijos išpažinimas jam neturėjo tokios reikšmės. Apie samdomus importuojamuosius jis rašė: „Jeigu jie geri darbininkai, tai neturi reikšmės iš kur atvažiavo — iš Azijos, Afrikos ar Europos. Tegu jie būna mahometonai, judėjai, krikščionys, sektantai ar ateistai".

Pagal savo protą ir sąžinę jis vykdė šeimos galvos pareigas. Santuoka, kaip dalykinis sandėris, metams einant įgavo emocinį turinį. Marta, atsakydama į rūpestį vaikais, ja ir jos reikalais, atsimokėjo Džordžui karštu prieraišumu. Ji juk buvo nekvaila moteris, žinojo ne tik kaip elgtis, bet ir visas didelio ūkio šeimininkės pareigas. Akivaizdūs buvo ne tik išoriniai atributai — prie juosmens skimbčiojančių raktų ryšulys. Marta namuose tvarkėsi pasitikėdama savo jėgomis ir buvo nuostabi kulinarė.

Trečdalis Martos turto atiteko Džordžui, likusius du trečdalius lygiom dalijosi jos sūnus ir dukra. Nepilnamečių turtu globėjas Vašingtonas labai rūpinosi ir sąžiningai vykdė jo daliai tekusias pereigas: žymiai padidino Džekio ir Patsi dalį. Bevaikis Vašingtonas ir Marta, beprotiškai mylėjusi savo vaikus, ganėtinai abudu išpaikino, Anglijoje tiesiog dėžėmis užsakinėdavo pačius brangiausius žaislus. Kartą įdūkęs Vašingtonas išvertė visą laivo krovinį, ieškodamas Anglijoje užsakytos... lėlės. Kai Martos sūnui sukako 14 metų, po ilgo įkalbinėjimo jį išsiuntė į geriausią privačią Virdžinijos mokyklą. Rūpestingas šeimos galva rektoriui rašė: berniukas atvyks tarno lydimas, „mes su džiaugsmu primokėsime kasmet papildomai 10-12 svarų sterlingų už jūsų ypatingą rūpestį, nes jis daug žadantis vaikas, paskutinis šeimoje, ir valdys labai didelį turtą. Be to, aš esu suinteresuotas, kad gyvenime jis domėtųsi žymiai naudingesniais dalykais, nei žirgų lenktynės".

Iš pradžių Vašingtonas Martos sūnui jautė tėviškus

jausmus ir į jį dėjo dideles viltis, kurios, deja, neišsipildė. Po atostogų berniukas beveik visuomet mokyklon grįždavo pavėlavęs. Vašingtonui nuolat tekdavo atsiprašinėti. 1770 metais jis rašė rektoriui, kad Džekio „ketinimai beveik nesusiję su mokslu, jis užsiėmęs šunimis, arkliais ir ginklais..." Rektorius, netekęs vilties priversti berniuką mokytis, šeimai atsakė: „Turiu prisipažinti, kad per visą savo gyvenimą dar nemačiau tokio tinginio ir gašlaus paauglio. Gamta tikriausiai jam lėmė būti azijatų kunigaikščiu".

Džekis labai jaunas vedė, ir Vašingtonas palengvėjusia širdimi nusikratė globėjo naštos, perduodamas posūniui gerokai padidintą turtą — 6 tūkstančius hektarų žemės, apie 250 negrų vergų ir 10 tūkstančių svarų sterlingų Anglijos banke. Likusią savo trumpo gyvenimo dalį Džekis leido kaip turtingas vėjavaikis. Džonas Parkas Kastis niekada net formaliai Vašingtonui neatstojo sūnaus, kurio jis aistringai troško.

Podukra Patsi, be galo prieraiši Vašingtonui, savotiškai kompensavo brolio egoizmą. Net cinikai nutildavo, žvelgdami į patėvį ir podukrą — juos dažnai matydavo kartu: gerąjį milžiną Vašingtoną keistai spindinčiomis akimis ir smulkutę sergančią mergaitę — būdama 12 metų, ji patyrė pirmąjį epilepsijos priepuolį. Nepaisant visų rūpesčių, nesuskaičiuojamų išlaidų gydytojams, liga progresavo. 1773 metų birželyje septyniolikametė Patsi mirė.

Mergina, kukli ir gera gyvenime, savo meilę patėviui įrodė visą savo turto dalį palikdama Vašingtonui. Jis podukros palikimą pasidalijo per pusę su Patsi broliu.

***

Kad ir ką bylotų legendos ir net kai kurie kompetentingi Amerikos istorikai, Vašingtonas nebuvo turtingiausias kolonijoje. Dešimtys plantatorių buvo turtingesni už jį. Bet sunku surasti Virdžinijoje kitą tokį rūpestingą šeimininką,

besistengiantį teisėtu būdu padidinti įsigytą nuosavybę. Vašingtonas — organizatorius, mėgo metodiškai dirbti. Maunt Vernone šitos jo būdo savybės subujojo. Tapęs plantatoriumi, pirmiausia iš Anglijos išsirašė kaugę knygų apie agrotechniką, ypač išskirdamas kūrinį „Žemės ūkio sistema, arba greitas praturtėjimo būdas“.

Tas knygas skaitė ne vieną kartą, rašėsi ištraukas, stengėsi įsiminti rekomendacijas. Didžiąją dienos dalį Vašingtonas dirbo — nuo ketvirtos valandos ryto, vos pakirdęs. Labai greitai įsitikino — valdant plantaciją, galima pasikliauti tik savimi. Vergų darbas nenašus, vadinasi, reikalingi energingi prižiūrėtojai, kuriuos savo ruožtu turėjo stebėti šeimininko akis. Vergovė Vašingtonui nekėlė kokių nors moralinių problemų. Jis manė, kad be šių žmonių paprasčiausiai neįmanoma ūkininkauti.

Žinoma, negrai Vašingtonui buvo ne žmonės, o nuosavybė, darbo įrankis. Beje, šitaip teigė ir jo gerbiami senovės išminčiai. Vadinasi, vergais reikia rūpintis lygiai taip, kaip žemės ūkio inventoriumi ar derlingu dirvožemiu.

Maunt Vernonas buvo mažas kaimas, šeimininko namą supo vergų lūšnelės. Vašingtonas žiūrėjo, kad negrai būtų sotūs, nesirgtų — kasmet atnaujindavo kontraktą su vietiniu daktaru, kuris juos gydydavo. Dauguma Vašingtono nusipirktų negrų dar labiau sustiprino įsitikinimą — jie toli gražu ne žmonės: nelaimingieji pakliūdavo į plantaciją tiesiai iš vergų pardavėjų laivo ir nė žodžio nemokėdavo angliškai...

Jeigu negras mirdavo, Vašingtonas išlaidų knygoje kruopščiai įrašydavo nuostolio sumą. Ir viskas.

O apskritai, vergams jis buvo pakantus. Vargu ar plantacijoje buvo koks ypač žiaurus atsitikimas. Diržas ir lazda, žinoma, nesiskaito — buvo manoma, kad tai universali, tiesiog būtina auklėjimo ir drausmės palaikymo priemonė. Tiesa, vėliau Vašingtonas kiek kitaip ėmė žvelgti į

vergovės problemą, o 1766 metais, išsiųsdamas į Vest Indiją parduoti vergą Tomą, laiške kapitonui jį taip apibūdino: „tinginys“, kurį reikia laikyti sukaustytą. „Jis labai stiprus ir sveikas, ir tikiuosi — paimsite už jį gerą sumą, žinoma, iš anksto jį išmaudę ir nukirpę plaukus“. Už pinigus, gautus pardavus vergą, Vašingtonas paliepė atvežti statinę melasos, statinę romo, dvi dėžes cukruotų vaisių ir dar kai ko.

Šiandienine terminologija kalbant, XVIII amžiuje Maunt Vernonas buvo tvarkomas mokslo pagrindais. Vašingtonas — nenuilstantis eksperimentatorius, stengėsi visais galimais būdais padidinti savo pajamas. Dienoraščiai mirgėte mirga bandymų ir jų rezultatų aprašymais. Čia jis sugalvoja specialų plūgą, kurį nukala vergai kalviai, čia visą dieną praleidžia chronometruodamas stalių darbo našumą. Padaręs visiškai teisingą išvadą, kad vergų darbas nenašus, Vašingtonas bando padidinti nuomininkų skaičių, manydamas, kad išlaidos namui, gyvuliams ir inventoriui atsipirks šimteriopai. Maunt Vernone plačiai išnaudojami „vergaujantys tarnai“ — baltieji vargšai, dirbantys už skolą, o pirmiausia — už atvažiavimo į Ameriką išlaidas.

Daugiau kaip pusantro šimtmečio Virdžinijos plantatorių gerovę lėmė tabakas. Kai Vašingtonas ėmė ūkininkauti, jo plantacijoje augo tik ši monokultūra. Jaunasis savininkas nutarė auginti pačias geriausias, Potomako slėnyje garsėjančias veisles. Tabako plantacijų įveisimas ir priežiūra — nepaprastai sunkus darbas. Derlių daugiausiai lėmė gamtos kaprizai, taboklapių skynimas, džiovinimas ir įpakavimas. O ką jau kalbėti apie kenkėjus. Atsargos pulkininkas neabejojo sugebėsiąs tvarkytis geriau už kaimynus. Neveltui iš Londono išsirašė mokslo knygų. Čia jau nėra ko kalbėti apie užsispyrimą. Tačiau svarbiausia — į tabako auginimą galėjo investuoti didelę sumą pinigų, nes vedęs praturtėjo.

Netenka abejoti — Vašingtonas labai daug nuveikė,

kaip akivaizdu ir tai, kad jau 1761 metais jaunasis plantatorius atsidūrė sunkioje finansinėje padėtyje, Londono pirkliams įsiskolinęs 2 tūkstančius svarų sterlingų. Tai prieštaravo visiems Vašingtono verslo principams. Jis labai nustebo, kad Maunt Vernono tabakas pardavinėjamas žymiai mažesnėmis kainomis negu kitų plantacijų produkcija.

Martos kraitis tirpo, tabakas nedavė lauktų pajamų. Vašingtonas krimtosi. Kol kas nieko kito negalėjo sugalvoti, tik sumažinti užpirkimus Anglijoje ir ekonomiškiau tvarkytis ūkyje.

Vašingtono savimeilė ir kišenė gavo stiprų smūgį, jis ieškojo, bet nerado išeities. Plantatorius kaltino save, o kaltinti reikėjo kolonijinę metropolijos politiką. Vašingtonas „neprašovė" — Anglijos parlamentas „pasirūpino" sutvarkyti Amerikos kolonijų ir Anglijos prekybininkų santykius. Ir tai sudavė smūgį tokiems plantatoriams kaip Vašingtonas.

Tabaką, išaugintą Virdžinijoje, užpirkėjams uždraudė išvežti į kitas šalis — pirmiausia jį reikėjo nugabenti į Anglijos uostus, nors Europos kontinentas sunaudodavo du trečdalius Virdžinijos tabako. Plantatoriai tabaką galėjo parduoti tik Britanijos pirkliui ir išsiųsti jį tik anglų laivais. Plantatorius neturėjo teisės kitur pirktis prekių, tik Anglijoje — kitų šalių prekes pirmiausia gabendavo į Angliją, o jau iš čia — į Ameriką, žinoma, su didžiausiu antkainiu.

Taigi Virdžinijos plantatoriai visiškai priklausė nuo Anglijos prekybos namų. Tabakas, pakrautas į laivą ir vežamas Atlantu, likdavo plantatoriaus nuosavybe, ir jis rizikuodavo dėl krovinio likimo. Plantatoriaus daliai tekdavo ir visos išlaidos, jis turėdavo padengti nuostolius. Anglijos prekybininkai iš tabako augintojų atskaičiuodavo pervežimo išlaidas.

Paprastai kartu su tabako kroviniu plantatorius iš-

siųsdavo ir sąrašą užsakomų prekių, kurias pargabendavo grįždamas laivas. Užsakytojas negalėjo žinoti gaunamų prekių kokybės ir tikros kainos. O apyvarta buvo didelė. Kasmet iš Čazapiko įlankos išplaukdavo apie 120 laivų, kurie išveždavo 45 tūkstančius tonų Virdžinijoje ir Merilende išauginto tabako.

Labai dažnai atsitikdavo taip, kad žemos tabako kainos Anglijoje nepadengdavo prekių pardavėjo išlaidų. Tuometinis ryšys buvo prastas ir plantatorius, neturėdamas galimybių operatyviai pasiaiškinti, negalėdavo manevruoti. Grįžtantis laivas pargabendavo užsakytąsias prekes ir žinią, kad prekybininkai... suteikę kreditą. Skolą su dideliais procentais tekdavo padengti iš kitų metų derliaus pajamų. Atsitikdavo ir taip, kad tabako siuntos vertė nepadengdavo net mokesčius ir rinkliavas. Tada apmokėdavo prekybininkas plantatoriaus skolos sąskaita. Lėšų plantacijų plėtimui, vergų pirkimui tekdavo prašyti iš tų pačių Londono pirklių.

Kadangi plantatorius gana greitai tapdavo priklausomu nuo kreditoriaus, jis nebegalėdavo pasirinkti prekybos namų ir likdavo amžinai susaistytas su vienu prekybininku, atsidurdavo visiškoje jo valioje.

Šios, gana gerai organizuotos sistemos auka tapo ir Vašingtonas, turėjęs reikalų su Anglijos firma „Robertas Keris ir K°". Iš šimtų Londonan išsiųstų laiškų aiškiai matyti — plantatorius absoliučiai nebuvo patenkintas firmos paslaugomis. Vien skundai ir pretenzijos: tai ne laiku atplaukė laivas, tai teko daugiau nei kitiems mokėti už frachtą. Tabakas sugedęs vežant.... Aukštas draudimo mokestis... „Ketverius metus iš penkerių aš patyriau nuostolį..."

Vašingtonas nutarė būti ekonomiškai nepriklausomas nuo Anglijos, žinoma, kiek tai buvo įmanoma tuo laiku. Septintojo dešimtmečio viduryje paskaičiavęs aktyvą ir pasyvą, jis atsisakė tabako auginimo.

1763 metais Maunt Vernone pirmuosius bandymų laukus apsėjo kviečiais. Po penkerių metų Potomako žemėse Vašingtonas liovėsi auginęs tabaką — pagrindine kultūra tapo kviečiai. Pastatė didelį malūną ir septintojo dešimtmečio pabaigoje tapo svarbiausiu miltų eksportuotoju į Vest Indiją — savo prekę pardavinėdavo tenykštėje rinkoje. Gyvuliams šerti ir vergams maitinti nemažus plotus apsėjo kukurūzais. Pirmasis žingsnis siekiant nepriklausomybės nuo Anglijos rinkos buvo žengtas — iš Vest Indijos jis gaudavo cukraus, romo, kavos, vaisių, riešutų ir — kas svarbiausia — grynų pinigų. Iš Anglijos valiutos negaudavo.

Atsikračius Londono tarpininkų, Vašingtono reikalai sparčiai gerėjo. Parduodavo miltus per firmą ir gretimame Aleksandrijos miestelyje. Nors firma skelbėsi esanti Ferfakso giminaičių, tačiau vos tik ji padarė klaidą, Vašingtonas oficialiu laišku firmos vadovybei pranešė: „Arba jūs abudu idiotai, arba manote, kad aš — jums tarnaująs sukčius". Ir atsiėmė iš firmos savo pinigus.

Potomake buvo gausu žuvies. Vašingtonas žuvininkystę pavertė klestinčia savo ūkio šaka. Kviečių auginimui reikėjo mažiau darbo jėgos negu tabako plantacijoms. Liko laisvų darbo rankų. Dalį vergų šeimininkas pavertė žvejais. Maunt Vernone įkūrė nedidelį žvejybos laivyną — dešimt valčių ir net škuną pastatė primityvioje plantacijos statykloje. Sykus traukė dešimtimis, o silkes — šimtais tūkstančių. Silkes sūdė statinėse, laikė rūsyje ir pardavinėjo vasarą, kai kaina būdavo aukščiausia. Didžiąją sužvejotos žuvies dalį eksportuodavo į Vest Indiją.

Maunt Vernone, kaip ir bet kurioje kitoje plantacijoje, triūsė ir amatininkai: audėjai, kalviai, tenkinę ūkio reikalus. Vašingtonas mąstė ne tik apie tai, kaip plantaciją pavertus save apsirūpinančiu ūkio vienetu, bet ir apie gaminių pardavimą. Netrukus jis įrodė, kad galima austi vilnonius, medvilninius audinius ir gaminti odos gaminius pi-

giau negu tos prekės kaštuoja Anglijoje. Plantatorius ieškojo visokiausių galimybių, kad tik gautų grynųjų pinigų. Antai didelė kepykla aprūpindavo laivus duona ir džiovintais papločiais.

Vašingtono praktika kirtosi su monopolijos politika — visokiomis priemonėmis drausti pramonės ir amatų vystymą kolonijose. Virdžinijoje Vašingtonas buvo novatorius, sugebėjęs darbais įrodyti, kaip galima nusimesti pirklių jungą. Skola Kerio prekybos namams stipriai sumažėjo. Kaimynai tik stebėjosi Maunt Vernono laimėjimais. O viską lėmė tvirta Vašingtono ranka. Jis mėgo ir mokėjo vadovauti. Plantatorius, rūpindamasis tik savo nauda, stojo į kovą su Britų imperija. Ūkinė nepriklausomybė buvo lygi atviriems karo veiksmams.

Vašingtonas oficialiai metropolijai karo nepaskelbė. Ir čia svarbiausia ne jėgų santykis, o principų susikirtimas. Dar likus dešimčiai metų iki pirmųjų pabūklų salvių, Vašingtonas pradėjo karą dėl nepriklausomybės Maunt Vernono laukuose.

***

1767 metais Vašingtonas patarė bėdon pakliuvusiam bičiuliui traukti į vakarus, „kur tikriausiai galima parūpinti gerą valdą tavo vaikų ateičiai.. Geriausios valdos mūsų kolonijoje atsirado ten, kur kažkada buvo apleistos žemės, įsigytos beveik veltui, bet dabar tai mūsų derlingiausios žemės“. Po Septynerių metų karo, Amerikoje vadinamo ir „prancūzų-indėnų“ karu, Virdžinijos plantatoriai buvo tvirtai įsitikinę — atėjo metas žygiuoti į vakarus ir užgrobti naujas žemes. Prancūzai paliko Anglijai teritoriją į rytus nuo Misisipės (išskyrus Naująjį Orleaną) ir anglų kolonijos ją laikė savo įstatymišku grobiu. Vašingtonas tapo Misisipės kompanijos, ketinusios išprašyti iš karaliaus vieną milijoną hektarų, pajininku.

Londono valdžia puoselėjo kitokius planus. Anglų pirkliai buvo įsitikinę esą teisėti prancūzų prekiautojų kailiais paveldėtojai (kailių prekyba toli gražu vertėsi ne kolonijos gyventojai, o indėnai). Indėnų medžioklės plotais virdžiniečiai ir pasigodėjo. Londono storapilviai labai susirūpino raudonodžių gentimis, išpešė iš karaliaus įsaką, draudžiantį apgyvendinti žemes už upių, įtekančių į Atlanto vandenyną, ištakų. Iki sielos gelmių sukrėstiems plantatoriams — už ką kovojo! — Londonas šaltakraujiškai paaiškino: dabar laukiniams reikia truputį nusileisti.

Virdžiniečiai jautėsi esą apiplėšti iki paskutinio siūlo, žlugo plantacijų išplėtimo viltys. Nors karalius atėmė tai, kas jiems nepriklausė, nuoskauda buvo begalinė. Kol vieni tuščiai apverkė niekšybę bei veltui pralietą brangų kraują, Vašingtonas į viską žvelgė kur kas ramiau. Kadangi prie anglų klastingumo nepriprasi, reikia vadovautis savo patogia gyvenimiška filosofija. Jos esmė aiškiai matosi iš Vašingtono nurodymų matininkui V.Kroufordui.

Maunt Vernono šeimininkas įsakė matininkui vykti į uždraustąją teritoriją ir ten parinkti „gerą žemę, nes aš įsako negaliu vertinti kitaip (tarp mūsų šnekant), kaip laikiną masalą indėnams nuraminti, ir po kelerių metų indėnams teks sutikti, kad tos žemės jau mūsų... Šitą mano planą laikykite paslaptyje, nes atsiras ir kitų pretendentų...“

Kaip ir numatė galvotasis plantatorius, baigiantis 1768 metams naujos sutartys su indėnais visus draudimus panaikino. Nedelsdamas nė akimirkos, Vašingtonas puolė įsisavinti naujų žemių ir paskutinius penkerius metus gyveno tarsi karštinės apimtas. Su senosiomis viltimis apie klestinčią Ohajo kompaniją teko atsisveikinti — ji pati likvidavosi ir susijungė su tokia pat organizacija, kurią įkūrė svetimieji — pensilvaniečiai. Viltys, siejamos su Misisipės kompanija, irgi nepasiteisino. Bet liko pakankamai — Dinvidžio pažadas į Diukeno fortą žygiavusiems kareiviams

skirti 80 tūkstančių hektarų, karaliaus įsakymas apie žemių davimą prancūzų ir indėnų karų veteranams ir pažadas žeme kompensuoti nuostolius, patirtus Pontiako karo metu.

1769 metais Vašingtonas laikraščiuose paskelbė prieš 15 metų į vakarus žygiavusiems kareiviams apie tai, kad sutvarkęs reikalus su valdžia ir jie galį valdyti 80 tūkstančių hektarų Ohajo baseine. Kai kurie atsiliepė, kiti, seniai praradę viltį, nebenorėjo keltis į naują vietą. Todėl dauguma mielai sutiko perduoti Vašingtonui savo žemių valdymo teises. Kaina buvo juokinga. Galiausiai dar 16 tūkstančių hektarų atiteko jam.

Kokias žemes imti, Vašingtonas puikiausiai žinojo; nepasikliaudamas Kroufordu, 1770 metų rudenį jis pats išsiruošė į dviejų mėnesių žygį. Džordžas vėl jojo Bredoko keliu, o paskui kanoja nuplaukė apie 200 kilometrų Ohajo upe.

Atmintinos vietos, krauju aplaistyta žemė, kurioje kartu su Bredoku atgulė šimtai ginklo draugų, jam nesukėlė jokių emocijų. Kelionės dienoraštyje Vašingtonas dalykiškai rašė: „Vietovė kalvota, vargu ar sudomintų fermerius". Komerciniais, o ne sentimentaliais sumetimais jis sau pasirinko žemės plotą su apanglėjusiais Būtinybės forto rąstais.

Sunkiau sekėsi išlupti naudą iš karaliaus įsakymo kito punkto — žemių dovanojimo prancūzų ir indėnų karo dalyviams. Vašingtonas išėjo į atsargą gerokai prieš baigiantis Septynerių metų karui. Tačiau gudriais manevrais jis įtikino gubernatorių pripažinti jo teises ir gavo pulkininko dalį — 2000 hektarų.

Žemės alkis nuginė jį toli — Kanauho (į Ohajų įtekančios upės) rajone įgytą žemę savo akimis jis daugiau niekada nematė. Vašingtonui nedavė ramybės džiaugsmingas ir svaiginantis savininko jausmas. Iš Maunt Vernono jis siuntė įsakymus į tolimas savo valdas. Į neapgyvendintas

vietoves pasiuntė Kroufordo brolį Valentiną su „vergaujančiais tarnais“ ir miškakirčiais iškirsti 40 hektarų ir pastatyti namą — tik apgyvendinta žemė jau tampa visiška šeimininko nuosavybė. Vašingtonas perspėjo Valentiną — žiūrėk ūkį kaip savo, kitaip „aš paduosiu tave į teismą lyg visiškai man svetimą žmogų“.

Nenorėdamas išleisti iš savo rankų naujųjų žemių, Vašingtonas pabandė perkelti 200 „vergaujančių tarnų“ iš Airijos, Škotijos ir Olandijos. Planas neišdegė. Tada 1774-1775 metais išsiuntė vergų ir „vergaujančių tarnų“ grupę užimti savojo Eldorado ant Ohajo krantų. Be kita ko, naujakuriams prisakė prijaukinti bizonų, imtis galvijininkystės. Bet sujudo indėnai. Jiems tereikėjo surengti vieną karo žygį, ir naujakuriai, palikę namus ir neprijaukintus bizonus, išsilakstė kaip kiškiai. Kas kita skvaterai — jis atėjo ir liko.

Nepriklausomybės karo išvakarėse, nepaisant Vašingtono pastangų, vakarų žemės vis dėlto liko neapgyvendintos.

1775 metais Vašingtonas valdė 25 tūkstančius hektarų Virdžinijoje, Merilende, Pensilvanijoje ir vakarų teritorijose. Stebina energija, parodyta užgrobiant žemes, kaip stulbina liguistas potraukis nekilnojamam turtui. Gyvenime jis niekada nebuvo šykštus, noriai skolindavo pinigus ir primygtinai nereikalaudavo grąžinti skolų, noriai padėdavo karo draugams. Bet žemė — šventas dalykas! Dėl jos Vašingtonas elgdavosi negailestingai. Sudarydamas nekilnojamojo turto sandėrius, pamiršdavo net džentelmeno garbę. Nutrūkdavo kariškos draugystės saitai. Ne vienas Vašingtoną apdovanojo „negro“, „sukčiaus“ ir kitokiais epitetais. Tačiau negalima sakyti, kad to laikotarpio Vašingtono elgesys pakenkė tolimesnei karjerai. Įsidėmėtinas faktas: pasibaigus Nepriklausomybės karui, Vašingtonas kategoriškai atsisa-

kė bet kokio apdovanojimo. Jis įrodė sugebąs pažaboti ne tik aistrą (prisiminkime santykius su Sale), bet ir godumą.

Jeigu Vašingtonas, ginčydamasis dėl žemės, po kojomis pamindavo net ilgametę draugystę, tai nesunku įsivaizduoti jo neapykantą ir įniršį, kai 1774 metais Anglijos parlamentas patvirtino Kvebeko aktą. Kvebeko provincijos sienos pastūmėjimas į pietus užtvėrė kelią Virdžinijos pretenzijoms į šiaurę ir į vakarus nuo Ohajo. Londone manė, kad Ohajo slėnį nėra tikslinga apgyvendinti — ten augintų kviečius. Rajonas toli nuo Atlanto vandenyno, sunku transportuoti prekes, vadinasi, vietiniai gyventojai turės verstis kaip išmanydami, nepirks prekių Anglijoje. Taigi šio rajono vystymasis nepadidintų Anglijos prekybos apimties.

Kvebeko aktas sugadino dar vieną Vašingtono projektą — išvalyti Potomako vagą; tada laivai būtų įstengę plaukti toliau į vakarus. Vašingtonas baiminosi: prekybai vykstant per Pensilvaniją, Potomakas, kurio pakrantėje buvo Maunt Vernonas, liks nuošalyje. Vašingtonas įkūrė kompaniją ir investavo 500 svarų sterlingų. Po Anglijos parlamento sprendimo Potomako valymo užmojai prigeso. Su kuo prekiausi?

Vašingtonas visu balsu protestavo prieš Anglijos varomą žemės politiką. O ne tik nieko nelaimėjo, bet dar ir 1775 metų kovo mėnesį Virdžinijos gubernatorius staiga atsisakė pripažinti jo teises į Kanauho rajono žemes. Priežastis: jas matavęs nekvalifikuotas matininkas!

Vašingtonas jautėsi apiplėštas iki paskutiniųjų. Ne filosofiški samprotavimai apie laisvę, o grynas ekonominis suinteresuotumas turtingiausią plantatorių atvedė į metropolijos priešo gretas.

***

Asmeninę patirtį bendraujant su Anglija dar labiau praturtino kolonijos asamblėjos posėdžiai. „Tėvai-įkūrėjai“

galvojo vien apie politiką, Vašingtonas — vienintelė išimtis. Kada vyko čia aprašomi įvykiai, grupė iškalbių jaunuolių, nors ir neturėjusių „tėvų“ patirties, mokėjo puikiai įpiršti savo nuomonę.

Vašingtonas nebuvo oratorius, o veiklos žmogus, gerbiąs kitų darbą, net liepsningas kalbas, jeigu jos naudingos.

Pasibaigus Septynerių metų karui, Anglija pasiekė savo galybės viršūnę. Teliko įvesti tvarką Ispanijoje ir centralizuoti reikalų tvarkymą — viskas turėjo būti pajungta metropolijos interesams. Londone manė, kad Amerikos kolonijos privalo paspringti ašaromis, dėkodamos už parodytą malonę — prancūzų ir indėnų pavojaus pašalinimą. Žinoma, anglų politikai laukė ne padėkos žodžių, o skambančių monetų. Karalius ir parlamentas reikalavo griežtai laikytis priimtų muitų ir mokesčių įstatymų.

Tai, kas Anglijoje atrodė protinga, kolonistams buvo pragaištis.

1763 metais, kovodamas su kontrabanda, Anglijos laivynas ėmė patruliuoti Atlanto pakrantėse. Jūrų prekybos kontrolė visuomet egzistavo, bet anksčiau į pažeidimus žvelgdavo pro pirštus. Tarpusavyje sutardavo ir kontrabandininkai, ir muitininkai. Šiai idilijai atėjo galas. Karališkojo laivyno kairininkai be kalbų sulaikydavo kontrabandinius krovinius, nes jiems kliūdavo pusė laimikio. Iškilo ir kita grėsmė — Anglijos valdžia leido daryti kratas ir atimti draudžiamas prekes. Nieko vertas tapo principas „Mano namai — mano tvirtovė“. Bet kurią akimirką prie durų galėjo pasirodyti karaliaus valdininkas ir kareivis. 1764 metų „Cukraus įstatymas“, įvedęs naujus muito mokesčius, bylojo, kad parlamentas ir toliau ketina eiti šiuo keliu.

Tais pačiais metais parlamentas uždraudė kolonijoms leisti popierinius pinigus ir pareikalavo atsiskaityti bei mokesčius mokėti tik sidabru. Virdžiniečiai, paskendę skolose,

puolė neviltin. Vašingtonas kolei kas čia neįžvelgė sistemos ir visa tai manė esant į Kerį panašių tipų žaidimu.

Tuo tarpu po Ameriką pasklido kalbos — rengiamas žyminės rinkliavos — pirmo tiesioginio mokesčio kolonijose — įstatymas. Apmokestinami visi juridiniai dokumentai, spaudos leidiniai, net kortos. Už viską teks atseikėti sidabru. Įstatymo pažeidėjai bus traukiami viceadmiraliteto teisman, kuris atstos prisiekusiųjų teismą.

Kitų metų gegužėje Virdžinijos parlamente Vašingtonas pirmą kartą išvydo 29 metų Patriką Henrį. Galima neabejoti — nerūpestingai apsirengęs, netvarkingas Henris vizualiai Vašingtonui padarė ne kokį įspūdį: aristokratiškos natūros atsargos kariškis tokių žmonių nemėgo. Bet tereikėjo Henriui praverti burną, ir asamblėja buvo užburta. Jaunas studentas teisininkas T.Džefersonas nebeiškentęs sušuko: „Jis kalba taip, kaip rašė Homeras!“

Henrio kalbos esmė buvo tokia: tik pati Virdžinija, bet ne Londono parlamentas turi teisę imti mokesčius iš kolonijos gyventojų. Nors Henrio materialinė padėtis buvo puiki ir jis neturėjo ko prarasti — Henris buvo nevykęs prekybininkas, o juristo garbė dar tik laukė, — oratoriaus įkarštis iškėlė jį į padangę. Tikriausiai Henrio akyse šmėžavo Senosios Romos senato marmurinė salė, o ne padoriai apstatytas Virdžinijos asamblėjos patalpų vaizdas. Galbūt kalta akustika. Henris, ekstazės apimtas, sušuko:

— Cezaris turėjo Brutą, Karlas I — Kromvelį, o Jurgis... — Pasigirdo persigandęs spikerio balsas „Išdavystė!“, ir salė pritardama suūžė. — O Jurgis III, — Henris dūrė rodomuoju pirštu į sutrikusius asamblėjos narius, — gali pasimokyti iš jų.

Naudodamasis sąmyšiu, Patrikas Henris pasiūlė rezoliuciją: tik asamblėja turi teisę virdžiniečius apdėti mokesčiais. Nežymia balsų dauguma jai buvo pritarta. Spikeris lyg pakvaišęs puolė iš salės burbėdamas: duočiau 500

svarų už kiekvieną balsą! Bet šaukštai buvo po pietų! Virdžinija pareiškė savo nuomonę. Gubernatorius paleido asamblėją ir paskyrė naujus rinkimus. Išrinko visus senuosius.

Vašingtonas balsavo už tai, kad Anglijos parlamentui būtų pateikta kiek sušvelninta Henrio rezoliucija — be išpuolių prieš karalių, vien išdėstant faktus. Atsargos pulkininkas, žinąs Anglijos ginklo jėgą, Henrio retorika nesižavėjo.

1765 metų rudenį, Anglijos premjerui Grenviliui spaudžiant, žyminės rinkliavos įstatymas vis dėlto buvo įvestas. Vašingtonas tai įvertino kaip nekonstitucinį aktą, baisų smūgį Laisvei. „Koks bus šio ir kitų neprotingų veiksmų rezultatas, mes nesiimame spręsti“. Juk kolonistai neturėjo grynųjų pinigų mokesčiams mokėti, visos dalykinės sutartys nuėjo perniek. Vašingtonas tikėjosi: „Didžiosios Britanijos prekybininkai, turį reikalų su kolonistais, taip pat reikalaus įstatymo atšaukimo“.

Kolonijose kilo protestai ir demonstarcijos. Visur kūrėsi opozicinės organizacijos — „Laisvės sūnūs“, „Vox Populi“, „Neptūno sūnūs“ ir kitos. Įstatymo tekste vietoj karūnos spausdino kaukolę, bažnyčiose skambėjo laidotuvių varpai, kybojo pusiau nuleistos vėliavos, kartuvėse kadaravo karaliaus ministrų iškamšos, o Masačūsetse sudaužė gubernatoriaus namus. Visi mokesčių rinkėjai atsisakė savo pareigų. Virdžinijoje buvo ramiau nei kitose kolonijose.

Spalyje devynių kolonijų atstovai (Virdžinija savų nenusiuntė) Niujorke priėmė peticiją, reikalaujančią, kad karalius ir parlamentas atšauktų niekingąjį įstatymą. Prekybininkai susitarė nepirkti Anglijos prekių.

Londone nelabai reagavo į triukšmingą sambrūzdį. Silpnavalis Jurgis III, iš visos širdies nemėgęs Grenvilio, neišmanė ką daryti. Čia jis buvo linkęs atšaukti įsakymą, čia, prisiminęs motinos reikalavimą — „Būk karalium, Jur-

gi!“ — reikalavo jo įgyvendinimo. Tačiau ir Anglijoje kilo stipri opozicija prieš įstatymą dėl tų pačių priežasčių, kurias pranašavo Vašingtonas, — bandant išspausti kuo didesnę naudą, nutrūko ryšiai su kolonijomis. Prieš įstatymą pasisakė ekspremjeras Pitas. O įtakingas pirklys Hanberis pareiškė: jeigu įstatymas nebus atšauktas, jis pasirengęs atsisakyti savo interesų kolonijose už pusę kainos. 1766 metų pavasarį įstatymas buvo panaikintas.

Kolonijos pirma laiko šventė pergalę. O parlamentas priėmė vis naujus įstatymus, stengdamasis žūt būt pasiekti savo tikslą. Po metų šviežiai iškeptas iždo kancleris Taunšendas įvedė naujus mokesčius. Londonas reikalavo galų gale taip pat apmokėti kolonijose įkurdintos anglų kariuomenės išlaidas, o maištinguosius pagrasino teisti Anglijoje.

Kovodami prieš Taunšendo įstatymus, kolonistai griebėsi išbandytos priemonės — angliškų prekių boikoto. Šitaip elgtis kvietė naujai įkurti apygardų komitetai — jie palaikė ryšį su įvairiomis, dažniausiai nelegaliai veikusiomis asociacijomis. 1769 metų birželyje Vašingtonas gavo veiklos planą — tarsi parengtą Filadelfijoje specialiai virdžiniečiams, — nepirkti angliškų prekių, kol nebus atšauktas Taunšendo įstatymas. Vašingtonas žinojo apie patriotų veiklą — tai byloja ir toks faktas: planą jis nusiuntė savo kaimynui, stambiam plantatoriui D.Masonui. Maunt Vernono šeimininkui nė galvon nešovė, kad planą kaip tik Masonas ir parengė!

Prie plano pridėtas lydimasis Vašingtono laiškas — nepaprastai svarbus. Klestintis plantatorius kur kas giliau suvokė konflikto su metropolija esmę negu patriotai, drebinę orą kalbomis ir laisvės vardan tuštinę vyno statines. Vašingtonas nedvejodamas padarė išvadą, kad „reikia kažką daryti išvengiant smūgio ir išsaugant laisvę, mūsų senelių palikimą, bet dera apsvarstyti, kaip tai efektingai padaryti.

Aš visiškai esu įsitikinęs — niekas neturi nė akimirkos svyruoti ir imtis ginklo, ginant neįkainuojamą turtą, nuo kurio priklauso visas gyvenimo gėris ir blogis, tačiau ginklas, drįstu pridurti, paskutinė priemonė“. Jis pritarė boikotui, šitame metode įžvelgdamas ne tiek pasipriešinimo metropolijai, kiek vietinės pramonės vystymo naudą.

Sumanusis verslininkas Vašingtonas sutiko patikslinti sąrašus prekių, kurias Virdžinija įsipareigojo nebeįsivežti iš Anglijos. Aistringuose pokalbiuose geriau pažino vieni kitus. Masonas buvo puikiai apsiskaitęs ir nutuokė jurisprudencijoje bei filosofijoje. Pagaliau jis rado klausytoją, godžiai gaudantį kiekvieną žodį. Savišvietoje Vašingtonas darė pastebimą pažangą.

Revoliucijai ruošėsi įvairiais būdais. Dauguma klausėsi padrikų, bet uždegančių kalbų tavernose prie todžio stiklo. Vašingtonas išsilaisvinimo idėjomis apsikrėtė Masono namuose. Ant stalo spindėjo krištolas ir sidabras, tyliausiai zuję tarnai pilstė vyną, negarsiai skambėjo blaiviai mąstančio šeimininko balsas. Masonas dažniausiai kalbėdavo apie laisvę ir niekada nepertraukdavo savo kalbos, norėdamas ką nors įsakyti vergui. Pamažu sutarė dėl laisvės reikšmės. Taip, nereikia iš anglų pirkti prekių, anglai piktavaliai, nori atimti laisvę!

Gerai pasikaustęs, 1769 metų gegužėje Vašingtonas išvažiavo Viljamsburgan — į asamblėją.

Gubernatorius jautė — rengiama kažkas nedora. Jis nutarė padaryti įspūdį asamblėjai ir į Kapitolijų atvažiavo elegantišku ekipažu, traukiamo baltų kaip sniegas žirgų, — tai buvo paskutinis pirkinys Anglijoje. Asamblėja vienbalsiai votavo „ištikimų valdinių“ peticiją Jurgiui III su prašymu „įsikišti atstatant sutryptas Amerikos teises“. Gubernatorius nieko nelaukdamas asamblėją paleido.

Atleistieji deputatai per gatvę nužirklavo į Ralejo taverną. Čia Vašingtonas ištraukė iš kišenės projektą, paruoš-

tą su Masonu, apie importo iš Anglijos priešininkų asociacijos įkūrimą Virdžinijoje. Triukšmingai pritariant, projektas buvo patvirtintas, ir posėdis tavernoje baigėsi smagiomis išgertuvėmis. Skambėjo tostai už karalių, už amžiną Britanijos ir kolonijų sąjungą, už laisvos Amerikos konstituciją. Vašingtonas užmokėjo už vyną — 32 šilingus ir 9 pensus bei už salę — 20 šilingų.

Tai buvo pirmasis Vašingtono žingsnis į revoliuciją ir pirmoji auka ant neįkainuojamos Amerikos laisvės altoriaus. Bet gražūs gubernatoriaus žirgai nedavė ramybės, ir jis juos perpirko. Simbolika akivaizdi — Maunt Vernono savininkas neprastesnis už karaliaus gubernatorių.

Anglų prekių boikotas nenuėjo veltui — 1770 metais, valdžion atėjus Norto kabinetui, Taušendo įstatymai buvo atšaukti, išskyrus mokestį už arbatą, bet tai buvo simbolinis mokestis, paliktas tik tam, kad Anglija pabrėžtų savo valdžią kolonijoms. Importo priešininkų asociacijos pamažu iširo. Kai liovėsi egzistavusi ir Virdžinijos asociacija, Vašingtonas tuoj pat Londone užsakė daugybę drabužių visai šeimai.

Nors Virdžinijos radikalai — P.Henris ir T.Džefersonas, o Masačūsetse — D.Otis ir S.Adamsas ragino tęsti kovą su Anglija, Virdžinijos plantatoriai pasisakė už saikingumą. Protesto sąjūdis jau išjudino mases. Aristokratai ir turčiai paniekinamai vertino tai, kad politikon nosį kiša „batsiuviai ir siuvėjai“. Šiai nuomonei pritarė ir Vašingtonas. Jis tikėjo, kad džentelmenai, nors juos skiria Atlantas, sugebės tarpusavy susitarti. Artimiausi įvykiai parodė — jis klydo. Mokestis už arbatą tapo kolonistų ir metropolijos lojalumo išbandymu. Jeigu pasiseks priversti mokėti šį mokestį, tai...

Tuo metu Ost Indijos kompanija atsidūrė prie bankroto slenksčio. Reikalus dalinai galėjo pataisyti pardavusi milžiniškas arbatos atsargas. Anglijos vyriausybė nutarė

vienu šūviu nušauti du zuikius: padėti kompanijai ir išieškoti mokestį iš kolonistų. Iš Anglijos importuojama arbata buvo pigiausia Amerikos rinkoje. Kadangi pagal pačius kukliausius paskaičiavimus milijonas amerikiečių kasdien geria arbatą, Londone su velnišku džiaugsmu tikėjosi — pigia arbata pavyks užgesinti patriotinį troškulį.

Išsivystė plati propaganda prieš „tuos nuodus, gabenamus į Ameriką, tą žalingą žmogaus sveikatai arbatą", įvežamą iš Indijos, kur, kaip žinoma, knibžda gyvatės ir milijonai žmonių miršta nuo nežinomų ligų. Patriotų pareiga — gerti kavą!

1773 metais Ost Indijos kompanija pabandė visom jėgom pramušti blokadą — į Niujorką, Filadelfiją ir Bostoną atgabeno dideles arbatos partijas. Pirmuose trijuose uostuose arbatos nepavyko parduoti, o Bostono patriotai, persirengę indėnais ir didesniam įspūdžiui padaryti plaukus prikaišę paukščių plunksnų, išmetė į vandenį 342 arbatos dėžes.

Už tokį „arbatos gėrimą" 1774 metų vasarą Bostono uostas buvo uždarytas, kompanija reikalavo padengti nuostolius, gubernatorius gavo teisę skirti visus valdininkus, miestan sutelkta kariuomenė. Masačūsetso gubernatoriumi tapo Anglijos kariuomenės kolonijose vyriausiasis vadas generolas Tomas Heidžas, Vašingtono bičiulis nuo Bredoko žygio laikų. Dabar kariuomenė galėjo įsikurti ne tik viešbučiuose ir apleistuose pastatuose, bet ir privačiuose namuose.

Šiuos veiksmus patriotai vertino kaip preliudiją susidorojant „su laisva šiaurės Amerika".

Bostono represijos ratilais nuvilnijo po šalį. Gegužės 25 dieną gubernatorius paleido Virdžinijos asamblėją. Pagal jau susiklosčiusią praktiką, jos nariai perėjo gatvę ir Ralejo tavernoje negailėdami vanojo išnaudotojus anglus. Nutarė rugpjūčio 1 dieną sušaukti Virdžinijos konventą, o

drauge su kitomis kolonijomis — įkurti kontinentinį kongresą.

Šį kartą Vašingtonas buvo tarp pačių karingiausių. Viljamsburge pasilikęs dar dviem savaitėm, pietaudavo ir ginčydavosi su gubernatoriumi dėl paraiškos vakarų žemėms gauti. Jis stojo į revoliucijos kelią. „Birželio 1 dieną, — rašo dienoraštyje, — ėjau į bažnyčią ir pasninkavau visą dieną", protestuodamas prieš Bostono uosto uždarymą. „Parlamentas turi ne didesnę teisę kišti ranką į mano kišenę negu aš — į parlamento", — apibendrino konflikto esmę.

Vos sugrįžęs į Maunt Vernoną, tuoj lėkė pas Masoną. Ferfakso apygardos susirinkime jiedu paskelbė pačių parašytą solidarumo su Bostonu rezoliuciją. Joje tokie reikalavimai: jeigu represijos nebus atšauktos, reikia vėl boikotuoti Anglijos prekes, o po mėnesio nutraukti eksportą į metropoliją.

Rugpjūčio 1 dieną Vašingtonas vėl Viljamsburge. Nors nedalyvavo ryšių komiteto veikloje ir nebuvo labai aktyvus paleistos asamblėjos reikaluose, kolonijos konventas jį su kitais šešiais delegatais išrinko į kontinentinį kongresą Filadelfijoje. Vašingtono atsivežtai rezoliucijai pritarė. Trumpą jo pareiškimą sutiko be galo audringai. „Aš pasirengęs, — tarė Vašingtonas, — surinkti 1000 žmonių, apginkluoti, aprengti juos savo pinigais ir jų priekyje žygiuoti į Bostoną".

***

Didvyriško pasižadėjimo (kai kurie biografai teigia, kad tokio pažado Vašingtonas nedavęs) neteko įgyvendinti. Po mėnesio iš Maunt Vernono išžygiavo ne kariai, o išjojo trys raiteliai — Vašingtonas, Henris ir Pendeltonas — kontinentinio kongreso Filadelfijoje delegatai. Marta, stovėdama prie slenksčio, šūktelėjo vyro bendrakeleiviams: „Tvir-

tai laikykitės, vaikinai. Dėl Džordžo aš neabejoju!“ Nuostabus siužetas nuo patriotizmo kupron susimetusiam dailininkui — Virdžinijos aušra vasarai baigiantis, ryžtingi trijų vyrų veidai. Vašingtonas susikaupęs ir išrodo pavargęs — po bemiegės nakties, praleistos nepabaigiamuose ginčuose su nuoširdžiu draugu ir politiku Masonu...

Į Filadelfiją susirinko žmonės, puikiai suprantą pradėję rizikingą darbą, už kurį pagal Anglijos įstatymus grėsė apkaltinimas „išdavyste“ ir kartuvės. Prieš kongresą — istorijoje jis vadinamas pirmuoju kontinentiniu kongresu, — D.Adamsas dienoraštyje rašė: „Labai nemalonus jausmas. Brutas ir Kasijas patyrė pralaimėjimą ir buvo nužudyti. Hampdenas krito mūšio lauke, Sidnėjus žuvo ešafote, Haringtonas mirė kalėjime ir t.t.. Menka paguoda“. Apskritai, jie, 56 džentelmenai iš visų Amerikos pašalių, laikė save tiesioginiais Antikos kovotojų prieš tironiją palikuonimis, ne vienas mintyse pasvajodavo — nepakenktų po ranka turėti Bruto durklą. Žinojo ir apie Cicerono baigtį.

Nepaisant nemalonių nuojautų, delegatai — bent jau Vašingtonas — nevengė ir Filadelfijos smagybių. Jo dienoraštyje kur kas daugiau vietos skiriama aukštuomenės gyvenimui nei politikos problemoms, kongreso posėdžiams, kartais trukusiems nuo šeštos valandos ryto iki dešimtos valandos vakaro. Per 53 dienas, praleistas Filadelfijoje (kongresas dirbo nuo rugsėjo 5 iki spalio 26), Vašingtonas savo namuose pietavo tik 7 kartus, o vakarus paprastai praleisdavo tavernose. Jis išleido 17 šilingų politiniams pamfletams ir 7 svarus sterlingų išlošė kortomis. „Stropus klausytojas ir stebėtojas“, — apibūdino save. Kalbėdavo mažai. Džordžas darė įspūdį kitomis savybėmis. Akys delegatų, ryžtingai kalbančių apie būtinybę imtis ginklo, nejučia susidurdavo su mundurą vilkinčiu tyleniu. Mat Vašingtonas kongresan atvyko su senu, šiek tiek išblukusiu ir kandžių

pagraužtu Virdžinijos šauktinių pulkininko munduru, apsijuosęs diržu su špaga.

Kongrese skambėjo aistringos kalbos. Hadsdenas iš Pietų Karolinos kvietė žygiuoti į Bostoną ir užpulti anglus, kol jie nesulaukė pastiprinimo. Ričardas Li reikalavo nutraukti visus ekonominius ryšius su metropolija. Patrikas Henris aiškino: „Visa Amerika vieninga. Kur kolonijų sienos? Jos subyrėjo. Jau nebėra skirtumo tarp virdžiniečių, pensilvaniečių, niūportiečių ir Naujosios Anglijos gyventojų. O jeigu kalbėsime apie mane, tai aš ne virdžinietis, o amerikietis!“ Susiformavo ir dešinysis sparnas. Jo vadas, turtingiausias Pensilvanijos pirklys D.Helouejus, palaikė nutarimo projektą „Apie Didžiosios Britanijos ir kolonijų sąjungą“. Jis bemaž buvo priimtas — pritrūko vieno balso.

Vašingtonas tvirtai laikėsi aukso vidurio. Kai Ričardas Li karščiuodamasis išreiškė viltį, jog Anglija einant laikui nusileis, atšauks savo kariuomenę, Vašingtonas pareiškė abejonę. Iš praeities patyrimo jis žinojo — bandymas įveikti embargą iš Anglijos išvežamoms prekėms kolonijoms uždės nepakeliamą naštą. Jis manė — protingiau kolei kas pasitenkinti tik importo iš Anglijos uždraudimu.

Ginčų įkarštyje į Filadelfiją putom apsipylusiu žirgu atlėkė Polas Riveras su „Sufolko rezoliucijomis“, priimtomis Sufolko apygardoje, kur buvo ir Bostonas, sparčiai garsėjantis kaip miestas kankinys. S.Adamso ir D.Voreno parašytas tekstas atspindėjo viešpataujančią Masačūsetso nuostatą — nepaklusti „nepakenčiamiems įstatymams“. Monarchas — tironas, ir būtina nutraukti visą prekybą su Anglija.

Radikalieji delegatai džiaugsmingai pritarė „Sufolko rezoliucijoms“, bet jų buvo mažuma. Po karštų ginčų spalio 14 dieną priimta „Deklaracija“, o spalio 20 — Pirmojo kontinento kongreso „Asociacija“, kurioje pabrėžiama: kolonistai „kol kas nutarė veikti tik taikiais metodais“. Nuo 1774

metų gruodžio 1 dienos uždrausta įvežti prekes iš metropolijos, o jeigu iki rudens Londone nepersigalvos, tai nuo 1775 metų spalio 1 dienos įvesti embargą išvežimams į Angliją. Norėdami, kad grasinimai būtų svaresni, dar įrašė — nepirkti Ost Indijos arbatos, indigo ir vergų, o taip pat boikotuoti beveik visus Vest Indijos britų produktus.

Tuose dokumentuose „Jo Didenybei pavaldūs tarnai“ prisiekė karaliui ištikimybe ir dėl visų bėdų kaltino ne monarchą, o Londono ministerijas. Nors kongrese vyravo nuomonė — į jėgą reikia atsakyti jėga, didžioji delegatų dalis kol kas nebuvo respublikonai ir nemąstė apie nepriklausomybę.

Pirmojo kontinento kongreso nutarimams Vašingtonas visiškai pritarė. Savo senam bičiuliui Makenziui rašė: „ O jeigu kalbėsime apie nepriklausomybę, tai jos negeidauja nė vienas sveikai mąstantis žmogus visoje Amerikoje“. Į kongresą vėl susirinkti nutarė gegužės 10 dieną.

Įkurti embargo komitetai žiūrėjo, kad būtų laikomasi nutarimo. Prekiaujančiųjų auklėjimo priemone tapo skersinė sija, ant kurios, rėkaujant ir švilpiant, nusikaltusius užsodindavo raitus, prieš tai išteplioję degutu ir išvolioję plunksnose. Liūdnas vaizdelis, bet patriotai manė — tai geriausia auklėjimo priemonė.

Visose apygardose vietos komitetams ginti susitelkė ginkluoti būriai — kovotojai bet kurią akimirką turėjo būti pasiruošę griebtis ginklo. Virdžinijoje skubiai buvo suformuotos šauktinių kuopos. 1774 metais Vašingtonui pasiūlė vadovauti septynioms kuopoms iš dešimties. Jis gerai žinojo, ko verta ši kariuomenė, ir parekomendavo sudaryti šaulių kuopą bei visus karius aprengti vienodai — medžiotojų švarkais. Sausio mėnesį Vašingtonas ėmėsi apmokyti Aleksandrijoje susibūrusius kovotojus.

Karaliaus gubernatoriai, stebėję amerikiečių kariškių pasirengimus, į Londoną siuntė baugulį keliančius praneši-

mus: kraštas nebepaklusnus, valdžią užgrobia vietos komitetai. O kai kurie aukšti Anglijos valdininkai, kaip, pavyzdžiui, Virdžinijos gubernatorius Danmoras, kaip tik čia įžvelgė geresnės ateities viltį. Aptardamas priežastis, paskatinusias turtinguosius prisidėti prie „minios“, Danmoras svarstė: „Jie imasi tos gėdingos veiklos, trokšdami paskatinti savo skaitlingus anglų kreditorius prisidėti prie kolonijos protestų, tačiau iš tikrųjų dauguma stengiasi nemokėti skolų, kuriose yra įklimpę“. Danomoro manymu, anglų prekių boikotas, ypač draudimas įvežti jas į metropoliją, „netrukus nuskurdins tūkstančius šeimų“. Žinoma, turtingieji išsilaikys porą metų, o vargšai po kelių mėnesių ims mirti iš bado, ir „pastarieji supras, kad juos sukurstė turčiai, patys puntą iš asociacijos, marinančios vargšus“. Tarp kolonistų kilsiančios riaušės, ir Anglija triumfuosianti!

Kad ir kokie logiški būtų atskirai paimti Danmoro samprotavimai, anglų valdžia bijojo bręstančios revoliucinės jėgos. Ji ėmė veikti. Balandžio 18 dieną generolas Heidžas įsakė nusiųsti 700 kareivių į Konkordą, miestelį, esantį maždaug už 35 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Bostono. Mat Heidžas išgirdo, kad amerikiečiai ten įkūrė ginklų ir parako sandėlį, ir įsakė jį sunaikinti. Nors ekspedicija buvo sumanyta visiškai slaptai, vis dėlto patriotai apie ją sužinojo. Balandžio 19 dienos priešaušrį vietos šauktiniai anglų būrį pasitiko Leksingtone, pusiaukely tarp Bostono ir Konkordo. Kas iššovė pirmi — nežinia. Anglų salvė iš karto paguldė aštuonis šauktinius, ir kolona nužygiavo į Konkordą. Anglų kareiviai sunaikino kolonistų ginklų atsargas.

Žinia pasklido po apygardą, grįžtančių anglų laukė pasala. Pasislėpę už krūmų, pastatų, medžių, šauktiniai švinu apipylė kareivius. Heidžas atsiuntė pastiprinimą ir tik tada anglams pasisekė prasimušti ir grįžti į Bostoną. Iš 1800 anglų 273 buvo nukauti arba sužeisti. Žuvo 98 amerikiečiai.

Amerikiečiai jėga atsakė į jėgą, pirmą kartą tarpusavio kovoje pralietas kraujas. Apie Leksingtoną ir Konkordą kalbėjo visoje šalyje. Naujosios Anglijos šauktiniai Bostone apsupo anglų įgulą.

Apie šlovingąsias kautynes žinia atėjo ir į Maunt Vernoną. Kaip tik tuo metu, kai Vašingtonas neišmanė, ko griebtis. Jam labai nepatiko staigus įvykių posūkis. Artėjo karas, kuriame galbūt jam lemta prarasti savo turtą. Nuostabus vaizdas pro Maunt Vernono langus į Potomaką priminė: jo namas — puikus taikinys iš upės, o karališkojo laivyno kanonierių ugnies taiklumą pulkininkas puikiai žinojo. „Minia“ neturi ko prarasti, kas kita — plantatoriai. Fatališkąją balandžio 19-ąją, kai prie Bostono skardėjo šūviai, Vašingtonas „Gazett“ paskelbė skelbimą, pažadėdamas gerai atsilyginti tiems, kas sugaus pabėgusius jo vergus.

Nespėjo Vašingtonas apmąstyti galimas Leksingtono ir Konkordo pasekmes, į sodybą įlėkė uždusęs pasiuntinys. Denmoras pagrobęs paraką iš Viljamsburgo arsenalo! Šauktinių kuopos jau susirinkusios. Vadovaujamos žymiojo Virdžinijos kario, jos pasirengusios tuoj pat žygiuoti į kolonijos sostinę ir susidoroti su Anglijos parankiniu.

Vašingtonas nepuolė balnoti žirgo, norėjo pats susižinoti su Viljamsburgu. Sutrikęs Danmoras pareiškė norą siekti kompromiso. Vašingtonas paleido šauktinius. Tačiau padūkusįjį Patriką Henrį papiktino stojusi ramybė. Ginkluotų pašauktinių priekyje jis atsirado Viljamsburge ir vyrai, grasindami durtuvais, privertė gubernatorių atsiskaityti už pavogtą paraką.

Virdžinijos radikalai tik ir kalbėjo apie Henrį. Ir ne tik jie. Dvidešimtpenkiametis D.Medisonas paniekinamai burbtelėjo: Vašingtonas — vienas turtingiausių prie upės gyvenančių ponų ir „baugščiodamas dėl savo nuosavybės kilus pilietiniam karui... parodė bailumą, nesuderinamą nei su jo profesija, nei su Virdžinijos reputacija“.

Patriotinės karštinės apimtas, Medisonas aiškiai klydo — galingas įvykių srautas jau įtraukė Vašingtoną į karo verpetą. Gegužės pradžioje jis išvyko į Filadelfiją, į antrąjį kontinento kongresą. Ketvertu pakinkyta karieta nudūmė išvažinėtais keliais. Už langų — tėvynė, pažįstama ir nepažįstama, miestuose ir kaimuose styrojo susirūpinę žmonės. Vieni sveikino kariškį, kiti gūžėsi. Šalis bemat suskilo į patriotus ir lojalistus.

Pakeliui prie Vašingtono prisidėjo kiti Virdžinijos delegatai, ir į Filadelfiją jie įvažiavo imponuojančia kavalkada. Iki miesto likus gal 10 kilometrų, pasitiko apie 500 raitelių. Kortežas įgavo karišką išvaizdą. Prie miesto sienų skambėjo dūdos ir bumbsėjo būgnai — muzikantai mėgėjai grojo kažką labai kariška... Ginkluota minia buvo be galo marga — paskubom suformuota šauktinių kuopa. Būgnams dundant, triukšmingas paradas nužygiavo tais laikais didžiausio Amerikos miesto gatvėmis. Gyventojai karštai sveikino Vašingtoną. Lojalistai paniekinamai nusigręždavo.

***

Antrasis kontinento kongresas darbą pradėjo 1775 metų gegužės 10 dieną. 63 delegatai iš 13 kolonijų buvo ryžtingesni negu prieš metus. Šmėsčiojo pažįstami veidai — delegatų įgaliojimus patvirtino kolonijų revoliuciniai konventai. Vyravo nuomonė — burtai mesti, teliko numatyti Amerikos interesų gynimo kelius ir lėšas. Nors karingoji mažuma kalbėjo apie nepriklausomybę, kongrese vis dėlto vyravo nuomonė — reikia duoti atkirtį Londono „ministerijai“ ir, kaip dera doriems jo didenybės karaliaus Jurgio III pavaldiniams, išsaugoti dovanotąsias teises. O laiko saldžialiežuvauti neliko. Kongresas iš pradžių laikėsi nuomonės, kad puolančioji šalis — Anglija, ir tegalvojo tik apie gynybą. Čia staiga atėjo žinia: kongreso atidarymo dieną vikruolis Etanas Alenas su Vermonto šauktinių būriu, pasivadinę „Žaliojo kalno partija“, netikėtai užpuolę ir savo žinion paė-

mę Tikonderogo karališkąjį laivyną! Žmonių liežuviai plakė: Alenas kartu su Benediktu Arnoldu, turinčiu abejotiną Masačūsetso kolonijos pulkininko titulą, pareikalavę pasiduoti ginkluotą anglų įgulą vardan „Aukščiausiojo Dievo ir kontinento kongreso“, ir laimėjo.

Iš tikrųjų viskas buvo kitaip. Koks 100 šauktinių įpuolė į fortą, kurį saugojo kelios dešimtys invalidų komandos kareivių, o Alenas šūktelėjo komendantui: „Išeik, sena šlykšti žiurke!“ „Žaliojo kalno partija“ be kraujo lašo užėmė Tikoderogą (ten buvo saugoma 80 pabūklų) ir, suprantama, Džordžo ežero šiaurėje esantį atraminės dalies punktą. Kelias į Kanadą laisvas! Tai gera kolonijos priedanga iš šiaurės.

Kongresas sutriko. Siekdamas „atstatyti pirmykštę harmoniją tarp Anglijos ir kolonijų“, nutarė fortą grąžinti karaliui. Šiaurinių kolonijų delegatai, bijodami įsiveržimo iš Kanados, tylėjo. Masačūsetsiečiai, laikę apsupę Heidžo armiją Bostone, įpylė į ugnį alyvos: saldžialiežuvaudami ragino laikytis visiems kartu ir paprašė kongreso tapti kolonijų šauktinių, jau kariaujančių su anglais, vadovu. Nebuvo abejonių — Masačūsetsas kvietė į karą. Iš karto ryžtis buvo sunku. Prasidėjo diskusijos, užsitęsusios ilgiau kaip mėnesį.

Svarstė įvairiausius veiklos variantus, bet galiausiai priėjo vienos nuomonės — teks pakelti ginklą. Bostoną apsupusią šėlstančių šauktinių minią pavadino kontinento armija ir įpareigojo Niujorką aprūpinti ją duona. Įsakė visoms kolonijoms pristatyti kuo daugiau salietros ir sieros parako gamybai, o Pensilvanija, Merilendas ir Virdžinija privalėjo suformuoti 10 kuopų „patyrusių šaulių“ ir jas pasiųsti į Bostoną.

Vašingtonas, vienintelis kongreso delegatas, šmirinėjęs su kariška uniforma, buvo be galo užsiėmęs. Jis pirmininkavo trims komitetams — pasiruošimo Niujorko gynybai, armijos aprūpinimo ginkluote ir statutų parengimo.

Jautėsi esąs strategas — nusipirko 5 kariškas knygas ir įnikęs jas skaitė.

Naujosios Anglijos delegatai skubino karinį pasirengimą. D.Adamsas nepavargdamas aiškino: karas ant nosies, o jeigu jau taip, tai ką skirti kontinentinės armijos vyriausiuoju karo vadu? Kandidatų — tiek ir tiek. Kariuomenei prie Bostono jau vadovavo Artemas Vordas, „storas persenęs džentelmenas; nuostabus parapijos seniūnas", kaip sakė kitas pretendentas į šį postą — Č.Li. Naujosios Anglijos politikų politikas D.Adamsas neabejojo — nuo vyriausiojo kariuomenės vado parinkimo priklauso kolonijų sąjungos likimas. Paskyrus šiaurietį, neišvengiamai atsimes pietų kolonijos, tarp jų ir stipriausia — Virdžinija. Labai nustebo suuodęs, kad ir kongreso pirmininkas D.Henkokas būtų nieko prieš apsivilkti generolo mundurą. Daugumos savigarbiai troškimai sunkia dalia turėjo slėgti tą, kuriam bus lemta užimti šį postą. Tuo žmogumi tapo mūsų herojus.

Viena kandidatūra nepatiko vieniems, kita — kitiems. Vašingtonas patenkino visus. Birželio 14 dieną D.Adamsas perkirto Gordijaus mazgą — jis pasiūlė Vašingtoną. Salė sujudo. Henkokas, susidomėjęs klausęsis Adamso kalbos, šiam paminėjus Vašingtono pavardę, pažaliavo iš pykčio — jam nelemta tapti generolu! Vašingtonas, kai tik užėjo kalba apie jį, pašokęs išėjo iš salės ir užsidarė kitame kambaryje, bibliotekoje. Pro privertas duris tikriausiai girdėjo kilusį ginčą, ir jį, be abejo, persmelkė E.Pendeltono, Virdžinijos delegato, žodžiai — pulkininkas, žinoma, puikus žmogus, bet juk jis pralaimėjo visas kovas! Tai buvo gryna tiesa.

Adamsas numalšino aistras, ir sutrikęs kongresas išsiskirstė.* Delegatai, susimetę į grupes, karštai aptarinėjo

---

* Tikriausiai birželio 14 d. kongresas nutarė imti savo kontrolėn kontinentinę armiją. Ši diena JAV — ginkluotųjų pajėgų įkūrimo diena.

Vašingtono kandidatūrą — vakarienė užsitęsė iki paryčių. Daug kas dar abejojo, taip pat ir T.Peitas. Pats Vašingtonas buvo sutrikęs labiau už kitus, jis neišėjo iš viešbučio. Tačiau sprendimo nebuvo galima atidėlioti, o 43 metų Vašingtonas visiems darė ramaus ir protingo žmogaus įspūdį. Kodėl nepabandžius?

Posėdžio protokolas byloja, jog birželio 15 dienos rytą kongresas „nutarė, kad visai kontinento kariuomenei, jau esančiai arba kuri dar bus sukurta Amerikos Laisvei ginti, vadovauti turi būti paskirtas generolas. Jam skiriama 500 dolerių mėnesinė alga. Tada kongresas pradėjo generolo rinkimus, ir eskvairas Džordžas Vašingtonas vienbalsiai buvo išrinktas". Po kelių dienų priimtas dar vienas nutarimas: „Kongresas bendro reikalo labui palaikys, padės ir bus ištikimas minimam eskvairui Džordžui Vašingtonui savo gyvybės kaina ir turtu".

Birželio 16 dieną Vašingtonas išlygintu munduru pasirodė kongreso salėje. Jam uždavė retorinį klausimą — ar sutinkąs tarnauti vyriausiuoju armijos, esančios „kongreso kontrolėje", vadu? Jis išsitraukė iš kišenės popieriaus lapą ir perskaitė iš anksto paruoštą kalbą, kupiną jaudinančių ir nuoširdžių išsireiškimų. Išrinktasis padėkojo už didelę garbę ir pasidalijo „dideliu apgailestavimu", kad „mano gabumai ir karinis patyrimas gali nepateisinti didį pasitikėjimą". Užtikrinęs, kad jis padarysiąs viską, tarnaudamas „garbingam reikalui", generolas prašė: „Jeigu atsitiktų nemalonūs įvykiai, metą šešėlį mano reputacijai, prašau visų džentelmenų, esančių šioje salėje, atsiminti — šiandien labai nuoširdžiai aš pareiškiu: nemanau, kad man patikėtas garbingas vadovavimas yra pagal mano jėgas". O kadangi romėnai, kaip žinome iš legendų, tarnaudami respublikai niekada nesitikėjo piniginės naudos, tai ir jis atsisakė 500 dolerių, prašydamas apmokėti tik išlaidas. Tuo baigėsi paprasta, dalykiška ir atmintina kalba.

Neabejotinas faktas — Vašingtonas nesiveržė būti vyriausiuoju kariuomenės vadu. Didelė garbė jam sukėlė didžiausią liūdesį. Birželio 18 dieną jis rašo žmonai atsisveikinimo laišką — širdį draskančią kongrese pasakytos kalbos parafrazę. Vyriausiasis kariuomenės vadas maldauja neskaudinti jo širdies slogiais laiškais iš namų. O giminaitį B.Basetą patikina: „Aš galiu galvą guldyti štai už ką: už tvirtą įsitikinimą, kad mes elgiamės teisingai, už sąžiningą pareigų vykdymą ir skrupulingą dorumą. Jeigu pritrūks sugebėjimų ir patirties, reikalai nukentės ir tikriausiai nukentės mano reputacija". Tiesus ir rūstus žmogus nesusitvardė kalbėdamasis su Patriku Henriu: su ašaromis akyse, iš susijaudinimo virpančiu balsu Vašingtonas sakė: „Ir atsimink, misteri Henri, mano žodžius — nuo tos dienos, kai aš tapsiu Amerikos armijos vadu, prasidės mano kritimas ir mano reputacijos žlugimas".

Nors ir labai būgštavo Vašingtonas, Filadelfijoje juo pasitikėjo. Birželio 21 dieną miestas atsisveikino su generolu, išvykstančiu į frontą. Jis jojo nepaprastos procesijos priekyje — šauniai risnojo lengvoji kavalerija, meškiškai lapnojo šauktiniai, girgždėjo nesuskaičiuojamų karietų ratai — vyriausiąjį kariuomenės vadą išlydėjo kongreso nariai. Jie visi manė esą strategai ir kiekvienas turėjo savo karo planą. Ar tai nujautė Vašingtonas, išdidžiai sėdėjęs balne ir plieninėmis akimis žvelgęs į tolį?

IV skyrius

Laukė ilga rūsti kova, kurios pasekmes sunku buvo atspėti. Tebuvo aišku, kad Britanijos rezervai iš tikrųjų yra neišsenkantys, jos laivynas viešpatavo vandenyne, o kariuomenė puošėsi laurais visuose žemės rutulio kampeliuose. Teko kalti kalaviją ant neišvengiamybės priekalo...
Jeigu mes ir turėjome priešui nežinomų resursų, tai buvo mūsų piliečių nepalaužiamas ryžtas, žinojimas — mūsų siekiai teisingi, ir įsitikinimas, kad Dievas mums padės.

D.Vašingtonas

Vyriausiasis kariuomenės vadas su svita dar šuoliavo pas savo armiją, o ji jau stojo į kruvinas Nepriklausomybės karo kautynes — prie Banker Hilo.

1775 metų gegužės pabaigoje karališkasis laivynas iš Anglijos atplukdė pastiprinimą į Bostoną. Įgula padidėjo iki 6,5 tūkstančio žmonių. Iš flagmano fregatos krantan išlipo puikus triumviratas — aukštieji Anglijos aristokratai generolai majorai Y.Hou, G.Klintonas, D.Bergoinas. Londone jie buvo girdėję apie Heidžo nerangumą, o pakliuvę į Bostoną, užsirūstino — suvedžiota „juodukų“ minia apgulusi jo didenybės kariuomenę! Šitiems trims generolams buvo lemta suvaidinti svarbiausią Anglijos pralaimėjimo Amerikoje vaidmenį. Bet kas galėjo atspėti ateitį?! Tuo tarpu įniršęs triumviratas griebėsi sustiprinti Dorčesterio aukštumas, esančias į pietus nuo miesto, ir pastūmėti anglų pozicijas.

Sukilėlių vadai susirinko į karo tarybos posėdį. Kongreso į generolus majorus pakeltas I.Putmanas pasiūlė atsakyti kontrmanevrais — pastatyti bastionus į šiaurę nuo Bostono, Čarlstono pusiasalyje, Banker Hilo ir Brid Hilo aukštumose. Panuogąstauta, ar įtvirtinimai neatsidurs anglų laivų iš įlankos ir Bostono baterijos apšaudymo zonoje. Putmanas energingai atsakė: „Amerikiečiai būgštauja ne dėl galvos, o dėl kojų. Jeigu kojoms negrės pavojus, jie per amžius kovos!“ Putmano žodžiais patikėjo — pusiau raštingas 57 metų generolas, atžygiavęs Bostonan su Konektikuto pašauktiniais, jau buvo pelnęs visuotinę pagarbą. Vardan šventos laisvės jis paliko klestinčios smuklės bufetą. Bet kareiviai atsiminė — prieš tapdamas smuklininku, Putmanas išgarsėjo mūšiuose su indėnais ir prancūzais, bu-

vo pakliuvęs į nelaisvę, per stebuklą išvengė mirties nuo tomahauko.

Anglijos agentai pranešė, kad stovykloje prie Bostono kariškių laisvės dvasia budinama, raginant sekti Cezario, Pompėjaus, senio Puto ir kitų „didžiųjų žmonių" pavyzdžiu. Kovotojus turėjo įkvėpti Senosios Romos dvasia. Tai kas, kad Putmanas buvo pratęs sukinėtis tarp savo karių vien su palaidine, šiaudų skrybėle ir neturėjo žirgo!

Naktį į birželio 17-ąją apdriskusius kareivius nuvarė į Čarlstono pusiasalį kasti įtvirtinimų. Kariai, daugiausia fermeriai, žvaliai ėmėsi kastuvų — prie tokio darbo jie buvo pratę, ir kai išaušo, Bostono anglai apstulbo. Šviežiai išrausta raudono molio linija bylojo — ten jau jankių pozicijos (jankiais pravardžiavo gimusiuosius Amerikoje). Generolas Hou šokosi pamokyti suįžūlėjusius maištininkus — vidury dienos su 2,5 tūkstančio kareivių jis išsilaipino pusiasalyje. Į redutus supuolė maždaug tiek pat amerikiečių — apsirengę kaip pakliuvo, ginkluoti kuo pakliuvo. Kai kurie rankose spaudė „braunbess" muškietas — standartinį anglų armijos ginklą. Lygiavamzdes muškietas užtaisinėjo beveik 2 centimetrų diametro švino kulkomis. Šaudymo dažnumas — trys šūviai per minutę. Šaudant daugiau kaip iš 100 metrų nuotolio, pataikyti į taikinį beveik neįmanoma. Medžiotojai, atėję iš vakarų, turėjo Kentukio šautuvų, kuriuos Pensilvanijoje XVIII amžiuje ėmė gaminti vokiečių meistrai. Ilgavamzdžiai graižtiniai šautuvai pliekė taikliai ir iš 200 metrų. Patyrusio šaulio rankose tai buvo rūstus ginklas, tačiau kulką tekdavo įgrūsti grūstuvu, taigi iššauti buvo įmanoma tik kartą per minutę.

Jankiai, degantys kovos aistra, spietėsi redute, vangiai žvelgdami į vasaros saulės nutviekstą pievą, kurioje būgnams dundant, fleitoms cypaujant rikiavosi anglai — lengvoji ir jūrų pėstija, grenadieriai raudonais mundurais ir lokenos kepurėmis. Pažvalėję nuo degtinės ir patriotinių

kalbų, amerikiečiai neabejojo duosią į kailį „ministerijos“ kariaunai, neėmė galvon, kad kiekvienai muškietai teko tik po 15 užtaisų. Dauguma turėjo savos gamybos kulkų, išlietų iš Kembridžo bažnyčios vargonų švino vamzdžių. Į bastioną spėjo atitempti ir paskubom mūšiui paruošti porą patrankėlių.

Hou nutarė atkeršyti pagal visas Europos taktikos taisykles — XVIII amžiaus viduryje pėstininkai būdavo išrikiuojami keliomis linijomis, lygiu žingsniu artėdavo prie priešininko kariuomenės, kuri būdavo irgi lygiai taip išrikiuota. Likus 50—100 metrų iki priešo, puolantieji sustodavo ir suvaidindavo juokingą, bet didvyrišką ceremonialą — karininkai mandagiai lankstydavosi, pareikšdami vienas kitam turį garbę paleisti pirmąją salvę. Pasikeitę salvėmis, griebdavosi durtuvų. Atlaikyti pirmąsias priešo salves buvo laikoma didele privilegija ir begalinės karių drąsos pasireiškimu.

Trys nepriekaištingai tiesios anglų kareivių gretos patraukė į frontalinę ataką, į Brid Hilą. Hou kareivius palydėjo tokiais žodžiais: „Elkitės taip, kaip dera anglams ir geriems kareiviams“, — pridūręs: tegu niekas nors per žingsnį nedrįsta aplenkti jį, generolą, žengiantį priekyje.

Anglai brido žole iki kelių, linko nuo amunicijos svorio — kiekvienas kareivis tempė 30 kilogramų savojo turto; prakaitas sruvo iš po lokenos kepurių, šlapiomis dėmėmis sumargavo nugaros. Baugus būgnų dundenimas šaukė į kovą — nubausti maištautojus.

Redute kaip kas išmanydamas rengėsi mūšiui, rinkosi taikinį. Senis Putas netikėtai labai žvaliai jodinėjo ir dusliu balsu aiškino: „Nešaudykite kol neišvysite jų akių baltymų!“ Vis dėlto trinktelėjo nekantriausiųjų šūviai. Grasindami špagomis, brustveru bėgiojo karininkai, versdami kareivius nuleisti jau nutaikytų muškietų vamzdžius. Iš jūros sugriaudė pabūklai — sviediniai, klaikiai šnypšdami,

smego į reduto molį, sužeisdami ir vieną kitą gynėją. Kai puolikai priartėjo per 50 metrų, juos pasitiko pragariška ugnis. Šauliai, iššovę iš muškietų, atsitraukė, užleisdami vietą draugams su užtaisytais šautuvais. Nuskardėjo antroji salvė.

Viską apgaubė parako dūmai, o kai jie išsisklaidė, prieš akis iškilo raudonmundurių kareivių lavonais nusėtas laukas. Iš amerikiečių pozicijų poškėjo šūviai — aštriaakiai medžiotojai, nepaisydami jokių europietiško karo taisyklių, šaudė į karininkus.

Hou perrikiavo kariuomenę ir puolė į antrąją ataką. Ir vėl nesėkmingai! Parako dūmų apgaubtas, prakeiktasis redutas atrodė neįveikiamas. Kitoje kalvų pusėje kilo sąmyšis, bet anglai ruošėsi naujam šturmui. Bostono baterija įkaitintais rutuliniais sviediniais apipylė gretutinį Čarlstono miestuką. Klaikiai degė namai, gyventojai bėgo neatsigręždami. Į pusiasalį išsilaipino anglų pastiprinimas. Baigštesnieji bėgo iš reduto, kiekvieną sužeistąjį į užnugarį pasišovė lydėti po dešimtį draugų. Bėgantys iš pozicijų sugalvojo aibę pasiteisinimų, svarbiausias — nebeturi parako.

Putmanas puolė į Banker Hilą. Ten, vis labiau įsibaidydamos, spietėsi rezervinės dalys. Keikdamasis, daužydamas kumščiais ir vytiniu, generolas suginė krūvon šauktinių likučius (trys ketvirtadaliai dezertyravo) ir išvarė į pozicijas. Tuo tarpu anglai susitvarkė ir su didžiausiu įniršiu trečią kartą kilo į šturmą. Juos vėl pasitiko švino lietus, bet išretėjusios gynėjų eilės jau nebeįstengė atsilaikyti. Raudonųjų mundurų banga užliejo įtvirtinimą, anglai ir amerikiečiai stojo vienas prieš vieną. Jėgos buvo nelygios, ir amerikiečiai ėmė bėgti. Dabar jie galėjo įvertinti seną išmintį: nepaisant gresiančios mirties, nepalikti įtvirtinimų — didžiausius nuostolius jankiai patyrė paskutiniame kovos etape, atsukę priešui nugarą.

Anglų nuostoliai buvo baisūs — neteko 1054 žmonių,

226 buvo nukauti. Jankiai neteko 440 žmonių, 140 krito mūšio lauke.

Tiesą sakant, Banker Hilo pergalę galėjo švęsti abi pusės — strateginė padėtis nė kiek nepasikeitė. Bet kautynės turėjo milžiniškas psichologines pasekmes — anglai pasimokė gerbti (ir net pervertinti) priešo jėgą. Paskubom surinkta kariauna netikėtai pademonstravo gana geras kovines savybes. Nuo to laiko anglai nebesiryždavo aklai šturmuoti įtvirtinimų. Amerikiečiai buvo linkę kautynes pripažinti pralaimėtomis, bet netrukus sukaupė dvasią ir atsitokėjo — priešas ne toks jau baisus. Leksingtonas, Konkordas ir Banker Hilas padėjo atsirasti mitui, kad ne reguliariosios armijos kareivis, o amerikietis nuo plūgo, varstoto ar prekystalio — geriausias kareivis pasaulyje. Po šalį sparčiai sklido nuomonė — priešą nugalėti vieni juokai! O Vašingtono laukė sunkus darbas — reguliariosios armijos kūrimas.

***

„Jo šviesybė" — šitaip ėmė vadinti vyriausiąjį kariuomenės vadą — žinią apie Banker Hilą gavo būdamas Niujorke, pakeliui pas savo kariuomenę. Iš pranešimo taip ir nesuvokė, kas laimėjo kautynes. Vašingtono nuotaika nepagerėjo, išgirdus raportą apie Niujorko kolonijos reikalus. Beje, jo atvykimo išvakarėse miesto revoliucinis komitetas pasielgė beveik saliamoniškai, nutaręs: viena kuopa iškilmingai sutiks Vašingtoną, kita — naująjį karaliaus gubernatorių (taip jau sutapo, kad jis atvyko į Ameriką tą pačią dieną), o kiti kareiviai iškilmėse dalyvaus priklausomai nuo to, kuris iš tų dviejų mieste pasirodys pirmas...

Jau vien tas faktas kėlė nerimą.

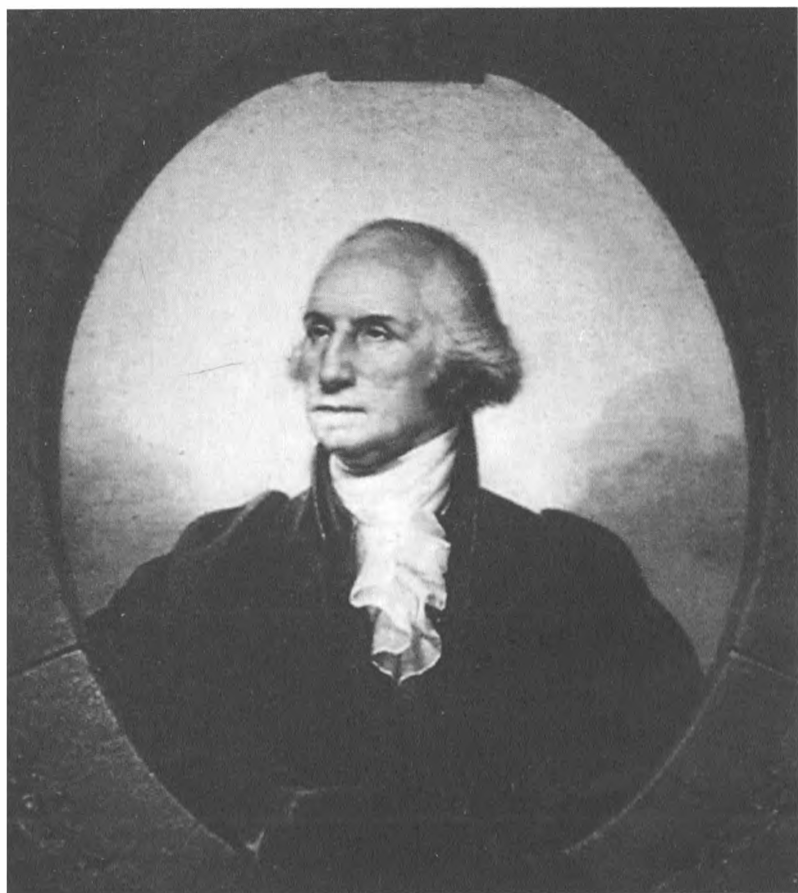
Garbingi Filadelfijos džentelmenai, kontinento kongreso nariai, įtikinėjo vienas kitą — kariauti, o turtingiausioje Niujorko kolonijoje galutinis sprendimas, matyt, dar nebuvo priimtas. Ką daryti? Vašingtonas irgi sugalvojo sa-

liamonišką išeitį: iš Niujorko kilusiam generolui majorui F.Šailerui palieps likti mieste ir stebėti gubernatoriaus veiksmus. Jeigu karaliaus tarnas išdrįs apginkluoti lojalistus, prašys kontinento kongreso leidimo jį areštuoti. Tai buvo pirmas ryžtingas vyriausiojo kariuomenės vado sprendimas. Po to Vašingtonas tyliai dingo iš miesto, kuris jau garbino gubernatorių.

Birželio 2 dienos vakare Vašingtonas pagaliau savo žinion perėmė armiją. Istorija nutyli, kaip jį sutiko. Šiaip ar taip, virdžinietis negalėjo tikėtis, kad jį pasitiks labai džiugiai — po Banker Hilo kareiviai jau save vadino veteranais. Naujosios Anglijos šauktiniai nelabai pasitikėdami žvelgė į turtuolį iš Pietų, garsų vergvaldį. O Vašingtonas pirmiausia ėmėsi įvesti tvarką. Atėmė laipsnį keliems karininkams, tarp jų — ir pulkininkui, už bailumą Banker Hile, kitiems — už vagystes. Karo teismas dirbo beveik be pertraukų — kaltieji pelnydavo po 40 bizūnų kirčių (Vašingtono pasiūlymui kirčių skaičių padidinti iki 500 kontinento kongresas nepritarė), skaudūs smūgiai per nugarą ir sėdynę bemat visiems įrodė, kas čia šeimininkas. Nusikaltėliai būdavo rišami prie gėdos stulpo, vejami iš armijos.

Norėdamas išsiskirti iš kitų generolų, Vašingtonas už tris šilingus nusipirko plačią mėlyną pečiojuostę. Laiškuose draugams su panieka rašė apie kariuomenę, pirmiausia apie vadinamuosius karininkus, kurie „patys abejingiausi žmonės, kokius tik kada nors esu sutikęs“. Vašingtonas ėmėsi vadovauti kariuomenei, skatinamas kilniausių jausmų išgelbėti tėvynę. Apsižvalgęs tikriausiai stovykloje nerado nė vieno, kas galėtų su juo rungtyniauti ištikimybe Amerikai.

Vašingtonas iš paskutiniųjų stengėsi įvesti bent šiokią tokią tvarką. Remdamasis savo karine patirtimi, tegu ir 20 metų senumo, vyriausiasis kariuomenės vadas ėmė ją propaguoti: „Disciplina — armijos siela. Ji neskaitlingą ka-

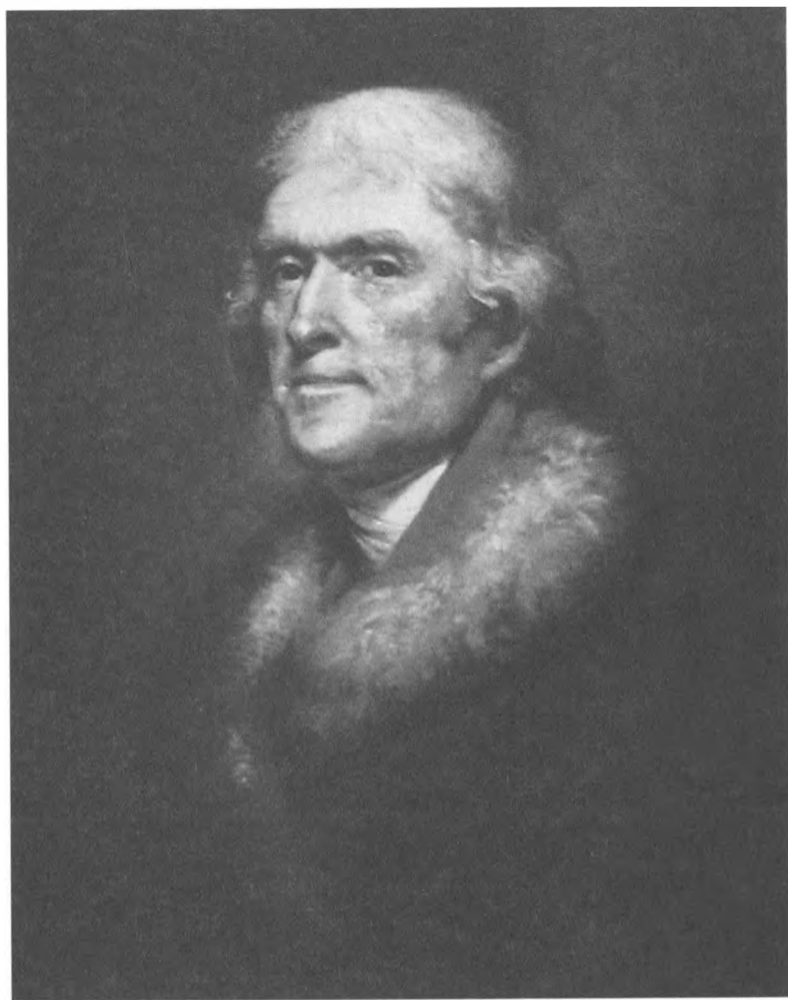
Džordžas Vašingtonas. Dailininkas G.Stiuartas

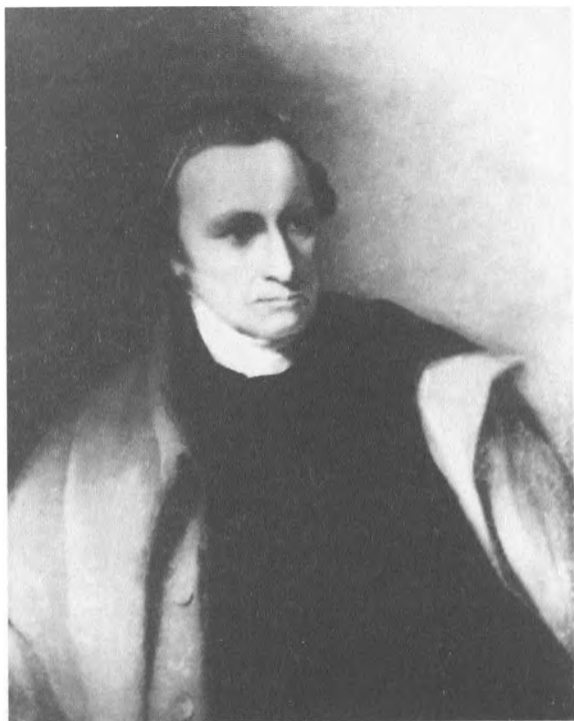

Džordžas Vašingtonas ir Marta Kastis

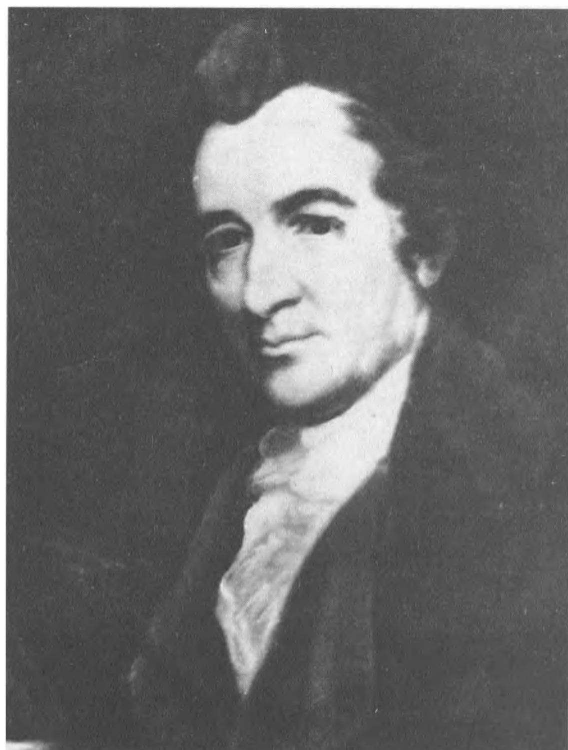

Viceprezidentas Džonas Adamsas ir Abigela Smit

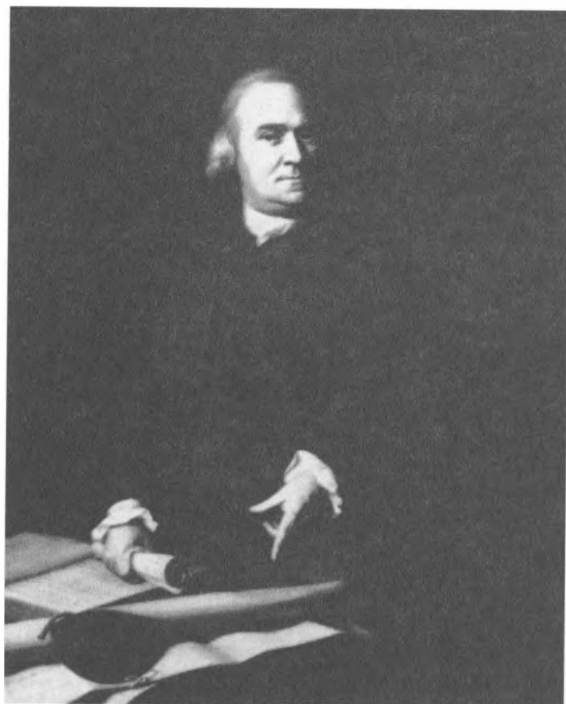
Tomas Džefersonas

Patrikas Henris

Tomas Peinas

Samiuelis Adamsas

Džordžas Vašingtonas Nepriklausomybės karo metais

IN CONGRESS, JULY 4, 1776.

The unanimous Declaration of the thirteen united States of America,

When in the Course of human events, it becomes necessary for one people to dissolve the political bands which have connected them with another, and to assume among the powers of the earth, the separate and equal station to which the Laws of Nature and of Nature's God entitle them, a decent respect to the opinions of mankind requires that they should declare the causes which impel them to the separation. — We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. — That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed, — That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness. Prudence, indeed, will dictate that Governments long established should not be changed for light and transient causes; and accordingly all experience hath shewn, that mankind are more disposed to suffer, while evils are sufferable, than to right themselves by abolishing the forms to which they are accustomed. But when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same Object evinces a design to reduce them under absolute Despotism, it is their right, it is their duty, to throw off such Government, and to provide new Guards for their future security. — Such has been the patient sufferance of these Colonies; and such is now the necessity which constrains them to alter their former Systems of Government. The history of the present King of Great Britain is a history of repeated injuries and usurpations, all having in direct object the establishment of an absolute Tyranny over these States. To prove this, let Facts be submitted to a candid world. — He has refused his Assent to Laws, the most wholesome and necessary for the public good. — He has forbidden his Governors to pass Laws of immediate and pressing importance, unless suspended in their operation till his Assent should be obtained; and when so suspended, he has utterly neglected to attend to them. — He has refused to pass other Laws for the accommodation of large districts of people, unless those people would relinquish the right of Representation in the Legislature, a right inestimable to them and formidable to tyrants only. — He has called together legislative bodies at places unusual, uncomfortable, and distant from the depository of their public Records, for the sole purpose of fatiguing them into compliance with his measures. — He has dissolved Representative Houses repeatedly, for opposing with manly firmness his invasions on the rights of the people. — He has refused for a long time, after such dissolutions, to cause others to be elected; whereby the Legislative powers, incapable of Annihilation, have returned to the People at large for their exercise; the State remaining in the mean time exposed to all the dangers of invasion from without, and convulsions within. — He has endeavoured to prevent the population of these States; for that purpose obstructing the Laws for Naturalization of Foreigners; refusing to pass others to encourage their migrations hither, and raising the conditions of new Appropriations of Lands. — He has obstructed the Administration of Justice, by refusing his Assent to Laws for establishing Judiciary powers. — He has made Judges dependent on his Will alone, for the tenure of their offices, and the amount and payment of their salaries. — He has erected a multitude of New Offices, and sent hither swarms of Officers to harrass our people, and eat out their substance. — He has kept among us, in times of peace, Standing Armies without the Consent of our legislatures. — He has affected to render the Military independent of and superior to the Civil power. — He has combined with others to subject us to a jurisdiction foreign to our constitution, and unacknowledged by our laws; giving his Assent to their Acts of pretended Legislation: — For Quartering large bodies of armed troops among us: — For protecting them, by a mock Trial, from punishment for any Murders which they should commit on the Inhabitants of these States: — For cutting off our Trade with all parts of the world: — For imposing Taxes on us without our Consent: — For depriving us in many cases, of the benefits of Trial by Jury: — For transporting us beyond Seas to be tried for pretended offences — For abolishing the free System of English Laws in a neighbouring Province, establishing therein an Arbitrary government, and enlarging its Boundaries so as to render it at once an example and fit instrument for introducing the same absolute rule into these Colonies: — For taking away our Charters, abolishing our most valuable Laws, and altering fundamentally the Forms of our Governments: — For suspending our own Legislatures, and declaring themselves invested with power to legislate for us in all cases whatsoever. — He has abdicated Government here, by declaring us out of his Protection and waging War against us. — He has plundered our seas, ravaged our Coasts, burnt our towns, and destroyed the lives of our people. — He is at this time transporting large Armies of foreign Mercenaries to compleat the works of death, desolation and tyranny, already begun with circumstances of Cruelty & perfidy scarcely paralleled in the most barbarous ages, and totally unworthy the Head of a civilized nation. — He has constrained our fellow Citizens taken Captive on the high Seas to bear Arms against their Country, to become the executioners of their friends and Brethren, or to fall themselves by their Hands. — He has excited domestic insurrections amongst us, and has endeavoured to bring on the inhabitants of our frontiers, the merciless Indian Savages, whose known rule of warfare, is an undistinguished destruction of all ages, sexes and conditions. In every stage of these Oppressions We have Petitioned for Redress in the most humble terms: Our repeated Petitions have been answered only by repeated injury. A Prince, whose character is thus marked by every act which may define a Tyrant, is unfit to be the ruler of a free people. Nor have We been wanting in attentions to our Brittish brethren. We have warned them from time to time of attempts by their legislature to extend an unwarrantable jurisdiction over us. We have reminded them of the circumstances of our emigration and settlement here. We have appealed to their native justice and magnanimity, and we have conjured them by the ties of our common kindred to disavow these usurpations, which, would inevitably interrupt our connections and correspondence. They too have been deaf to the voice of justice and of consanguinity. We must, therefore, acquiesce in the necessity, which denounces our Separation, and hold them, as we hold the rest of mankind, Enemies in War, in Peace Friends.

We, therefore, the Representatives of the united States of America, in General Congress, Assembled, appealing to the Supreme Judge of the world for the rectitude of our intentions, do, in the Name, and by Authority of the good People of these Colonies, solemnly publish and declare, That these United Colonies are, and of Right ought to be Free and Independent States; that they are Absolved from all Allegiance to the British Crown, and that all political connection between them and the State of Great Britain, is and ought to be totally dissolved; and that as Free and Independent States, they have full Power to levy War, conclude Peace, contract Alliances, establish Commerce, and to do all other Acts and Things which Independent States may of right do. — And for the support of this Declaration, with a firm reliance on the protection of divine Providence, we mutually pledge to each other our Lives, our Fortunes and our sacred Honor.

John Hancock

Button Gwinnett
Lyman Hall
Geo Walton.

Wm Hooper
Joseph Hewes,
John Penn

Edward Rutledge.
Thos Heyward Junr.
Thomas Lynch Junr.
Arthur Middleton

Samuel Chase
Wm. Paca
Thos. Stone
Charles Carroll of Carrollton

George Wythe
Richard Henry Lee
Th Jefferson
Benja Harrison
Thos Nelson jr.
Francis Lightfoot Lee
Carter Braxton

Robt Morris
Benjamin Rush
Benja. Franklin
John Morton
Geo Clymer
Jas. Smith.
Geo. Taylor
James Wilson
Geo. Ross
Caesar Rodney
Geo Read
Tho M:Kean

Wm Floyd
Phil. Livingston
Frans. Lewis
Lewis Morris
Richd. Stockton
Jno Witherspoon
Fras. Hopkinson
John Hart
Abra Clark

Josiah Bartlett
Wm. Whipple
Saml Adams
John Adams
Robt Treat Paine
Elbridge Gerry
Step. Hopkins
William Ellery
Roger Sherman
Saml. Huntington
Wm. Williams
Oliver Wolcott
Matthew Thornton

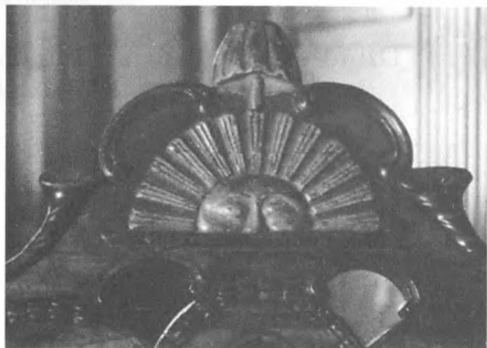
Nepriklausomybės deklaracija

Pagal B.Franklino piešinį pagamintas medalionas pergalės prieš Didžiąją Britaniją garbei

B.Franklinas Paryžiuje vainikuojamas laurų vainiku

D.Vašingtono kėdės atrama

Džordžo Vašingtono ir Bendžamino Franklino
skulptūros Kapitolijuje

THE MEMORY

—OF—

GEORGE WASHINGTON.

EVERY true lover of his country will contribute something this day, in aid of the

Great National Monument

—TO—

WASHINGTON!

Have ready your donation, however small. The Contribution Box and the Ballot Box are this day side by side at every Poll in the United States.

The County in this State making the largest contribution in proportion to the number of votes cast, will be presented with an elegant three-quarter size MARBLE STATUE OF WASHINGTON, valued at $500.

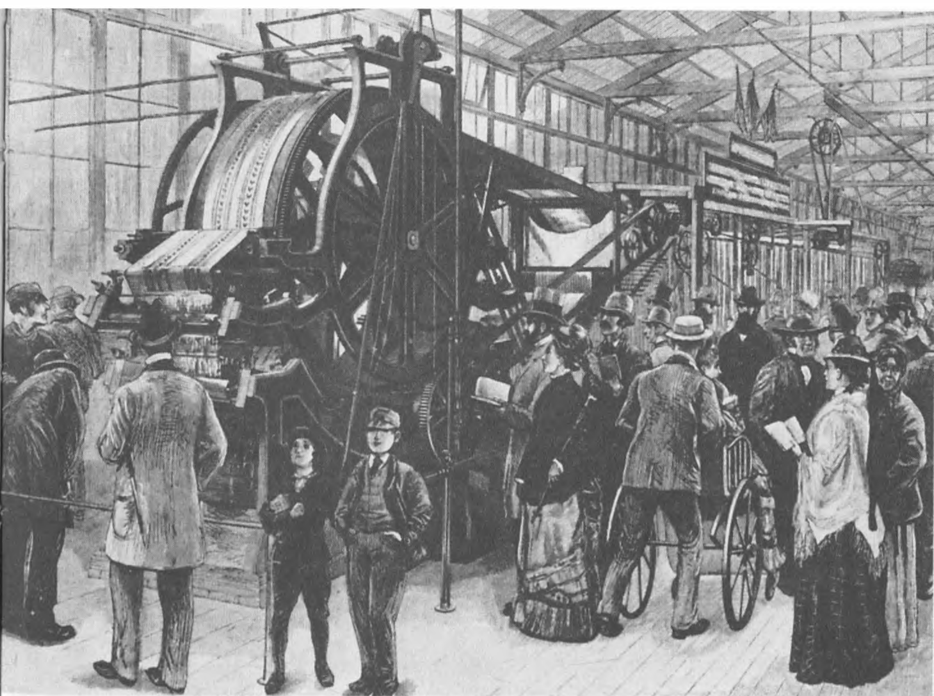
CALIFORNIA, Nov. 6, 1860.

☞ Please put up this notice in the immediate vicinity of the Polls on election day, so that every voter can be ready with his contribution.

Skelbimas apie lėšų rinkimą D.Vašingtono monumento statybai

Džordžo Vašingtono vaško skulptūra
madam Tiuso muziejuje Londone

JAV švenčia šimtmetį. Parodos paviljono fragmentas
Viena pirmųjų spaudos mašinų

Kapitolijus

March 12th 1744/5

Geo Washington

Beginning the Eleventh Day of November 1749

GWashington

Jam. Sci. Yr. Most Obedt. Hble. Servt.

Fort Loudoun
10th. Septr. 1757 } Go: Washington

Yr Most affect Brother.

Go: Washington

New York 29th of April 1776

Mount Vernon
December 10th
1799
Go: Washington

Džordžo Vašingtono užrašų faksimilės

Vašingtonas dabar

riuomenę paverčia galinga jėga". XVIII amžiaus Europos karo doktrina nedviprasmiškai bylojo: disciplina — svarbiausias, jeigu ne vienintelis motyvas, skatinantis kariuomenę kautis.

Europos monarchų armijose paklusnumas būdavo įmušamas lazda. Kareivis eidavo pasitikti priešo, griežtai saugodamas savo vietą linijoje, nes žinojo — nepaklusnumas garantuoja mirtį. Norint išugdyti kareivį, reikėjo sugaišti mažiausiai dvejus metus; kareivis patirdavo visus muštro žvėriškumus. Tarp karininkų ir kareivių žiojėjo neįveikiama praraja. Kareiviai visada būdavo budriai stebimi.

...Pirmiausia Vašingtonas susirūpino išsiaiškinti, kiek gi jis turi kareivių. Paaiškėjo — 16,6 tūkstančio žmonių, iš jų 9000 iš Masačūsetso. Šie skaičiai nė kiek nepaguodė. Dar blogiau — kareiviai buvo užverbuoti labai trumpam laikui, ir sutarčiai pasibaigus nei geruoju, nei bloguoju jų nebebus įmanoma išlaikyti. Antai 1775 metų gruodžio 10 dieną didžioji Konektikuto kareivių dalis, nepaisydami apeliavimo į sąžinę, išsibėgiojo kaip zuikiai.

1776 metų pradžioje Vašingtono žinijoje liko 8000 kareivių, tuo tarpu Bostone (jo manymu) jau spietėsi 12 tūkstančių anglų (iš tikrųjų — 8,5 tūkstančio). Vašingtono pasiūlytas ir kongreso palaimintas planas — turėti 20372 žmonių armiją (26 pulkus, vieną šaulių ir vieną artilerijos pulką) taip ir liko popieriuje.

Tuometinėje Amerikoje, milžiniškoje, retai apgyvendintoje šalyje, nebuvo įmanoma kariauti vien armijos, sukurtos Europos pavyzdžiu, jėgomis, nors Vašingtonas ir labai šito trоško. Suskilusių kolonijų ginkluotosios jėgos pamažu ėmė veikti kiek kitaip. Kiekviena apygarda turėjo savo šauktinių kariuomenę, kuri susirinkdavo pavojui iškilus. Žinoma, šauktinių daliniai negalėjo efektingai pasipriešinti anglų armijai, bet jie atliko nepaprastai svarbų vaidmenį — Vašingtonas žinodavo apie priešo kariuomenės judėjimą.

Šauktiniai vertė anglus visuomet būti budriais. Aukštai vertindamas jų vaidmenį, Vašingtonas vis dėlto griežtai laikėsi nuo pat pradžių pasirinktos taktikos — neleisti šauktiniams susilieti su kontinento armija. Vyriausiojo kariuomenės vado nuomone, jie skleidė pavojingas anarchijos bacilas.

Rinktinės dalys — karo pradžioje šauliai, o vėliau lengvoji pėstija — reikalui esant galėjo pasipriešinti anglų kariuomenei. Jos smogdavo netikėtus (dažniausiai naktį) smūgius. Karo jėgos branduoliu liko kontinentinė armija — nuolatinis Vašingtono rūpestis. Šitaip buvo ginama Amerikos revoliucija.

Atsisakius Europoje praktikuotos armijos struktūros, buvo bandoma sukurti naujus ginkluotos kovos metodus. Nors Vašingtonas niekada neprarado vilties kariauti taip, kaip buvo įprasta kariauti XVIII amžiuje, praktika gana greitai išmokė, kad armija revoliucijoje — ne tik karinė jėga, bet ir propagandos instrumentas. Toliau buvo propaguojama kareivio-piliečio koncepcija, nors vargu ar pats vyriausiasis kariuomenės vadas ja žavėjosi.

„Visuomet reikia skaitytis su liaudies nuotaikomis, — mokė jis savo karo vadus, — jeigu tai nekenkia bendriems mūsų veiksmams. Tai būdinga šiam karui, kurį mes kariaujame, — moralinė jėga ir pasiryžimas aukotis turi nugalėti“. Būtų klaidinga manyti, kad Virdžinijos plantatorius toleravo revoliucinius kovos metodus. Ko gero, Vašingtonas jų bijojo ne mažiau negu priešo.

Kareivį-pilietį Vašingtonas vertino grynai siauru profesiniu požiūriu — tai stiprina armijos smogiamąją jėgą. Jis visai nenorėjo, kad karas įgautų esminį socialinių perversmų pobūdį, tai yra peraugtų į tikrą revoliuciją.

Vašingtono armijoje buvo laikomasi griežtos hierarchijos, karininkai — privilegijuota kasta. Karininkų buvo labai daug: pulke — 720 žmonių, pulką sudarė 8 kuopos,

kuopoje — 90 žmonių: 76 eiliniai ir 14 karininkų bei seržantų. Kitaip sakant, 5 kareiviams teko 1 karininkas ir 1 seržantas. Karininkais Vašingtonas nebuvo patenkintas. Kontinento kongresui rašė: „Žmonėms būdinga nenoriai paklusti tiems, kuriuos jie mano nepelnytai paskirtus viršininkais... Tik tikri džentelmenai, dorų šeimų vaikai, paprastai būna naudingi karininkai". Jis tiesiog privertė kongresą pakelti karininkams atlyginimą.

Nelabai vertindamas kareivį-pilietį, Vašingtonas kontinento kongresui vis dėlto priminė, kad eilinių karinę jėgą galima apibūdinti trimis faktoriais: įgimta drąsa, apdovanojimo troškuliu ir baime būti nubaustam. „Bailys, žinąs, kad dezertyravus laukia mirtis, rizikuodamas eis į mūšį". Stebėdamas, kokiais būdais verbuojami kareiviai, Vašingtonas nepuoselėjo didelių iliuzijų, kad iš tos „medžiagos" galima suformuoti gerą armiją.

Bendrais bruožais kalbant, tokia buvo Vašingtono nuomonė apie savo kariuomenę. Daugumai kareivių Vašingtonas atrodė negailestingas karo vadas.

Visai kitaip Vašingtonas vertino karininkų korpusą. Tais, kam buvo patikėta vilkėti karininko mundurą, jis besąlygiškai tikėjo, skirdamas jiems įvairiausias funkcijas. Armijoje griežčiausiai draudė azartinius žaidimus, rūsčiai baudė kareivius už girtuokliavimą. Tačiau ant Vašingtono stalo vynas liejosi upeliais — tai, kas buvo draudžiama eiliniams, buvo leidžiama vadams.

***

Kontinento armijos stovykla prie Bostono gana greitai įgavo karišką išvaizdą. Pulko kapelionas U.Emersonas rašė: „Stovykloje didelės permainos, įvedama tvarka ir disciplina. Nauji šeimininkai, nauji įstatymai. Kiekvieną dieną generolai Vašingtonas ir Li būna pirmose linijose. Tarp karininkų ir kareivių — milžiniškas skirtumas. Kiekvienas

verčiamas žinoti savo vietą, priešingu atveju suimamas ir 30 — 40 kartų pliekiamas bizūnu — priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo. Tūkstančiai žmonių dirba kasdien nuo ketvirtos iki vienuoliktos valandos ryto. Tiesiog stebėtinai daug padaryta".

Susilaukė pastiprinimo — atvyko kuopos iš Merilendo, Virdžinijos ir Pensilvanijos. Visuotinį susižavėjimą sukėlė Virdžinijos šauliai, 1000 kilometrų nuo sienos atžygiavę per 21 dieną — su odiniais švarkais, mokasinais ir Kentukio šautuvais. Vašingtonui įsakius, priešakinių postų kareiviai liovėsi draugiškai kalbėjęsi ir bendravę su priešo kareiviais; dabar iš už sustiprintos linijos jau su baime buvo žvelgiama į Bostono pusę. Medžiotojai ėmė šaudyti anglus kaip kokius žvėris, ypač taikydamiesi į karininkus.

Kiti kareiviai medžiotojus vadino didvyriais. Priešininko karininkų medžiojimas labai nepatiko Vašingtonui ir jis už tai žiauriai baudė. Vašingtonas karštai meldė Dievą, kad šaunieji jo tėvynainiai pagaliau išsinešdintų iš stovyklos.

Nei amerikiečiai, nei anglai prie Bostono nesigriebė patikrinti savo jėgų. Vašingtonui iškildavo vis naujų problemų. Antai paaiškėjo, kad sandėlyje viso labo yra tik 36 bareliai parako, o turėjo būti 348! 9 šūviai vienai muškietai! Vašingtonas skubiai paskleidė gandą — girdi, parako esą tiek, kad tiesiog neišmaną kur dėti — 1800 barelių, ir tuoj pat kreipėsi į kongresą — žūt būt gaukite daugiau parako! Bemiegėmis naktimis vis klausydavosi — ar netrata būgnai, skelbdami priešo ataką, kurios pasekmes sunku net įsivaizduoti... armijai gali būti galas.

Parako pagaliau atvežė, priešas nesirodė. Vašingtonas ir kongresas spėliojo — kokia priežastis? Juk šiaip ar taip, prie Banker Hilo amerikiečiai patyrė pralaimėjimą. Jeigu amerikiečiai būtų galėję kaip nors pakliūti į anglų generolo Hou, pakeitusio Heidžą, karo tarybos posėdžius!

Anglai nesileido į svarstymus, kas nugalėjo, nepamiršo didelių jo didenybės karaliaus pulko nuostolių. Prisimindamas, kad pastiprinimą reikia atplukdyti per Atlantą, Hou nesiveržė į mūšį. Anglai kol kas įsitaisė žiemoti Bostone, o štabas svarstė, kur įkurti būsimų operacijų vadavietę, nes manė miestą esant strategiškai nepatogia vieta.

Vašingtonas nežinojo, kas tai yra dykinėjimas. Atkakliai reikalavo leidimo šturmuoti Bostoną. Kongresas politiniais sumetimais stoti į kovą uždraudė. Vašingtonas vieną po kito šaukė karo tarybos posėdžius — generolai irgi buvo prieš, drebėjo iš baimės vien pagalvoję, kad tektų susikibti su anglais. Vyriausiasis kariuomenės vadas pakluso jų nuomonei, sprendimai būdavo priimami demokratiškai — balsų dauguma. Tai galima paaiškinti ne Vašingtono neryžtingumu, bet nenoru ginčytis.

Iškeltas į kontinento armijos vyriausiojo kariuomenės vado postą, Vašingtonas po senovei manė esąs per aukštai įvertintas. „Aš ne karo genijus, — rašė jis, — ir ne karininkas, turįs didelę patirtį“, ir jeigu „veiksiu tik savo nuomone ir savo valia“, tai nesėkmė „mane, pavers visuotinio nepasitenkinimo objektu“. Po daugelio metų Vašingtonas, vertindamas ankstyvąjį karo vado veiklos laikotarpį, rašė — jeigu tada jis būtų galėjęs numatyti ateitį, „tai visi generolai žemėje nebūtų manęs įtikinę, kad reikia susilaikyti nuo Bostono šturmo“. Patirtis atėjo vėliau.

O tada kongresas ir generolai Bostoną draudė šturmuoti. Vašingtonas, suvaržytas sausumoje, išvystė veiklą jūroje. Išprašęs iš kongreso leidimą, apginklavo 6 laivus, kurie nuo 1775 metų spalio 2 dienos (ši diena — JAV laivyno įkūrimo diena) ėmėsi kaperiauti pakrantės vandenyse, kartais užgrobdami anglų transporto laivus. Vašingtono — jūrų karvedžio aistrą — visaip rėmė patriotai-laivų savininkai. Senasis verslas — piratavimas — nuo dabar

būdavo pateisinamas kaip kova už neįkainuojamą Amerikos laisvę.

Jie konfiskavo keletą laivų ir kontinento armijai parūpino muškietų, parako, kulkų, karo reikmenų. Vašingtonas netrukus suprato — jis deda pamatus Amerikos jūrų galybei. Bet laivynas kėlė ir didelį rūpestį. „Pasaulyje nėra geresnių plėšikų“, „mūsų niekšai kaperiai“ „pasirengę maištauti, jeigu jiems neleisi savivaliauti“. 1776 metais Vašingtonas labai apsidžiaugė, galėdamas laivyno kontrolę perduoti kongreso kariniam jūrų komitetui ir nuo to laiko jis „nebeturėjo jokių reikalų su jūra“.

Kaperiai sustiprino Vašingtono armijos karinę galią. Iš užgrobto britų brigo iškėlė didelę, daugiau kaip toną svėrusią bronzos mortirą. Džiaugsmingai šaukdami, pabūklą nutempė į pozicijas, pavadino „Kongresu“ ir ta proga generolas Putmanas į ją sudaužė romo butelį. Anglų kariai taip ir neišgirdo „Kongreso“ balso — uolūs patriotai įgrūdo negirdėtai galingą užtaisą, ir pirmą kartą šaunant mortira suskilo į gabalus.

Vašingtonas, stipriai išsikeikęs, artilerija paliepė rūpintis romiam Bostono knygų prekijui G.Noksui. Kadangi Noksas savo knygynėlyje iki soties buvo prisiskaitęs apie karus, tai buvo pakeltas į pulkininkus. Noksas išvyko į Tikanderogo fortą ir 1776 metų pavasarį su didžiausiu vargu prie Bostono atgabeno 79 trofėjinius anglų pabūklus.

Anglai po senovei šeimininkavo jūroje, kur panorėję išlaipindavo desantą, apsirūpindavo maistu, o kartais apiplėšdavo pajūrio miestelius. Gyventojai melste melsdavo Vašingtoną — apginkite! Negana to, anglai pradėjo apšaudyti ir deginti pajūrio gyvenvietes. Vašingtonas, žinoma, susirūpino. Juk piktadarys Virdžinijos gubernatorius Danmoras, radęs prieglobstį anglų karo laive, gali susimanyti atplaukti Potomaku ir iki Maunt Vernono. Danmoro vadovaujami

lojalistai jau pademonstravo, ką sugebą, — nedideli būriai, išlipę iš laivų, plėšikaudavo pakrantėse.

Vašingtonas pasirūpino, kad Marta Kastis išvažiuotų iš Maunt Vernono į saugią vietą, „nors aš nemanau, — rašė jis, — kad lordas Danmoras galėtų taip žemai pulti, nevyriškai elgtis ir atkeršydamas pagrobti ponią Vašington". Bet pasikliauti likimu nebuvo galima, tuo labiau, kad ir viena, ir kita pusės, kuo toliau, tuo darėsi aršesnės. Į Bostoną buvo pasiųstas slaptas agentas pašnipinėti apie priešą. Vašingtonas paskyrė jam 333 1/3 dolerio atlyginimą. Agentas pranešė — amerikiečiai, esantys anglų nelaisvėje, labai kenčia. Vašingtonas parašė laišką anglų vadams. Anglai kategoriškai atsisakė pripažinti kokias nors belaisvių teises, kontinentinės armijos karininkus kalėjime uždarė kartu su kriminaliniais nusikaltėliais. Vašingtonas pažadėjo lygiai taip elgtis ir su anglų belaisviais.

1775 metų ruduo ir žiema paženklinta pačiais aršiausiais amerikiečių kariuomenės išpuoliais per visą Nepriklausomybės karą. Jie pakilo užkariauti Kanados, kurios gyventojai ignoravo karštą kongreso kvietimą ir geruoju nenorėjo tapti keturioliktąja sukilusia kolonija. Vašingtonas su didžiausiu džiaugsmu pritarė kongreso iškeltai žygio idėjai. Dvi amerikiečių karių kolonos, vadovaujamos generolo Šailero ir pulkininko Arnoldo, turėjo užimti Monrealį bei Kvebeką ir tenykščiams gyventojams suteikti laisvės džiaugsmą.

Amerikiečiai patyrė didžiulius nuostolius ir turėjo pakelti milžiniškus sunkumus. Kariuomenė žygiavo negyvenamomis vietovėmis, miškais ir pelkėmis, užėmė Monrealį, bet Kvebeko paimti neįstengė. Arnoldas, sužeistas mūšyje, išgarsėjo visoje Amerikoje. Dalis amerikiečių pakliuvo į nelaisvę.

Kanados kampanija, kurioje dalyvavo apie 8000 amerikiečių, baigėsi 1776 metų vasarą gėdingu pralaimėjimu.

Tačiau laimėjimai prie Bostono su kaupu kompensavo pralaimėjimo Kanados miškuose kartėlį. Kovo 3 — 4 dienomis, Vašingtonui įsakius, visos 59 patrankos buvo išridentos į Dorčesterio aukštumas. Bostonas ir įlanka — per patrankos šūvį. Hou sušaukė karo tarybą. Anglai nė nesapnavo apie aukštumos šturmą — kruvino Banker Hilo vaiduokliškas veidas dar buvo gyvas jų akyse. Nutarė palikti Bostoną, armiją perkelti į Halifaksą ir ten ją performuoti.

Žinia apie tai, kad amerikiečiai užgrobė ir stiprina Nuk Hilo aukštumą, esančią dar arčiau Bostono, vertė anglus negaišti. Kariuomenė paskubom grūdosi į laivus, palikdama nereikalingą turtą ir dešimtis pabūklų. Anglų generolai ir admirolai neramiai laukė — štai tuoj tuoj amerikiečiai bombarduos miestą, ir skubinosi išsinešdinti. Kontinento armijos artilerija tylėjo — Hou ir jo štabas taip ir nesužinojo, kad priešas neturi pakankamai parako.

Kovo 17 dieną į laivus sulipo paskutiniai anglų kareiviai. Dar 10 dienų 170 anglų laivų su kareiviais ir daugiau kaip 1000 lojalistų, pabėgusių iš Bostono, stovėjo išoriniame reide. Tai vertė Vašingtoną susimąstyti — gal anglai griebėsi karo gudrybių, gal rengiasi smogti Niujorkui? Jis niekaip negalėjo įsisąmoninti, kad priešas paliko citadelę — Bostoną. Tiktai kovo 27 dieną, kai anglų laivynas iškėlė bures ir išplaukė, Vašingtonas nurimo. Dabar galėjo neskubėdamas įvertinti pergalės mąstą.

Užėmusi miestą, kontinento armija ėmė persekioti jame likusius lojalistus. Išrengtus ištepdavo degutu, išvoliodavo plunksnose ir išvarydavo iš miesto. Aršiausiųjų namus padegdavo, jų turtą parduodavo aukcionuose. Patriotai patyrė ne tik moralinį, bet ir materialinį atlygį.

Bostono paėmimas pakėlė revoliucijos gynėjų dvasią. Kadangi pasivyti anglus, išsinešdinusius iš sukilusių kolonijų teritorijos, buvo sunku, patriotai susidorojo su po ran-

ka pakliuvusiais nepakenčiamais karūnos šalininkais. Nuo Meno iki Pietų Karolinos lojalistus apmėtė supuvusiais kiaušiniais, priversdavo klūpėti ir koneveikti karalių bei ministerijas arba, plakdami bizūnais, gainiodavo gatvėmis.

Vyriausiasis kariuomenės vadas, paklusdamas laiko dvasiai, leido suprasti, kad būtų neblogai užmetus ant kaklo kilpą patiems uoliausiems „ministerijų“ tarnams, prasiskverbusiems į patriotų bendruomenę. „Nelaimingieji! Suklaidintieji! O gal geriau paskelbti visuotinę amnestiją ir patraukti šiuos žmones į savo pusę?..“

Klausimas — grynai retorinis. Šalis ir kongresas iš Vašingtono laukė naujų šaunių pergalių brangiosios laisvės vardan. Kongresas pareiškė Vašingtonui padėką už Bostoną. Kongresas taip pat užsakė Paryžiuje nukalti aukso medalį už pergalę. Harvardas irgi neiškentė nepagerbęs didvyrio — Vašingtonui suteikė teisės daktaro laipsnį. Dailininkai tapė jo portretus, o poetai kūrė pagyrūniškas odes.

Amerikoje iškilo savas karo genijus, šalis jau turėjo karo vadą. Nekyla nė mažiausia abejonė, kad 1776 metų vėlyvą pavasarį Vašingtonas patikėjo savo laiminga žvaigžde.

Generolas Vašingtonas atkariavo Naująją Angliją, ir kongresas nusprendė galįs tvarkytis su laisvesniais kontinento armijos daliniais. Noską išsiuntė į Niūportą statyti miesto įtvirtinimų, Li — į pietus vadovauti virdžiniečiams, pastiprinimo susilaukė Kanada. „Tai gerokai susilpnino mūsų jėgas“, — laiške broliui skundėsi Vašingtonas. Viešai tokiems patvarkymams neprieštaravo, civilinę valdžią pripažindamas aukštesne už karinę.

Jis laukė, kol anglai, greičiausiai išsilaipinę Niujorke, smogs stipriausią smūgį. Į šį miestą Vašingtonas ir nukreipė armiją.

***

Prieš dešimtmetį, per Septynerių metų karą, Anglija čia buvo sutelkusi 300 tūkstančių kareivių. Dabar, malšinant „sukilusias“ Amerikos kolonijas, parlamentas skyrė lėšų tik 55 tūkstančių žmonių išlaikymui. 1776 metą kampanija reikalavo 50 tūkstančių karių.

Jurgis III, premjeras Nortas ir Amerikos reikalų ministras Džermenas — trys, troškę monarchijos karūnai grąžinti užatlantės valdas, — susidūrė su opozicija savo šalyje. Jausdami parlamentarų — karo priešininkų paramą, garsūs Britanijos karo vadai atmetė karaliaus pasiūlymą kariauti su amerikiečiais. Kuo toliau, tuo sunkiau sekėsi verbuoti kareivius. Karaliaus užmačią kariauti Amerikoje tauta vertino kaip brolžudišką karą. Tada Jurgis III — tais laikais tai buvo įprasta — nutarė nusipirkti samdomų kareivių kitose šalyse: 1775 metais jis kreipėsi į Rusijos imperatorę, prašydamas parduoti 20 tūkstančių kazokų, apie kurių karinius sugebėjimus gandas jau buvo pasiekęs ir Angliją. Tačiau sulaukė malonaus atsisakymo. Jekaterina II išreiškė įsitikinimą, kad dar jai gyvai esant Amerika galutinai atsiskirsianti nuo Europos...

Tada Jurgis III kreipėsi į vokiečius. Šie sutiko paremti. Vien Jurgio III svainis Brunsvikas Liunenburgietis pardavė 4300 žmonių. Iš viso anglų karalius vokiečių žemėse nusipirko 30 tūkstančių samdinių ir išsiuntė į užatlantę. Anglijai tai kainavo 4,7 milijono svarų sterlingų.

Londonas neslėpė karinio pasirengimo ir žinia apie tai netrukus pasiekė Ameriką. Galbūt karaliaus ministrai norėjo sukelti paniką tarp sukilėlių. O rezultatas — atvirkščias. Kolonijose vis garsiau buvo kalbama — laikas su Anglija nutraukti visus ryšius! 1775 metų gruodyje parlamentas paskelbė, kad Amerikos kolonijos nebepavaldžios Anglijai. Parlamentas taip pat sankcionavo Anglijos laivų

užgrobimą atviroje jūroje ir jų konfiskavimą. „Laisvės dvasia siaučia mūsą širdyse“, — rašė Vašingtonas.

Taip, smarkus laisvės vėjas siautė Amerikoje 1776 metų pavasarį. Revoliucijos vadovai kalnu stojo už atsiskyrimą nuo Anglijos, ragindami kolonijas konstituoti nepriklausomą valstybę. Nepriklausomybė buvo reikalinga kaip duona, kaip oras. Skaidrios pergalės viltys susikibus su tironija buvo siejamos su senų anglų varžovų — Prancūzijos ir Ispanijos — pagalba.

Kolonija po kolonijos, vis dažniau pasivadindamos valstijomis, pareiškė apie savo nepriklausomybę. Lemiamas momentas — 1779 metų gegužės 15-oji. Tą dieną pati galingiausia Virdžinijos valstija paskelbė — gimė nepriklausoma valstybė! Kongresas formaliai paprašė valstijų suformuoti savas vyriausybes. Birželyje Filadelfijoje posėdžiavęs kongresas surengė diskusiją apie atsiskyrimą nuo Anglijos reikšmę. Buvo aptartos Nepriklausomybės deklaracijos pasekmės, ryšiai su Europos valstybėmis, Amerikos vieta sprendžiant pasaulio reikalus ir daug kas kita.

Galiausiai kongresas nutarė įpareigoti T.Džefersoną sukurti Nepriklausomybės deklaraciją, kurioje, neperžengiant padorumo ribos, būtų išdėstyti svarbiausi principai. Džefersoną šiam darbui paskyrė dėl tos pačios priežasties, kaip ir vyriausiajam kariuomenės vadui Vašingtonui įteikė krivulę — jie abudu buvo kilę iš stipriausios Virdžinijos valstijos. 33 metų filosofas, užsidaręs iš mūrininko išnuomotame kambarėlyje, ilgai suko galvą. Nesisekė. Tada žilaplaukiai kongreso delegatai susigriebė atvežti autoriaus žmoną. Darbas jau ėjosi geriau. Birželio 2 dieną tekstą pateikė kongresui. Aptarinėjo dvi savaites, pamažu atmesdami visas deklaracijos „grožybes“. Išbraukė ilgą filipiką apie anglų tautą, kuri nepakankamai energingai pasisakiusi prieš savo vyriausybės politiką Amerikos atžvilgiu. Iš Jurgio III piktadarybių sąrašo išbraukė tezę apie tai, kad jis

trukdęs kolonistams apriboti vergovę ir vergų prekybą. Tačiau Jurgis III vis dėlto buvo išvadintas „tironu". Filosofinė dokumento dalis — jai viso labo teprireikė 300 žodžių, o ji ir pelnė garbę Amerikos istorijai,— paskelbė „akivaizdžią" tiesą, kad „visi žmonės sukurti lygūs, Dievo apdovanoti neatimamomis teisėmis — gyvenimu, laisvės ir laimės siekiu". Toms teisėms užtikrinti steigiama vyriausybė. Jeigu ji tampa tironiška, tauta privalo ją paleisti ir sukurti tokias formas, „kurios liaudžiai atrodo geriausiai tinkamos jos saugumui ir laimei užtikrinti". Dokumento pabaigoje kongresas pareiškė nutraukiąs ryšius su Anglija ir apie savo teisę „kariauti, sudaryti taiką, sąjungas, prekiauti ir daryti viską, ką turi teisę daryti iš tikrųjų nepriklausoma valstybė".

1776 metų liepos 4 dieną kongresas iškilmingai pritarė Nepriklausomybės deklaracijai. Gimė nauja valstybė — Jungtinės Valstijos. Nors parako trūko, griaudėjo saliutai, skambėjo varpai. Amerikiečiai svaigo nuo nepriklausomybės vyno. Deklaraciją visur viešai skaitė daugybę kartų. 55 pasirašiusiųjų pavardės tapo žinomos tik 1777 metų sausio 18 dieną. Ne todėl, kad autoriai būtų buvę labai kuklūs. Iš pradžių jie geidavo likti nežinomi, nes karalius grasino „sąmokslininkams".

Nepriklausomybės deklaracija, skelbusi visuotinę lygybę, pamiršo „vergaujančius tarnus", apskritai vargšų politines teises. Suprantama, negrai irgi nebuvo laikomi žmonėmis. O ką jau sakyti apie moteris.

Džordžas Vašingtonas buvo toli nuo viso to triukšmo, jaudulio ir vilčių, kurį sukėlė deklaracija. Istorinėmis dienomis jis gyveno Niujorke. Netikėtas anglų įsiveržimas jam atrodė svarbesnis negu dokumentas, kurį liepos 9 dieną atgabeno kurjeris. Žinoma, kariškiams deklaracija buvo atradimas — viskas tapo aišku: torius reikia areštuoti, o amerikietis tapo lygus su kitais. Liepos 10 dieną Vašingtonas pasirašė įsakymą: „Kongresas buvo priverstas Šiaurės

Amerikos jungtines kolonijas paskelbti laisvomis ir nepriklausomomis valstijomis. Šiandien, šeštą valandą vakaro, išvesti į gatves dvi brigadas ir surengti paradą. Jo metu raiškiai perskaityti kongreso deklaraciją“. Pats liko štabe, pas karius neišėjo. Neramiai klausėsi džiaugsmingų deklaracijai pritariančių šūksnių.

Kitą dieną Vašingtonas padėkojo kongresui už nuveiktą darbą. Nepriklausomybės deklaracija esanti „nepaprastai įdomi“... ir išreiškė viltį, kad „garantuos tą laisvę ir privilegijas, kurių nesulaukėme iš Britanijos konstitucijos.“

Tuo pačiu informavo kongresą apie neatidėliojamus darbus: „Atvyksta šauktiniai iš Konektikuto, tačiau batalionai nesukomplektuoti. Teisinasi — žmonės esą užimti prie šienapjūtės“. Ir dar vienas nemalonumas — kareiviai, susilieję su minia, patriotinių jausmų apimti, išdergė Jurgio III, jojančio ant žirgo, statulą Niujorke. „Jų veiksmai priminė maištą ir byloja apie tvarkos stoką armijoje“.

***

Išgirdęs, kas dedasi Amerikoje, Jurgis III siunčia į Ameriką heseniečius. 1776 metų rugpjūčio 14 dieną į juos kreipėsi Amerikos kongresas, atsišaukime gražiai aprašydamas JAV žygio teisėtumą. Amerika kariaujanti tik todėl, kad „atsisakė iškeisti laisvę į vergovę“. Kongresas aiškino samdiniams: „Po to, kai jūs paminsite po kojomis visus krikščionybės ir moralės principus, įsiveržę pabandysite sunaikinti tuos, kas jums nepadarė nė menkiausios žalos, mirties ir nelaisvės išvengusiųjų laukia vienas apdovanojimas — patirti despotiškumą kunigaikščio, kuris vėl jus parduos kokiam nors žmonijos priešui“. Moralinius stimulus kongresas parėmė materialiniais, kviesdamas heseniečius dezertiruoti ir apsigyventi JAV — jie veltui įgys didžiąsias pilietines teises ir gaus po 20 hektarų žemės. Siekiant, kad kreipimasis kuo plačiau pasklistų, jį spausdino net ant taba-

ko pakelių. Kreipimosi kūrėjams teko labai nusivilti — tik vienas kitas hesenietis susigundė siūlomomis gėrybėmis.

Londone taip pat bandė karo planams suteikti politinį atspalvį. Lojalistai nesiliovė Norto kabinetui aiškinę — tereikia raudonmunduriams pasirodyti Amerikoje, ir juos su didžiausia pagarba sutiks karaliui ištikimų žmonių masės. Todėl buvo ketinama kariuomenę išlaipinti Čarlstone, Pietų Kalifornijoje ir Niujorke — tose vietose, kur, tikint gandais, buvo pilna lojalistų. Generolo Klintono desantą liepos 28 dieną Čarlstone sutriuškino, anglų admirolas Parkeris nepajėgė net bombomis sunaikinti forto. Anglai įsitikino — Čarlstono sustiprinimai galingi, ir Klintonas išretėjusią kariuomenę išplukdė į Niujorką — šiame mieste brendo svarbiausi įvykiai.

Strateginis brolių Hou — generolo ir admirolo — planas buvo neblogas. Jie sumanė paimti Niujorką — prie puikios krantinės galėjo švartuotis didžiausias laivynas. Sulaukę lojalistų paramos, anglai rengėsi iš Niujorko patraukti į šiaurės vakarus palei Hudsoną ir pasitikti generolo Karltono, žygiuojančio iš Kanados, armiją. Susijungusi kažkur Olbanio rajone, karaliaus armija būtų įvariusi pleištą tarp Naujosios Anglijos — sukilimo centro ir Pietų. Broliai tikėjo — tikėjo ir Londone, — kad tokiu būdu pavyks greitai susidoroti su maištininkais.

Vargu ar Vašingtonas, anglų laukęs Niujorke, nutuokė apie ambicingo plano detales, bet buvo įsitikinęs — su užgrobėjais teks kautis mieste ir tam rengėsi. „Mūsų laukia kruvina vasara“, — rašė jis.

Tuolaikinis Niujorkas užėmė Manhetano salos dalį, kurią skalavo Hadsonas, Harlemas ir Ist Riveras. Vašingtonas manė, kad Manhetaną geriausiai pridengti, ginant Long Ailendą, todėl įsakė sustiprinti ir užimti Bruklino aukštumas. Armiją teko perskirti į dvi dalis — viena liko Niujorke, kita patraukė į Long Ailendą.

Sąrašuose buvo 28,5 tūkstančio kareivių, iš tikrųjų galinčių kariauti — tik 19 tūkstančių. Dauguma dar nebuvo patyrę „ugnies krikšto", nenoriai paklusdavo drausmei. Kariai, pašaukti ginti stambaus miesto — Niujorke gyveno apie 30 tūkstančių gyventojų, — ne visuomet atsispyrė pagundoms. Buvusių fermerių net akys iššoko, išvydus vyno krautuves ir prostitučių pulkus. Be to, mieste knibždėte knibždėjo lojalistų, tavernose atvirai buvo skelbiami tostai už karalių.

Vašingtonas visomis išgalėmis stengėsi pabudinti kareivių sąžinę. Karštai mylimai tėvynei gresia pavojus! Negailestingai baudė girtuoklius ir pasileidusių moterėlių draugijos mėgėjus. Iškilo ir rimtesnių problemų — karaliaus paskirtas Niujorko kolonijos gubernatorius vadovavo suokalbininkams, kurie buvo pasirengę pasikėsinti į Vašingtono gyvybę. Nevidonai jam atsiuntė užnuodytų slyvų — laimei, Vašingtonas jų nesuvalgė. Vašingtonas liepė areštuoti ir izoliuoti miesto merą, užkietėjusį lojalistą Metjūzą ir jo bendrus. Įsakė perduoti karo tribunolui asmeninės apsaugos seržantą Hikį ir kitus, kuriems buvo liepta nužudyti generolą. „Kitų" taip ir nenuteisė, o Hikį liepos pabaigoje pakorė didelės minios akivaizdoje.

Liepos pabaigoje anglai ėmė išsilaipinti Stateno saloje prie Niujorko įlankos prieigų. Amerikiečių kariuomenės ten nebuvo. Vašingtonas sužinojo — vietiniai gyventojai noriai priešui tiekė produktus, o kai kurie net pasišovę tarnauti karaliaus kariuomenėje. Priešas ruošėsi kovai, o kontinento armijos kareiviai, kuriems baigėsi tarnybos laikas, patraukė namo. Vašingtonas laiškais bombardavo Filadelfiją, prašydamas kurti pastovią armiją. Kongresas pagaliau jo balsą išgirdo ir įsteigė karo valdybą, kuriai vadovauti paskyrė D.Adamsą, ir pasiūlė po 10 dolerių skirti tiems, kas pasirašys kontraktą trejus metus tarnauti armijoje.

Anglai, ruošdami pačią didžiausią XVIII amžiaus de-

santinę operaciją — Hou turėjo 32 tūkstančius kareivių, iš jų — 9 tūkstančius heseniečių, — vykdydami ministerijos įsakymą, pabandė vadovautis botago ir meduolio politika. Liepos 15 dieną su balta vėliava pas Vašingtoną atvyko parlamentaras. Po ilgų įtikinėjimų vyriausiasis kariuomenės vadas išklausė pasiuntinį, bet laiško taip ir nepaėmė, nes ant jo buvo užrašyta: „Eksvairui Džordžui Vašingtonui“ ir t.t. Jis geidavo, kad į jį kreiptųsi „Jūsų šviesybe, generole“. Paaiškėjo, Hou įgaliojimai vesti derybas tebuvo pažadas... už viską atleisti. Vašingtonas atsakė: „Mes nepadarėme jokių nusižengimų, mes tik giname tai, kas yra neatimama mūsų teisė“.

Įtampa Niujorke augo — anglai tyrinėjo gynybos patvarumą. Kartą keli priešo laivai, pasinaudoję stipriu vėju, įplaukė į Hudsoną ir priartėjo prie miesto. Vašingtonas buvo įsitikinęs, kad kelias upe anglams užtvertas — pakrantėje jų laukė baterija. Bet vos tik subaltavo anglų laivų burės, artileristai, užuot ugnimi pasitikę priešą, tik spoksojo išpūtę akis. Anglai apšaudė miestą, kilo gaisrų. Gyventojai išsibėgiojo. Viltys, kad anglų laivynas negalės savivaliauti amerikiečių baterijos ugnies zonoje, supliuško. Amerikiečiai, padrikai šaudydami nuo kranto, anglams nuostolių nepadarė.

Pasipylė nauji įsakymai — kontinento armija turi būti budri, visuomet pasiruošusi atremti priešą. Stateno saloje vis labiau buvo tikima pergale.

Pagaliau rugpjūčio 22 dieną Hou kariuomenė — 20 tūkstančių žmonių — išsilaipino Long Ailende. Išžvalgę vietovę ir išsiaiškinę, kur dislokuoti amerikiečiai — jų saloje buvo 5000, — Hou parengė kovos planą. Jis patyrė — kairysis priešo flangas ne tik neginamas — net nesaugomas. Naktį į rugpjūčio 26 dieną pagrindinės jėgos pradėjo lenkti priešo kairįjį sparną. Palydovai-toriai noriai nuvedė priešus į savo tėvynainių užnugarį. Likusi kariuomenė, daugiausia

heseniečiai, turėjo atakuoti amerikiečius išgirdę sutartą signalą — du patrankos šūvius: tai ženklas — sparnas apeitas.

Dešimtą valandą ryto Vašingtonas išgirdo patrankos šūvius dešinėje pusėje, užnugaryje. Patrankų ten neturėjo būti! Bemat jo dėmesį patraukė pozicijų centras — giedodami himną, ūsuotų heseniečių žalios ir melsvos gretos pakilo į žygį ir artėjo prie amerikiečių. Per kelias minutes viskas sumišo — smūgiai iš priekio, tirštų anglų kolonų spaudimas iš užnugario... Amerikiečiai ėmė bėgti, atkakliai keikdamiesi, kovėsi vos kelių dalinių kareiviai. Dauguma sutrikę iškėlė rankas, ir vargas tiems, kurie pakliuvo į heseniečių nelaisvę — juos tuoj pat pakorė ir žiauriai mušė.

Kariuomenę apėmė baisi panika. Vašingtonas nieko negalėjo padaryti ir skubėjo į Bruklino aukštumas — sustiprintą poziciją užnugaryje, iš kur puikiai regėjosi armijos triuškinimas. Tomis kritiškomis valandomis jis, be abejo, buvo įsitikinęs, kad viskas prarasta, — į aukštumą subėgo iš mūšio pragaro ištrūkę kruvini, o svarbiausia — iki mirties išsigandę kareiviai.

Apačioje — baisus vaizdas: į dulkes sumalę amerikiečius, nesuskaičiuojami anglų pulkai (Vašingtonas pirmą kartą matė tokią kareivių daugybę vienoje vietoje) rikiavosi Bruklino aukštumų šturmui. Karininkai lygino eiles, davė komandas, ir štai jie patraukė pirmyn, bet, pažengę keliolika žingsnių, padarė staigų posūkį ir pasuko atgal. Stebuklas! Atsisakymą paimti Bruklino aukštumas karo istorikai vieningai laiko didžiausia Hou klaida — jis praleido realų šansą galutinai sutriuškinti Vašingtono armiją. Mažiau tikėtina kai kurių istorikų išvada — anglų generolas slapta pritarė sukilėliams.

Anglai nusprendė Bruklino aukštumas paimti, laikydamiesi visų taisyklių, — iškasę paralelinę, už jos antrą, trečią tranšėją, atitempę patrankas ir t.t. Sukrėstas Vašing-

tonas nelaukė atomazgos. Lietingą ir rūkanotą rugpjūčio 29 dienos naktį slapta perkėlė armiją per beveik pusantro kilometro pločio upę į Manhetano salą. Manevrą atliko labai gudriai — atsitraukianti kariuomenė kraustėsi į valtis šventai tikėdama, kad ją pakeis nauji daliniai. Tokių nė nebuvo.

Amerikiečiai pralaimėjo kautynes, netekę apie 1500 žmonių — daugiau kaip 1000 pakliuvo nelaisvėn. Bet Vašingtonas armiją išgelbėjo. O atjojęs į Niujorką, apalpo. Atsigavęs nusiuntė kongresui raportą apie mūšį, nesėkmę pateisindamas tuo, kad „iki šiol aš negalėjau nei diktuoti, nei rašyti“, nes „nuo anglų išsilaipinimo momento visas šešias paras iki Niujorko aš beveik nenulipau nuo žirgo ir nė akimirkai nesumerkiau akių“.

Vašingtono armija rimtai kovai buvo netinkama. Kareiviai masiškai bėgo iš kariuomenės. Vašingtonas pats netikėjo savo karių kovos galia. Filadelfijos filosofai tik samprotavo apie kareivio-piliečio koncepciją, o Vašingtonas ir karininkai geriau žinojo, kokia jų armija.

Hou šnipai išuostinėjo, ko vertas priešas, ir vėl pasiūlė derybas. Jos įvyko 1776 metų rugsėjo pradžioje anglų laivo denyje. Hou išvados neįtikino kongreso atstovų, nors Hou kilniaširdiškai aiškino: „Jeigu žus Amerika, aš apverksiu ją kaip brolio žūtį“. Franklinas rimtai atsakė: „Mes padarysime viską, kad nesuteiktume jums tokio skausmo“. Išklausęs ataskaitos apie derybas, Vašingtonas pareiškė: „Lordas Hou neturi ko pasiūlyti, nebent, jei mes pasiduotume, jo didenybė galėtų spręsti — mus pakarti ar ne“. Hou misija vis dėlto padarė įtaką Vašingtono veiksmams, kurie toli gražu ne visuomet buvo tokie energingi, kokių reikalavo aplinkybės.

Galingesnio priešo akivaizdoje Vašingtonas pritarė tiems, kurie seniai siūlė padegti Niujorką ir tokiu būdu sunaikinti anglų bazes. Du trečdaliai miesto turto priklausė

prakeiktiesiems lojalistams. Rugsėjo 8 dieną Vašingtonas kreipėsi į kongresą, siūlydamas išvesti kariuomenę iš miesto. Jis buvo linkęs kariauti gynybinį karą. Žinodamas savo armijos galias, kongresui aiškino, kad šiame kare negalima stoti į lemiamą mūšį su priešu, dar daugiau — net laukti anglų įtvirtinimuose, nes „prisipažįstu, aš nematau, kad jie gintųsi bet kokia kaina“. Vašingtonui įsakė — žūt būt išlaikyti Niujorką savo rankose.

Manhetano sala — maždaug 20 kilometrų ilgio, trijų kilometrų pločio. Pietinėje dalyje, dviejų su trupučiu kilometrų atkarpoje, buvo įsikūręs Niujorkas, toliau, apie 10 kilometrų, tvyrojo fermerių laukai, o šiaurėje stūksojo uolėtos Harlemo aukštumos. Net diletantai suprato — visą armiją laikyti mieste, vadinasi, palikti ją mirtiname pavojuje — anglai viešpatavo jūroje, galėjo išsilaipinti bet kurioje vietoje ir atkirsti amerikiečius nuo vienintelio pasitraukimo kelio — tilto šiaurinėje salos dalyje.

Vašingtonas atitraukė pagrindines jėgas (9 tūkstančius žmonių) į gana saugias Harlemo aukštumas, 5 tūkstančiai liko mieste ir dar 5 tūkstančiai saugojo pakrantę.

Rugsėjo 15 dienos rytą Vašingtonas savo štabe Harleme išgirdo kanonadą. Anglų laivai apšaudė salą iš Hudsono pusės, tai yra iš vakarų. Vašingtonas jau spėjo perprasti brolių Hou taktiką ir todėl išskubėjo į rytinę salos dalį. Ten, Kips Bejo įlankoje, pusiaukely tarp Niujorko ir Harlemo, išsilaipino desantas. 450 žaliųjų šauktinių, nebesugebėdami susičiaupti, stebėjo neregėtą reginį — prie kranto artėjo 84 šešiairkliai barkasai. Raudoni anglų, mėlyni ir žali heseniečių mundurai iš tolo atrodė kaip žydintis laukas. Netrukus, valydamos kelią desantui, ėmė šaudyti laivų patrankos. Vos sprogus pirmiesiems sviediniams, šauktiniai parodė kulnus. Stulpu kilo šimtų kojų sukeltos dulkės.

Jų debesyje lyg šėtonas blaškėsi Vašingtonas, ban-

dydamas sulaikyti bėgančiuosius. Kur ten! Šauktiniai dūmė neatsigręždami. Tik kai nusėdo dulkės, Vašingtonas lengviau atsiduso — pagalbon atėjo dvi brigados. Generolas paskubom nurodė pozicijas už įtvirtinimų ir kukurūzų lauke. Tuo tarpu prieš akis išdygo priešų būrys, gal 60-70 žmonių. Vašingtonas pažvelgė į savo narsuolius... ir išvydo jų nugaras. Neiššovę nė vieno šūvio, brigados kariai, metę muškietas ir visą amuniciją, bėgo tuo pačiu keliu, kuriuo tik ką nudūmė šauktiniai.

Vašingtonas įniršęs nusiplėšė nuo galvos kepurę, trenkė žemėn ir suvaitojo: „Ir aš su šitais turiu ginti Ameriką! Dieve šventas, kokia armija!“ Vienplaukis generolas šiaip taip pasivijo bėgančią minią, įsiveržė į pačią jos tirštumą ir, ištraukęs pistoletus, nuspaudė gaidukus. Pistoletai neiššovė. Tada, kaip pasakojo mačiusieji, jis ištraukė špagą, grasindamas persmeigti bėglius. Plakė vytine ne tik kareivius, bet ir karininkus, pašventino net brigados generolą.

Tuščios pastangos! Galiausiai bejėgis Vašingtonas liko vienas tuščiame kelyje. Hesenieniečiai buvo už 80 žingsnių, kai adjutantas, pamatęs kone išprotėjusį generolą, nutvėrė už kamanų jo žirgą, ir jiedu nušuoliavo.

Pakvaišęs iš gėdos, Vašingtonas atjojo į savo štabą Harleme. Iki vėlyvos nakties tylėdamas stovėjo tarpduryje, žvelgdamas į veidus bėglių, vis traukiančių į stovyklą. Kai sutemo, generolas truputį aprimo — regis, visa Niujorko įgula subėgo į Harlemą. Įsidėmėtinas jų žygis — 20 kilometrų per dieną! Atrodė, jie išsigelbėjo per stebuklą. Patriotiška legenda byloja, kad anglai nespėję užkirsti jiems kelio, kadangi kažkokia nuostabi dama Merlei pakvietusi Hou į savo elegantišką namą ir ten keliom valandom generolas pamiršęs, kad vyksta karas. Kita legenda byloja apie Hou simpatijas Amerikos laisvei. Kad ir kokios būtų tikro-

sios priežastys, 4000 žmonių Hou desantas sugaišo visą dieną, kol nužygiavo 3 kilometrus į vakarinę salos dalį.

Anglai iškilmingai įžengė į Niujorką, o Harlemo aukštumose Vašingtonas suraukęs antakius skaičiavo nuostolius — jo armija sumažėjo per pusę. Jeigu kariuomenė būtų bent šiek tiek pasipriešinusi...

Kitą dieną — naujas susirėmimas. Nedidelis anglų būrys priartėjo prie aukštumų. Išvydęs amerikiečius, trimitininkas prispaudė prie lūpų trimitą, ir skaidriame ryto ore pasigirdo iki skausmo Vašingtonui pažįstamas signalas: „Pjudyti lapes!“ Didžiausias pasityčiojimas! Vašingtonas, aistringas lapių medžiotojas, tai puikiai suprato ir įsakė nubausti akiplėšas. Nepasitikėdamas kareiviais, būriui paskyrė vadovauti geriausius generolus. Susikirtimas baigėsi pergale — anglai pralaimėjo. Moralinė kariuomenės dvasia pakilo.

Vašingtonas Harlemo aukštumų įtvirtinimuose praleido apie mėnesį. Artėjo žiema, kareiviai dezertyravo šimtais, plėšikavo.

Kongresas pritarė mirties bausmės už didelius nusikaltimus įvedimui. Vašingtonas, pripažinęs būtinybę karti nusižengėlius, vis dėlto manė — vien mirties bausme problemos neišspręs.

Ir vėl jis aiškino kongresui: išsigelbėjimas — reguliariosios armijos sukūrimas. Kareivius reikia verbuoti ne trejiems metams, bet visam karo laikui. Karininkams reikia mokėti tiek, kad „jie galėtų gyventi kaip džentelmenai“. Eiliniams nedelsiant išduoti piniginę kompensaciją, nemokamai skirti uniformą ir patalynę, 40-60 hektarų žemės.

Tuo tarpu Filadelfijoje vis dar buvo tarškiama apie pilietį-kareivį ir jo patriotizmą, o kiekvienos valstijos valdžia rūpinosi tik savo reikalais, bet ne bendros kontinento armijos stiprinimu.

Vis dėlto kongresas votavo armijos sukūrimą, kurioje

būtų 88 pulkai, ir jos išlaikymą. Valstijos privalėjo ne tik padėti armiją formuoti, bet ir ją aprūpinti, taip pat skirti karininkus. Taigi karininkų korpuso parinkimas jau buvo ne vyriausiojo kariuomenės vado kompetencija, o valstijų sostinių politikų prerogatyva. Iš patirties Vašingtonas žinojo — kareiviai nestos į kariuomenę, kol nežinos, kas jiems komanduos.

O karas tęsėsi...

Rugsėjo 20-ąją Vašingtoną pažadino gerokai prieš aušrą. Jis išbėgo laukan — virš Niujorko plieskė pašvaistė. Miestas degė! Vašingtonas murmtelėjo: „Apvaizda arba koks geras žmogus padėjo mums daugiau negu mes patys buvome pasiryžę padaryti". Ugnis sunaikino apie 500 namų, maždaug ketvirtadalį miesto. Anglai ir lojalistai neabejojo: gaisras — priešų rankų darbas. Keletą nelaimingųjų, apkaltinus „padegimu", pakorė už kojų arba gyvus įmetė į ugnį.

Tomis dienomis pasiųstas šnipinėti kontinento armijos karininkas, 24 metų Natanielis Heilas papuolė į anglų rankas. Hou, gaisro įsiutintas, paskubom patardė jaunuolį ir paliepė jį pakarti. Bausmė buvo įvykdyta Niujorke rugsėjo 22 dieną. Su kilpa ant kaklo Heilas sušuko: „Aš apgailestauju tik dėl to, kad už tėvynę galiu atiduoti vos vieną savo gyvenimą".

Anglai teįvykdė tik pirmąją savo plano dalį — užėmė Niujorką. Antroji dalis — susijungti su kanadiečiais — nebuvo įgyvendinta. Tiesa, anglų generolas Karltonas sugebėjo supliekti prieš jį stojusią Benedikto Arnoldo kariuomenę, bet, patyręs didelius nuostolius, Tikodenrogo nesiryžo pulti, o spalio pradžioje įsitaisė žiemavietėje, Monrealyje.

***

Mėnesį užsibuvęs Niujorke, spalio viduryje Hou atnaujino puolimą, gausią kariuomenę išlaipinęs Pelz Pointe,

Vašingtono užnugaryje. Amerikiečiai suprato — juos nori užspiesti Harleme. Vašingtonas nutarė grumtis. Armijos susikibo spalio 28 dieną: amerikiečiai užėmė šiek tiek įtvirtintas pozicijas Vait Pleinse: anglai surengė gana nevykusią ataką ir aprimo. Paskui Hou dėl kažkokių neišaiškintų priežasčių (vėliau jis parlamente mįslingai burbtelėjo: „Dėl politinių sumetimų“) atsisakė kautis, nors amerikiečių armija būtų buvusi sutriuškinta. Vašingtonas nenorėjo bandyti laimės ir atsitraukė. Atsitraukė ir Hou. Jis aiškiai rengėsi suduoti naują smūgį, bet kur?

Kadangi Vašingtono štabe vyravo įvairios nuomonės, Amerikos armiją suskaldė į keturias dalis, turint tikslą duoti atkirtį visiems galimiems priešo manevrams. Hudzoną aklinai užtvėrė įtvirtinimai — Vašingtono ir Li fortai, pastatyti vienas priešais kitą. Ten su 5000 įgula įsitaisė generolas N.Grinas, dar 3000 kareivių įsikūrė už 50 kilometrų upės aukštupyje. Č.Li vadovaujamiems Naujosios Anglijos pulkams Vašingtonas įsakė trauktis į rytus ir užkirsti priešui kelią šioje šalies dalyje. 7000 Li būrys susitelkė Nort Kaslo rajone. Pats Vašingtonas su 2000 kareivių persikėlė į rytinį Hudzono krantą, nutaręs likti Niū Džersyje — jis spėjo: Hou, traukdamas į Filadelfiją, gali pasukti šia kryptimi.

Armijos suskirstymas į keturias dalis — nepabaigiamas Amerikos istorikų ginčo objektas. Toli gražu ne visi pripažįsta, kad toks žingsnis buvęs protingas. Vašingtonas čia nematė didelės bėdos, atvirkščiai, manė: judri amerikiečių armija priešui gali pridaryti daugiau bėdos. Be to, tikėjo, kad jis Niū Džersyje, o Li — Naujojoje Anglijoje per trumpą laiką sugebės pasitelkti naujų kareivių.

Tuo tarpu anglai į tolimesnį žygį nesileido, o pasitenkino artimiausiu objektu — Vašingtono fortu. Atsainiai pastatytame įtvirtinime buvo apie 3000 amerikiečių. Lapkri-

čio 1 dieną prieš juos patraukė 13 tūkstančių anglų ir heseniečių.

Vašingtonas spėjo čia atvykti dar prieš lemiamą valandą: nušuoliavęs į Li fortą su generolais Grinu ir Putmanu, valtimi persikėlė į vakarinį Hudsono krantą. Priekyje, visai arti, — pabūklų dundesys, muškietų papliupa. Ko nors griebtis jau buvo nebeįmanoma. Generolai grįžo į Li fortą. Nuo aukšto dešiniojo kranto Vašingtonas stebėjo, kuo viskas baigsis. 59 žmonės žuvo, 2634 forto gynėjai sudėjo ginklus. Priešas paėmė 146 pabūklus ir kitos ginkluotės. Tai buvo skaudus ir žeminantis pralaimėjimas. Vėliau Vašingtonas apgailestavo — Grinas nesupratęs jo įsakymo evakuotis. Tačiau vyriausiasis kariuomenės vadas Grino nepadarė atpirkimo ožiu — atvirkščiai, jie tapo dar artimesni.

Laimėjimo įkvėptas, Hou nebedelsė ir lapkričio 19 dienos naktį 6000 generolo Kornvalio būrys forsavo Hudsoną ir patraukė į Li fortą. Vašingtonas įsakė atsitraukti. Viską palikę, tespėjo išsinešti dvi dvylikacoles patrankas.

Pilant lietui, purvo koše virtusiu keliu Vašingtonas atsitraukė per Niū Džersio valstiją. Ant kulnų lipo Kornvelis. Persigandę, išvargę kareiviai pirmai progai pasitaikius dezertyruodavo. Daug kam atrodė — viskas žuvo, priešas, nutaikęs momentą, galutinai sumals amerikiečių armiją. Niū Džersio valstijos gyventojai lenkė galvas anglams ir heseniečiams, Vašingtono pastangos parūpinti kariuomenei šiltesnių drabužių ir nors bent kartą sočiai ją pavalgydinti nuėjo niekais — fermeriai nepripažino kontinento kongreso pinigų.

Niūrios mintys nedavė Vašingtonui ramybės. Tūkstantį kartų keikė save už Vašingtono forto praradimą, teisėtai prisiimdamas kaltę „už dvejones ir neryžtingumą“. Jis suprato, kad užėmę Niū Džersį, anglai gali pasukti į rytus ir lengvai užgrobti Filadelfiją. Jėgų sostinei apginti nebuvo.

Armijos likučiai — 3000 kareivių — priešui garantavo lengvą pergalę.

Tomis dienomis savo artimiesiems Vašingtonas rašė: „Vienintelė mūsų viltis — sukurti naują armiją. Jeigu nepavyks, žaidimas baigsis gana greitai". Kitame laiške: „Jūs negalite net įsivaizduoti, kokioje padėtyje atsidūriau".

Silpną viltį išsigelbėti teikė atsitraukimas už Delavero upės. Ten, Pensilvanijoje, atsitvėrus dar neužšalusio vandens siena, galima leisti atsikvėpti žmonėms ir pasišaukus generolą Li, imtis naujos armijos formavimo.

Vašingtonas siuntė pas Li vieną pasiuntinį po kito. Šis neskubėjo. Tuo momentu, kai sukilėlių reikalai kybojo ant siūlelio, Li griebėsi intrigų.

Nuo pat karo pradžios Li laikė save labiau išmanančiu už Vašingtoną. Britų tarnybos karininkas Virdžinijoje apsigyveno 1773 metais ir mėgdavo visiems girtis karo žygdarbiais. Jis kariavo Amerikoje su indėnais ir prancūzais, kovėsi Ispanijoje, pabuvojo Lenkijoje ir net kartu su rusais pliekė turkus. Ekscentriškos Li manieros ir ypač ilgas liežuvis trikdė amerikiečius. Nepaisant visko, kontinento armijoje jis buvo antras žmogus. Sėkmė prie Čarlstono uždegė jo savigarbą, ir daugelis Amerikoje ėmė garsiai šnekėti — kodėl vadovavimą ginkluotosioms pajėgoms neatidavus į didžiojo kario rankas? Vašingtono adjutantas generolas Ridas irgi manė, kad Li būtų geresnis vadas. Sunkiomis atsitraukimo dienomis jis parašė išgąstingą laišką Li, kaltindamas Vašingtoną už neryžtingumą ir melsdamas geradarį gelbėti į bėdą pakliuvusią armiją. Tuo tarpu Vašingtonas Ridą pasiuntė į Pensilvaniją ruošti dirvos armijos atsitraukimui.

Niūrią žiemos dieną kurjeris įteikė Vašingtonui Ridui adresuotą laišką. Vyriausiasis kariuomenės vadas, manydamas, kad tai koks dalykinis dokumentas, nuplėšė antspaudą ir ėmė skaityti: „Aš gavau jūsų meilų laišką ir drau-

ge su jumis apverkiu tą fatališką neryžtingumą, kuris kare baisesnis už kvailystę ir net drąsos stygių... jeigu žmogus neryžtingas, tai jį amžinai persekios nesėkmės..." ir t.t. Vašingtonas neskubėdamas sulankstė lapą. Jis pasielgė nedorai — perskaitė svetimą laišką! Džentelmenai šitaip nesielgia!

Tuoj pat stvėrė plunksną ir parašė Ridui atsiprašinėjimo kupiną laišką. Ridas degė iš gėdos — Vašingtonas begaliniai juo pasikliovė... Ridas pasiprašė atsargon. Vašingtonas įkalbinėjo likti. Po trijų mėnesių Ridą paskyrė kavalerijos vadu. Draugystė nutrūko...

Gruodžio 1 dieną Kornvalis priartėjo prie Vašingtono armijos per 15 kilometrų. Ir atsitik tu man — tą dieną kaip tik baigėsi daugumos kareivių tarnybos laikas! Nepaisydami Vašingtono grasinimų, jie išsilakstė kaip bitės. Pastangos suburti Niū Džersio šauktinius nuėjo vėjais, o ir nebuvo kas padeda — valstijos konvento nariai išsibėgiojo kas sau.

O Li, užgaišęs beveik mėnesį, tik gruodžio 2 dieną patraukė į Pensilvaniją. Savo žinion paėmė ir kitus kaimynystėje dislokuotus dalinius, ir apskritai elgėsi kaip JAV gelbėtojas. Nedviprasmiškai kongresui buvo pareiškęs — rūsčią valandą tik aš galiu išgelbėti šalį.

Gruodžio 13 dieną Li kariuomenė jau buvo visai netoli Vašingtono pozicijų — liko dviejų dienų žygis. Li mėgdavo nakvoti svetimuose namuose su nepažįstamomis moterimis. Šį kartą nakvynei pasirinko jaukų viešbutį, kurio šeimininkė buvo guvi našlė.

Rytą, sočiai papusryčiavęs, generolas ėmėsi įprastinio darbo — purvais drabstyti Vašingtoną. Parašė laišką generolui H.Heitsui, išdėstė savo nuomonę apie aukštąją strategiją ir į trupinius sumalė vyriausiąjį kariuomenės vadą, kuris „tarp mūsų kalbant, niekam tikęs". Generolas jau rengėsi pasirašyti laišką, o tuo tarpu išgirdo išsigandusio adjutanto balsą: „Sere, anglų kavalerija!" Dragūnai apsupo

viešbutį ir pagrasino: jeigu generolas neišeisiąs, padegsią. Li atmetė geranorišką šeimininkės pasiūlymą pasislėpti po lova, didvyriškai išėjo į gatvę su šlepetėmis, chalatu, be kepurės. Dragūnai jį sučiupo, pasodino ant arklio, kitaip tariant, paėmė nelaisvėn. Gavęs žinią apie Li pagrobimą, Vašingtonas stvėrėsi už galvos: gėda, o juk jis vienu tarpu buvo besiryžtąs atiduoti jam valdžią!

Tą dieną, kai dragūnai nujodino Li, į Vašingtono stovyklą atlėkė Filadelfijos pasiuntinys — iki mirties įgąsdintas kongresas pranešė persikėlęs į Baltimorę. Amerikos nepriklausomybės tėvai rūpinosi ne sostinės gynyba, o savu kailiu. Taip pat nutarė: „Kol kongresas nepriims kitokio nutarimo, generolas Vašingtonas turi pilną valdžią... tęsti karą“.

Jis buvo paliktas likimo valiai su alkanais ir apdriskusiais kareiviais. O ateitis nieko gero nežadėjo. Tuo tarpu Hou, kilpa grasindamas belaisviui Li, mėgavosi kiek širdis troško.

Kongreso pabėgimas Vašingtonui atrišo rankas. Pirmą kartą nuo Nepriklausomybės karo pradžios jis atsikratė užnugario strategų patarimų. Gruodžio 14-ąją nutarė kontratakuoti. Jeigu nepasieks įtikinamos pergalės, jokia jėga neprivers kareivių būriuotis po laisvės kovos vėliava. O be karinės jėgos revoliucija žlugs.

Tuo metu Vašingtonas turėjo apie 7000 ginkluotų kareivių. Dauguma jų skaičiavo, kiek liko iki sausio 1 dienos — tarnybos pabaigos. Hou buvo įsitaisęs žiemavietėje rytiniame Delavero krante. Turėjo gana stiprią įgulą. Gruodžio 7 dieną Trentono kaime įsikūrusio beveik pusantro tūkstančio būrio vadas Rolas gavo štabo aiškinamąjį raštą: amerikiečių armija „nuoga“, miršta iš bado, kareiviai neturi šiltų antklodžių ir prastai maitinami“. Sulaukęs tokio paguodžiančio pranešimo, pulkininkas ėmė rengtis Kalėdoms, o Vašingtonas — Trentono šturmui Kalėdų naktį.

Kareiviai, irklais ir lazdomis stumdydami ledus, kėlėsi per upę. Tačiau tik Vašingtono vadovaujamas 2400 žmonių su 18 pabūklų pulkas (vienas iš trijų) sugebėjo pasiekti kitą krantą.

Vašingtonas suprato begaliniai rizikuojąs. Laukė pergalė arba mirtis. Apjodamas Trentonan traukiančią koloną, Vašingtonas negarsiai šūkčiojo: „Kareiviai, laikykitės iš paskutiniųjų, laikykitės!“ Ėmė lyti šaltas lietus, krito šlapdriba. Sustojo poilsio — iki kaimo dar liko šeši kilometrai. Kai kurie, prisėdę ant sniego, nebeatsikėlė. Kolona skilo per pusę — viena divizija patraukė į Trentono užnugarį. Netrukus jos vadas generolas Solivanas pranešė liūdną žinią — sudrėko parakas. „Tegu kaunasi durtuvais“, — paliepė Vašingtonas. Aštuntą valandą ryto priėjo Trentoną. Nueitą kelią žymėjo kraujo vėžė: daugumos batai buvo kiauri, kojos nuogos ir žaizdotos.

Kaip Vašingtonas ir manė, heseniečiams nė nedingtelėjo, kad juos užklups per tokį orą: ilsėjosi po šaunaus Kalėdų baliaus. Kai amerikiečiai, sutraiškę sargybinius, įsiveržė į Trentoną, trys heseniečių pulkai pabandė išsirikiuoti kovos tvarka. Veltui! Jaunasis Aleksandras Hamiltonas spėjo išridenti pabūklus į dvi ilgas Trentono gatves, ir kartečė šluote iššlavė heseniečius. Tuo ir baigėsi heseniečių pasipriešinimas — jie sudėjo ginklus. Mūšis truko tik pusvalandį.

Išaušo niūri žiemos diena — amerikiečiai paskubom suskaičiavo belaisvius: 918! Vis dėlto kokie 400 heseniečių paspruko, 40 buvo nukauta. O amerikiečių tik keturi nukauti ir keturi sužeisti, tarp pastarųjų — jaunesnysis leitenantas D.Monro, vienas būsimųjų JAV prezidentų. Karininkai, perrėkdami vienas kitą, reikalavo persekioti priešą. Vašingtonas įsakė atsitraukti prie upės. Alkani kareiviai buvo mirtinai pavargę. Nors karininkai įvykdė vyriausiojo kariuomenės vado įsakymą — užėmus Trentoną, pirmiau-

sia sudaužė heseniečių vyno rūsį ir išpylė romą, — gatvėmis jau šlitinėjo girti kareiviai. Amerikiečiai su belaisviais patraukė už Delavero.

Tuo, kas atsitiko Trentone, Hou iš pradžių nepatikėjo. Atsitokėjęs įsakė generolui Kornvaliui su 7000 žmonių nedelsiant traukti į Trentoną ir pamokyti akiplėšas, o Vašingtonas gruodžio 29 dieną vėl persikėlė per Delaverą ir antrą kartą užėmė Trentoną.

Jis stengėsi išlošti lenktynes su laiku — po devynių parų armija išsilakstys. Toje vietoje, kur neseniai buvo garbinta pergalė, generolas išrikiavo pulkus ir kreipėsi, maldaudamas tarnauti dar bent šešias savaites. Kiekvienam pasilikusiam pažadėjo po 10 dolerių tvirta valiuta, ir pridūrė: „Jūs padarysite tokią paslaugą mūsų šaliai, kokios padaryti daugiau tikriausiai progos nebus. Dabar sprendžiamas mūsų laisvės likimas". Apie pusantro tūkstančio kareivių paklausė vyriausiojo kariuomenės vado prašymo. Dėl pažadų abejonių nekilo — Vašingtonas buvo pasirengęs paaukoti visą savo turtą, net Maunt Vernoną.

Vakarėjant 1777 metų sausio 2 dienai Kornvalis su 5,5 tūkstančio karių įžygiavo į Trentoną. Vašingtonas atsidūrė be galo sunkioje padėtyje — jo armiją prispaudė prie upės. Anglų štabo karininkai vertė savo generolą nedelsiant atakuoti. Jis teisinosi karių nuovargiu, pažadėjęs auštant „gudrųjį lapiną įkišti į maišą". O Vašingtonas kūrė savo planus.

Naktį į sausio 3-ąją Vašingtonas nutarė smogti priešui.

Maždaug 400 kareivių buvo įsakyta deginti laužus ir kelti kuo didesnį triukšmą, o visa armija — beveik 6000 žmonių — tyliai keliu patraukė Kornvalio užnugarin, į Prinstoną, kur rezerve dar buvo 1200 žmonių. Kaip ir prieš savaitę, ėjo palikdami kraujo šliūžę. Per naktį nužygiavo 20

kilometrų ir rytą prie Prinstono susidūrė su anglų kariuomene, traukiančia į Trentoną.

Jėgų kupini anglų kareiviai išblaškė priešakinę amerikiečių brigadą. Kilo panikos pavojus. Amerikiečiai išritino dvi patrankas, tarp sutrikusių kareivių ant balto žirgo išniro Vašingtonas. Scena verta dailininko batalisto dėmesio. Brigada atgijo. Šiaip taip išsirikiavę, amerikiečiai patraukė paskui generolą. Anglai stabtelėjo ir išsislapstė už įtvirtinimų. Kai iki jų liko vos 30 metrų, Vašingtonas sušuko: „Stot! Salvė!“ Tai sutapo su priešo salve. Vašingtonas atsidūrė tarp dviejų ugnių. Adjutantas pulkininkas Ficdžeraldas rankomis užsidengė veidą, bijodamas išvysti vyriausiojo kariuomenės vado žūtį. Kai atsimerkė, Vašingtonas, parako dūmų apgaubtas, po senovei tvirtai sėdėjo balne ir vedė atakon amerikiečius.

Dabar jau spruko anglai. Vašingtonas ragino: „Baidykite lapes, vaikinai!“ Kareiviai iš paskutiniųjų darbavosi durtuvais ir buožėmis. Jie lyg vėjas įlėkė į Prinstoną, pagrobė apie 300 belaisvių ir taip pat veržliai pasitraukė iš miesto. Vašingtonas žinojo, kad kerštu degąs Kornvalis skuba į mūšio vietą. Jis nuvedė armiją į rytus, į Moristano aukštumas. Ten rengėsi užgaišti tik kelias dienas, o išbuvo penkis mėnesius.

Kornvalis nusprendė nepersekioti „senojo lapino“ ir išvedė armiją beveik iš visos Niū Džersio valstijos. Priešakiniu anglų avanpostu tapo Brunsvikas, esąs už 15 kilometrų nuo Stateno salos, — ten anglai 1776 metais pradėjo karo žygį. Hou rankose liko Niujorkas ir nedidelės aplinkinės teritorijos.

***

Trentonas ir Prinstonas Vašingtoną padarė dienos didvyriu, padėjo kertinius jo kulto pamatus. Visose valstijose garbino kaip naująjį Cezarį. Kresvelas — laisvę mylin-

čių amerikiečių iškilmių liudininkas — dienoraštyje rašė: „Vašingtono vardas skamba iki pat dangaus. Aleksandras Makedonietis, Pompėjus ir Hanibalas dabar, lyginant su juo, tik pigmėjai“.

Iki 1777 metų kovo pradžios — kongreso grįžimo į Filadelfiją — Vašingtonas apie tris mėnesius buvo „diktatoriumi“. Tačiau nė kiek nesidžiaugė: „Aš nesiveržiu į valdžią ir aistringai noriu perkalti kardus į noragus“.

Naudodamasis savo iškilia padėtimi, jis davė nurodymą suformuoti dar 22 pulkus, pabrėždamas, kad jie neturi būti pavaldūs valstijoms. Šie papildomi pulkai simbolizavo valstijų vienybę, kurios laukė dideli išbandymai. Vašingtonas įkūrė ir tris artilerijos pulkus. Tiesa, visa šita karinė galia egzistavo beveik tik popieriuje.

Išlaisvinus Niū Džersį ir įsitvirtinus prie Moristano, maždaug už 40 kilometrų tiesiai į vakarus nuo Niūporto, Vašingtonui iškilo problema, kaip elgtis su valstijos gyventojais, kurie anglų kariuomenei buvo prisiekę ištikimybe karaliui. Karštieji patriotai spyrė su jais susidoroti. Vašingtonas gynėsi — nereikia „kankinių“. Vašingtonas įsakė karaliui davusiems priesaiką atvykti į amerikiečių štabą ir iš naujo prisiekti ištikimai tarnauti JAV. Tuos, kas atsisakys arba bus pastebėti atvirai priešiškai veikiant, mandagiai palydės iki anglų linijos ir pasiūlys nešdintis pas priešus. Išvytųjų šeimos galės likti savo namuose.

Trokštantieji kraujo, taip pat ir kongresas, smerkė generolo minkštaširdiškumą, bet jis pasirodė esąs absoliučiai teisus. Išvytųjų anglai nepasitiko ištiestomis rankomis. Niujorkas, valdomas britų kariškių, greitai atsikratė rojalistų nuotaikų: anglų kariai prievartavo ir plėšikavo.

Vašingtonas manė, kad priešo invazija — didelė patriotinio auklėjimo mokykla.

Kariams buvo įsakyta budriai saugoti savo šalies te-

ritoriją ir neįsileisti anglų kareivių, arba juos sučiupti, jeigu įmanoma, naikinti jų pašarų sandėlius, maisto ir ginklų atsargas. Vyko savotiškas partizaninis karas, ir šiame kare šauktiniai buvo pranašesni. Anglai Niujorke jautėsi lyg apgultoje tvirtovėje. Londono peršama nuomonė, kad Amerikoje esą daugybė lojalistų, sprogo lyg muilo burbulas.

Anksčiau anglai manė, kad nuraminti didelių Amerikos platumų gyventojus nebus sunkaus vargo: užimtose vietovėse karaliaus kariuomenė paliks po nedidelę įgulą ir žygiuos toliau. Dabar paaiškėjo, kad tokiu būdu nepavyks priversti gyventojus tapti paklusniais avinėliais. Naujiems rajonams užkariauti reikėjo nemažos karinės jėgos, o vos tik kariuomenė pasitraukdavo, maištininkai bemat atkusdavo. Anglijos strategai teisingai spėjo — taip tęsis, kol egzistuos kontinento armija. Pirmaeilis uždavinys — ją sunaikinti, o jau paskui galvoti apie teritorijų užėmimą. Reikia sutriuškinti Vašingtoną, ir žmonės nulenks galvas karaliui.

Vašingtonas iš paskutiniųjų stengėsi sustiprinti armiją. Rūpestis vienas ir tas pats — kaip sugundyti kareivius burtis po Tėvynės vėliava? 1777 metų kovo mėnesį Vašingtonas kongresui pranešė, kad belikę tik 3000 karių, kaip ir pirmiau — alkanų, nudriskusių, basų.

Prasidėjo nauja verbavimo kampanija, Masačūsetso ir Konektikuto valstijos pažadėjo už tarnybą didelį atlygį tvirta valiuta. Vašingtonas įvedė mirties bausmę lupikautojams, po kelis kartus užsirašiusiems savanoriais ir bandžiusiems pasiglemžti dvigubą ar trigubą užmokestį. Įtarė kai kuriuos karininkus priiminėjant į kariuomenę „mirusias sielas“, nes dezertyrų skaičius buvo absurdiškas. Vadinasi, gudruoliai pinigus kišo į savo kišenę. Vašingtonas atsisakė nuo pirmykščio sprendimo nepriimti tarnybon trumpesniam nei trejų metų laikui — kareivius samdė metams.

Dolerio vertė katastrofiškai krito. Karui baigiantis arklys kainavo 150 tūkstančių, aulinių batų pora — 600, ko-

jinių pora — 700 dolerių, už „vežimą dolerių nebuvo įmanoma nusipirkti vežimo maisto". Fermeriai ir prekybininkai nieko nebepardavė už įtartinus popierėlius. Vašingtonas įsakė rekvizuoti maisto produktus. Bet jis negalėjo įsakyti, kad armijoje nesiaustų epidemijos. Ligoniai gulėjo ant šiaudų primityviose ligoninėse. Į jas pakliūti, — tas pats, kas bičiuliautis su giltine.

1777 metų pavasarį amerikiečių armija prarado 5000 žmonių — žuvo arba pateko į nelaisvę, arba mirė nuo ligų — maždaug pusę, kurie stojo kovon už nepriklausomybę. Kareiviai, ištrūkę iš armijos ir pasklidę po šalį, pasakojo apie kariuomenėje patirtus baisumus.

Kaip ir anksčiau, Vašingtonas težinojo tik vieną „vaistą" armijai išsaugoti ir sustiprinti — discipliną. Tai buvo nebloga priemonė kovojant su girtuokliavimu ar plėšikavimu, bet bejėgė įveikti raupus ir šiltinę. Vašingtonas reikalavo stovykloje laikytis švaros, privertė visus skiepytis primityviausiu būdu. Paskiepytieji karščiuodavo ir atsigaudavo tik po mėnesio.

Vėlyvą pavasarį armija ėmė po truputį didėti, birželį jau buvo 8000 žmonių. Žinoma, Vašingtonas galėjo suburti ir daugiau, bet jis nenorėjo, kad kontinento armija susilietų su šauktiniais. Armija buvo išdėstyta nedidelėmis grupėmis gana plačioje teritorijoje. Anglus pasiekė žinios — Vašingtono kariuomenėje jau 40 000 žmonių!

Kongresas rodė daugiau pastangų, siekdamas paramos užsienyje. Paryžiuje triūsė Dinas, veiklus prekybininkas. 1776 metų rugsėjyje į Prancūziją išvyko Franklinas. Amerikos atstovams nereikėjo verstis per galvą, siekiant Prancūzijos paramos. Liudvikas XVI ir jo ministrai degė noru atsiskaityti su Anglija už Septynerių metų karą. Pjero Karono (Bomaršė) plunksnai priklauso ne tik komedija „Sevilijos kirpėjas" ir daug kitų pjesių, bet ir gudrus planas, kaip Amerikos sukilėlius aprūpinti ginkluote ir kitkuo. Iš-

aiškinęs karaliui milžinišką naudą, kurią patirsianti Prancūzija, jeigu Amerikos kolonijos išsikovosiančios nepriklausomybę, Bomaršė gavo vieną milijoną livrų — tik veik! 1776 metų rugsėjo 18 dieną Bomaršė rašė kontinento kongresui: „Mes tieksime jums viską — drabužius, paraką, muškietas, patrankas ir net auksinų apmokėti kareiviams už tarnybą, ir apskritai viską, kas reikalinga kilniame kare, kurį jūs kariaujate. Nelaukdamas atsakymo, aš jau įsigijau jūsų reikalams apie 200 bronzinių keturcolių patrankų, du tūkstančius svarų parako, 20 tūkstančių puikiausių muškietų, keletą bronzinių mortirų, sviedinių, bombų, durtuvų, drabužių ir t.t., švino muškietų kulkoms. Puikiausias karininkas ir artilerijos žinovas, lydimas artileristų, kanonierių ir kt., — visa tai, mes manome, jums reikalinga, — išvyks į Filadelfiją anksčiau negu gausite mano laišką. Tas džentelmenas — viena didžiausių dovanų, kurią su pagarba skiriu jums".

Taip Bomaršė išgyrė de Kuderėjų. Jis atvyko pas Vašingtoną su 18 karininkų ir 10 seržantų. S.Dinas jam buvo pažadėjęs kontinentinės armijos artilerijos vado vietą. De Kuderėjui, vos įkėlusiam koją į Amerikos žemyną, kongresas suteikė generolo majoro laipsnį ir jis tapo vyresnis už generolus Griną, Noksą ir Salivaną. Šie pasipiktino ir, pagrasinę atsistatydinsią, pareikalavo iš kongreso teisybės. Apskritai, kongresas buvo dosnus užsieniečiams, stojantiems į kontinento armiją. Beje, de Kuderėjaus „konfliktas" išsisprendė savaime: jis nuskendo. Su kitais Vašingtonas turėjo daug vargo.

Iš pradžių Vašingtonas paniekinančiai žvelgė į visus prancūzus. Vien prancūzų kalba žadino negailestingos kovos su prancūzais — pikčiausiais kolonistų priešais šeštajame dešimtmetyje — atsiminimus. „Visi jie avantiūristai". Bet gyvenimas diktavo naujus santykius — armijai iš tiesų reikėjo specialistų. Pulkininkas Z. Diupartėjus rūpinosi ar-

mijos inžineriniais reikalais, kiti — artilerija. Vašingtonas negalėjo atsigėrėti pulkininku T.Konvenu, kuriam buvo suteiktas brigados generolo laipsnis. Kaip parodė netolima ateitis, dėl šito žmogaus jis smarkiai apsiriko.

1777 metų kovo 1 dienos įsakymas skelbė, kad „eskvairas Aleksandras Hamiltonas skiriamas vyriausiojo kariuomenės vado adjutantu, jį dera gerbti ir klausyti“. Dvidešimtmetis Hamiltonas užsirekomendavo kaip gabus artilerijos karininkas. Nepaisant amžiaus skirtumo, Hamiltonas netrukus tapo artimiausiu Vašingtono bendražygiu. Jis buvo vienas iš tų jaunuolių, kurie patyrė tėviškus Vašingtono jausmus.

Taigi, armijoje jau buvo nebloga tvarka, išradingojo Bomaršė dėka ji buvo aprengta ir apginkluota, ir ruošėsi kovai.

***

Kol Vašingtonas su savo armija slėpėsi Moristauno kalvose, anglų propaganda ir anglų torių liežuviai dirbo nepailsėdami. Londone buvo išleistas suklastotas Vašingtono susirašinėjimo su žmona ir generolais rinkinys. Pretekstas pasirodyti padirbiniui — iš tikrųjų riteriškas Hou gestas: kai jam atgabeno perimtą Vašingtono laišką Martai, jis paliepė grąžinti net neatplėšęs antspaudo.

Kruopščiai sufabrikuotuose laiškuose, tarsi pakliuvusiuose į anglų rankas, Vašingtonas iškilo kaip klastingas, žmonai meilę prisiekinėjąs vyras. Vašingtonas neapkenčiąs Naujosios Anglijos gyventojų ir laukiąs nesulaukiąs, kada galėsiąs atsisakyti karo tarnybos. Laiškuose buvo prisigalvota visokiausių nešvankybių.

Iš tikrųjų Vašingtonas Moristaune gyveno idealų gyvenimą. Pas jį pasisvečiuoti atvažiavo Marta, susirinkdavo Virdžinijos draugai. Viena dama rašė: „Iki pietų jis užimtas tarnyboje, po pietų atsiduoda aukštuomenės gyvenimui. Jo šauni žmona švytėte švyti šalia savo senio...“

1777 metai — naujų JAV išbandymų laikas. Amerikiečių ir prancūzų draugystė nebuvo paslaptis Anglijos kabinetui. Viskas krypo į oficialios sąjungos sudarymą. Išvada viena — reikia kuo greičiau sutriuškinti maištininkus, užbėgant už akių naujam Anglijos-Prancūzijos karui ar net Anglijos pikčiausių priešų koalicijos sudarymui. Tiktai pergalė Amerikoje atbaidys norą kištis į imperijos reikalus.

Po šiokių tokių abejonių Hou iškėlė svarbiausią tikslą — užvaldyti Filadelfiją. Karalius ir kabinetas planą patvirtino, o vėliau pritarė ir generolo Bergoino, savarankiškai vadovavusio Kanados karo pajėgoms, pasiūlymui. Jis ketino pulti pietryčių kryptimi, palei Hudsoną, ir „susijungti su Hou". Hou norėjo į ekspediciją prieš Filadelfiją pasiimti pagrindines armijos jėgas, Niujorke palikdamas tik nedidelę generolo Klintono įgulą.

Nuo birželio pabaigos Hou vykdė paslaptingus manevrus — tai užimdavo Niū Džersį, tai atsitraukdavo ir vėl užimdavo. Jis manė darąs labai gudriai. Vašingtono nuomonė buvo kitokia. Anglai aiškiai norėjo išvilioti amerikiečių armiją iš Moristauno pozicijų ir sutriuškinti ją atvirame lauke. Hou nepavyko pergudrauti — Vašingtonas irgi manevravo, turėdamas vieną tikslą: jei anglai artės prie Filadelfijos, perkirs visas komunikacijų linijas, o pasitaikius progai, smogs iš užnugario.

Nepavykus išvilioti Vašingtoną į atvirą kovą, Hou grįžo į Niujorką. Jo elgesys buvo keistas ir nesuprantamas. Vašingtonas įtarė, kad anglai trauks į šiaurę susijungti su Bergoinu. Iš Kanados atėjo nepaguodžiančios žinios — Tikonderogo fortas pasidavė be šūvio, Amerikos generolai susikivirčijo, ir Bergoino kariuomenė, lydima sąjungininkų indėnų, nors lėtai, bet vis dėlto yrėsi per miškus ir pelkes. Vašingtonas pasiuntė būrį pagelbėti šiaurės armijai, o pats patraukė į Hudsoną.

Ten jį pasiekė žinia: birželio 24 dieną anglai Niujorke

sulipę į laivus ir netrukus burlaivių armada — 260 laivų su 15 tūkstančių kareivių — dingusi už horizonto. Hou pabėgo, bet kur?

Tikriausiai Hou pabandys užgrobti Filadelfiją, manė Vašingtonas, ir perdislokavo išvargintą savo armiją. O Hou, giliai ėmęs širdin europiečių pasakojimus apie kenksmingą Amerikos klimatą, nutarė vasarą vieną mėnesį palaikyti kareivius laivuose atviroje jūroje, saulėje. Vašingtonas vandenį manė esant kenksmingą amerikiečiams ir kai nusikamavę kareiviai netoli Filadelfijos visom keturiom puolė pasimaudyti upėje, jis griežtai įsakė „maudytis saikingai"...

***

Filadelfijoje kongresmenai riejosi, kas kaltas dėl Tikonderogo netekties ir ką paskirti naujuoju šiaurės kariuomenės vadu? Vašingtonas atsisakė dalyvauti beprasmiškuose ginčuose. Į šiaurę pasiuntė generolą Heitsą, jau garsėjusį nepaklusnumu ir intrigomis.

Sostinėje Vašingtonui pristatė tik ką į JAV atvykusius prancūzus. Tarp jų buvo dvidešimtmetis markizas de Lafajetas, artimas Liudviko XVI rūmų žmogus. Jis savo lėšomis aprūpino laivą ginkluote ir atplaukė į JAV kariauti su anglais. Markizo uolumas ir turtingumas kongresui padarė didelį įspūdį — bemat jį pakėlė į generolus majorus, nors Prancūzijoje jaunuolis tebuvo kapitonas. Iš pradžių Vašingtonas su juo elgėsi gana atsainiai. Bet netrukus jų santykiai pasidarė visai draugiški: Lafajetas, likęs našlaitis vaikystėje, ir bevaikis Vašingtonas... Jis tapo jam lyg tėvas.

Rugpjūčio 22 dieną atėjo pranešimas — anglų laivynas pasirodęs Čezapiko įlankoje. Hou neplaukė Delaveru, nes amerikiečiai pakrantėse spėjo įrengti įtvirtinimus ir buvo pasirengę užkirsti kelią. Anglai išsilaipino Čezapiko įlankoje. Manevras visai nesuprantamas — birželyje Hou buvo per 100 kilometrų nuo Filadelfijos, dabar jo armija sukorė

650 kilometrų jūra ir nuo miesto taip pat buvo už 100 kilometrų! Bet apmąstyti anglų generolo veiksmus nebuvo kada. Vašingtonas stojo ginti sostinės. Norėdamas pakelti karių dvasią, surengė eitynes per visą miestą.

Rugsėjo 11 dieną įvyko kautynės. Vėl, jau kelintą kartą, laimėjo amerikiečiai. Kongresas pasidžiaugė armijos žygdarbiu ir paskyrė 30 statinių romo. Dvi dienas Vašingtonas „gaivino" kareivius, o po to — vėl į naują žygį. Jis puikiai suvokė — pirmučiausias Hou tikslas sutriuškinti kontinento armiją, užgrobti sostinę — antraeilis uždavinys. Vašingtonas atsitraukė į rytus, į Alegenio priemiestį, maždaug 60 kilometrų nuo Filadelfijos, ketindamas smogti anglams iš užnugario, kai jie ims traukti į Filadelfiją.

Rugsėjo 26 dieną Kornvalio grenadieriai ir lengvieji dragūnai įžengė į Filadelfiją. Minios sveikino armiją, karo orkestras grojo „Dieve, saugok karalių". Visi buvo laimingi. Anglai tikėjosi linksmo ir ramaus gyvenimo draugiškame mieste.

Hou kolei kas nerodė jokio džiaugsmo. Didžiąją savo armijos dalį, 9000 žmonių, apgyvendino Džermantaune, į šiaurę nuo Filadelfijos. Čia įkūrė ir savo štabą.

Vašingtonas, apie visa tai sužinojęs, apsidžiaugė: atsirado reali galimybė pakartoti šlovingąjį Trentono mūšį. Sudarė gana įtikinantį planą, numatantį naktinį 25 kilometrų maršą ir durtuvų kautynes spalio 4 dieną Džermantaune. Generolo Salivano kolona (joje buvo ir Vašingtonas) auštant įžengė į miestą ir išmušė iš pozicijų anglų batalioną. Pirmą kartą per visą karą raudonųjų pusėje nuskambėjo trimitas, skelbiąs atsitraukimą, ir anglų kareiviai jam noriai pakluso...

Rytas aušo miglotas. Sklaidėsi parako dūmai. Koks 100 anglų įsitvirtino akmeniniame name. Noksas pasiūlė Vašingtonui „fortą" pašventinti artilerijos ugnimi. Vašingto-

nas sutiko. Forto sienos pasirodė esančios be galo storos. Laikas ėjo, tvirtovė nepasidavė.

Tuo tarpu miestan įžengė antroji generolo Grino kolona, persekiojusi anglus kairiajame sparne. Nesusigaudę kas, kur ir kodėl šaudo — pamanė, tikriausiai anglai ir puolė... saviškius. Atsitokėjęs Hou irgi smogė, ir kontinento armija vėl pademonstravo sugebėjimą mikliai dumti iš kovos lauko.

Penktasis susidūrimas su Hou mūšio lauke baigėsi eiline nesėkme. Kareiviai tylėdami klausėsi vado priekaištų. „Mes — Didžioji Amerikos Armija. Užsitrauksime gėdą ir panieką, jeigu visuomet bėgsime“.

***

Tą fatališkąjį spalį, kai Vašingtono armija nesugebėjo pasipriešinti Hou, likimas plačiai nusišypsojo amerikiečiams šalies šiaurėje. Talentingas dramaturgas, tačiau vidutiniškas karo vadas Bergoinas su 6000 karių prie Saratogo buvo apsuptas pranašesnių pajėgų — 5000 kontinento armijos kareivių ir 12 tūkstančių šauktinių. Anglai nebeturėjo nei maisto, nei parako. Bergoinas, nematydamas išeities, spalio 17 dieną pasidavė. Jungtinėmis valstijomis nubangavo džiaugsmo banga. Linksmybėms nebuvo galo, nors Bergoinas pasidavė su išlygomis, apie kurias nebuvo norima kalbėti.

Visi Bergoino kareiviai atidavę ginklus turėjo būti išsiųsti į Europą su sąlyga, kad ateityje jie niekada nebekariaus prieš JAV. Londonas lengvai galėjo šią sąlygą įvykdyti, buvusius belaisvius pakeisdamas kitais kareiviais. Tačiau anglų generolai nesuko galvų — jie bemat nusprendė: sutriuškintą armiją tuoj pat permesti į Niujorką, apginkluoti ir nedelsiant vėl mesti į kautynes. Viso šito nežinodamas, Vašingtonas ir kongresas nusprendė — jokiu būdu belaisvių nepaleisti. Jie buvo sulaikyti iki karo pabaigos ir tik

1785 metais grįžo į tėvynę. Per tą laiką iš 5000 belaisvių pusantro tūkstančio nutarė apsigyventi JAV.

Bet visa tai dar bus ateityje, o 1777 metų spalyje Amerika sveikino nugalėtoją prie Saratogo generolą Heitsą kaip šalies išgelbėtoją. Ilgaliežuviai patriotai nedelsdami aiškino šiaurės armijos vado Heitso ir pietų armijos vado Vašingtono skirtumus. Heitsas, smulkaus namų savininko sūnus, jau įsivaizdavo esąs vyriausiasis kariuomenės vadas.

Kontinento armijos štabe Filadelfijoje nekantriai laukė oficialių žinių iš šiaurės. Heitsas tarėsi tik su kongresu. Vašingtonas turėjo tenkintis gandais. Vyriausiasis kariuomenės vadas, pasveikinęs Heitsą su „didele pergale", švelniai papriekaištavo už tai, kad jam nieko nepranešęs „nė vienu žodžiu".

Heitsas pergalės nebūtų pasiekęs be pietų armijos paramos. Vašingtonas pasiuntė į šiaurę Morgano vadovaujamus Virdžinijos šaulius, geriausius karo vadus. Dabar vyriausiasis kariuomenės vadas manė turįs teisę savo ruožtu sulaukti Heitso paramos. Jis nusiuntė reikalavimą tuoj pat permesti į pietus bent 20 pulkų.

Jorke, kur tuo metu buvo įsikūręs kongresas, Vašingtono žvaigždė pamažu geso. Pirmųjų kongresmenų liko mažai — tik šeši iš tų, kurie 1775 metais pritarė Virdžinijos džentelmeno kandidatūrai į vyriausiojo kariuomenės vado postą. Kongresas nutarė pagerbti Saratogo pergalę maldos diena. Tai buvo savotiškas iššūkis Vašingtonui. Kongresas taip pat žinojo apie kylantį nepasitenkinimą armijos vadovybėje.

Į karo tarybą susirinko visi, kurie buvo nepatenkinti Vašingtonu ir ėmė spręsti, kaip toliau kariauti. Pirmuoju smuiku čia grojo prancūzas pulkininkas T.Konvėjus, kuriam kongresas suteikė generolo laipsnį. Jis aiškiai dėjosi su Heitsu, visaip koneveikė Vašingtoną: Vašingtonas diletan-

tas, neišmanąs karo reikalų ir t.t. Vašingtonas jau svarstė, ar neiškvietus Konvėjaus į dvikovą ir nenušovus jo kaip šuns. Bet šios minties atsisakė.

Pagaliau Jorke nutarė — žiemą reikia įsiveržti į Kanadą. Karo taryba įtikino kongresą, kad tai pati protingiausia operacija: profesionalai ir Vašingtonas šią idėją išjuokė, pažerdami įtikinamų argumentų. Vašingtonas su šypsenėle stebėjo kontinentinės armijos karininkus, įjunkusius gąsdinti Jorko politikus. Vašingtonui ištikimas generolas vis dėlto susikovė su Konvėjumi ir praurbė šiam kaklą. Pasveikęs Konvėjus išsinešdino į Prancūziją.

Po nemenko triukšmo buvo atsisakyta pašalinti Vašingtoną iš vyriausiojo kariuomenės vado posto ar išleisti jį atsargon. Heitsas atstovavo kairiajam revoliucijos sparnui, plantatoriai ir bankininkai negalėjo nenujausti — jis pridarytų bėdos, jeigu savo rankose turėtų respublikos ginkluotąsias pajėgas.

1777 metų lapkrityje kongresas visoms valstijoms išsiuntinėjo „Konfederacijos straipsnius" — pirmąją Amerikos konstituciją. Centrinės valdžios funkcijos buvo sumenkintos. Nors JAV buvo kontinentinė armija, „Konfederacijos straipsniuose" rašoma — kiekviena valstija turės savo ginkluotąsias pajėgas. Konstitucijos projektas sukėlė begalę ginčų ir buvo ratifikuotas tik 1781 metais.

Vašingtonas, nors nesiekė diktatoriškos valdžios, aukštesne pripažindamas civilinę valdžią, vis dėlto laikėsi nuomonės, kad tik kontinentinėje armijoje ir kare kalama nacijos vienybė. Pasirašant taikos sutartį, jis pabrėžė: „Šimtas metų normalių santykių" tarp valstijų nebūtų davę Amerikos valstybingumui tiek naudos, kiek „davė septyneri ginkluoto bendradarbiavimo metai".

O 1777-78 metų žiemą kontinento armija pateko į labiausiai apverktiną padėtį, ir ne dėl Vašingtono kaltės.

***

Tai buvo iš tiesų nyki karo naktis, kurios rūke gimė labiausiai jaudinanti, ne — širdį draskanti revoliucijos legenda — Veli Fordžas.

Armija turėjo įsikurti žiemojimui, ir Vašingtonas rado vietą, teisingiau sakant, jį prispyrė ten įsitaisyti Pensilvanijos legislatūra, bijojusi likti be kariuomenės, — nykiose kalvose maždaug už 30 kilometrų į šiaurės vakarus nuo Filadelfijos. Toji vietovė vadinosi Veli Fordžu. Dailininkui, vasarą tapančiam kaimo pastorales, tikriausiai kalvos atrodo puikios ir net romantiškos, — kareiviai, kuriuos čia atvedė Vašingtonas 1777 metų gruodyje, įniršę keikėsi. Argi čia teks žiemoti? Jokio pastato, viskas karo nusiaubta...

Vašingtonas paliepė statyti būstus — namukus plūkta asla keturių iš penkių metrų dydžio. Kiekviename gyvens po 12 kareivių. Karininkų namai skyrėsi tik tuo, kad juose buvo klojamos medinės grindys. Per gana trumpą laiką čia išdygo 1100 namukų, dar ligoninė, sandėliai. Kol vyko statyba, kareiviai ne vieną savaitę miegojo palapinėse prie laužų.

Visko trūko — drabužių, avalynės, maisto. Dar prieš atžygiuojant į Veli Fordžą, Vašingtonas raportavo: 2898 kareiviai „basi ir nuogi". Po kelių savaičių kareivių jau buvo 4000. Vašingtonas paskelbė duosiąs 10 dolerių premiją tam, kas sugalvos, kuo „pakeisti batus". Nuotaika buvo nekokia — kareiviai rausė žemę, palikdami kruvinus pėdsakus, ir patriotinė nepriklausomybės karo legenda blėso. Argi kančios, patirtos Veli Fordže — nuo ligų ir išsekimo ten mirė 2,5 tūkstančio žmonių, — buvo neišvengiamos?

Amerikos istorikai vieningai atsakė — ne! Kontinento amija tą žiemą patyrė baisias kančias ne tiek dėl priešo kaltės, kiek dėl tėvynainių godumo. Tuo tarpu, kai kareiviai mirė iš bado, visur aplinkui — perteklius. Tačiau Filadelfijos fermeriai buvo linkę produktus parduoti anglams

už tvirtą valiutą. Dėl tos pačios priežasties Niujorko prekeiviai grūdais aprūpindavo anglų armiją, o Bostono tiekėjai atsisakydavo atverti sandėlių duris, jeigu už savo prekes negaudavo 1000-1800 procentų pelno. Amerika kovojo už savo nepriklausomybę, versdamasi spekuliacija, siekdama pralobti. Kartais kareiviams pavykdavo užgrobti į Filadelfiją traukiančias pastotes. Būdavo — šykštų savininką ir nušaudavo ar pakardavo. Vašingtonas tokiai praktikai nepritarė — anarchija jam buvo svetima. Prancūzų karininkai, pripažinę kur kas laisvesnes elgesio normas, Veli Fordžo stovyklautojus ėmė pravardžiuoti „sankliulotais", tai yra „bekelniais". Šis terminas, netrukus skambėjęs per prancūzų revoliuciją, tikriausiai gimė čia.

Vašingtonas ne tiek bijojo priešo, kiek maišto, ir neramiai mąstė, ko tada reikėtų griebtis. Tokia diena atėjo. Kartą adjutantas pranešė — prie durų pulkuojasi minia, kareiviai nori derėtis su generolu. Vašingtonas susigūžė — štai ir sulaukė! Jis karštligiškai mintyse ieškojo reikalingų žodžių. Nejučia skruostais ėmė riedėti ašaros. Iš šalčio virpėdami kareiviai (kai kurie nuogą kūną buvo apsivynioję antklodėmis) pareiškė, kad jie supranta savojo generolo sunkią būklę ir prašą tik vieno — pasakyti, kad ir jis žinąs kareivių kančias...

Praėjo sunkus sausis, o nuo 1778 metų vasario padėtis pamažu ėmė taisytis. Iš dalies tai galima paaiškinti tuo, kad sumažėjo stovyklautojų — dalis mirė, apie 2000 dezertyravo į Filadelfiją, nemažiau kaip 300 karininkų atsisakė tarnauti kariuomenėje. Likusieji, ištvėrę alkaną, bet nešaltą žiemą, liko Veli Fordže. Pas Vašingtoną atvažiavo Marta. Ji stengėsi žodžiu ir veiksmais palengvinti primityviose ligoninėse vargstančiųjų gyvenimą. Prancūzų savanoris apie ją rašė: „Ji man primena Romos Madonas, apie kurias tiek daug girdėjau, ir aš manau, kad ji — gera garsiausio mūsų laikų žmogaus gyvenimo draugė".

Dienos ilgėjo ir šiltėjo. Pavykdavo gauti vis daugiau maisto, kareivių veidai apvalėjo. Nuotaika — jau kita. Apmokyti kareivius padėjo Prūsijos tarnybos generolas leitenantas baronas Frederikas Viljamas Augustas Ferdinandas fon Štebenas. Netrukus paaiškėjo, kad jis nebuvo nei baronas, nei generolas, o tik prūsų kariuomenės kapitonas. Tačiau tai mažai kam rūpėjo. Nedelsdamas nė minutės, fon Štebenas ėmė mokyti amerikiečius europietiško karo meno. Mokė savo pavyzdžiu, komandavo per vertėją ir smagiai keikėsi. Šiaip jis buvo geras žmogus, ir Vašingtonas jį pamilo. Štebenas nebuvo linkęs išskirti karininkus, nepritarė jiems teikiamoms privilegijoms. Narsaus prūsų kario pavyzdys vertė ir Vašingtoną keisti savo požiūrį. Štebenas kartais vadinamas Amerikos armijos tėvu.

Dar labiau Vašingtonas jautė Prancūzijos paramą. Ginklai — jau beveik visi prancūziški. Gaudavo nemažai avalynės; bėda tik viena — dažniausiai milžiniškos amerikiečių kojos nelįsdavo į grakščius batelius...

Vėlyvą pavasarį armija godžiai laukė oficialaus pranešimo apie Prancūzijos įstojimą į karą. 1778 metų gegužės 5 dieną į stovyklą pakliuvo trijų dienų senumo „Pensilvanijos laikraštis“. Jame buvo išspausdintas panešimas apie tai, kad Liudvikas XVI apnuoginęs špagą JAV nepriklausomybei ginti. Lafajetas verkė iš džiaugsmo, Vašingtonas, vis pažvelgdamas į savo numylėtinį, davė valią jausmams ir ėmė diktuoti įsakymą: surengti iškilmingą paradą, saliutuoti, kiekvienam kareiviui duoti po stiklelį romo...

Impresarijus Štebenas, mėgęs dramatiškus efektus, surengė tokį paradą, kad geresnio nė nenorėk. Kai nuskardėjo komandos ir išsirikiavo kovos pulkai, abejonių nebeliko: priešais Vašingtoną stovėjo disciplinuota armija.

Vėliau, po šaunaus pokylio grįžęs į savo rezidenciją, nors ir truputį apsvaigęs nuo džiaugsmo ir vyno, Vašingtonas bemat pamiršo nepaprastąją dieną — ėmėsi darbo. Da-

bar, kai Prancūzija susikibo su Anglija, Europoje kils karas, ir Amerika Londonui taps antraeiliu rūpesčiu. Galbūt jo šauniosios armijos jau nebelaukia naujos kautynės?

Netrukus Anglijos vyriausybė kreipėsi į JAV su naujais taikiais, gana liberaliais pasiūlymais. Karaliaus ministrai pavėlavo — prieš metus amerikiečiai su tais pasiūlymais būtų mielai sutikę, bet dabar, kai JAV pusėje jau buvo Prancūzija, o Ispanija ir Olandija Anglijai darėsi vis priešiškesnės, kongresas apie taiką nenorėjo nė girdėti. Tokiai pozicijai Vašingtonas pritarė.

Generolas Hou, labai linksmai peržiemojęs draugiškoje Filadelfijoje, išgirdęs žinią apie maištininkų sąjungą su Prancūzija, susirūpino. Žiemą jis neėmė galvon lojalistų raginimą pulti ir sunaikinti Vašingtono armiją, apie kurios varganą būvį kuo puikiausiai žinojo. Proga buvo praleista. Laukė naujos sunkios kautynės. Ir Hou nutarė: gana! Jis kreipėsi į lordą Džermeną, prašydamas atleisti iš „labai sunkios tarnybos“. 1778 metų gegužės pradžioje vadovavimą perdavė generolui Klintonui, į Filadelfiją persikėlusiam iš Niujorko. Gegužės 24 dieną Hou išvyko į Angliją. Atsisveikindamas nuoširdžiai pataręs lojalistams susitaikyti su maištininkais. Lojalistai, pasipiktinę Hou neveiklumu, apstulbo, išgirdę naujojo vado įsakymą: armija turi palikti Filadelfiją. Klintonas vykdė Džermeno įsakymą: jis žinojo, kad admirolo d'Estengo vadovaujamas stiprus prancūzų laivynas iš Tulono jau plaukia prie Amerikos krantų.

Su dešimtatūkstantine armija Klintonas nutarė grįžti į Niujorką sausuma. Jis mielai būtų kėlęsis laivais, bet neužteko vietos arkliams. 1778 metų liepos 18 dieną anglų kariuomenė be iškilmingų palydų paliko Filadelfiją.

***

Tuo laiku Veli Fordže, Vašingtono štabe, energingai aptarė būsimą vasaros kampaniją. Anglai traukiasi iš mies-

to. Kaip elgtis? Amerikos strategai, veikę sąjungos su prancūzais šešėlyje, padarė išvadą — geriausiai nieko nedaryti, o palaukti sąjungininkės armados su karių legionu — vardan laisvės ir Liudviko XVI garbės, jie išvys anglus iš Amerikos.

Pavasarį Veli Fordže jau buvo dvylikatūkstantinė armija, neblogai aprūpinta, apginkluota ir apmokyta. Vado nuopelnas? Be abejo. Numojęs ranka į kongreso nuomonę, Vašingtonas ėmė veikti savarankiškai.

Anglų pasitraukimas iš Filadelfijos skatino imtis aktyvių karo veiksmų — juk Klintono kariai nebetupėjo už įtvirtinimų, o traukdami į Niujorką, ištįso į ilgą koloną. Įsakęs Arnoldui su nedideliu būriu užimti Filadelfiją ir ten palaikyti tvarką, kol bus atkurta civilinė valdžia, birželio 24 dieną Vašingtonas sušaukė karo tarybą. Ką daryti? Smogti ar viską palikti likimo valiai? Generolas Li, antrasis žmogus armijoje po Vašingtono, kaip paprastai gana aštriai paklausė: „Ar ne idiotizmas rizikuoti, kai sąjunga su prancūzais garantuoja pergalę?“ Štebenas reikalavo pulti, jaunimas — Lafajetas ir Hamiltonas — veržėsi į mūšį. Aptarimas baigėsi kompromisu — sustiprinti 2,5 tūkstančio būrį, jau veikiantį Klintono flanguose, ir esant patogiom sąlygom, smogti priešo kolonai. Pagrindinės kontinento armijos jėgos bus netoliese ir, reikalui esant, padės.

Klintono padėtis buvo gana sudėtinga — dešimtatūkstantinė kolona ištįso per 18 kilometrų, per savaitę tenužygiavo vos 60 kilometrų. Armijos flangus „bakštino“ kontinento armija. Vašingtonas galėjo mesti prieš Klintoną apie 14 tūkstančių kareivių. Pagunda pulti buvo didelė, ir pagaliau Vašingtonas maždaug pusę armijos nukreipė į priešo ariergardą. Vadovauti buvo pavesta Lafajetui.

Vos apie tai išgirdęs, Li pareiškė — tokį atsakingą uždavinį turite duoti man, veteranui. Sunku buvo ginčytis.

Li gavo įsakymą — birželio 27 dienos rytą pulti anglus, vos tik jie pajudės iš Momus Kort Hauzo žygio stovyklos.

Tą dieną Vašingtonas mikliai nuvedė likusius 7800 karių į būsimo mūšio lauką, kur, kaip buvo manoma, šešiatūkstantinis Li būrys jau kaunasi su priešu.

Spigino baisus karštis. Smėlėtas kelias atėmė daug jėgų, kai kuriuos kareivius pribaigė saulės smūgis. Vašingtonas skubino armiją. Pagaliau išgirdo seniai lauktus mūšio garsus. Tik kažkodėl labai greitai nutilo patrankos...

Kaip paprastai, Vašingtonas ant balto žirgo jojo kolonos priekyje. Iki skausmo pažįstamas vaizdas — bėgantys kareiviai. Generolas vieną sustabdė — šis užsikirsdamas paaiškino: Li traukiasi. Vašingtonas nušuoliavo pirmyn. Pagaliau tarp padrikai bėgančiųjų išvydo ir generolą Li.

Iš pykčio perbalęs, Vašingtonas pareikalavo pasiaiškinti. Žinoma, sunku pasakyti, apie ką jiedu kalbėjosi, lygiai kaip yra įvairiausių nuomonių, kodėl Li atsitraukė. Tikriausiai jis pasielgė apdairiai — kai užvirė kova, Klintonas netikėtai apgręžė savo armiją, ir amerikiečiai atsidūrė priešais kur kas didesnę karinę jėgą. Bėgo ir Lafajeto brigada. Lafajetas net po 37 metų memuaruose rašė, kad Vašingtonas jį išvadinęs „niekingu bailiu". Generolas Skotas, garsėjęs neišrankiomis kalbomis, prisiminė: „Taip, sere, tą dieną jis keikėsi, kad net medžių lapai virpėjo!"

Tačiau kivirčytis nebuvo kada: paaiškėjo — Klintonas žygiuojąs toliau. Amerikiečių laimei, Vašingtonas susitiko su Li be galo patogioje vietovėje, kalnų šlaite. Kelias kaip ant delno: vienoje pusėje miškas, kitoje — balos. Geresnės pozicijos nė neieškok! Vašingtonui įsakius, kariai mikliai pasiruošė kovai.

Pasirodžiusią anglų kavaleriją nuvijo pragaištingomis salvėmis beveik tiesiai į kaktą. Klintono lengvoji pėstija ir grenadieriai atakavo kaip patrakę, ieškodami silpnesnių gynybos vietų. Šį kartą jie nieko nelaimėjo — amerikiečių

brigada gana sumaniai manevravo, lopydama atsirandančias pavojingas spragas. Vakarėjant Klintonas kovą nutraukė. Amerikiečiai išlaikė savo pozicijas. Vašingtonas ir Lafajetas naktį praleido po viena antklode. Jie aptarė „generolo Li elgesį“ ir būsimų kautynių strategiją.

Vos brėško, kai Vašingtonas čiupo trimitą ir akimis apmetė mūšio lauką. Tuščia! Klintonas naktį pasitraukė! Persekioti beprasmiška — anglų kariuomenė jau gerokai buvo nutolusi. Abi šalys nuostolių turėjo maždaug po lygiai — apie 350 nukautų, sužeistų ar pakliuvusių į nelaisvę, nors Vašingtonas kongresui raportuodamas Klintono nuostolius gerokai „pagražino“ — anglai netekę apie 1500 žmonių... Suprantama, kongresas skubinosi nukalti dar vieną pergalės medalį.

Vašingtonas nepraleido negirdom Li poelgį, paliepė jį areštuoti. Netrukus generolą teisė už pabėgimą iš kovos lauko ir nepaklusnumą. Metams Li pašalino iš tarnybos. Šį sprendimą Li apskundė kongresui. Nuosprendis liko galioti. Li nesiliovė šmeižęs Vašingtono. Jo adjutantas Lorensas neapsikentęs iššaukė Li dvikovon — sekundantu buvo Hamiltonas — ir Li lengvai sužeidė. 1782 metais jis mirė Filadelfijoje.

Po Veli Fordžo Vašingtonas tapo beveik dievu. D.Adamsas po senovei burbėjo, bet tik laiškuose žmonai: „Šalies tėvas, Amerikos respublikos įkūrėjas, Amerikos imperijos įkūrėjas ir t.t., ir pan. Per daug epitetų vienam žmogui! Jų negalima priskirti net dvidešimčiai, net šimtui ar tūkstančiui!“ Amerikiečiai vis dėlto juos skyrė vienam.

***

Apdairūs revoliucijos vadovai nuo šiol tikėjosi su anglais kovoti svetimomis rankomis. Manė — lemiamos grumtynės vyks toli nuo šiaurės Amerikos. Iš dalies jie buvo teisūs. Iškilus naujam priešui — Prancūzijai, anglai susirūpi-

no Britų salų saugumu. Kongresas neklydo manydamas, kad Anglija nebebus pajėgi siųsti į Ameriką naujus reguliariosios kariuomenės dalinius. Dar daugiau, dalį Klintono kariuomenės Londonas perkėlė į kitus „karštus taškus“. Susidarius tokiai situacijai, kongresas nenorėjo girdėti Vašingtono verkšlenimų apie kontinento armijos stiprinimą. Nekreipė dėmesio ir į Klintono grasinimą „pakeisti karo pobūdį, paversti jį naikinimo kova“. Į indėnų gentis jis išsiuntė savo agitatorius — tegu įkalba pulti JAV vakarinę sieną. Taip pat suplanavo žiemos kampaniją pietų valstijose ir laivų išpuolius ne tik jūros, bet ir Hudsono upės pakrantėse.

Jau 1778 metų liepos 4 dieną, savotiškai paminint Amerikos nepriklausomybę, anglų pulkininkas Batleras su indėnais įsiveržė į Voimingo slėnį Pensilvanijoje, surengė kruvinas skerdynes — žuvo šimtai taikių gyventojų. Netrukus pasienio ruožas tapo kruvinų susidorojimų arena.

Kontinento armija buvo bejėgė ką padaryti. Vašingtonas paskui Klintoną ją atvedė į Niujorką. Ten atplaukė ir d'Estengo eskadra. Logiškai mąstant, reikėjo užimti Niujorką — jėgų, regis, buvo pakankamai: kontinento armija ir dar 4000 prancūzų kareivių, kuriuos atplukdė d'Estengas, bet admirolas išsigando, kad giliagrimzdžiai laivai neįplauks į Niujorko įlanką. Operacija nuėjo perniek. Tada Vašingtonas pabandė užkariauti Niūporto salą ir sutriuškinti ten įsikūrusią stiprią įgulą. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Prancūzijos pajėgos išsilaipino į salą, bet kautynės neįvyko. D'Estengas, gavęs pranešimą apie anglų laivyno atplaukimą, skubiai sugrūdo į laivus savo kareivius ir išdūmė. Tuo metu kilo stiprus štormas. Prancūzų eskadra gerokai nukentėjo. D'Estengas pareiškė — reikia remontuoti laivus, ir pasislėpė Bostono užutėkyje, o iš ten išplaukęs, sąjungininkams net nepranešė, kur ketinąs apsistoti. Vašingtonas spėjo — prancūzai plaukia į Vest Indiją, nes paskui juos iš Niujorko išplaukė ir anglų eskadra su 5000 ka-

reivių. Jau buvo lapkritis, ir kontinento armijos 1778 metų kampanija baigėsi. Vašingtonas įsirengė žiemavietę į vakarus nuo Niujorko.

Pirmasis bandymas bendradarbiauti su prancūzais paliko karčių nuosėdų. Po nesėkmės Niūporte apie 5000 šauktinių, užsirūstinusių ant sąjungininkų, išlakstė kaip zuikiai. Neišvengta prancūzų ir amerikiečių kareivių peštynių. Vieni priekaištavo kitiems. Vašingtonas kiek išgalėdamas rodė diplomatišką kantrybę, tačiau viename laiške rašė: „Visa širdimi norėčiau, kad pas mus nebūtų nei vieno užsieniečio karininko, išskyrus Lafajetą!“

O karas tęsėsi. Reikėjo spręsti, ką daryti pasienyje, kur indėnų gentys, anglų skatinamos, vietiniams gyventojams krėtė šunybę po šunybės. Radikaliausias sprendimas — įsiveržti į Kanadą, užimti šią provinciją ir likviduoti širšių lizdus, iš kurių puldinėdavo valstijas. Lafajetas abiem rankom balsavo „už“ ir parengė smulkų planą — dvylikatūkstantinė armija užgrobs Detroitą, Niagarą, Monrealį ir t.t., o juos parems prancūzų laivynas, atplaukęs šv. Lauryno upe.

Nesuderinęs plano su Vašingtonu, jis išdūmė į Filadelfiją ir užbūrė kongresą nuostabia perspektyva suduoti mirtiną smūgį priešui Šiaurės Amerikoje. Politikai pritarė operacijai. Kai Lafajetas grįžo pas Vašingtoną, vyriausiasis kariuomenės vadas atidžiai klausėsi jo pasakojimo, bet pašiurpo, išgirdęs, kad kongresas mano esą būtina kreiptis į Versalį pagalbos užgrobiant Kanadą. Vašingtonas parašė laišką kongresui pasisakydamas prieš operaciją grynai dėl karinių priežasčių. Jis taip pat manė, kad būtų beprotybė leisti prancūzams vėl įsitvirtinti Kanadoje. Vašingtonas, sumaniai veikdamas, pasistengė išsiųsti Lafajetą atgal į Prancūziją — tegu pabando karan įtraukti Ispaniją, — ir didžioji ekspedicija į Kanadą neįvyko. Vašingtonas laukė persilaužimo kituose frontuose — Europoje ir Vest Indijoje.

Nebuvo abejonių — karas užsitęs, ir Vašingtonas tikėjosi — kol prancūzai kausis su anglais, patvarkys reikalus savo šalyje. 1779 metais jis neplanavo stambių operacijų ir, savaime aišku, iš kongreso nereikalavo lėšų armijos didinimui, manydamas, kad JAV kaip nors išsikapstys iš ekonominių sunkumų, o jau tada bus galima spręsti, ką daryti. Šiaip ar taip, viską lems Anglijos ir Prancūzijos karas.

Svarbiausiame fronte — prie Niujorko — vyravo tyla, neimant galvon pavienių anglų ar kontinento armijos išpuolių. Kol pagrindinės armijų jėgos vienos į kitą žvelgė iš už įtvirtinimų, amerikiečiai ėmėsi įprasto, dabar jau visiškai nebeatidėliotino darbo. Vašingtonas pasiuntė generolą Salivaną su 5000 žmonių „visiškai sunaikinti ir nušluoti nuo žemės paviršiaus" pasienyje savivaliavusius irokėzų kaimus. 1779 metų vasarą Salivanas sunaikino 40 gyvenviečių, pasėlius, maisto atsargas, iškirto sodus. Vašingtonas viešai pripažino Salivano ekspedicijos „visišką pergalę", garantavusią mirtį nuo bado šimtams indėnų šeimų būsimą žiemą. Bet amerikiečiai nelindo prie Niagaros, iš kur anglai kaip tik ir vadovavo indėnų antpuoliams.

Tuo metu amerikiečių reikalai šiaurėje buvo apverktini. Dar 1778 metų pabaigoje Klintonas pasiuntė į Džordžiją 3,5 tūkstančio būrį, kuris užgrobė Savanos uostą — ryšių su pietinėmis valstijomis ir su Vest Indija punktą. Sutriuškinę šauktinius, anglai grąžino karaliui Džordžiją ir pamažu ėmė užkariauti Pietų Karoliną. Neseni patriotai, matydami priešo pranašumą, skubinosi prisiekti ištikimybę karaliui.

Generolas išmoko ištvermingai pergyventi nesėkmes — ką bereiškė vienas kitas pralaimėjimas, ir dar pietuose, kai Anglijos priešų vis daugėjo. 1779 metų birželio 16 dieną į karą stojo Ispanija, nors ir nepripažinusi Amerikos valstijų nepriklausomybės. Ir tai suprantama — Ispanija pati turėjo daugybę kolonijų Vakarų pusrutulyje, o

svarbiausi motyvai imtis ginklo — noras užkariauti Gibraltarą ir Minorką.

1779 metai suteikia peno avantiūrinių rašinių mėgėjams: išgarsėjo amerikiečių laivyno vadas Džonas Polis Džonsas. Jis ėmė kariauti jūroje prie pat Britanijos krantų. Džonso laivai užpuldinėdavo anglų uostus, jūreiviai, išsilaipinę krantan, pagrobė grafo Selkirko turtą ir apskritai sukėlė priešui daug rūpesčių. Tačiau tuščiagarbiai planai — kongresas pritarė ekspedicijai, kurios tikslas buvo padegti Londoną ir sunaikinti karaliaus rūmus, — žinoma, buvo pernelyg akiplėšiški ir jiems nebuvo lemta tapti realybe. Kur kas sėkmingiau veikė amerikiečių kaperiai, kariavę jūroje dėl asmeninės naudos. B.Franklinas pripažino, kad kaperiavimas labiau praturtino amerikiečius negu prekyba. O pasirodžius prancūzų ir ispanų laivynui, kongresas padarė išvadą, kad stiprinti savo laivyną ir viltis, kad jis sugebės kariauti pagal visas taisykles — beprasmiška. 1777 metais JAV turėjo 34, 1781-aisiais — vos 7 laivus.

Karo metais kongresas išdavė 1700 kaperių pažymėjimų ir nemažiau kaip 2000 tokių pažymėjimų išdavė valstijų valdžia. Jeigu Vašingtonui būdavo didelė problema surinkti vieną kitą tūkstantį kareivių, tai uostuose minios laukdavo kaperių kapitonų malonės. Kaperiuose dirbo apie 60 tūkstančių žmonių. Vašingtono planas — jūros kautynes įtraukti į bendrąją karo strategiją — tebuvo muilo burbulas.

Tikriausiai Vašingtonas įsitikino, kad spekuliacijomis ir plėšikavimu drakono neįveiks ir, kadangi netrukus karo veiksmai kontinentinės armijos dislokavimosi vietose liovėsi , jis ėmė mėgautis turtingo virdžiniečio gyvenimu. 1779 metais pirmą kartą nuo karo pradžios Vašingtonas nutarė pailsėti. Pietų ėmė kviestis damas, sklido kalbos, kad generolas sugebąs nepavargdamas šokti 3 valandas... Vašingto-

nas ėmė rašyti šmaikščius laiškus: „Aš geriu ir vyno skonį jaučiu tik šventiškoje aplinkoje“ ir t.t.

Spaudė dideli šalčiai, užšalo net Niujorko įlanka. Pūgos užpustė kareivių namelius ir palapines. Armija vėl badavo. Dolerio vertė visiškai nukrito. Teko jėga rekvizuoti maisto produktus.

Klintonas suprato, kad amerikiečiai nepajėgūs pulti Niujorką. Žiemą jis ramia širdimi perkėlė į pietus apie 8,5 tūkstančio žmonių, miesto gynybą palikęs heseniečiams ir lojalistams. Klintonas tikėjosi paimsiąs abi Karolinas, Virdžiniją ir jeigu nepasisektų užvaldyti visos šalies, tai bent šias kolonijas grąžintų karaliaus valdžiai. Amerikiečiai perdislokavo į pietus šiek tiek savo kariuomenės, bet Vašingtonas atmetė kongreso pasiūlymą vykti į pietus ir kautis su anglais.

Anglai apsupo Čarlstoną. Įgula kapituliavo 1780 metų gegužės 12 dieną. Tai buvo baisus pralaimėjimas — kartu su generolu Linkolnu rankas iškėlė daugiau kaip 5000 amerikiečių. Klintonas triumfuodamas grįžo į Niujorką, pietų kariuomenei vadovauti palikęs lordą Kornvalį. Tuo tarpu kongresas amerikiečių pietų armijos vadu paskyrė Saratogo mūšio laimėtoją generolą Heitsą. Tarp Vašingtono ir pietų atsirado neįveikiama bedugnė.

Rugpjūčio 16 dieną Heitsas su 1400 kontinento armijos kareivių ir 2000 šauktinių susikibo su Kornvaliu pietų Karolinoje prie Kamdeno. Nors anglų buvo gerokai mažiau, vis dėlto jie sugebėjo sutriuškinti priešą. Tai buvo organizuoto pasipriešinimo pietinėse valstijose ir Heitso karjeros galas: kongresas linko atsakomybę užkrauti Vašingtonui, pasiūlęs jam pačiam pasirinkti generolą, kuris galėtų vadovauti tolimesniems karo veiksmams. Vašingtonas paskyrė Griną, politikų puolamą auką.

Siųsdamas į pietus Griną, Vašingtonas jam priskyrė ir generolo G.Li lengvąją kavaleriją — retai apgyvendinto-

se vietovėse raiteliai turėjo kur pasiausti. Be to, ten reikėjo sukurti armiją. Iš pietų karo teatro jau atėjo žinių apie prasidėjusį partizaninį karą. Pagaliau atvyko Prancūzijos kariai. Liepos 10 dieną admirolo Tenio eskadra išmetė inkarą Niūporte. Generolas leitenantas Rošanbo vadovavo 7000 ekspediciniam korpusui. Karo vadai užgulė žemėlapį. Niūportas — šiauriau Niujorko. Gimė grandiozinis planas: sugnybti anglus kontinento armijos žnyplėmis ir Rošanbo ekspedicijos jėgomis, o prancūzų laivynas tuo tarpu blokuotų pakrantę.

Vašingtonas nutarė — lemiamo puolimo valanda išmušė. Jis reikalavo kontinento armiją padidinti iki 25 tūkstančių, šauktinių būrį — iki 17 tūkstančių. O Rošanbo buvo tos nuomonės, kad silpnai finansuojama „kampanija bus paskutinis gestančio patriotizmo blykstelėjimas“, ir tiek.

***

1782 metų sausio 1 dieną atsitiko tai, ką seniai nujautė ir laukė Vašingtonas, — sukilo Pensilvanijos pulkai, 2400 žmonių. Kareiviai nukovė kapitoną, sužeidė keletą karininkų ir, pagrobę šešias patrankas, iškeliavo į Filadelfiją. Pulkams vadovavo seržantai. Jie pasiryžo „pasikalbėti“ su kongresu, pamiršusį armiją. Negalima, šaukė jie, toliau šitaip gyventi — alkaniems, be mundiruotės, gaunant tik beverčius popierėlius.

Vašingtonas, išgirdęs apie sukilimą, liko Vest Pointe — tvirtovės kareiviais nebuvo galima pasikliauti.

Norom nenorom reikėjo daryti nuolaidas. Vašingtonas rekomendavo kongresui nesprukti iš Filadelfijos, o paskirti atstovus derėtis su sukilėliais. Kongreso prezidentas Ridas sukilėlių pulkus pasitiko Printstone ir sutiko su visais reikalavimais. Pensilvaniečiams išmokėjo kompensacijas, aprengė, apavė. Kongresui leidus, pusė sukilėlių bemat išsilakstė, kita pusė — 1782 metų balandyje. Pensilvanijos

pulkai kuriam laikui liovėsi egzistavę. Vašingtonas neteko daug veteranų, kurių kariniam parengimui atidavė nemažai jėgų ir išleido daug lėšų.

Pensilvaniečių pavyzdys buvo užkrečiamas...

Vašingtonas rašė: „Mes pradėjome kovą už laisvę ir nepriklausomybę, turėdami labai menkus išteklius ir nemokėdami kariauti, manydami, kad viską kompensuos patriotizmas".

Vašingtoną užgriuvo ir asmeninės nelaimės. 1782 metų balandžio mėnesį kurjeris atgabeno Lafajeto laišką. Ištikimasis markizas pranešė — anglų laivas išmetęs inkarą prie Maunt Vernono. „Kai priešai žengė į Jūsų namus, — rašė Lafajetas, — dauguma negrų buvo pasiruošę dėtis su jais, bet tai mane mažai domino. Tačiau Jūs negalite įsivaizduoti, kaip aš nuliūdau, kad misteris Lundas Vašingtonas apsilankė priešų laive ir sutiko aprūpinti jį maistu. Žmogaus, atsakingo už Jūsų turtą, elgesys, žinoma, palieka ne kokį įspūdį, ir jis labai skiriasi nuo kai kurių kitų kaimynų, kurių namai už pasipriešinimą buvo sudeginti. Jūs galite elgtis kaip tinkami, bet draugystės jausmas verčia mane pranešti šiuos faktus".

Materialiniai nuostoliai buvo nedideli — su anglais, pažadėjusiais laisvę, išėjo 17 negrų, tačiau moralinė skriauda — neišmatuojama. Užuot džiaugęsis, kad gimtieji namai liko sveiki, vyriausiasis kariuomenės vadas be galo graužėsi.

***

Kongresas pamažu įprato pasikliauti Vašingtonu, pasinaudojo jo populiarumu. Nepaprastuoju ir įgaliuotoju JAV pasiuntiniu į Versalį pasiuntė 26 metų pulkininką D.Lorensą. Svarbiausias motyvas — vyriausiojo kariuomenės vado bičiulis. 1781 metais Vašingtonas jam nusiuntė šifruotą laišką. Generolas primygtinai reikalavo iš savo mokinio visom išgalėm stengtis, ir ne tik stengtis, bet ir gauti naujų subsidijų. „Jeigu Prancūzija nesuteiks savalaikės ir reikšmin-

gos paramos, vėliau ji bus, nebereikalinga. Mes kybome ant plauko... Mes negauname maisto, mes negalime už jį užmokėti. Aiškiai matyti, kad greitu laiku mūsų kareiviai vaikščios nuogi, mes neturime kuo juos aprengti, o ligoninėse nėra medikamentų.... Bet ką čia daug kalbėti, viską galima apibūdinti vienu žodžiu — mes priėjome ribą, ir išgelbėjimas turi ateiti dabar arba niekada!"

Ar Vašingtonas nesutirštino spalvų? Žvilgtelkime į statistiką:

Metai	Kontinento armija	Šauktiniai	JAV karo išlaidos
1775	27 000	10 000	(nėra duomenų)
1776	43 000	43 000	20 mil.dol.
1777	34 000	33 000	24 " "
1778	33 000	17 000	23 " "
1779	27 000	17 000	11 " "
1780	22 000	23 000	3 " "
1781	13 000	16 000	2 " "

Žinoma, Prancūzija negalėjo viską padaryti už Ameriką, bet stipriai pagelbėjo — jos pagalba vertinama 8 milijonais dolerių.

Vašingtonas pirmą kartą prabilo apie kompromisinę taiką, beveik sutikdamas, kad anglams liktų jų kontroliuojama teritorija. Franklinui į Paryžių rašė: „Dabar mums svarbūs du dalykai — taika arba pati energingiausia sąjungininkų parama, ypač pinigais". Jis puikiai žinojo, kad JAV rezervai toli gražu neišnaudoti, bet pakelti žmones į teisingąjį karą galima tik gerai užmokant.

Kompromisinė taika būtų buvusi katastrofa pačiam Vašingtonui — anglai savivaliavo Virdžinijoje ir faktiškai

buvo užgrobę jo gimtąją valstiją. Sudarius taiką, Virdžinija būtų likusi karaliaus karūnos valdžioje, o Vašingtonas nuskurdintas amžinas tremtinys. Gubernatorius T.Džefersonas virdžiniečių vardu maldaute maldavo Vašingtono sugrįžti ir vadovauti kovai su anglais. Vašingtonas atsisakė. Nuo anglų jungo pabėgę pietų valstijų plantatoriai manė, kad šalį gali išgelbėti tik Vašingtono diktatūra. O jis manė, kad tapęs diktatoriumi, pažeistų ne tik kilnius respublikos principus, bet ir išduotų nepriklausomybės karo siekius. Ir jeigu 1781 metų rudenį karo veiksmų centre atsidūrė Virdžinija, tai įvyko tikriausiai prieš Vašingtono valią ir toli gražu nebuvo susiję su noru žūt būt apginti gimtąją valstiją.

Vašingtonas visomis jėgomis įtikinėjo Rošanbo kartu su kontinento armija paimti Niujorką. Prancūzų karo vadas atidžiai klausėsi Vašingtono argumentų, skaitė jo karštus laiškus ir įsitikino amerikiečių trumparegiškumu. Kariniu požiūriu kampanija pietuose buvo reikšmingesnė už Klintono bastiono šturmą. Pietuose buvo galima operatyviai panaudoti Vest Indijoje esančią Prancūzijos kariuomenę ir laivyną ir sutriuškinti anglus. Vašingtono įtikinėjimai, kad, girdi, kontinento armija — rimta jėga, Rošambo kėlė tik šypseną — jis netikėjo, jog iškankinta ir nedisciplinuota kariauna galėtų efektingai veikti ir paimti Niujorko įtvirtinimus.

Gerbdamas sąjungininkų, kariaujančių šventąjį karą už laisvę, jausmus, Rošambo sutiko — tegu jungtinės prancūzų—amerikiečių karo pajėgos žygiuoja į Niujorką. Vašingtonas džiūgavo, nors prancūzų elgesys ne kartą jam buvo mįslė. Antai susitarė, kad Niūporte esanti prancūzų admirolo Baraso eskadra veiks kartu su sausumos kariuomene. Vašingtonas jau patikslino Klintono sutriuškinimo detales, kai atšuoliavęs Rošambo pasiuntinys, nepaprastai elegantiškas hercogas de Locanas, įteikė prancūzų karo tarybos

sprendimą — eskadra liekanti Niūporte. Vašingtonas taip įsiuto, kad tris dienas negalėjo parašyti Rošambo atsakymo. Rošambo aiškiai priminė — prancūzų kariuomenė toli gražu nepaklūsta jo komandoms.

Maždaug už 20 kilometrų nuo Manhetano, Dobs Feryje, Vašingtonas įrengė stovyklą jungtinėms jėgoms. Rošambo armija čia atžygiavo tik liepos šeštąją. Pirmą kartą sąjungininkai galėjo smalsaudami patyrinėti vieni kitus. Burbonų armija baltasniegiais mundurais ir apdriskusi amerikiečių kariauna... Būgnams dundant, išsirikiavo prancūzų paradas. Vašingtonas kuo galėdamas vaišino prancūzų karininkus. Šie susižvalgė — amerikiečių stalas buvo ne koks: tik viena lėkštė, actu apšlakstytos salotos, silpna kava ir visai nepakenčiamas vynas bei romas...

Vašingtonas su Rošambo išvyko išžvalgyti vietovės prie Niujorko. Amerikietis vis aiškino, prancūzas tik linkčiojo galva. Tai, ką prancūzas pamatė, patvirtino jau už Vašingtono akių pasirinkto veiklos plano teisingumą. Rošambo susirašinėjo su prancūzų laivyno Vest Indijoje vadu admirolu de Grasu ir susitarė — Kornvaliui smūgį smogs Virdžinijoje. Grasas sutiko rugsėjo viduryje atplaukti į Čezapiko įlanką. Ten jų jau lauks Rošambo, o ,jeigu pageidauja — ir amerikiečių kontinento armija. Baraso eskadra ir gavo įsakymą rugsėjyje atvykti į Čezapiko įlanką, atgabenti prancūzams patrankų ir ginklų.

Rugpjūčio 14 dieną Vašingtonas pagaliau sužinojo prancūzų plano detales. Niršo, keikėsi, bet greitai susitaikė — de Grasas turėjo 28 linijinius laivus su 3000 kareivių. Atsisakyti dalyvauti operacijoje būtų buvę juokinga. Norint laiku atvykti į Virdžiniją, Rošambo ir Vašingtono armijoms reikėjo forsuotu maršu nužygiuoti apie 750 kilometrų. Operacija negalėjo baigtis nesėkmingai — Kornvalis padarė didelę klaidą, išvedęs savo korpusą prie Jorktauno —

ten jį galėjo užspiesti de Grasas iš jūros ir Rošambo bei Vašingtonas — iš sausumos.

Štai ir gimtoji valstija. Vašingtonas degė iš nekantrumo. Beveik po septynerių metų jis vėl išvys Maunt Vernoną! Rugsėjo 9 dieną, adjutanto lydimas nujojęs beveik 100 kilometrų, Vašingtonas sustojo prie namų durų. Pakely matė karo nusiaubtą kraštą. Namuose niekas nebuvo pasikeitę. Į jį žiūrėjo išsigandę maži vaikai, gimę jam neesant, — trys anūkės ir anūkas. Nepriekaištingai apsirengęs posūnis Džonas Kastis slėpė baugias akis — jis nepaprastai vengė Vašingtono. Per karą Džonas neuostė parako, o gyveno nerūpestingą gyvenimą.

Vašingtonas Maunt Vernone išbuvo tris dienas, vaišindamas prancūzus. Generolas Rošambo ir kiti karininkai įvertino svetingojo plantatoriaus pastangas, o Džonas, sužavėtas prancūzų aristokratų, pasišovė eiti savanoriu į Jorktauną. Tokioje draugijoje karas jam atrodė malonus pasivaikščiojimas. Vašingtonas tikėjosi — Marta atkalbės mylimąjį sūnų nuo avantiūros. Kur ten! Marta tiesiog švietė motiniška meile. Vašingtonas nujautė — nemalonumų neišvengs, bet ką darysi — sutiko: tegu!

O „Paryžiaus miesto“ flagmane (didžiausiame ano meto karo laive) jau nertėjo de Grasas. Jis teigė galįs užgaišti Čezapiko įlankoje tik iki spalio 15 dienos, o po to turįs grįžti į Vest Indiją kautis su anglais. Admirolas gailėjosi įsivėlęs į Jorktauno apsuptį. Jis bauginosi priešo laivyno — juk teks atremti anglų admirolo Greivso eskadros ataką. Admirolas buvo nepatenkintas, kad vėluoja kontinento armija ir rašė Vašingtonui priekaištaujančius laiškus lyg pavaldiniui.

Rugsėjo 17 dieną Vašingtonas pakilo į „Paryžiaus miesto“ denį. Gigantas storulis Grasas čiupo jį į glėbį ir subaubė: „Štai ir tu, mano mielasis mažėli generole!“ Visi smagiai nusijuokė. Noksas plekšnojo sau per pilvą, demonstruodamas, kad jis nė kiek nenusileidžiąs de Grasui.

Vašingtonas išblyško, jis, labai didelę reikšmę skyręs ritualams, buvo įžeistas iki širdies gelmių. Šitas jūreivis pasikėsino į Jungtinių Valstijų garbę! Vašingtonas mintyse apkaltino admirolą didžiųjų Amerikos principų negerbimu, de Grasą apibūdino kaip „drąsų“, bet „absoliučiai netaktišką“ karininką...

Spalio 9 dieną sąjungininkai atidengė artilerijos ugnį į Kornvalio redutus. Garbė iššauti pirmąjį šūvį buvo suteikta Vašingtonui. Nustebo — sviedinys tiksliai pataikė į numatytą vietą. O kai sugriaudė amerikiečių baterijos, prancūzai vos susilaikė nenusijuokę. Sviediniai nepasiekė tikslo, dažnai nesprogdavo. Vašingtonas pasiteisino — prancūzai turi naujas patrankas ir gerą paraką.

Rošambo rašė: „Reikia pagirti amerikiečius — jie parodė didelį ryžtą, didvyriškumą ir stengėsi nugalėti... nors jie visiški neišmanėliai, nežino kaip organizuoti apgultį“. Prancūzų generolas buvo ne visai teisus — septyniolikatūkstantinę Kornvalio įgulą apsupo maždaug tiek pat prancūzų ir amerikiečių, o prancūzų nuostoliai paimant Jorktauną daugiau kaip du kartus viršijo amerikiečių nuostolius. Kontinento armija tikriausiai kur kas geriau mokėjo slapstytis, dažnai ir už prancūzų nugarų. O jeigu kalbėsime apie Vašingtoną, tai jis parodė didelį didvyriškumą ir nedrumsčiamą ramybę — apie tai rašė ne vienas biografas.

Štai tokia scena. Sviedinys, nukritęs šalia Vašingtono ir kapeliono Evanso, apipylė žemėmis Dievo tarno kepurę. Evansas nusiplėšė ją nuo galvos ir sušuko:

— Pažiūrėkite, generole!

— Misteri Evansai, verčiau parvežkite kepurę namo ir parodykite savo žmonai bei vaikams.

O štai kita scena. Vašingtonas ir adjutantas laukia priešo reduto atakos pradžios. Kol kas tylu. Adjutantas paliečia Vašingtono ranką ir maldaudamas taria:

— Sere, jūs visai nesislapstote. Ar nebūtų geriau, jei pasitrauktumėte per kelis žingsnius?

— Pulkininke Kobai, jeigu bijote, galite atsitraukti.

Viskas sekėsi gerai. Atitempę pabūklus, sviediniais ir bombomis ėmė šventinti ne tik Jorktauną, bet ir uoste stovinčius anglų laivus. Iš jų nieko neliko. Kornvalis nebeturėjo kuo pasprukti iš apgulto miesto, keikė Klintoną, neprotingais įsakymais įvijusį į spąstus. Spalio 17 dieną Kornvalis atsiuntė parlamentarus derėtis.

Kapituliacijos ceremonija įvyko 1781 metų spalio 19 dieną. Į nelaisvę pakliuvo daugiau kaip 8000 anglų ir heseniečių — ketvirtis Šiaurės Amerikoje buvusios anglų armijos.

Pergalę prie Jorktauno JAV minėjo varpų dūžiais, fejerverkais, banketais. Minios šaukė „valio" ir garbino patriotus. Kongresas mėtėsi padėkom į kairę ir į dešinę. Nutarė dvi mūšyje užvaldytas anglų vėliavas padovanoti Vašingtonui; po trofėjinę patranką paskyrė Rošambo ir de Grasui; arklį ir špagą — pasiuntiniui, atnešusiam į Filadelfiją žinią apie pergalę...

***

Sunku pasakyti, kas dėjosi Vašingtono širdyje, bet jis gana santūriai vertino pergalę, kuria džiaugėsi visa šalis. Vašingtonas be didelio entuziazmo padėkojo Rošambo ir jo armijai „už pagalbą". Tik 1788 metais Vašingtonas išdrįso prisipažinti, kad Jorktauno operaciją parengė prancūzų strategai.

Vašingtonas pabandė sugundyti de Grasą tęsti karo veiksmus — anglai savo rankose laikė Vilmingtoną Šiaurės Karolinoje ir Čarlstoną. Admirolas veržėsi kariauti į Vest Indiją ir ten po metų, anglams visiškai sutriuškinus jo laivyną, pakliuvo nelaisvėn.

Rošambo įsitaisė žiemavietę Virdžinijoje. Didžiąją kontinento armijos dalį Vašingtonas pasiuntė į šiaurę, o

pats nutarė pailsėti Maunt Vernone. Jis neskubėdamas jojo namo, pakeliui aplankydamas senus pažįstamus, kuriuos buvo beveik pamiršęs, ir staiga sužinojo — miršta Džonas Kastis. Vašingtonas dar spėjo aplankyti įsūnį — jis mirė lapkričio 5 dieną nuo dizenterijos. Laidotuvių nuotaika Vašingtoną slėgė. Lapkričio 16 dieną jis jau Filadelfijoje, įtikinėja kongresą imtis pačių energingiausių ir efektyviausių priemonių ir pasiruošti naujai kampanijai kitais metais.

Filadelfija Vašingtoną sutiko nepaprastai iškilmingai ir pagarbiai. Vakarais visuose languose degė žvakės, visur puikavosi jo portretai (net su karūna ant galvos). Teatrų vaidinimai vienaip ar kitaip buvo siejami su jo žygdarbiais ir asmeniu.

Londonas vis labiau buvo suinteresuotas taika Šiaurės Amerikoje. Anglija tuo metu sunkiai kariavo su Prancūzija, Ispanija ir Olandija kituose frontuose. Eikvoti jėgas JAV atrodė beprasmiška ir nenaudinga.

Amerikos politikai, pastebėję pokyčius tarptautinėje arenoje, manė esant netikslinga leisti pinigus armijos išlaikymui. Į Vašingtono maldavimus ar grasinimus niekas nebekreipė dėmesio.

Jorktaunas — karo pabaiga, nors iki oficialios taikos tarp Anglijos ir JAV dar buvo toli.

V skyrius

Grįžtu prie namų židinio, kurį, kaip žinoma, buvau palikęs su didžiausiu nenoru... ir gyvenimo pabaigą praleisiu visiškoje ramybėje...

D. Vašingtonas,1783

XVIII amžiaus devintojo dešimtmečio pradžioje Jungtinėse Valstijose susiklostė keistoka situacija — gana daug amerikiečių nesidžiaugė nebeišvengiama taika, o jos bijojo. Baugščiojosi visi, vienaip ar kitaip savo gyvenimą susieję su besiformuojančia vieninga valstybe. „Konfederacijos straipsniai", valstijų priimti ir ratifikuoti, tebuvo tik valdžios šešėlis. Kongresas bankrutavo, nebeturėjo pinigų užsimokėti net už nuomojamas banko patalpas!

Išnykus karo grėsmei, turėjo pakrikti ir ryšiai, jungę trylika valstijų. O kaip bus su finansiniais kongreso pažadais? Susikaupė daugybė sertifikatų, visokiausių pakvitavimų, daugybė žmonių tikėjosi sulaukti pažadėto atlyginimo. O dar labiau dėl ateities nerimavo armija. Vašingtonas rašė Lindai į Maunt Vernoną: „Aš grįšiu namo tuščiomis kišenėmis". Kas kaltas? Vašingtonas manė — visos nelaimės todėl, kad silpna konfederacija.

1782 metais sukilo Konektikuto pulkai. Teko malšinti... kartuvėmis.

Respublika buvo silpna. Girdėjosi balsų — reikia kitos valdymo formos, reikia Vašingtonui suteikti Jurgio Džordžo I vardą, tai yra jį paskelbti karaliumi. Tegyvuoja monarchija! „Mūsų sąjunga gali egzistuoti tik absoliutinės monarchijos forma", — G.Morisas rašė generolui Grinui. Pulkininkas L.Nikola išsamiame memorandume irgi nedvejodamas pasisakė už monarchiją.

Nikolos siūloma diktatūra prieštaravo Vašingtono įsitikinimams. Ne todėl, kad jis būtų buvęs tikros demokratijos šalininkas. Vašingtonas manė, kad idealus valstybės tipas — oligarchinė respublika. Nors ir nelabai kaip išmanė senovės istoriją, tvirtai tikėjo — imperija pražudė Ro-

mą. O štai Nikola ir į jį panašūs, per labai trumpą laiką nusivylę respublikos idėjomis, siūlo pražudyti naująją Romą, net nepradėjus dėti jos pamatų. Vašingtonas manė, kad būtina stiprinti centrinę valdžią, o Nikola — pasikliauti mistiniu karaliaus vaidmeniu.

Aristokratiškų įsitikinimų Vašingtonui buvo per žema tokį klausimą aptarinėti su pulkininku, bet manė esant būtina užfiksuoti savo poziciją taip, kad ateityje nebūtų klaidingai aiškinama.

Štai ką Vašingtonas atsakė Nikolai 1782 metų gegužės 22 dieną: „Aš atidžiai susipažinau su jūsų nuomone, išdėstyta laiške, ir esu labai nustebęs ir sutrikęs. Užtikrinu jus, sere, kad nė vienas karo įvykis man nesuteikė tiek skausmo, kiek jūsų kreipimasis... Tad prisakau jums — jeigu bent kiek mylite tėvynę, rūpinatės savimi ir savo ainiais, pagaliau, jeigu gerbiate mane, — meskite iš galvos tas idėjas ir niekada apie jas nebekalbėkite nei savo, nei kieno kito vardu“.

Užstalės kalbose, susirašinėjimuose pamažu išsikristalizavo planas, kaip suvienyti visus kongresu nepatenkintuosius. Abudu Morisai svaičiojo apie kreditorių asociacijos įkūrimą. Vašingtono stovykloje Hudsone generolai Heitsas ir Noksas buvo tos nuomonės, kad armija, kuriai kongresas daug skolingas, neliks nuošalyje ir sugebės išsireikalauti, kas jai priklauso. Aleksandras Hamiltonas reiškėsi kaip pagrindinis judėjimo oratorius ir jo siela. Pažindamas generolą, jis suprato — sunku priversti Vašingtoną sėsti ant balto žirgo ir pakartoti Cezario žygį — žengti sukilusiųjų priekyje, bet gal verta jam „įpiršti“ diktatūrą kaip geriausią šalies gynybos būdą?

Armijos rankose buvo ginklas. Tikriausiai žinodami apie Nikolos kreipimąsi, diktatūros šalininkai Vašingtonui nieko nesakė apie savo planus, tikėdamiesi pastatyti jį į tokią situaciją, kai teks rinktis — arba vadovauti sąjūdžiui,

arba užleisti vietą kitam. Buvo įsitikinę — Vašingtonas nė už ką neišduos principų, dėl kurių kovojo, tik tiems principams reikia suteikti naują turinį.

O tuo tarpu Vašingtonas elgėsi kaip kareivis. Tūkstantį kartų skundėsi dėl armijos būklės. 1782 metais Rošambo su savo kariuomene išvyko iš JAV. Vašingtonas atsisakė senos svajonės pailsėti Maunt Vernone ir liko žiemoti Niuberyje. Šiaip taip įkalbėjo Martą, vis dar apraudančią sūnų, atvažiuoti pas jį.

Ilgus žiemos vakarus Vašingtonas stūmė su generolais ir karininkais prie degančio židinio. Jie jautėsi esą atskirti nuo pasaulio. Reti lankytojai pasakodavo vis apie tą patį — apie taikos derybas Paryžiuje.

1783 metų vasario 6 dieną stovykloje surengė paradą ir fejerverką sąjungos su Prancūzija penkmečio garbei. Vašingtonas paleido likusius belaisvius. Marta, sujaudinta nykaus vaizdo, išdalino grašius ir paliepė — „eikite ir daugiau nebenusidėkite“ .

Vasario viduryje kurjeris iš Filadelfijos atgabeno Hamiltono laišką. Jis pranešė, kad „mūsų finansiniai reikalai dar niekada nebuvo tokie kritiški“, kongresas „vadovaujasi ne protu, bet aplinkybėmis“ ir nieko nesugeba. Armija privalo pati rūpintis maitinimu, reikalavo, kad armija „saikingai, bet tvirtai“ keltų savo reikalavimus. Hamiltonas teigė — kariuomenė turinti bendradarbiauti „su visais protingais žmonėmis“ įvedant federalinę mokesčių sistemą. Laiško autorius ragino Vašingtoną imti į savo rankas „armijos valdymą“.

Netrukus Vašingtonas gavo ir kitą Filadelfijos veikėjo laišką su tokiais pat pasiūlymais. Į stovyklą atvyko generolo adjutantas pulkininkas Stiuartas, užtikrinęs Vašingtoną, kad, jeigu kiltų ginkluotas konfliktas, civiliai kreditoriai visi kaip vienas eitų su kareiviais. Vašingtonas, jo paties žodžiais tariant, ilgai svarstė — jis pakliuvo į sudėtin-

gą padėtį „kaip pilietis ir kaip kareivis". Vašingtonas atsakė Hamiltonui... netinkąs panašiam vaidmeniui.

Tada „stipraus žmogaus" šalininkai nutarė imtis kraštutinių priemonių — kovo 10 dieną stovykloje pasklido anoniminiai lapeliai, kviečiantys karininkus susirinkti ir parengti kongresui kolektyvinius reikalavimus. Vašingtonas susibūrimo neuždraudė, tačiau pareiškė pats nedalyvausiąs.

Kovo 15 dieną „Šventykla" (milžiniška medinė salė, atstojanti ir bažnyčią, ir šokių paviljoną) buvo sausakimša. Pirmininkavo Heitsas. Jau buvo bepradedąs susirinkimą — atėjo Vašingtonas. Įsivyravo tyla, visi sumišo, bet neilgam. Generolas išvydo gana rūsčiai nusiteikusius žmones. Vašingtonas, „pastebimai susijaudinęs", pasakė kalbą. Jis pasmerkė kvietimą — „arba palikti tėvynę sunkiausią valandą, arba atsukti ginklą prieš ją — matyt, toks pasiūlymo autoriaus tikslas, jeigu nepriversime kongresą visuomet paklusti". Karininkai po senovei į jį žvelgė nepatikliai. Retorika jų nebetenkino.

Atsidusęs Vašingtonas išsitraukė popieriaus lapą ir tarė: perskaitysiu kongreso narių laišką, kuriame pranešama, kaip numatoma padėti armijai. Salė pritilo. Vašingtonas pakėlė laišką prie akių ir... sutriko. Ėmė kuistis kišenėse. Išsitraukė akinius. „Džentelmenai, leiskite man užsidėti akinius. Juk aš, tarnaudamas tėvynei, ne tik pražilau, bet beveik apakau".

Nesvarbu, ar tai buvo tyčia sugalvota, ar tai ekspromtas — salės nuotaika bemat pasikeitė. Kai kurie net apsiašarojo, kiti kandžiojo lūpas, ir beveik visi jau su meile žvelgė į generolą. Vašingtonas ramiai perskaitė laišką ir suprato — mūšis laimėtas. Nusilenkė ir išėjo. Susirinkusieji priėmė rezoliuciją, dėkodami Vašingtonui už protingą patarimą...

Vašingtonas rašė Hamiltonui: „Armija... ginklas, su

kuriuo žaisti pavojinga“. Jeigu kongresas neras galimybių atsiskaityti su kareiviais ir karininkais, jis kreipsis tiesiog į valstijų valdžią ir pasieks, kad reikalavimai būtų patenkinti.

Gegužės pabaigoje kongresas jau pažadėjo užmokėti karininkams už penkerių metų, o kareiviams — už trijų mėnesių tarnybą. Kitų skolų likimas turėjo būti sprendžiamas vėliau. Tai toli gražu armijos nepatenkino, dauguma karininkų apgailestavo paklausę Vašingtono, ir neatsisakė minties jėga išpešti iš kongreso savo dalį...

Nesuvokę, kad Vašingtonas sąmoningai kratosi diktatoriaus togos dėl labai svarbios priežasties — plantatorius nenorėjo, kad bankininkai už plačios generolo nugaros tvarkytų savo nešvarius reikalus, — Noksas ir Štebenas vis dėlto gundė jį karūna. Jų pasiūlymas, žinoma, buvo atmestas. Tada vieną gražią dieną jie atvyko pas vyriausiąjį kariuomenės vadą ir pateikė dokumentą, kuriam jis negalėjo nepritarti. Tai buvo „Cincinato draugijos“ nuostatai. Draugija turėjo suvienyti visus buvusius kontinento armijos karininkus, kuriems rūpi „nacionalinė garbė“. Vašingtonas tapo „Cincinato draugijos“ prezidentu. Jis manė — draugija filantropinė organizacija, kuri rūpinsis atsargos karininkų reikalais.

Draugijos įkūrimas sukėlė politinį skandalą. V.Adamsas ir T.Džefersonas ją paskelbė „ardomąja“ , Masačūsetso legislatūra — pasmerkė, o Port Ailendo valstija pagrasino atimsianti draugijos nariams rinkimų teisę. 1784 metais draugijai buvo uždrausta kištis į politiką.

Planai padaryti Vašingtoną diktatoriumi arba monarchu žlugo dėl daugelio priežasčių. Tie, kas tuos planus puoselėjo, nematė realių prieštaravimų tarp pietų plantatorių ir Naujosios Anglijos prekybinių-pramoninių sluoksnių. Vašingtonui, tūkstančiais saitų susietam su Virdžinija, buvo aišku: diktatūra būtų fikcija, patogi tik bankininkams ir

pirkliams. Jie „diktatorių“ laikytų savo rankose ir per jį „varytų“ politiką, kuri nebūtų palanki plantatoriams, juos ekslpoatuotų ne mažiau už neseniai buvusius Britanijos valdžios atstovus.

Jis nebūtų atlaikęs ir demokratinių jėgų spaudimo. Kuo toliau, tuo labiau ryškėjo konservatorių ir radikalų politiniai skirtumai. Šį konfliktą Vašingtonas kiek galėdamas bandė slopinti per visą karą, dabar konfliktas spyktelėjo su baisia jėga. JAV prasidėtų pilietinis karas, o susiskaldžiusios valstijos galėtų tapti priešiškos Anglijos ar sąjungininkių Prancūzijos bei Ispanijos geru grobiu.

***

1783 metų balandžio 18 dieną Vašingtonas savo armijai paskelbė apie taikos sutartį su Anglija ir oficialiai pasveikino kariuomenę, suteikusią „pagalbą ginant žmogaus teises ir sukuriant savus namus vargšams bei engiamiesiems visų nacijų ir visų religijų išpažinėjams“. Vyriausiasis kariuomenės vadas nuostabiai tiksliai apibūdino JAV ginkluotojų pajėgų vaidmenį. Iš tiesų, armija tik „padėjo“ pasiekti taiką ir, suprantama, Amerikos nepriklausomybę, nes Anglija nenulenkė galvos prieš jaunos respublikos ginklo galią, o pakliuvo į sudėtingą tarptautinę situaciją. Anglijos diplomatija išsipirko, pripažindama JAV nepriklausomybę, ir tuo pačiu perkirto Gordijaus mazgą.

Amžininkams armijos ir JAV diplomatijos indėlis atrodė apylygis.

1783 metų balandžio 19 dieną Vašingtonas susitiko su Karltonu. Anglų kariuomenės vyriausiasis kariuomenės vadas negalėjo pasakyti tikslaus britų karių išvykimo iš JAV laiko. Generolas Vašingtonas turįs suprasti — bėda su laivais. Vašingtonas suprato. Ypatingų darbų neturėjo. Užsisakė ir iš Niujorko knygų, gavo Karlo XII, Liudviko XV, Petro Didžiojo, Gustavo Adolfo biografijas. Bet perskaityti nespėjo.

Kontinento armijos kareiviai išsibėgiojo kas sau — grupėmis ir pavieniui. Tuo metu Vašingtonas suko galvą dėl būsimos, pokarinės armijos. Jis tiksliai paskaičiavo: reikia 2631 žmogaus Vest Pointui užimti, pasienio fortų, karo sandėlių apsaugai. Ir dar — stipraus laivyno. Kongresas delsė priimti sprendimą. Ar generolas nesiruošia įstatymdavių rankomis nukalti masyvias grandines tironijai ir sukaustyti gimusią laisvą respubliką? Kol buvo rūpinamasi būsima armija, dauguma karininkų prakeikė savo likimą.

Tiktai 1783 metų lapkričio 25 dieną gana neskaitlingi kontinento armijos būriai įžengė į anglų paliktą Niujorką. Vašingtono kariai, mindanti ant kulnų anglų ariergardui, neskubėdami žingsniavo tuščiomis gatvėmis. Namai irgi buvo tušti, tvoros ir daržinės seniausiai sukūrentos... Įlankoje — britų laivai, pakrantėje — barkasai. Vašingtonas, rūsčiai suraukęs antakius, nuo kranto nužvelgė nekenčiamą priešą. Pagaliau stieban pakilo žvaigždėtoji vėliava, nugriaudėjo 13 patrankos salvių.

Nuskurdusiame mieste surengė šventę — kilo ir sproginėjo raketos, dundėjo būgnai, plevėsavo vėliavos ir, žinoma, buvo stipriai geriama. Gruodžio 4 dieną „Franceso" tavernoje Vašingtonas atsisveikino su armija — teisingiau sakant, su jos atstovais, karininkų grupe. Ranka, laikanti vyno taurę, pastebimai virpėjo, kai jis tarė atsisveikinimo žodžius. Vašingtonas sėdo į barką ir išplaukė atsiskaityti kongresui.

Iki Anapolio pliuškenosi beveik tris savaites — pakeliui nuolat teko dalyvauti prašmatniose vaišėse.

Kongresas iškilmingai atsisveikino su Vašingtonu. Žinoma, generolas nepamiršo pateikti sąskaitos. 8422 svárus 16 šilingų ir 4 pensus jis buvo „teisėtai išleidęs" per 8 tarnybos metus ir reikalavo šią skolą padengti...

***

1783 metų Kalėdos Maunt Vernone... Prasidėjo taikus gyvenimas. Spengianti tyla — bent taip atrodė po karo stovyklos pragariško triukšmo. Vašingtonas mąstė apie savo būsimą gyvenimą. „Aš prisimenu savo jaunystės dienas ir regiu — jų nebesugrąžinsiu. Dabar aš leidžiuosi nuo kalno, į kurį ropščiausi 52 metus..."

Maunt Vernone Vašingtonas vėl gyveno ir triūsė ranka rankon su Marta. Ji buvo ištikima Šalies Tėvo palydovė, tačiau vyras puikiai matė — sūnaus mirtis ją gerokai palaužė, ir niekas negalėjo užpildyti atsivėrusios tuštumos. Amerikos didvyris drąsiai blaškė priešus, o čia buvo bejėgis. Karo metais nemažai gerų pažįstamų atgulė į kapo duobę. Lordas Ferfaksas nebegalėjo pasidžiaugti pergale, mirė pusseserės Betės vyras, išėjo iš gyvenimo brolis Samiuelis, palikęs daug skolų ir nekokį atminimą.

Marta „beveik visuomet ligota... — rašė Vašingtonas. — Karštinė ir diegliai baigia išsiurbti paskutines jėgas". Šiaip jis gana filosofiškai žvelgė į gyvenimą ir mirtį. Bet mirti be palikuonių! Nepraėjo nė mėnuo, kai Vašingtonas grąžino kongresui visus vyriausiojo kariuomenės vado įgaliojimus, o jis jau prašo pateikti jam dokumentus apie paskyrimą Amerikos armijos vadu. „Dokumentas, — aiškino kongresui, — gali pasitarnauti mano anūkams po 50 ar 100 metų..." Jis gavo dokumentus, bet kur tie anūkai? Mirusiųjų Martos vaikų Vašingtonas vis dėlto nelaikė savais ir kartais sakydavo: „Aš neturiu šeimos... Aš neturiu kuo rūpintis".

Marta vis sirguliavo... Jeigu ji mirtų, ar naujoji žmona pagimdytų kūdikį? Jis būgščiojo — ne, „jeigu vesiu moterį tokio amžiaus kaip aš". Tai gal ranką pasiūlyti jaunai merginai? „Ne, kol turėsiu proto, jaunos nevesiu". Užburtas ratas!

Netikėtai galvon ateina mintis: „Jeigu ponia Vašing-

ton mane pergyvens, visiškai aišku — aš numirsiu, nepalikęs palikuonių". Jis galėjo padaryti — ir padarė — tik viena: testamente numatė, kad jo vaikas, jeigu toks atsirastų, paveldės viską.

O gyvenimas ėjo savo vaga. Vašingtonas buvo didelio klano patriarchas — 22 žmonės vadinosi jo pusbroliais ir pusseserėmis. Daugumos, gyvenusių jo, didžiojo žmogaus, šešėlyje, beveik nepažino, kai kuriuos nuoširdžiai mylėjo. Martos sūnaus palaidūno našlė Eleonora nutarė ištekėti, tačiau keturi pirmosios santuokos vaikai buvo ne koks kraitis. Marta negailėjo širdies savo trims anūkėms ir anūkui, troško laimės buvusiai sūnaus žmonai. Klausė Vašingtono patarimo — kaip elgtis? Šis neišmanė, ką atsakyti. Juk jo patarimų niekada niekas ir neklausė. Tačiau palengvino Eleonoros dalią — įdukrino anūkę Nelę ir įsūnijo anūką Džordžą. Maunt Vernone prasidėjo kitas gyvenimas. Šeima dar pagausėjo — čia apsigyveno velionio Samiuelio duktė. Vašingtonui rūpesčių vis daugėjo. Skundęsis nekokia sveikata, Vašingtono pusbrolis pulkininkas Augustinas ir našlaujanti Martos pusseserė Fanė Baset užsitęsusį gydymosi kursą baigė... santuoka. Vašingtonas tikėjosi, kad ši pora apsigyvens Maunt Vernone ir padės ūkyje. Taip ir buvo. Augustinas pakeitė valdytoją Lundą.

Išoriškai atrodęs gana rūstus, Vašingtonas, nusimetęs karo vado naštos, nuolat rūpinosi giminaičiais, bičiuliais ir jų vaikais. Skolino pinigus, keliems jaunuoliams apmokėjo už mokslą. Pats neturėjęs galimybių mokytis, mokslą be galo vertino. Ketino padovanoti gretimo miesto „akademijai" tūkstantį svarų sterlingų neturtingų studentų paramai. Beveik niekas nesužinojo, kad 1786 metais mirus mylimam generolui Grinui, Vašingtonas pasišovė įsūnyti jo sūnų.

Vašingtonas visuomenės akyse buvo respektabilus, senstantis senolis. Marta sąžiningai ėjo namų šeimininkės

pareigas ir jeigu kildavo vaidai, tai tik dėl niekniekių. Ji niekaip negalėjo apsiprasti su vyro meile šunims. Kai Vašingtono numylėtinis Vulkanas sudorodavo pietus, Marta siautėdavo, o Vašingtonas tik juokdavosi...

Nyki neviltis ir maldavimas skamba Ferfaksams į Angliją rašytame laiške: „Aš labai norėčiau, kad Jūs ir ponia Ferfaks, kol ten patogiai neįsikūrėte, vėl apsigyventumėte mūsų šalyje ir laikytumėte Maunt Vernoną savo namais. Ponia Vašington visa širdimi prisideda prie šito prašymo. Belvuaro jau nebėra. Vien degėsiai... Kiti pastatai baigia sugriūti. Kai aš visa tai pamačiau, prisiminiau pačias laimingiausias savo gyvenimo dienas, praleistas kaip tik ten..."

Ferfaksai nė nemanė grįžti. Salė liko už vandenyno.

Tokie padriki faktai, bylojantys apie dvasinę Vašingtono būseną ir apie asmeninį gyvenimą. Amžininkai teigė — jis buvo linkęs į melancholiją. O pats Vašingtonas žinojo, kaip nepalūžti: išsijuosęs dirbo, visa galva pasinerdamas į reikalus.

***

Garbė! Svaiginantis verpetas nepaprastai greitai į savo gelmę įtraukė ir Vašingtoną. Vos tik sugrįžo į Maunt Vernoną, jo namai tapo nuoširdžių ir kerštingų Šalies Tėvo kulto tarnų maldų Meka.

Atsibastė čiabuvis genijus skulptorius D.Raitas. Jis nelabai pasikliovė savo talentu ir todėl pirmiausia panoro atlieti Vašingtono veido kaukę. „Aš sutikau gana nenoriai, — rašė Vašingtonas. — Jis ištepė mano veidą aliejumi ir, paguldęs ant sofutės, ėmė dėti gipsą. Man būnant tokioje juokingoje padėtyje, į kambarį įėjo ponia Vašington. Išvydusi gipsu padengtą mano veidą, ji nevalingai sušuko, ir aš nusišypsojau. Mano burna persikreipė, ir tai aiškiai matosi Raito pagamintuose biustuose".

Iš Prancūzijos su trimis pagalbininkais atvažiavo gar-

sus skulptorius Žanas Antuanas Gudonas. Paryžiuje jį nusamdė Džefersonas ir Franklinas, paprašę suteikti Vašingtonui kuo energingesnę pozą. Gudonas, įsivaizdavęs amerikiečius (kaip daugelis tada Europoje) maždaug tokius, kokius savo herojus pavaizdavo Plutarchas ir Tacitas, iš anksto įsikalė — marmure įkūnyti Vašingtoną su toga. Beliko tik tiksliai išmatuoti herojų ir atlieti jo kaukę. Prancūzai triūsė dvi savaites. Smalsusis Vašingtonas dienoraštį persirašė gipso paruošimo receptą, o Džefersono graudžiai prašė: „Žinoma, aš nelabai ką išmanau apie skulptūrą ir negaliu ginčytis su žinovais“, bet vis dėlto ar nebūtų galima apsieiti be senoviškos togos ir pavaizduoti „su šiuolaikiniu kostiumu“?

Visą gyvenimą Vašingtonas labai daug rašė, kai kurie istorikai net aimanavo — jis palikęs pernelyg daug laiškų — asmeninių ir dalykinių. Tikriausiai pirmieji metai po karo buvo produktyviausi. Labai liūdėdamas jis skųsdavosi neturįs atokvėpio „dėl užsieniečių laiškų (dažnai beprasmiškų), klausinėjančių apie Diką, Tomą ar Harį, kurie galėję kažkur, kažkada tarnauti kontinento armijos daliniuose...“ Vašingtoną užvertė laiškais ir prašymais įvairiausiais klausimais. Apie jį rašė knygas, jam skyrė odes, oratorijas ir meldė užtarimo. Džentelmenas atsakydavo mandagiai, dažniausiai nieko nepažadėdamas ir nepadėdamas.

Maunt Vernone nuolat buvo pilna svečių, draugų, pažįstamų, prašytojų, smalsių keliauninkų. Dažnai užsukdavo svetimšaliai. Maunt Vernoną, rašė Vašingtonas, „galima palyginti su gera taverna, nes vargu ar koks keliauninkas, važiuojantis iš šiaurės į pietus ar iš pietų į šiaurę, čia nepraleido vienos ar dviejų dienų“. Artimiausias viešbutis buvo už 15 kilometrų, Aleksandrijos kaime, ir, žinoma, permiegoti svetingo plantatoriaus pastogėje buvo kur kas maloniau. Draugai gyvendavo savaitėmis.

Jie žinojo negudrias šeimininko taisykles. „Mano vienintelė sąlyga — elkitės, kaip norite, ir lygiai taip elgsiuos ir aš, nė kiek nevaržydamas“.

Žinoma, virdžinietis nepamiršdavo savo moralinio kodekso. „Mano gyvenimo būdas paprastas, — sakydavo Vašingtonas. — Svečiui — visuomet stiklas vyno ir mėsos gabalas. Tie, kas šituo pasitenkina, — laukiami. Tie, kurie tikisi daugiau, nusivils, bet savo įpročių nekeisiu“.

Vašingtonas perstatė ir padidino namą, ypač didžiavosi nauja pobūvių sale. Tačiau iš Anglijos atsiųstas marmuras židiniui plantatorių kiek sutrikdė. Jis baugčiojo, ar apdaila nebūsianti „pernelyg elegantiška ir brangi... mano respublikoniškam gyvenimo būdui“. Tai buvo perdėtas kuklumas — tuo laiku Maunt Vernonas buvo vieni prašmatniausių namų visoje šalyje.

Tik praėjus pusantrų metų po grįžimo į Maunt Vernoną, 1785-ųjų vasarą, Vašingtonas dienoraštyje rašė: „Pietavau su Marta be svečių“. Tokios nuostabios progos, regis, daugiau nebuvo.

Maunt Vernonas garsėjo svetingumu, bet lankytojai (ne draugai) šeimininką regėdavo gana retai, paprastai santūrų ir net gana abuoją. Kartais jis teikdavosi ateiti tik papietauti. Neištaręs nė žodžio, pakildavo ir išeidavo. Vašingtonas gyveno nepaprastai tolygų gyvenimą. Keldavosi su aušra (žiemą — prie žvakės), eidavo miegoti paprastai 9 valandą vakaro. Kamerdinerio — persenusio vergo mulato — paslaugų jam beveik nereikėjo. Be to, su tuo kamerdineriu būdavo daugiau bėdos negu naudos. Vakarėjant jis jau būdavo mirtinai girtas, nors iš ryto sugebėdavo atsakyti į trumpus šeimininko klausimus. Vašingtonas prie jo priprato — juk su seniu išgyveno visą karą. Po pusryčių Vašingtonas pasibalnodavo žirgą ir apjodavo plantaciją. Mėgdavo spėriai joti, beveik kiekvieną dieną sukardavo po 30 kilometrų ir tik tada, apie trečią valandą po pietų, grįždavo namo pavalgyti ir pamiegoti. Ūkis didelis — plantacija tęsė-

si 16 kilometrų palei Potomaką, o pačioje plačiausioje vietoje nutoldavo nuo upės per 7 kilometrus. Be nuomininkų, čia darbavosi negrai vergai — 124 suaugę ir 92 vaikai, iš viso 216 žmonių.

Jis nesižavėjo vergų darbu, ieškodavo padorių vergų prižiūrėtojų, bet ir tuos reikėdavo neišleisti iš akių. Tik šitokiu būdu sekėsi vargais negalais ūkininkauti. Jau prieš karą Vašingtonui nedavė ramybės ūkio sistema, visai priešinga susikurtam rentabilaus ūkio modeliui. 1785 metais Vašingtonas iškėlė sau uždavinį patirti, ką gali Virdžinijoje pasiekti „praktiškas Anglijos fermeris". Parašė Ferfaksui laišką, prašydamas surasti ir atsiųsti fermerį, „išmanantį apie sėjomainos sistemą — kaip arti, kaip sėti, kaip pjauti, ir pirmiausia — panašų į Midą, tik iš jo nebūsią reikalaujama viską, prie ko prisilies, paversti auksu, — bus gerai, jei pavers bent trąšomis..."

Po metų plantacijoje atsirado naujas žmogus — Džeimsas Blokshemas. Jis kraipė galvą ir stebėjosi, kaip Vašingtonas galėjo taip nevykusiai ūkininkauti. Vašingtonas teisinosi — dėl visko kaltas karas. Anglas karštai kibo darban, plantacijoje dirbo iki 1790 metų. Vašingtonas liko patenkintas: Blokshemas puikiai išmanė visus fermerio darbus ir ypač, kaip kinkiniui ir arimui panaudoti jaučius. Tačiau suvokęs, kad ko nors išmokyti negrus — bergždžias darbas, „nusirito iki jų darbo metodų".

Su vergais Vašingtono santykiai buvo ypatingi. Antai, jis nusprendė nebeparduoti vergų be jų sutikimo, ir todėl ūkyje atsirado „nereikalingų burnų". Plantacijų darbo našumas buvo menkas, ir Vašingtonas puikiai suprato: dėl visko kaltas nenašus vergų darbas. Vašingtonas net ėmė svarstyti: gal verčiau tapus finansininku kaip R.Morisas? Bet jis nenorėjo gyventi dideliuose miestuose. Viskas baigėsi tuo, kad testamente atsirado punktas: po mano mirties visi vergai atgaus laisvę.

Vašingtonas, mėgęs eksperimentuoti, stengėsi įvairio-

mis naujovėmis pakelti ūkio rentabilumą. Tabako jau nebeaugino. Įvedė sėjomainą — kukurūzai, kviečiai, pašarinės žolės. Tikriausiai tai buvo pats naudingiausias neramaus plantatoriaus „išradimas“. Įspūdingi buvo ir daugybė kitų eksperimentų, tačiau finansiškai nepelningi. Jis įveisė „botanikos sodą“, keitėsi sėklomis net su Liudviku XVI. Pastatė oranžeriją, pasodino apelsinmedžių ir rimtai mąstė apie vynininkystę. Tačiau Prancūzijos vynuogienojai Virdžinijoje prastai augo. Vašingtonas stropiai skaitė agronomijos literatūrą ir gyvai susirašinėjo su Artūru Jungu, tuo laiku geriausiu Anglijos žemės ūkio žinovu. Kiekvieną dieną Vašingtonas dienoraštyje smulkiai aprašydavo, ką nuveikęs ūkyje, o šeštadieniais fermų ir plantacijų valdytojai (Maunt Vernone jų buvo šeši) pateikdavo išsamias raštiškas ataskaitas.

Be žemdirbystės, Vašingtonas puoselėjo ir kitus garbėtroškiškus projektus. Pabandė verstis žuvininkyste, ir jam gana gerai sekėsi. Šovė galvon išvesti naują avių veislę. Bėda tebuvo viena — Anglijos įstatymai draudė išvežti iš šalies veislines avis. Vašingtonas gerbė įstatymus ir todėl nepirko kontrabandinių avių, o pasitenkino jų palikuonėmis. 1788 metais fermoje gimė daugiau kaip 200 ėriukų.

Žirgininkystė irgi buvo nuolatinis jo rūpestis. Vašingtonas nepaprastai didžiavosi savo pasivažinėjamaisiais arkliais — šešetu gražuolių, taip pat jojamaisiais žirgais. O vieną gražią dieną panoro išvesti nematytą neregėtą mulų veislę... Tuo susidomėjo net Ispanijos karalius ir nutarė padovanoti Vašingtonui porą asilų. Vienas pastipo laive, o kitas su neregėta palyda buvo atlydėtas į Maunt Vernoną. Vašingtonas jam davė Karaliaus Dovanos vardą ir paleido į aptvarą, kur garbiojo svečio laukė 33 kumelės. Vašingtonas pasirengė stebėti užjūrio padaro triūsą Virdžinijos garbei. Deja, išeivis iš Ispanijos paniekino amerikietes... Diena po dienos Vašingtonas kantriai laukė, kol Karaliaus Dovana imsis darbo, bet užsispyręs gyvulys į gražuoles nė ne-

pažvelgė. Tada Vašingtonas griebėsi gudrybės: išdidžiajam „princui“ atvedė asilę, o kai šis įkaito, mikliai pakišo kumelę, ir įsiaistrinęs gražuolis, nors „ir neskubom“, bet „puikiai atliko savo pareigą“.

Pagaliau Maunt Vernone atsirado mulų tabūnas. Vašingtonas stengėsi sudominti kaimynus nepaprastais gyvuliais. „Buvo daugiau juoko ir žaismės negu naudos“, — prisipažino novatorius.

„Žemės ūkis ir kaimo žaidimai, — rašė Vašingtonas, — visą gyvenimą buvo mano mėgiamiausi dalykai ir puikiausiai tiko mano charakteriui“. Žaidimų buvo visokiausių — lapių medžioklės, žirgų lenktynės... Svajonė apie pelningą plantaciją taip ir liko neįgyvendinta. Nualintoje Virdžinijos žemėje gero derliaus negausi, o tą, ką išaugino, lyg skėriai surydavo svečių pulkai, didžioji likučio dalis atitekdavo nuomotojams, vergams ir kitiems. 1787 metais plantatorius rašė: „Mano ūkis paskutinius vienuolika metų negalėjo sudurti galo su galu“. Dėl to buvo kaltas ne vien novatorius — Maunt Vernonas nusmuko, kol jis kariavo. Pinigų (žinoma, ne duonai kasdieninei) teko pasirūpinti ir kitokiais būdais.

Vašingtonas niekuomet nebūtų sužinojęs, ką jam asmeniškai reiškė karas dėl nepriklausomybės, jei ne Tobiasas Lyras. Siauralūpį, ne pagal metus rimtą jaunuolį Harvardo universitetas rekomendavo sekretoriumi ir anūkų mokytoju. Lyras atvažiavo į Maunt Vernoną pasiryžęs gyventi ir elgtis savarankiškai, nė per nago juodymą nenusileisti Didžiajam žmogui. Jis — ne tarnas! Iš pradžių Vašingtonas Lyrui nepatiko — pernelyg išdidus, nekalbus, griežtas. Mokytojas ir sekretorius jau suko galvą, kaip pabėgti. Ir staiga prieš akis atsivėrė visai kitas Vašingtonas — žavus paprastas žmogus, linksmuolis, galįs valandų valandas gurkšnoti vyną ir taukšti niekus. Vašingtonas nusprendė — jaunuolis

visai neblogas vyriokas, nors ir iš šiaurės... Kai tik Lyras apsiprato su Šeima, tapo lyg sūnus.

Užuot baiminęsis, Lyras ėmė Vašingtoną gerbti. Darbštus ir protingas jaunuolis iki pat mirties buvo dešinioji Vašingtono ranka. Lyras sutvarkė dalykinius raštus, susikaupusius karo metais, ir susumavo rezultatus — nuostoliai siekė 10 tūkstančių svarų sterlingų — gerokai daugiau negu karvedžiui kompensavo kongresas.

Vašingtonas sumanė išnuomoti Ohajo baseino žemes. Paskelbė laikraščiuose, siūlydamas apsigyventi jo valdose — pirmus trejus metus už dyką, bet su sąlyga: du hektarai iš keturiasdešimties išvalomi ir pastatomas „komfortabilus“ namas. Nuomoja 999 metams!

Vašingtonas pats panoro apžvelgti savo valdas. Kanauho rajonas iš karto atpuolė — ten juk karingos indėnų gentys, tačiau žemės už Blu Ridžo kalnyno, į vakarus nuo Alegenio, — ranka pasiekiamos. 1784 metų rugsėjo mėnesį, lydimas ištvermingų palydovų, per 34 dienas jis nujojo daugiau kaip tūkstantį kilometrų. Nors kelionė buvo gana linksma, vynu palaistoma, apleistos žemės širdies nenudžiugino.

Kažkoks Simsonas, nuomavęs malūną (kone vienintelį tuose kraštuose), apmulkino Vašingtoną mažiausiai už tūkstantį svarų sterlingų — daugelį metų nemokėjo nuomos mokesčio. Parduoti malūną aukcione nepasisekė — vietos gyventojai buvo priešiškai nusistatę, skvateriai aršiai kibosi su Vašingtonu ir visai neėmė galvon, kad prieš juos — Šalies Tėvas; jie težinojo — daugiau kaip dešimtį metų dirbo apie tūkstantį hektarų, o dabar nelauktai netikėtai atsiradęs šeimininkas absurdiškai reikalauja užmokėti nuomos mokestį!

Vašingtonas aplankė visas 13 fermų, metodiškai įvertino, kas padaryta, ir prasidėjo atkaklios derybos. Ir viena, ir kita pusė šaukėsi Dievo pagalbos, teisingumo ir nesusita-

rė. Legenda byloja, kad vienas skvateris, tenykštis taikos teisėjas, nubaudęs Vašingtoną už nešvankias kalbas.

Grįžo namo nieko nepešęs ir patiekė ieškinį teismui. Po dviejų metų byla buvo išspręsta Vašingtono naudai. 1789 metais jis pardavė visą tolimąją žemę, už kurią kažkada buvo mokėjęs 55 dolerius, — dabar gavo 12 tūkstančių. Pasisekė realizuoti ir kai kurias kitas žemes vakaruose, bet didelio turto nelaimėjo. Vašingtonas buvo priverstas dalį pajaus išmokėti buvusiems kontinento armijos karininkams. Su jais atsiskaitė sertifikatais, kuriuos gavo iš kongreso už tarnybą. Spekuliantai juos įsigijo, temokėdami tik penkis procentus vertės. Sprendžiant iš nekilnojamo turto, amerikietiškais mąsteliais matuojant, Vašingtonas buvo nepaprastai turtingas, bet kaip ir visiems plantatoriams, jam nuolat trūko grynųjų pinigų.

Vašingtonas prisiekinėjo niekada nebesiimsiąs valstybinių reikalų. Tačiau jo asmeninis ūkis ir gyvenimas kuo toliau, tuo labiau priklausė nuo visos šalies likimo. Kelionė į vakarus nepaprastai suneramino. Su kuo eis skvateriai? 1785 metais tuose rajonuose jau gyveno daugiau kaip 50 tūkstančių žmonių, beveik visi vertėsi žemės ūkiu. Savo produktus gabenti į šiaurę jie beveik neturėjo galimybių — transporto išlaidos buvo baisios. Bet lengvai galėjo rasti išeitį — produkciją plukdyti upėmis į pietus. Tokiu būdu vystant prekybą, šiaurėje užsimegztų tamprūs ryšiai su anglais, o pietuose — su ispanais, pagal 1783 metų Paryžiaus taikos sutartį kontroliavusiais Misisipės žiotis. Tokios pasekmės Vašingtonui atrodė rūsčios.

„Vieną šalies dalį su kita sujungia tik bendri interesai“, — rašė jis. — Be šito cemento vakarų gyventojai, kurių daugumą neišvengiamai sudarys užsieniečiai, toli gražu nepripažins mūsų. Mes galime juos patraukti tik prekyba... Vakarų naujakuriai stovi kryžkelėje. Jie gali pasukti į vie-

ną ar kitą pusę... Manau, kad nepraeis daug laiko, ir atsiras transporto kelių tarp Atlanto vandenyno valstijų ir vakarų teritorijų". Padaręs tokią išvadą, Vašingtonas pasišovė kanalu sujungti Potomaką su aukštutiniu Ohajo baseinu.

Tai buvo milžiniškas sumanymas, reikalavęs Virdžinijos ir Merilendo valstijų legislatūrų paramos. Vašingtonas įtikino įstatymų leidėjus, ir 1785 metų pavasarį Maunt Vernone įvykusiame pasitarime buvo patvirtinta „Potomako upės kompanija". Iniciatorių privertė tapti jos prezidentu. Virdžinijos asamblėja nutarė Vašingtonui įteikti svarų kompanijos akcijų paketą ir tai jį pastatė į keblią padėtį. Darbų įkarštyje — nepabaigiami susirinkimai, vietovės žvalgymas ir net rizikingi žygiai kanoja tiriant Potomako slenksčius — Vašingtonas mažiausiai suko galvą apie finansinius reikalus. Jis mąstė valstybės ir šalies mąstais. Didžiausiu savo laimėjimu Vašingtonas manė esant dviejų gana priešiškų valstijų legislatūrų sutaikymą — gal tai bus geras pavyzdys ir kitoms valstijoms bendradarbiauti prekiaujant ir sprendžiant bendrus klausimus, o iš to jis pelnys pinigą!

Bet ar nuo to nenukentės jo išdidumas? Prašydamas patarimo, Vašingtonas draugams išsiuntinėjo laiškus: „Aš noriu, kad mano veiksmai — ilgų apmąstymų rezultatas — būtų laisvi ir nepriklausomi kaip oras, kad aš galėčiau netrukdomai (bent jau sprendžiant tuos dalykus, kuriuos išmanau) reikšti savo nuomonę ir, jeigu neišvengiama, pasiūlyti priemones, atitinkančias mano giliausius įsitikinimus, o jeigu prie mano įsitikinimų galima prikibti, kad nebūtų nė menkiausios abejonės — jokie pikti motyvai nė per nago juodymą nepaveiks mano nusistatymo. Kaip gi viskas atrodys pasaulio akyse ir ką pamanys, jeigu taps žinoma — Džordžas Vašingtonas atidavė visas jėgas tam darbui ir Džordžas V... gavo 20 tūkstančių dolerių ir 5 tūkstančius

svarų sterlingų visuomeninių pinigų už triūsą kompanijoje!“

Jau tada Amerikos veikėjai vertino save pasaulio visuomeninės nuomonės kriterijais. JAV atstovas T.Džefersonas, Paryžiuje pakeitęs Frankliną, visiškai pritardamas Vašingtono nuomonei, atsakė: „Žinoma, atsisakymas paimti akcijas bylotų apie Vašingtono tikslų „tyrumą“, bet jeigu jis paims paketą, „tai jokiu būdu nesumažės jam rodoma pasaulio pagarba“. Tarsi pasaulis nekantraudamas tik ir tebūtų domėjęsis, kaip bus padalintos „Potomako upės kompanijos“ akcijos! Vašingtonas paėmė akcijas, perdavė jas Aleksandrijos akademijos globėjams „mokyklos neturtingųjų, pirmiausia žuvusių ginant tėvynę, vaikams“ paremti.

Kol Vašingtonas vargo, telkdamas dviejų valstijų pastangas kanalo statybai, šalyje ėmė veikti išcentrinės jėgos. Patriotai inertiškai teigė, kad „76-ųjų metų dvasia“ pagimdžiusi didžiąją naciją; jie ne be pagrindo galėjo pareikšti — toji pati dvasia pagimdė ir jauniklių pulkelį — trylika mažyčių besipešančių nacijų, pasirengusių viena kitai griebti už gerklės. Kongresas su didžiausiom prašmatnybėm užsienio valstybėse akreditavo Amerikos pasiuntinius. JAV buvo suinteresuota atkurti santykius su Anglija, bet ši atsisakė. Britų užsienio reikalų ministras įžeisdamas pareiškė: į JAV reikėtų siųsti trylika atstovų.

Kongresas labai norėjo normalizuoti santykius su buvusia metropolija, bet tai buvo neįmanoma, nes valstijos nesirengė vykdyti 1783 metų Paryžiaus taikos sutarties sąlygų dėl skolų išmokėjimo Anglijos kreditoriams, nuosavybės grąžinimo lojalistams ir jų persekiojimo nutraukimo. Virdžinijoje D.Masonas, o tikriausiai ir Vašingtonas, dažnai sakydavo: „Kodėl mes turime atsiskaityti su britų prekybininkais? Argi veltui kovojome?“ Virdžinijos legislatūra — tai nebuvo išimtis — priėmę įstatymą: nutraukti skolų mokėjimą!

Anglų kreditoriai taip ir neatgavo savo dalies — 5 milijonų svarų sterlingų. Konfiskuotos nuosavybės neatgavo ir toriai. Apie 100 tūkstančių Anglijos karūnos šalininkų buvo priversti bėgti iš šalies. Patriotai didžiavosi ryžtingumu.

Anglija neliko „skolinga" — atsisakė likviduoti savo fortus JAV šiaurės vakarų pasienyje ir apribojo amerikiečių prekybą. Sukilo JAV pirkliai ir laivų savininkai, norėdami nusikratyti anglų jungo. Metropolija dabar jau buvo užsienio valstybė. Užsidarė kažkada pelningos Vest Indijos rinkos, nutrūko kailių prekyba su indėnais, o karaliaus įsakymas — visa Anglijos ir Amerikos prekyba turi vykti britų laivuose — reiškė Naujosios Anglijos laivų savininkų katastrofą.

Amerikos buržuazija siuto. Girdėjosi balsų, reikalaujančių įvesti prekybos su Anglija embargą. Niujorkas įvedė Anglijos prekių dvigubą apmokestinimą. Vienos valstijos priėmė vienokius įstatymus, kitos — kitokius. Kilo maišatis, nepasitenkinimas. Neliko nuošaly Ispanija, irgi ieškojusi savo vietos Naujajame pasaulyje. Kai kurios valstijos jau grasino išeisiančios iš konfederacijos. Kentukis net nutarė vėl atsiduoti Anglijos valiai.

Vašingtonas sunerimęs sekė įvykius. Jo laiškai — kupini nerimo: „Iš aukštumos mes leidžiamės į niūrų panikos slėnį". Kongreso niekas nebeklausė.

Niekas neabejojo — valstybė, dar neatsistojusi ant kojų, griūva. Kaip iš gausybės rago liejosi patarimai, ką daryti. Vėl iškilo monarchijos idėja. „Gali triumfuoti mūsų priešai — jų pranašystės pildosi. Lygiai taip galės triumfuoti despotizmo šalininkai, pamatę, kad mes patys nesugebame tvarkytis..."

Konservatoriškos pakraipos žmonės A.Hamiltonas ir D.Medisonas, baugindami anarchija, susirūpino pakeisti „Konfederacijos straipsnius", suformuoti centrinę valdžią.

Virdžinijos siūlymu, 1786 metų rugsėjyje Anapolyje susirinko penkių valstijų (kitos neatsiliepė) atstovai. Jie ke-

tino aptarti prekybos klausimus ir kitus svarbius reikalus. Iš Niujorko atvykęs Hamiltonas ir virdžinietis Medisonas bemat nukrypo nuo temos (šiaip ar taip, penkių valstijų atstovai nieko negalėjo ir nutarti!) ir ėmė kritikuoti egzistuojančią valdymo sistemą. Jie įtikino — 1787 metų gegužėje reikia surengti visų valstijų konventą ir pakeisti „Konfederacijos straipsnius“. Virdžiniečiai savo delegatų sąraše pirmuoju įrašė Vašingtoną.

Pačiu laiku. 1786 metų rudenį įsižiebė Šeiso sukilimas. Nepriklausomybės karo veteranas, kontinento armijos atsargos kapitonas Danielis Šeisas vadovavo nepatenkintiems Masačūsetso fermeriams ir amatininkams. Vargšų kantrybės taurė buvo perpildyta — begaliniai laivininkystės suvaržymai, žemių ir gyvulių konfiskavimas už skolas, kalėjimai... Nejaugi kariavome begėdžių spekuliantų labui? Sukilėliai puldinėdavo laivus, išlaisvindavo kalinius, degindavo bylas, trukdydavo teismams. Šauktiniai, užuot vaikę sukilėlius, perėjo į jų pusę. Sukilimas sparčiai plito po visą valstiją. Valdžia puolė panikon. Gubernatorius atsisakė savo kėdės. Karo ministras Noksas manė, kad penktadalis Masačūsetso grafystės gyventojų palaiko sukilėlius — jų gretose esą apie 10-15 tūkstančių žmonių, tai yra daugiau negu karo metais kontinento armijoje.

Sukilėliai norėjo užgrobti Springfildo kontinentinės armijos arsenalą, kuriame buvo apis 15 tūkstančių muškietų, apsiginkluoti ir apgulti Bostoną. Arsenalo sargybiniai atrėmė sukilėlius kartečės ugnimi.

Vašingtonas džiaugėsi kol kas Virdžinijoje „viešpataujančia ramybe“, nors „karštų galvų yra kiekvienoje valstijoje“. Argi galutinis Amerikos demokratijos eksperimentas — vargingųjų klasių valdžios užgrobimas jėga? Vašingtonas labai sunerimęs regėjo: buvę karininkai, ginklo draugai manė, kad tik „Cincinato draugija“ gali būti atsvara Šeiso sukilimui. Vašingtonas gavo kvietimą dalyvauti kasmetiniame draugijos susirinkime Filadelfijoje 1787 metų gegužės pirmąjį pir-

madienį. Atsakė neatvažiuosiąs, nes nenoris būti perrinktas prezidentu. Labiausiai jis bijojo, kad nebūtų atsakyta jėga.

Ore jau skraidžiojo įvairiausios idėjos, Štebenas slaptu kongreso prezidento N.Gorhemo pavedimu kreipėsi į Prūsijos princą Henriką, prašydamas tapti JAV konstituciniu monarchu. Žinoma, Henriko šansai buvo menki, tačiau kreipimasis — valdančiųjų klasių sumišimo simptomas. Kongreso vardu bičiuliai įtikinėjo Vašingtoną baigti atsiskyrėlišką gyvenimą, vykti į šiaurę ir, kaip jam rasė G.Li, „vien jūsų buvimas tarp riaušininkų gali lemti susitaikymą". Vašingtonas į tokius raginimus atsakydavo: „Įtaka — ne valdymas". Jeigu sukilėliai turi teisėtų priežasčių būti nepatenkinti, tai pašalinkite tas priežastis. Jeigu tokių priežasčių nėra, „nedelsdami panaudokite vyriausybės jėgą".

Valstijos valdžia pagaliau surinko 4,5 tūkstančio šauktinių ir juos aprūpino Bostono turčių suaukotais pinigais. 1787 metų pradžioje sukilėliai buvo išblaškyti. 13 vadovų, taip pat ir Šeisas, sučiupti ir nuteisti mirties bausme, bet netrukus administruoti.

Sukilimo likvidavimas toli gražu nenuramino turtingųjų. Visi jautė — sukilimas tik prislopintas. Netrukus kažkas panašaus galėjo įvykti Pietų Karolinoje ir Rod Ailende.

Medisonas gana tiksliai tai apibūdino — nepasitenkinimas plinta, šalis grimzta „į kažkokią baisią krizę", žinoma, žvelgiant iš valdančiųjų klasių pozicijų.

***

D.Džejas, buvęs visų įvykių sūkuryje, rašė Vašingtonui, besimėgaujančiam nuostabiu kaimo gyvenimu: sugriaudės „revoliucija". Pats Vašingtonas buvo tokios nuomonės: „Aš nemanau, kad ilgai galėsime egzistuoti kaip nacija, nesukūrę efektingos valdžios".

Jį be perstojo atakavo — būk kuo nori: diktatoriumi, monarchu, bet tark savo žodį suirutės apimtoje šalyje.

Niekas kitas taip gerai nesuprato valstijų tarpusavio

vaidų žalos kaip Vašingtonas. Kontinento armijos vyriausiasis kariuomenės vadas 11 kartų oficialiais laiškais kreipėsi į visas valstijas ir ne mažiau kaip 30 į kai kurias iš jų, maldaudamas, kviesdamas mąstyti apie visos šalies reikalus. 1783 metų birželio 8 dieną paskutiniame cirkuliare jis rašė: „Pasiremdamas savo kuklia patirtimi, manau, kad visuotinės gerovės labui, drįsčiau pasakyti — JAV kaip nepriklausomos valstybės egzistavimui, gyvybiškai svarbu: 1. Nesugriaunama valstijų sąjunga, vadovaujama vienos federalinės valdžios. 2. Šventa pagarba teisinei sistemai. 3. Armijos sukūrimas. 4. Taika ir draugystė tarp Jungtinių Valstijų tautų, pamirštant visuotinę nesantaiką bei politikavimą ir išmokstant kartais aukoti savo asmeninius interesus bendriems tikslams".

Šalies vienybės instrumentą — kontinento armiją — paleido, o drauge su ja vėjais nuėjo vyriausiojo kariuomenės vado įtikinėjimai.

Visą 1786-87 metų žiemą Vašingtonas dvejojo — važiuoti ar nevažiuoti į Filadelfijos konventą. Dabar tos dvejonės tiesiog nesuprantamos — juk buvo kalbama apie konstitucinį konventą, priėmusį JAV konstituciją, pagal kurią gyvenama iki šiol. Vašingtonas to negalėjo žinoti, manė, kad atsitiks tas pats, kas jau buvo atsitikę Anapolyje — Naujosios Anglijos valstijos neatsiųs savo atstovų, abejotiną sueigą pavadins fikcija, jeigu ne sąmokslu. Važiuoti? Tame pačiame 1783 metų birželio 8 dienos laiške jis pareiškė: „Grįžtu prie namų židinio, kurį, kaip žinoma, buvau palikęs su didžiausiu nenoru... ir gyvenimo pabaigą praleisiu visiškoje ramybėje". Pasirodyti Filadelfijoje, vadinasi, sulaužyti duotąjį žodį. Pagaliau juk jis atsisakė dalyvauti „Cincinato draugijos" susirinkime, kuris lyg tyčia buvo šaukiamas Filadelfijoje beveik tuo pačiu laiku kaip ir konventas.

Bet ir vėl — jei nevažiuos, Vašingtoną apkaltins „panieka respublikai", laukimu, kol žlugs vyriausybė, noru pačiam paimti valdžios vadžias ir įvesti „tironiją". Reikia va-

žiuoti! Kaip visuomet, nutaręs Vašingtonas jau nebedvejodavo.

Filadelfijoje jis iškilmingai sutinkamas antrą kartą — skamba varpai, pyška šautuvų salvės. Mielaširdis Robertas Morisas, turtingiausias šalies žmogus, priglaudė Vašingtoną savo triaukščiuose rūmuose. Maunt Vernonas, lyginant su finansininko rezidencija, — tik kuklus namelis.

Gegužės 14-ąją, konvento atidarymo dieną, punktualusis Vašingtonas atėjo į tą patį namą, kuriame prieš 12 metų jį paskyrė vyriausiuoju kariuomenės vadu. Pro plačius langus saulė apšvietė beveik tuščią salę — atvyko tik Virdžinijos ir Pensilvanijos delegatai. Tarnai įnešė krėslą su pasenusiu B.Franklinu. Konventas, arba „pusdievių asamblėja“, kaip jį vadino Džefersonas, rinkosi neskubėdamas. Kasdien be naudos Vašingtonas ėjo į posėdžių salę. Tiktai gegužės 22 dieną susirinko kvorumas — 7 valstijų atstovai, ir konventas pradėjo darbą. Kai atgarmėjo vėluojantys, „pusdievių“ jau buvo visa komanda — 15 plantatorių vergvaldžių, 14 bankininkų, 14 žemdirbių ir spekuliuojančių žeme, 12 prekybininkų, pramonininkų ir laivų savininkų — iš viso 55 žmonės.

Jie ir ėmė kurti naują konstituciją sau ir šaliai. Pirmajame posėdyje konvento prezidentu vieningai išrinko Džordžą Vašingtoną. Jis atsiprašė dėl nepatyrimo, iš karto meldė dovanoti už klaidas, kurias padarysiąs, ir atsisėdo į krėslą, kuriame karo metais sėdėdavo nominalus valstybės vadovas — kongreso prezidentas. „Pusdieviai“ smalsiai apžiūrinėjo Vašingtoną naujame — civilių vado — vaidmenyje ir liko labai patenkinti. Argi jis nepriminė, rašė Virdžinijos delegatas V.Pirsas, „šalies gelbėtojo“, koks buvo Petras Didysis... politiko ir valstybės veikėjo, tikro Cincinato?“

Ne mažiau susidomėjęs Vašingtonas žvelgė į susirinkusiuosius — salėje nebuvo triukšmingųjų teoretikų: Peinas, Džefersonas ir D.Adamsas — Europoje, S.Adamso į konventą neišrinko, o P.Henris neatvyko. Tarp delegatų —

4 buvę Vašingtono štabo karininkai, 13 kontinento armijos ir 13 šauktinių karininkų. Didžioji dauguma — dalykiški žmonės. Bematant nutarė — užbėgant už akių gandams, dirbti slaptai. Viskas turi vykti už kontinento konvento durų.

Ir šitaip pasielgta ne tuščiai. Virdžiniečių parengtas planas, kuriam pritarė Vašingtonas, numatė sudaryti stiprią vyriausybę. Idėja neteisėta — kongresas, ir toliau dirbęs Niujorke, konstituciniam konventui teleido tik pataisyti „Konfederacijos straipsnius". Vašingtonas vadovavo žmonėms, kurie galėjo būti apkaltinti valstybinio perversmo organizavimu, bet kitos išeities nebuvo. Vašingtonas laikėsi nuomonės: „Jeigu mikliai nerasime vaistų, įsiviešpataus anarchija".

Konvente paskelbus „Virdžinijos planą", kai kas prieštaravo — liaudis nepritars radikaliems pakeitimams, reikia pasitenkinti dalinėmis priemonėmis. Vašingtonas pareiškė (tai buvo viena iš dviejų kongrese pasakytų jo kalbų): „Labiau nei tikėtina, kad nė vienas iš čia pasiūlytų planų nebus priimtas. Galimas daiktas, mums teks dar kartą stipriai konfliktuoti. Bet jeigu mes, trokšdami įtikti liaudžiai, pasiūlysime tai, kam patys nepritariame, kaip galėsime pateisinti savo darbą? Imkime ir iškelkime vėliavą, po kuria susiburs protingieji ir garbingieji. Viskas Dievo rankose". Teisingiau, Medisono rankose, kuris „prikimšo" Vašingtonui išminties, pasisemtos iš išblukusių knygų. Medisonas buvo tikrasis konstitucijos tėvas, sugebėjęs išreikšti proziškus jaunos Amerikos buržuazijos interesus padoria forma, susiedamas su Senosios Romos ir Graikijos laikais.

Trisdešimt septynerių metų Medisonas, didžiagalvis, trumpomis liesomis kojomis, paprastai apsirengęs juodais drabužiais, savo išore kėlė baugulį. Epileptikas, užkietėjęs viengungis, gyvenimą nugyveno kaip atsiskyrėlis, palinkęs prie senų knygų ir manuskriptų, ieškodamas atsakymo, kur būtent slypi tos visuomenės, kuriai priklausė Virdžinijos žemės aristokratija, valdymo išmintis. Jam pakako sveiko proto dievinti Vašingtoną ir suprasti, kad tiksliai atkartoti tai,

kas buvo Antikos laikais, neįmanoma. Jo sugalvotoji JAV valdymo sistema, kuri nežymiai pakeista egzistuoja iki šiol, turėjo pasirūpinti ir mažumos turto interesais. Jis pasirodė esąs sumanus sofistas, išaiškinęs, pavyzdžiui, agrarinės demokratijos šalininkui Džefersonui, kad visur, kur egzistuoja valdžia, lieka išnaudojimo pavojus. Amerikoje buvo baiminamasi iškelti tironiją aukščiau už mažumos turtinius interesus. „Visų pirma reikia baimintis pažeisti asmeninės nuosavybės teises“, — padarė išvadą Medisonas.

Jo kalbos apie šventą privačią nuosavybę, būtinybę ją apsaugoti, — o tam reikalinga stipri federalinė vyriausybė, — Vašingtono ausyse skambėjo lyg maloni muzika. Jis pritardamas lingavo galva ir šypsojosi. Kai ėmė svarstyti būsimo valstybės vadovo — prezidento — prerogatyvą, tikriausiai sprendimą suteikti jam plačiausias teises skatino prieš delegatų akis stūksanti natūra — pražilęs Vašingtonas pirmininkaujančiojo krėsle. Prezidento postas iš anksto buvo ruošiamas atsižvelgiant į asmenines Amerikos didvyrio savybes. Tikėjimas Vašingtono išmintingumu visiems laikams konstitucijoje įteisino nuostatą — prezidentas nepavaldus kongresui.

Konstitucijoje atsispindėjo begaliniai kongreso grupių ir grupuočių kompromisai. Hamiltonas, kaip ir derėjo laukti, įtikinėjo — tokioje milžiniškoje šalyje respublikinė valdymo forma neišsilaikys ir siūlė imti pavyzdį iš Britų konstitucijos. Ginčijosi dėl didelių ir mažų valstijų atstovavimo normų, muitų mokesčių ir prekybos vergais. Kartais atrodydavo, kad konventas pakliūs į aklavietę. Bet pamažu ginčininkai susitardavo, nes juos skirdavo tik privatinės nuosavybės apsaugojimo metodai. Net pačios emocionaliausios problemos buvo išspręstos, atiduodant pirmenybę ekonominiams interesams.

Štai kad ir vergvaldystės problema. Buvo nutarta nuo 1808 metų uždrausti į JAV įvežti vergus. Svarbiausias argumentas — jų ir čia pakankamai prisiveisė!

Kongreso ir valstijų skolos problema išspręsta stambiųjų spekuliantų naudai. Dabar visokie „popierėliai", turtingųjų supirkti pusvelčiui, turėjo būti išpirkti už tvirtą valiutą. Č.Birdas, aptaręs konstitucinio konvento veiklą, padarė išvadą, kad labiausiai iš konstitucijos ekonomiškai laimėjo turtingieji.

Nugrimzdę į karštus ginčus, paskendę merkantilinėje frazeologijoje, konvento delegatai kažkaip pamiršo, kad susirinko kurti demokratinės respublikos. Kai konstitucijos tekstas buvo išspausdintas ir išdalintas galutiniam patvirtinimui, senas Vašingtono draugas ir politikas teisėjas Masonas pranašavo: būsimoji vyriausybė galiausiai taps arba „monarchija, arba korumpuota tironiška aristokratija". Kur „Bilis apie teises", klausė jis. Dokumentas sukurptas „už liaudies nugaros, su ja nesiskaitant". Jis siūlė paskelbti konstituciją, o vėliau sušaukti dar vieną konventą ir padaryti būtiniausias pataisas. Vašingtonas sutriko — nejaugi šuo ant uodegos nusinešė keturių mėnesių triūsą? Dauguma pasisakė už tai, kad konstituciją, nors ir netobulą, reikia pateikti šaliai. Tai būtina, pabrėžė Pinknis, „turint omenyje visuotinio sąmyšio pavojingumą ir norą viską galutinai spręsti kardu". Vašingtonas karštai pritarė. Po septynių valandų ginčo nutarė — konstituciją galima tobulinti pataisomis.

1787 metų rugsėjo 17 dieną konstitucinis konventas baigė savo darbą. Konstitucijos tekstą nusiuntė kongresui — tegu išsiuntinėja valstijoms, o slaptuosius konvento protokolus patikėjo saugoti Vašingtonui.

***

Konstitucinis konventas nė iš tolo nebuvo panašus į demokratinį susirinkimą. Delegatus paskyrė valstijų legislatūros, jų niekas nerinko. Ratifikacijos procedūrai pakako devynių valstijų pritarimo. Šitaip buvo sumanyta tik tam, kad masės negalėtų pareikšti savo nuomonės. Valstijose

turėjo būti išrinkti konventai, kurie ir galėjo pareikšti nuomonę dėl konstitucijos. Konventų rinkėjais tegalėjo būti baltaodžiai vyrai, turintys aukštą turtinį cenzą. Konventų rinkimuose dalyvavo apie 160 tūkstančių žmonių — 5 procentai gyventojų, arba vienas nuo 4-5 baltųjų vyrų.

Apskritai, konstitucija kažką reiškė tik tiems 160 tūkstančių.

Vašingtonas, grįžęs į Maunt Vernoną, pirmiausia konstitucijos tekstą nusiuntė keliems gerbiamiems valstijos lyderiams. P.Henris trumpai atsakė — „negaliu susitaikyti su pasiūlytąja konstitucija". B.Harisonas: „Jeigu mūsų reikalai ne katastrofiški, bijau, kad vaistai pakenks labiau nei liga..."

Konstitucijos idėjų propagavimo naštos ėmėsi Hamiltonas, Medisonas ir Džejas, įkūrę „Federalisto" laikraštį. Vašingtonas buvo sužavėtas — laikraštį perskaitė nuo pirmos iki paskutinės eilutės. Viskas sutapo su jo įsitikinimais. Jis ir pats būtų griebęsis plunksnos, bet „neturiu talento". Vargu. Jis norėjo būti aukščiau už visus federalistus. Tikriausiai taip elgtis buvo protingiausia — tyliojo giganto šešėlis dengė visą šalį. Niekas neabejojo, kieno pusėje buvo jo simpatijos, o detalės...

Ratifikacija užsitęsė nuo 1787 metų gruodžio, kai konstitucijai pritarė Delaveras, iki kitų metų birželio pabaigos — likimas lėmė, kad Virdžinija buvo devintoji valstija. Opozicijoje buvo maždaug 60 tūkstančių žmonių. Taigi 100 tūkstančių žmonių balsai JAV davė pagrindinį įstatymą.

Visi seniai žinojo — prezidentu bus Vašingtonas. Švenčiant 1788 metų liepos 4-ąją, visur girdėjosi šūksniai: „Vašingtoną — į prezidentus!", „Tegu fermeris Vašingtonas, tarsi antrasis Cincinatas, meta plūgą ir eina valdyti didžiosios liaudies!"

Vašingtonas nelabai norėjo trenktis į triukšmingąjį Niujorką, imtis valstybės reikalų, kurie per karą jam buvo įgrisę iki gyvo kaulo. O kur pasisukdavo, vien tik girdėdavo: tik jis galįs išgelbėti šalį iš anarchijos.

Liko paskutinė viltis — gal vis dėlto neišrinks? Vašingtonas po senovei tylėjo, nesikišo į rinkimų kampaniją.

O rinkimų mašina jau sukosi. 1789 metų sausyje kiekvienoje valstijoje buvo išrinkti arba perrinkti rinkikai, o taip pat išrinkti kongresai. Po mėnesio jie nubalsavo: prezidentu išrinko D.Vašingtoną, o viceprezidentu — D.Adamsą — vienbalsiai. Jungtinės Valstijos dar nežinojo, kas tai yra politinės partijos.

Naujo kongreso darbo pradžios dieną — kovo 4-ąją — Niujorke griaudėjo patrankos, skambėjo varpai. Juos tegirdėjo negausūs liaudies išrinktieji — senatoriai ir atstovų rūmų nariai. Miestas rengėsi suruošti fejerverką Prezidento atvykimo į Niujorką garbei.

Balandžio 14 dieną į Maunt Vernoną atvyko kongreso sekretorius Č.Tomsonas ir oficialiai pranešė Vašingtonui, kad jis išrinktas prezidentu ir kad pagaliau susirinkęs kongresas laukiąs valstybės vadovo. Trumpa Tomsono kalba ir atsakomasis Vašingtono žodis skambėjo tuščioje pobūvių salėje.

Balandžio 16 dieną Vašingtonas išvyko į Niujorką. Būsimu darbu nesižavėjo — rūpėjo asmeniniai reikalai. 1789 metų pavasarį plantacijos finansinė būklė buvo sunki. Vašingtonui net teko pasiskolinti pinigų kelionės išlaidoms.

Amerika džiaugsmingai sutikdavo ir palydėdavo prezidentą. Kiekviename miestelyje laukdavo piliečių komitetai, sveikindavo, karieton pakinkydavo geriausius arklius, skliaudančius ausimis nuo patrankų šūvių... Miestuose, kuriuose apsistodavo, — baliai per naktis. Ir, žinoma, kalbos. Prezidento kortežą išvysdavo iš toli — virš jo tvyrojo dulkių debesis, kurį sukeldavo žirgų kanopos, federalistų minios. Vašingtonas duso nuo dulkių, čiaudėjo — jau sunku buvo skirti keliauninkų drabužių spalvą... Teko kentėti — liaudis rodė meilę.

Prie Filadelfijos ant tilto pastatė milžinišką arką, išdabintą vėliavomis, juostomis, popierinėmis gėlėmis. Po ja

stovėjo žavi mergina. Vašingtonas nespėjo nė galvos linktelėti, kai ji paleido darban gudrų mechanizmą — nepaprastai tiksliai ant prezidento galvos nukrito milžiniškas laurų vainikas! Dvidešimt tūkstančių filadelfiečių išėjo į gatves. Kitos dienos rytą, teisindamasis lietumi — nepatogu važiuoti karietoje, kai lydintys raiteliai mirksta, — Vašingtonas išprašė neatvykti raitelių kortežo. Jis tikriausiai pavargo nuo triukšmo ir šūkalionių.

Trentonas — atmintinų kautynių vieta. Vašingtonas baugščiodamas apžvelgė senąją arką, pro kurią turėjo prajoti. Regis, pavojus negresia, tik šiek tiek šokiravo plakatas „Moterų gynėjas taps dukrų globėju!“ Priekyje išsirikiavo 13 merginų baltomis suknelėmis. Saldžiais balseliais jos sugiedojo padėkos giesmę didvyriui už išgelbėjimą, choru išdeklamavo norinčios jo kelią nubarstyti rožėmis ir, nieko nelaukdamos, ėmė saujomis berti gėles po žirgų kanopomis.

Balandžio 23-ąją, atvykimo į Niujorką dieną, Vašingtonas išpuošta barka įveikė paskutinių 25 kilometrų kelio atkarpą jūra. 46 pirmieji Niujorko turčiai susidėję pastatė laivą specialiai tai progai. Vašingtono barka plaukė pro laivus ir laivelius, iš kurių denių sklido sveikinimo šūksniai, dainos, odžių deklamacija.

Jis išlipo Volstryto prieplaukoje. Kiek akys užgriebė — vien žmonių galvos. „Kaip kukurūzų burbuolės prieš pjūtį“. Triukšmo apsvaigintą Vašingtoną nuvedė į jam išnuomotą namą. Be perstojo poškėjo petardos. Vašingtonas dažnai stabteldavo ir nusišluostydavo graudulio ašaras.

VI skyrius

Sakau tau visai atvirai (žinoma, vargu ar pasaulis patikės) — aš einu prie valdymo kryžiaus, kankinamas jausmo, vargu ar kuo besiskiriančiu nuo to, kokį patiria nusikaltėlis, artėdamas prie bausmės įvykdymo vietos. Aš taip nenoriu gyvenimo saulėlydyje, jau beveik visiškai užvaldytas valstybės rūpesčių, ramų būstą keisti į rūpesčių vandenyną, — nepatyręs politinėse gudrybėse, neturįs sugebėjimo ir polinkio, kuriuos būtinai privalo turėti, esantis prie valdžios vairo.

D. Vašingtonas, 1789
Iš laiško D. Noksui

Oficialiosios ceremonijos Vašingtonui teko laukti visą savaitę — kongresas niekaip nesusitarė dėl naujos valstybės paskelbimo procedūros. Karštai ginčijosi, kaip vadinti prezidentą. Senatas nubalsavo — „Jo Didenybė Jungtinių Valstijų Prezidentas ir jų teisių protektorius". Vakarykščiai karšti revoliucionieriai labai norėjo regėti prezidentą beveik su karaliaus regalijomis. Medisonui, išrinktam į atstovų rūmus, teko nemažai pasistengti, įtikinėjant garbėtroškas kolegas apsispręsti dėl „JAV prezidento" titulo. Nemažai sugaišo derindami inauguracijos procedūrą — kur kas turi stovėti ir sėdėti, ką kas kalbės ir t..t.

Kai atėjo prezidento priesaikos priėmimo diena — 1789 metų balandžio 30-oji, Vašingtonas buvo įspraustas į griežtus procedūros rėmus. Vidudienį jį išvedė į Volstryto gatvės Federal Holo rūmų balkoną. Žiopliai, grūdęsi aplinkinėse gatvėse, stypsoję ant stogų, persisvėrę ant palangių, išvydo Vašingtoną su špaga prie šono ir išgirdo neaiškiai kartojant Niujorko valstijos kanclerio R.Lingvistono tariamus priesaikos žodžius. Nors mažiulis Lingvistonas iš paskutiniųjų stengėsi kuo aukščiau iškelti Bibliją, Vašingtonui, siekiant ją lūpomis, teko gerokai pasilenkti. Minia baisiausiai šaukė, sugriaudėjo patrankų šūviai, suskambo varpai, ir Vašingtonas, glaudžiai apsuptas aukštų valdininkų, išėjo iš balkono. Didžiojoje salėje pasakė 20 minučių kalbą.

Abstrakčiomis frazėmis jis kvietė politikoje vengti „vietinių prietarų", pareiškęs, kad konstituciją reikia papildyti „Biliu apie teises" ir labai daug kalbėjo apie Apvaizdą, saugančią naująją šalį. Skaitė sunkiai, silpnu balsu. Senatas, pavydulingai sekęs, kad niekas nesuuostų, kas svarstoma jo posėdžiuose, nutarė neprotokoluoti. Todėl apie pirmuosius Vašingtono veiklos žingsnius tegalime spręsti iš

senatoriaus V.Maklejaus, toli gražu nelabai draugiško Vašingtonui, užrašų. Aprašydamas pirmąją prezidento naktį, Maklejus pabrėžia: „Šis didis žmogus buvo susijaudinęs ir buvo kur kas kuklesnėje padėtyje negu dundant patrankoms ar poškant muškietoms. Jis drebėjo, keletą kartų beskaitydamas užsikirto, nors, reikia manyti, ne kartą tekstą buvo prieš tai skaitęs". Nepaisant visko, susirinkusieji buvo sujaudinti. Visi (išskyrus D.Adamą!) apsiašarojo.

Turbūt Maklejus verkė su visais, tačiau kai tą pačią dieną Vašingtonui teko sakyti dar vieną kalbą — atsakant į formalų senato pareiškimą, — senatorius buvo budrus ir pastebėjo absoliučiai viską. Vašingtonas „išsitraukė popierius iš kamzolės kišenės. Akinius buvo įsikišęs į liemenės kišenėlę, skrybėlę laikė kairiojoje, o popierius — dešiniojoje rankose. Per daug daiktų dviem rankom! Jis sukiojo skrybėlę ir šiaip, ir taip, galiausiai prispaudė prie kairiosios krūtinės pusės. Bet niekaip nepajėgė ištraukti iš futliaro akinius; pagaliau išsprendė ir šią kankinančią problemą, padėjęs futliarą ant akmeninės plokštės. Pabalnojęs akiniais nosį, gana sklandžiai, tačiau be didesnio jausmo perskaitė atsakomąją kalbą".

Kongresas jam sudarė nepaprastai palankias finansines darbo prielaidas; paskyrė negirdėtą atlyginimą — 25 tūkstančius dolerių metinės algos (ministras gaudavo 3,5 tūkstančio). Galima įvairiai svarstyti, ar Vašingtonas buvo patenkintas, ar ne, kai kongresas atmetė jo pasiūlymą — tarnauti (kaip ir kariuomenėje) be atlyginimo, apmokant tik išlaidas. Žinoma, prezidento priešai viską aiškino savaip: Vašingtonas norėjęs iš prezidentavimo išlupti dar didesnę naudą!

Tik dėl vieno nekyla abejonių: kreipinys „pone prezidente" iš pradžių jį šokiravo. Vašingtonas buvo linkęs pritarti titului, kurį pats kankindamasis susigalvojo, — „Jo Didenybė Galia ir Jėga, JAV prezidentas ir valstijų laisvės globėjas".

Nuo pirmų dienų įvedė tokią tvarką: prezidentas niekam nedaro vizitų, o pas save kviečiasi tik „oficialius asmenis ir žymius žmones". Respublikonai sutrikę trynėsi akis — prezidentas įvedė tvarką, mažai kuo besiskiriančią nuo tos, kokia, kaip girdėjo, viešpatauja Europos tironų, nesiskaitančių su jiems pavaldžia liaudimi, rūmuose. Žinoma, mąstai buvo mažesni, bet dvasia — ta pati.

Iš tikrųjų, kaip gi vykdavo kassavaitiniai prezidento priėmimai, užtrukdavę lygiai valandą? Štai ką rašo amžininkas: Vašingtonas „juodo aksomo kostiumu, plaukai tirštai išpudruoti ir ant pakaušio sukišti į šilkinį maišelį, geltonomis pirštinėmis, rankose — plačiabrylė skrybėlė su kokarda ir juoda plunksna. Kelnės iki kelių (šilkinės kojinės) ir batai su segtukais (sidabriniais), prie kairiojo šono — ilga špaga su puikiai pagamintu ir nupoliruotu plieniniu efesu. Kamzolė užsegta taip, kad matytųsi efesas ir špagos dalis. Makštis baltos lakuotos odos.

Jis visuomet stovėdavo nugara į židinį, atsigręžęs į paradines duris. Lankytojus pasitikdavo kukliai linktelдamas, be to, rankas laikydavo taip, kad būtų aišku — sveikindamasis nepaduos. Nenorėdamas nė vieno išskirti, per priėmimus rankos nepaduodavo net artimiausiems draugams.

Įėjusieji pusračiu sustodavo kambaryje. Penkiolika ketvirtos durys užsidarydavo. Tada Vašingtonas, eidamas iš dešinės į kairę ir į kiekvieną kreipdamasis vardu, persimesdavo keliais žodžiais ir vėl atsistodavo į senąją vietą, o lankytojai po vieną prieidavo prie jo, nusilenkdavo ir išeidavo. Ketvirtą valandą ceremonija baigdavosi".

Ištikimasis Tobiasas Lyras lengviau atsidusdavo — pareiga atlikta; uždarydavo duris, ir jiedu likdavo dviese. Vašingtonas bemat tapdavo guvus ir šnekus. Bet vos tik susitikdavo su kitais žmonėmis, jo veidas suakmenėdavo, visas įsitempdavo. Niujorkiečiai pagarbiai akimis palydėdavo pirmąjį respublikos pilietį, puikiausių arklių šešeto

tempiamoje karietoje. Tarškėjo ratai, žvilgėjo lakuotos karietos sienos, auksu žibėjo grubokas herbas virš durų, o už stiklų — rūstus prezidento veidas.

Užkietėję respublikonai nepatikliai žvelgė į prabangą (tuometiniu supratimu), kurią — bent jiems taip atrodė — pamėgo prezidentas. Karieta — keturi liokajai su livrėjomis ant žirgų ir pasostės, dar du ant pakopų, — niokojo trapią Amerikos laisvę. Respublikonai pamiršo arba nežinojo: taip plantatorius jau buvo pratęs važinėti po Virdžiniją. O jeigu kalbėsime apie išlaidumą.... Tobiasas Lyras puikiai žinojo — prie prezidento algos Vašingtonui kasmet tekdavo pridėti dar savų 5000 dolerių. Jis negalėjo atsisakyti įpročių. Namuose laikė 14 baltųjų tarnų ir 7 vergus.

Atvažiavo Marta, ir atsirado pretekstas kiekvieną savaitę ruošti pobūvius — aplinka primindavo Maunt Vernoną. Priminė taip akivaizdžiai, kad — istorikai net paskaičiavo — 7 procentai prezidento algos išeidavo spirituotiems gėrimams.

Į pobūvius sugūžėdavo brangakmeniais žvilganti, madingiausiai pasipuošusi Niujorko aukštuomenė. Daug kas pastebėjo — Vašingtonas, paskubom atlikęs šeimininko pareigas ir šnektelėjęs su vyrais, atsiduodavo nerūpestingai moterų draugijai. Viceprezidento Adamso žmona Ebigeila netrukus pamatė, kad „prezidentas sugeba tiesiog užburti ir jeigu jis nebūtų vienas pačių kukliausių žmonių, galėtų tapti pavojingu suvedžiotoju!“ Štai šitaip apibūdinamas žmogus, kuriam jau šešiasdešimt!

Tačiau išskyrus vakarus, į kuriuos susirinkdavo išrinktieji, Vašingtonai gyveno gana uždarą gyvenimą. Marta rašė: „Aš gyvenu labai liūdnai ir nežinau, kas dedasi mieste. Aš niekada nebūnu viešose vietose. Tiesą sakant, jaučiuosi tarsi uždaryta kalėjime...“ Tai buvo Vašingtono iš anksto suplanuotas gyvenimo būdas — negalima elgtis taip, kad prezidentas būtų visiems prieinamas!

Asmeniniam ir viešam prezidento ir jo šeimos gyvenimui įtakos turėjo taisyklė, kurios Vašingtonas griežtai laikėsi, vykdydamas valstybines pareigas, — atsiminti, kad naujos valstybės aušroje gimsta precedentai. Todėl reikia stropiai apmąstyti kiekvieną žingsnį: ką daryti ir kaip daryti.

***

Prezidentaudamas pirmuosius pusantrų metų Vašingtonas praleido Niujorke — čia vadovavo vyriausybei ir valdė šalį, o po to iki 1800 metų JAV sostinė buvo Filadelfija.

Konfederacija paliko daugybę skolų. Nemažai pareigūnų senų seniausiai nebuvo gavę atlyginimo. Teko iš naujo kurti valstybės aparatą. Ramybė pasienyje leido kolei kas nesukti galvos dėl armijos — joje tebuvo 840 žmonių, o laivyno neliko nė pėdsako. Dar nebuvo įkurtas nė vienas civilinės administracijos postas, o ant Vašingtono stalo jau gulėjo 3000 prašymų duoti tarnybą. Klausimą, kas atsako už valdininkų parinkimą ir jų paskyrimą, Vašingtonas greitai išsprendė — viską paėmė į savo rankas. Senatui liko teisė tvirtinti prezidento rekomenduotus aukštuosius pareigūnus ir diplomatus. Tarp įstatymų leidimo ir vykdomosios valdžios buvo griežtai nubrėžta prerogatyvos riba. Teoriškai ir praktiškai abi valdžios buvo lygios.

Konstitucijoje tebuvo apibrėžta tik Aukščiausiojo teismo veikla. 1789 metais kongresas priėmė įstatymą dėl teismų sistemos sukūrimo — ji iš esmės egzistuoja iki šiol. Aukščiausiasis teismas į pirmąją sesiją susirinko 1790 metų pradžioje — teisėjai su nuostabiomis mantijomis, bet skirtingai nei Anglijoj — be baltų perukų. Vašingtonas buvo visiškai patenkintas ėmus suktis teismo mašinos sraigteliams. Teismų sistemą jis siejo su naujos valstybės stabilizacijos procesu. Papildomą garantiją davė D.Džejas, Aukščiausiojo teismo pirmininkas, rimtas ir protingas žmogus. Aukščiausiasis teismas turėjo teisę spręsti apie valstijų teis-

mų konstitucinių sprendimų teisingumą. Federalizmo problemos pakliuvo į stiprias ir patikimas rankas.

Karštai ginčijantis konstituciniame konvente, matyt, neatkreiptas dėmesys į gana nevykusią aukštosios vykdomosios valdžios struktūrą. „Tėvai-kūrėjai" tikriausiai manė, kad senatas vaidins savotišką slaptosios tarybos vaidmenį prie prezidento, o jo pirmininkas — viceprezidentas — taps premjerministru. Kad ir kokie būtų buvę pirmykščiai „tėvų-kūrėjų" ketinimai, Vašingtonas negalėjo pakęsti viceprezidento D.Adamso. Jis puikiai prisiminė piktadario masačūsetsiečio kliautis karo metais, o ir dabar viceprezidentas nerodė jam pagarbos. Konstitucijos kūrėjų logika, susidūrusi su asmeninėmis prezidento simpatijomis, patyrė pralaimėjimą. Viceprezidentas buvo nugrūstas į vykdomosios valdžios užkampį ir ten kuičiasi iki šiol.

Karo metais Vašingtonas dėjo nemažai pastangų, kad štabas dirbtų sklandžiai ir, iškilus reikalui, skubiai patartų vyriausiajam kariuomenės vadui. Tikriausiai prezidentas iš pradžių manė taip bendrausiąs ir su senatu. Bet jau pirmaisiais darbo mėnesiais teko atsisakyti nuo minties, kad kongresas atliks prezidento štabo funkcijas. Tragikomiškas epizodas atvėrė akis. Senatoriai ir kongresmenai manė, kad ant jų pečių gula atsakomybė už šalies ateitį, ir todėl per dienų dienas ginčijosi dėl grynų niekų — kokį vartoti prielinksnį ar būdvardį. Kartą per patį ginčo įkarštį senate pasirodė Vašingtonas, lydimas Nokso, einančio karo ministro pareigas. Jie atėjo paklausti senato patarimo dėl sutarties projekto su indėnų krikų gentimi, vildamiesi palaikyti draugiškus ryšius su karingaisiais indėnais.

Vašingtonas atsisėdo į viceprezidento krėslą. Sutrikęs ir supykęs Adamsas susirado vietą salėje. Šalia rūsčiojo prezidento sunkiai dribtelėjo storulis Noksas. Ėmė skaityti sutarties tekstą. Dėl didelio triukšmo, sklidusio iš gatvės, suprato tik tiek — kalbama apie indėnus. Langus uždarius sutartį skaitė iš naujo. Senatoriai vis dėlto ne viską išgirdo

ir permanė. Pasipylė klausimai, netikusios pastabos. Galiausiai nutarė pirma sutartį gerokai panagrinėti, o tik tada spręsti. Vašingtonas staiga atsistojo ir labai garsiai tarė: „Be reikalo gaišau!“ Ir nepatenkintas kartu su Noksu išėjo iš salės.

Po kelių dienų Vašingtonas vėl apsilankė senate — išklausyti verdikto. Sutarčiai pritarė, pateikę nesvarbių pastabų, bet prezidentui teko išsėdėti beveik visą dieną, atidžiai klausantis tuščiažodžiavimo. Išeidamas iš salės, Vašingtonas burbtelėjo: „Tegu aš būsiu prakeiktas, jei dar kada nors čia kelsiu savo koją!“ Menka priežastis, o svarbiausia — Vašingtono pyktis dėl senato savivaliavimo pagimdė svarbų precedentą — nuo to laiko iki šiol senatui tvirtinti pateikiamos jau pasirašytos sutartys. Taigi ne filosofiniai apmąstymai ar sudėtingi teoriniai paskaičiavimai patikslino senato vietą valstybės valdymo sistemoje.

Susidūręs su nepritinkamu — džentelmeno manymu — kongreso elgesiu, Vašingtonas užsirūstino ir ryžosi išplėsti vykdomosios valdžios funkcijas. Kongresas įkūrė tris ministerijas — valstybės departamentą, finansų ir karo. Valstybės sekretoriumi Vašingtonas paskyrė 46 metų T.Džefersoną, 32 metų Hamiltonas tapo finansų ministru. Žinoma, karo ministru Vašingtonas patvirtino Noksą, o generaliniu prokuroru tapo virdžinietis Edmondas Randolfas. Nors jis išdrįso kritikuoti konstituciją, Vašingtonas nemanė, kad tai pakenkė jų senai bičiulystei.

Taip atsirado ministrų kabinetas (šį pavadinimą imta vartoti nuo 1793 metų), kurio konstitucija nebuvo numačiusi. Vašingtonas įvedė tvarką — priimant sprendimą, pasiklausti kabineto narių nuomonės. Iš pradžių kabineto nariai susitikdavo su prezidentu akis į akį, bet pamažu tapo įprasti kabineto posėdžiai. Vaidmuo, į kurį pagal konstituciją galėjo pretenduoti senatas, buvo pamirštas visiems laikams. Atsirado vyriausybė, atsakinga tik prezidentui. Kongresmenas Medisonas tapo prezidento įgaliuotoju patarėju.

Manydamas, kad valstybės mašina jau veikia, Vašingtonas 1789 metų rudenį išsiruošė kelionėn po Naująją Angliją. Aplankė pirmuosius, vos ėmusius veikti fabrikus. Bostone apžiūrėjo burių gamybos įmonę. Merginos darbininkės triūsė katorgininkių sąlygomis — nuo 8 valandos ryto iki 6 valandos vakaro. Prezidentas manė, kad tai normalu, jo svitos narys dienoraštyje rašė: „Jo Didenybė pralinksmėjo ir pasakė meistrui, kad jis surinkęs pačias gražiausias Bostono merginas“.

Prezidentas visur reikalavo, kad jam būtų rodoma derama pagarba. Tame pačiame Bostone kilo menka konstitucinė kolizija — Masačūsetso gubernatorius Henkokas laukė apsilankant prezidento. Vašingtonas užsispyrė — gubernatoriaus pareiga atvykti pas prezidentą! Gubernatorius teisinosi sergąs. Vašingtonas nenusileido. Pagaliau prie namo, kuriame buvo apsistojęs prezidentas, sustojo ekipažas. Niūrūs tarnai įnešė į svetainę Henkoką, aiškiai simuliavusį negalią. Siekiant padaryti didesnį įspūdį, jį subintavo nuo galvos iki kojų. Prezidentas šypsodamasis pavaišino gubernatorių arbata. Taip buvo įteisintas dar vienas precedentas. Distancija tarp prezidento ir kitų vis ilgėjo. Net Marta liovėsi vyrą vadinusi „tėte“, o kreipdavosi „generole“.

Paskyręs Hamiltoną finansų ministru, Vašingtonas neapsiriko nei dėl jo vikrumo, nei dėl to, kad ministras gins turčius. Hamiltonas seniai perprato prezidento būdą — dar jam esant generolu. Politinis Vašingtono brendimas Hamiltonui buvo tarsi atskleista knyga — prezidentas visa siela už privilegijų suteikimą valdančiajai mažumai. Taip pat ministras matė — senis pavargo, jam nerūpi administraciniai klausimai, ir jis noriai patikės reikalus tvarkyti tam, kas bus energingas ir veiklus — savaime suprantama, Vašingtono politinės filosofijos rėmuose. Hamiltonas manė, kad jam teko laimingas burtas — daugeliui metų į priekį numatyti tik ką nuo stapelių nuleisto Amerikos valstybingumo laivo kursą.

Didelis cinikas ir auksaburnis Hamiltonas mokė prezidentą: konstitucija — „būtybė, kuri negali likti sustingusi, ir jeigu jos nestumsime pirmyn, tai ji eis atgal“. Cituodamas Demosteną, Hamiltonas reikalavo: valstybės veikėjo uždavinys — „eiti pirma įvykių“ ir „juos sukurti“. Žinoma, tuo „valstybės veikėju“ jis įsivaizdavo save. Trijuose kongresui pateiktuose pranešimuose — „Apie visuomeninę skolą“ (1790 m. sausis), „Nacionalinis bankas“ (1790 m. gruodis), „Apie manufaktūras“ (1791 m. gruodis) — Hamiltonas suformulavo valdymo uždavinius — visaip paskatinti prekybinę pramoninę veiklą. Jis tikėjo ir mokė, kad vyriausybė — „turtingųjų ir aukštos kilmės“ žmonių reikalas, pagrindiniai žmonių elgesio motyvai — „padorumas ir suinteresuotumas“, o demokratija — „mūsų tauta, sere, didelis žvėris!“

Už šį požiūrį, dvelkusį rojalistų įsitikinimais, jau tada Hamiltoną smarkiai kritikavo. Amžininkai šią prieštaringą figūrą įvairiai vertino, kaltindami būtomis nebūtomis nuodėmėmis. Hamiltonas sėkmingai atsikirsdavo, teisindamasis ištikimai tarnaująs JAV. Turtingieji Hamiltonui pritarė. Tačiau kažin kaip būtų elgęsi, jeigu būtų sužinoję tai, kas tapo žinoma tik XX amžiuje, — Hamiltonas buvo ne tik proangliškai nusiteikęs, bet ir slaptas Anglijos agentas. O tada Hamiltonas turėjo patikimą skydą — Vašingtonas visiškai juo pasitikėjo (šalis tai žinojo) ir jeigu ne visuomet padoriai elgėsi, dangstydamasis prezidento vardu, tai niekada nepriešgyniavo jo valiai.

Hamiltonas pasiūlė federalinei vyriausybei nominalia verte apmokėti visas kongreso ir valstijų vidaus ir užsienio skolas. Paskelbus šį drąsų sprendimą, kilo spekuliacijos nuvertėjusiais sertifikatais vajus. Įrodyta, kad apie Hamiltono planą kai kas sužinojo iš anksto ir Naujosios Anglijos bankininkai suskubo pasipelnyti. Hamiltonas, nesileisdamas į ilgas kalbas, atšaudavo: „Taip geriau šaliai“.

Spekuliantai mielai pritarė Hamiltono planui. Tačiau

kai kurios valstijos ėmė protestuoti. Vašingtonas viešai šiuo klausimu nepasisakė, bet visi žinojo — jis už Hamiltoną. Kongresas besiginčydamas pakliuvo į aklavietę. Federalistų laimei, iškilo kitas klausimas — kur turi būti JAV sostinė? Filadelfijiečiai manė — tik jų miestas, nes tuo laiku ten jau buvo nutiesti šiokie tokie šaligatviai ir veikė primityvus vandentiekis. Niujorkiečiai tikėjo, kad kongresas nepaliks jų šlovingo miesto, o pietiečiai aistringai troško, jog sostinė būtų kur nors pietuose, prie Potomako. Tuo metu Vašingtonas suko galvą, kaip įkurti miestą arčiau Maunt Vernono. Virdžinietis Džefersonas, neseniai grįžęs iš Prancūzijos, dar neperprato visų intrigų ir pritarė Hamiltonui, įtikinusiam, kad mainais už Pietų atstovų balsus, reikalingus jo planui patvirtinti, Jungtinės Valstijos sostinę kurs prie Potomako. Džefersonas stačia galva puolė įtikinėti kolegas. Hamiltono planui buvo pritarta, ir sostinę nutarė statyti prie šlovingosios upės.

Visą gyvenimą Džefersonas graužėsi, kad Hamiltonas jį apgavo ir turtingais padarė savo draugus bankininkus. Bet — skėsčiojo rankomis didysis demokratas — nebuvo galima nenusileisti vardan „sąjungos ir išsigelbėjimo nuo didžiausios katastrofos — visiško mūsų kreditų blokavimo Europoje“. Džefersono ir Hamiltono santykiai paaštrėjo, ir tai turėjo negerų pasekmių.

Kongresas nutarė, kad Kolumbijos federalinė sritis šimto kvadratinių mylių ploto bus kažkur prie Potomako, kurio menama siena praeis apie 20 kilometrų nuo Maunt Vernono. Prezidentas išvyko į gimtąją valstiją apžiūrėti vietovės. Jis žingsniais matavo lauką ir krūmynus, sučiaupęs lūpas, žvilgčiojo į matininkų pulką, einantį jo pėdomis. Visi žinojo — žemelė ne kokia: balos, uodai, o ir klimatas blogas. Bet juk pabirs doleriai! Vašingtonas tikriausiai smaginosi — jis teigė, kad miestą reikia statyti visai kitoje vietoje — prie Maunt Vernono. Galima įsivaizduoti matinin-

kų, jau apskaičiavusių pelną, pyktį, kai, grįžęs į Filadelfiją, Vašingtonas pasiūlė galutinį sprendimą.

Jis pasirinko ir būsimos sostinės architektą prancūzą Š.Lanfaną, volonteriu tarnavusį kontinento armijoje. Vašingtonas drauge su juo rengė sostinės planą. Abudu jautėsi esą žymūs architektai ir didžiavosi tuo, kad tik antrą kartą žmonijos istorijoje po Šiaurės Palmyros — Peterburgo Rusijoje — statys miestą plikoje vietoje prie upės. Lanfanas pabandė JAV sostinei, kuriai buvo lemta turėti Vašingtono vardą, suteikti Versalio bruožus. Jis kopijavo geriausių Europos miestų geriausius statinius, dirbo išsijuosęs ir smarkiai konfliktavo su statybos vadovais. Architektui vaidenosi nuostabaus grožio mėlynas miestas. Kongreso komisionieriai vis primindavo apie išlaidas. Lanfanas reikalavo, kad visa statyba būtų jo žinioje, sukčiai prikaišiojo prancūzui, kad ne jis mokąs už statybą. Tačiau net padebesiais skrajojantis architektas negalėjo nematyti, kaip iš statybos rankas šildosi apsukruoliai.

Atomazga atėjo gana greitai — 1792 metais Vašingtonas paliepė atsiskaityti su architektu. Lanfanas dingo, bet jo planai liko įkūnyti akmenyje. Vašingtonas įspėjo, kad būtų statoma griežtai laikantis Lanfano projektų. Tai, ką sukūrė architektas, Vašingtoną patenkino, bet nepatenkino pats autorius.

Tuo tarpu kongresas dirbo savo darbą ir jo veiklai Vašingtonas, žinoma, pritarė, tačiau giliai neėmė į širdį. Be didelių ginčų 1791 metais kongresas priėmė „Bilį apie teises“, į sąjungą įėjo Pietų Karolina ir Rod Ailendas — dabar jau susitelkė visos trylika valstijų, buvo įkurtas JAV bankas. Vašingtonas tvarkė valstybės reikalus, bet jį daugiau domino Filadelfijos aukštuomenės gyvenimas ir asmeniniai rūpesčiai. 1791 metų vasarą išsirengė į kelių mėnesių kelionę po pietines valstijas, sukorė daugiau kaip 3000 kilometrų, — prezidentas norėjo savo akimis pamatyti šalies klestėjimą valdant naujai vyriausybei. Sutikti „gana malo-

nūs džentelmenai" , žinoma, buvo patenkinti — finansinė Hamiltono programa kėlė ekstazę. Vašingtonas dienoraštyje rašė: „Liaudis atrodo laiminga, patenkinta džentelmenų vadovavimu..."

Maloni ir rami kelionė — trinka keturių arklių kanopos, švelniai supasi karieta. Dienoraštyje — susitikimų smulkmenos, ypač pabrėžiant, kiek damų dalyvaudavo banketuose: „apie septyniasdešimt" Niuberne, „šešiasdešimt dvi" Vilmingtone... Čarlstone prezidentas buvo maloniai nustebintas: „Pirmą kartą man parodė tokią garbę, kuri buvo ir maloni, ir nuostabi". Dieną pas jį atvyko „daugybė garbingų damų", o vakare jis buvo garbės svečias „gana reikšmingoje asamblėjoje biržos salėje. Susirinko ir šoko 256 labai gražiai apsirengusios nuostabios damos". Dėl būdingo kuklumo, prezidentas nepridūrė — į pobūvį vietinės gražuolės atėjo suknias papuošusios raudonais, mėlynais ir baltais kaspinais (vėliavos spalvos), šukuosenas pasikaišiusios mažyčiais Vašingtono portretėliais. Visi, kas tik sugebėjo rankoje laikyti teptuką, triūsė ne vieną savaitę, stengdamiesi įkūnyti drobėje ar popieriuje tą begalinę patriotizmo išraišką.

Ir vėl Filadelfija, kurios aukštuomenė mėgavosi sostinės gyvenimu, stengdamasi atsigriebti už tuos metus, kai kongresas buvo persikėlęs į Niujorką ir žinodama, kas laukė — nuo 1800 metų vyriausybė dirbs Vašingtone.

Taigi be didesnių sukrėtimų ėjo pirmieji Vašingtono prezidentavimo metai. Nebent kankinosi dėl Maunt Vernono nesėkmių.

***

Tuo metu, kai Vašingtonas tapo prezidentu, Europą sukrėtė Prancūzijos revoliucija. 1789 metų liepos 14 dieną žlugo Bastilija. Jos griūvančių sienų aidas Ameriką pasiekė tik rudenį. Svarstydamas apie Prancūzijos likimą, Vašingtonas pareiškė: ji taip toli, kad tai, kas įvyko Prancūzijoje, regis, įvyko „kitoje planetoje".

Vašingtono korespondentas iš Prancūzijos skubinosi jį įtikinti, kad jų tėvynė irgi stojusi į laisvės kelią. Jos šviesi ateitis jau garantuota. „Senasis lapinas" skeptiškai įvertino optimistines prognozes. Jis manė, kad Prancūzija patyrė tik „pirmąjį paroksizmą... Revoliucija — tokio masto darbas, kad negali būti atliktas per trumpą laiką ir tiek mažai praliejus kraujo..." Jis kalbėjo žinovo balsu, matyt, nuo pat pradžių svarstydamas kaip tie įvykiai atsilieps JAV.

Lafajetas savo tėvynėje panaudojo revoliucionieriaus patirtį, įgytą tarnaujant kontinento armijoje. Jis atsiuntė Vašingtonui Bastilijos — „despotizmo tvirtovės" — raktą — „pirmą Europoje pribrendusį Amerikos principų vaisių", o taip pat paveikslą, vaizduojantį Bastilijos sulyginimą su žeme. Pagerbtas Vašingtonas pagyrė Lafajetą už „tikslo siekimą ir tvirtybę", kuria apsiginklavęs, jis vairuoja savo politikos laivą „per rifus", o už Bastilijos raktą — materialinę dovaną — Lafajetui nusiuntė taip pat apčiuopiamą dovaną — batų sagtis. Kodėl prezidentas šitaip pasielgė? Štai dar viena mįslė istorikams.

Prancūzijos laisvės simbolius Vašingtonas paliepė pakabinti svetainėje šalia Liudviko XVI su mantija portreto. Kai monarchas neteko sosto, Vašingtonas, liūdint prancūzams emigrantams rojalistams, įsakė portretą nukabinti.

Iš už vandenyno atskrisdavo vis baugesnės žinios. Lafajetas beveik atsiprašinėdamas pranešė, kad nacionalinė asamblėja pažeidusi prekybos su JAV sutartį, apdėjusi mokesčiais amerikiečių tabaką ir banginių taukus. Vašingtonas užtikrino markizą revoliucionierių, kad JAV nesigriebs atsakomųjų represijų, o prancūzai apsigalvoję pakeis savo sprendimą, nes „mes niekada neabejojome prancūzų tautos draugiškumu".

Jis taip pat nerimavo dėl paties Lafajeto likimo: „Aš dažnai labai susirūpinęs mąstau apie pavojus, kurie tau gresia..."

Prancūzų revoliucija labai greitai nebetilpo tuose

rėmuose, kuriuos buvo numatęs Lafajetas. Jis buvo priverstas bėgti ir atsidūrė Austrijos kalėjime, kuriame kankinosi 4 metus. Vašingtonas kiek išgalėdamas stengėsi pagelbėti, išvaduoti markizą — veltui. Žinodamas markizo žmonos išdidumą ir bijodamas ją įžeisti tremtyje, prezidentas nusiuntė jai 1000 dolerių, pameluodamas — grąžinąs skolą. Revoliucijos peripetijos į Prancūzijos kalėjimą atginė ir T.Peiną — demokratas iki kaulo smegenų, buvo išdūmęs į Prancūziją pagelbėti laisvės triumfui. Rūpintis jo reikalais Vašingtonas atsisakė ir už tai buvo keikiamas T.Peino draugų ir garbintojų.

Pergalingas žygis už „laisvę, lygybę ir brolybę" tolimojoje Prancūzijoje smarkiai palietė ir Jungtines Valstijas. Patriotai, visai neseniai atsikratę tironijos karūnos, gražbyliaudami įtikinėjo vieni kitus, kad Amerikos revoliucijos idėjos įgavusios universalią reikšmę. Kas abejoja, žvilgtelkite už vandenyno! Tačiau per tokį atstumą matėsi gana prastai. Aišku buvo viena — įvykiai Prancūzijoje vystėsi toli gražu ne taip, kaip Amerikos revoliucija, budriai stebint „tėvams kūrėjams" ir visų pirma Vašingtonui. JAV žmogaus teisių apaštalai, žinoma, nė iš tolo nebuvo panašūs į jakobinus. Tai, kas įvyko Prancūzijoje, buvo tik pretekstas susivokti savo šalies reikaluose.

Ginčas tarp Hamiltono ir Džefersono, kilęs dėl konkretaus klausimo, beregint įgavo politinę potekstę ir pasklido už kabineto sienų. Hamiltono šalininkai save vadino federalistais, džefersoniečiai iš pradžių nesistengė kaip nors pasivadinti, pasitenkinę „antifederalistų" terminu. Prancūzijos revoliucija paskatino vaizduotę, ir jie ėmė išdidžiai tituluotis demokratais-respublikonais arba trumpiau — respublikonais. Tokiu būdu, JAV atsiradus prezidento institucijai, gimė ir politinių partijų užuomazga. Vašingtonas šiek tiek sumišo — juk ketino būti vieningos nacijos tėvu.

Džefersonas, penkerius metus išgyvenęs Prancūzijo-

je, nerado jokių JAV ir Prancūzijos respublikos panašumų. Kur, klausė jis prezidento, geidžiamoji laisvė Amerikoje? Vašingtonas tylėjo, Džefersonas mygė, vis prikaišiodamas dėl prašmatnaus ceremonialo, sugalvoto specialiai prezidentui. Nepatenkintas Vašingtonas pabandė aiškintis — tai padaryta daugumai patarus, norint sukurti tam tikrą prestižą ir tai nė vieno nevargina, tik patį prezidentą. Žvelgdamas į sutrikusias senio akis, Džefersonas suprato — jis sako tiesą. Tai kas kaltininkas? Aišku, Hamiltonas!

Jie, vėliau prisiminė Džefersonas, „puolė vienas kitą kabineto posėdžiuose kaip kovos gaidžiai". Ginčijosi, keikėsi, o prezidentas dėl to labai pergyveno. Jis pabandė gudriai sutaikyti ginčininkus, pareiškęs: „Žmonės negali mąstyti vienodai, ir imasi skirtingų priemonių savo tikslui pasiekti... kodėl taip atkakliai laikotės savo įsitikinimų, kodėl nedarote vienas kitam nuolaidų? Aš nuoširdžiai jus abudu gerbiu ir karštai tikiu — galbūt pasiseks rasti kelią, kuriuo jūs eitumėt ranka rankon". Tuščios pastangos! Hamiltonas buvo įsitikinęs — tik duok Džefersonui valią, ir jis JAV paskandins anarchijoje, o Džefersonas irgi tikėjo — jo priešininkas pins intrigas, norėdamas JAV įvesti monarchinį valdymą. Bet nei vienas, nei antras neabejojo privačios nuosavybės institucija.

Įtikėjęs šėtoniškais jaunojo Hamiltono kėslais, smulkiosios buržuazijos, agrarinės demokratijos šalininkas Džefersonas nutarė pakelti ant kojų amerikiečius, be kita ko, užliūliuotus Hamiltono įkurto ir jo rankose esančio oficialaus savaitraščio „Gazett of Junaited Steits". Džefersonas įkalbėjo draugą F.Freną įkurti ir vadovauti opoziciniam organui „Nešnl gazet" — pirmas numeris išėjo 1791 metų spalyje. Naujasis laikraštis iš karto užsipuolė vyriausybę, į miltus sumalė visus jos darbus, išskyrus tuos, kuriuos dirbo Džefersonas. Frenas be gailesčio puolė Hamiltoną ir jo bendrus. „Laisvieji Amerikos piliečiai" neleis, kad turčiai juos

mindžiotų", — gaudė „Nešnl gazet" ir pridūrė: „Reikia naujos revoliucijos liaudies labui".

Hamiltonas iš pradžių į išpuolius nelabai kreipė dėmesį — atsikirsti neturėjo kada: laiką prarydavo darbai ministerijoje ir žavioji misis Reinolds (kai ponia Džeferson kur nors išvykdavo). O rūstusis Džefersonas tuo laiku iki kaklo paniro į darbus — per kelis mėnesius parašė daugiau kaip 4000 laiškų, verbuodamas šalininkus ir demaskuodamas finansų ministrą. „Nešnl gazet", žinoma, užtiko misis Reinolds pėdsakus ir atradimo džiaugsmu pasidalijo su skaitytojais. Hamiltonas tada stvėrėsi plunksnos ir įtūžęs Freną apšaukė „Džefersono liokajumi". „Nešnl gazet" redaktorius neliko skolingas ir t.t

Prezidentas be vargo išsiaiškino, kad straipsniai Freno laikraštyje ir Džefersono kalbos kabineto posėdžiuose — panašūs kaip du vandens lašai. Jis nesipiktino dėl „niekšo Freno" ir liko korektiškas su valstybės sekretoriumi. Savo ruožtu Džefersonas smalsiai sekė prezidentą. Jis veidmainiškai rašė Medisonui, tapusiam jo bendraminčiu: „Prezidentas išrodo nekaip. Savaitę ar dešimt dienų jį kankino karštinė ir tai, žinoma, atsiliepia. Jį taip pat nepaprastai įžeidžia užsipuolimai laikraščiuose — labiau negu ką nors kitą. Aš nuoširdžiai apgailestauju".

Grauždamasis dėl to, kas vyko, Vašingtonas pabandė sušvelninti ministrų laikraštinę dvikovą, tuo labiau, kad „Nešnl gazet" puslapiuose kliūdavo ir prezidentui. Reikia nuslopinti aistras, rašė jis Randolfui, „liautis koneveikus atsakingus pareigūnus ir piktai puldinėjus beveik visus vyriausybės veiksmus... Jeigu taip tęsis, sąjunga subyrės". Sunku pasakyti, ar jis tikėjo realiu pavojumi, tačiau nekelia abejonių — prezidentas matė: užsitęsusi ministrų nesantaika tolina dieną, kai jis galės pasitraukti nuo valstybinių reikalų sprendimo. O jis manė, kad 1793 metais pasiseks grįžti į Maunt Vernoną, ir jau susitarė su Medisonu dėl atsisveikinimo su šalimi kalbos teksto.

Bet kaip pasitraukti, kai Hamiltonas ir Džefersonas kursto politikos aistras? Vašingtonas išbandė viską, stengdamasis sutaikyti priešininkus. Žinoma, paveikti Hamiltoną nepasisekė. Tada Vašingtonas nutarė „žaisti" su Džefersonu. 1792 metų vieną žiemos dieną prezidentas pasikvietė valstybės sekretorių ir pradėjo neįprastą šneką. Jiedu sėdėjo prezidento kabinete, siurbčiojo prezidento mėgiamą maderą. Ir štai kas atsitiko, jeigu tikėsime Džefersonu, papasakojusiu apie tą atmintiną dieną.

— Mane, kaip niekada anksčiau, veikia šaltos niūrios dienos, — pasiskundė Vašingtonas. — Apskritai, ko čia stebėtis, juk netrukus man sukaks šešiasdešimt! Senis!

— O, sere, — atsakė Džefersonas, — jūs dar nugyvensite daugybę metų ir atliksite daugybę naudingų darbų.

— Naudingų, žinoma, savo plantacijai. Jeigu tik atlaikysiu šiuos metus, — atsiduso prezidentas, — su didžiausiu džiaugsmu pasitrauksiu nuo valstybinių reikalų. Jau iki kaklo sotus politiniais vaidais.

— Žinoma, sere, jeigu išeisite jūs, išeisiu ir aš. Montičelas mane vilioja ne mažiau, kaip jus — Maunt Vernonas.

— Jūs esate mano akių šviesa, mano drauge, — susijaudino Vašingtonas. — Jūs neturite tokių priežasčių, kokių turiu aš. Niekada nenorėjau valstybinio posto ir sutikau dirbti tik stipriai spaudžiamas.

— Ir aš nenorėjau valstybinės tarnybos.

— Bet jeigu aš liksiu valdžioje, žmonės sakys — paragavęs jos malonumų, nebegali be jų išsiversti.

— Kas jus pažįsta, šitaip nepasakys.

— Taip, bet dauguma manęs nepažįsta. Ir dar, Džefersonai, tik pažvelkite — aš senstu. Sveikata šlubuoja, o ką jau sakyti apie atmintį! Mano atmintis visuomet buvo ne kokia, o dabar dar prastesnė.— (Nutrauksime Džefersono užrašus. Tą žiemą Vašingtonas parašė daugiau kaip 20 išsamių laiškų Maunt Vernono valdytojui, stebindamas

smulkiausiomis ūkio tvarkymo detalėmis). Galbūt ir bendraudamas su kitais aš elgiuosi nepadoriai, nors pats to nejaučiu. Šis košmaras mane persekioja. Bet mano atsisakymas nuo darbo nereiškia, kad ir jūs lygiai taip turite pasielgti. Būtų visiškai liūdna, jeigu aš, gavęs pelnyto poilsio, tuo pačiu padaryčiau žalą visuomenei, atimdamas iš jos kitus didžius tarnautojus visuomenės labui.

— Aš buvau pasiryžęs, — išpyškino Džefersonas, — tarnauti iki to laiko, kol jūs būsite prezidentu. Ir aš pavargau nuo darbų, nesuteikiančių nei džiaugsmo, nei atlygio. Kiti ministrai šitaip nemano, ypač finansų ministras. Jis turi planų daugeliui metų į priekį.

— Bet jūsų postas kur kas svarbesnis, ir jūsų atsistatydinimą stipriau pajus. Pastaruoju metu kilo didelis nepasitenkinimas. Nepasitenkinimas dar labiau padidės, smarkiai pasikeitus vyriausybei.

— Mano manymu, — pareiškė Džefersonas, — egzistuoja vienas nepasitenkinimo šaltinis — finansų ministerija!

Grįžo kaip tik prie tos kalbos, kurios Vašingtonas stengėsi išvengti. Gegužės mėnesį prezidentas gavo ilgą Džefersono laišką. Valstybės sekretorius reikalavo, kad Vašingtonas neatsisakytų prezidento posto. Kodėl? Džefersonas tai paaiškino eilinėje filipikoje prieš finansų ministrą. Džefersonas suformulavo net 21 kaltinimo punktą. Sunkiai dūsaudamas, Vašingtonas savo ranka, stambiu seniokišku braižu perrašė valstybės sekretoriaus kūrinį ir nusiuntė Hamiltonui. Neatskleidęs šaltinio, pridūrė: rašė žmogus, „nelabai jums draugiškas“. Kaip ir derėjo laukti, Hamiltonas energingai, tik šiek tiek trumpiau suręstame memorandume atmetė visus išpuolius, ypač stebėdamasis insinuacijomis dėl korupcijos, girdi, susukusios lizdą jo ministerijoje...

Tais 1792 metų vasaros ir rudens mėnesiais Vašingtonas gerokai blaškėsi: čia išvažiuodavo į Maunt Vernoną, čia vėl grįždavo į Filadelfiją. Kriošo akyse, filadelfiniečiai

nepatenkinti lingavo galvomis, už karietos langų regėdami susigūbrinusį, tylų prezidentą. Kabineto posėdžiuose jis smalsiai žvelgdavo į ministrų veidus. Juose tarsi buvo parašyta — mes ir toliau dirbsime! Tik šiuo klausimu kabinetas buvo vieningas.

Atėjo rinkimai, Vašingtono kandidatūrai buvo vienbalsiai pritarta. Audros debesis kaupėsi virš viceprezidento D.Adamso galvos. Respublikonai neblogai padirbėjo. „Reptilija!“, „Aristokratas!“, „Monarchistas!“ — rėkė jų laikraščiai, o garsiausiai — „Nešnl gazet“. Kai 1793 metų vasario 13 dieną suskaičiavo rinkikų balsus, paaiškėjo — Adamsas gavo nežymią daugumą. Į kongresą pakliuvo daugiausia Džefersono šalininkų, o tai Vašingtonui kėlė naujų rūpesčių.

Respublikonai pradėjo puolimą, nesulaukę naujo kongreso sušaukimo. Likus maždaug penkioms savaitėms iki senojo paleidimo, jie pareikalavo finansų ministro ataskaitos apie ketverių metų išlaidas. Fiziškai buvo neįmanoma per kelias dienas paruošti sudėtingą respublikos pajamų ir išlaidų ataskaitą. Vašingtonas puolė į neviltį — Freno laikraštis apkaltino Hamiltoną vagyste. Žinoma, šešėlis krito ir ant prezidento. O Hamiltonas, pamiršęs nuostabiąją misis Reinolds, užsidaręs dieną naktį skaičiavo. Ir pateikė kongresui nepriekaištingą ataskaitą. Respublikonams nieko neliko, tik pareikšti, kad jie vis tiek netiki.

1793 metų kovo 4 dieną Vašingtonas antrą kartą davė prezidento priesaiką. Šį kartą susirinko triukšminga minia, girdėjosi nepatenkintų balsų. Senatas liko federalinis, atstovų rūmuose viešpatavo respublikonai.

„Nešnl gazet“ (Freno pasistengė kasdien nusiųsti prezidentui po 2 numerius) Vašingtonas galėjo pajusti — kritikos ugnis sutelkta į jį, monarchistų globėją. Atėjo ne kokie laikai, ir, ieškodamas ramybės, Vašingtonas balandžio pradžioje išvyko į Maunt Vernoną.

***

Dar nespėjo apžiūrėti plantacijos, kurjeris iš Filadelfijos atvežė pritrenkiančią žinią, užtrukusią kažkur kelionėje per vandenyną, — Liudviko XVI galva nusirito giljotinoje. Šviežios sostinės žinios — Filadelfijos gatvėse būriuojasi minios, dainuoja „Marselietę", šoka „Karmanjolą", švyti trispalvės kokardos. Visuotinė linksmybė ir pritarimas prancūzų ryžtui! Žinoma, neapsieinama be ginčų — kai kas kalba, kad Liudvikas XVI padėjęs amerikiečiams iškovoti laisvę ir jau vien dėl to nereikėjo jo kišti po giljotinos peiliu. Respublikonų spauda tyčiojosi — Amerikai padėjo ne karalius, o Prancūzijos tauta.

Respublikonų publicistai negalėjo žinoti, kas gynė šią nuomonę, jie rengė didelius nemalonumus ne tik savo vyriausybei, bet ir statė ant kortos jaunos demokratijos garbę. Netrukus atėjo naujos žinios — 1793 metų vasario 1 dieną sesuo-respublika Prancūzija paskelbė karą pikčiausiam laisvės priešui — Anglijai. „Marselietės" gaudesys gatvėse pritilo — patriotai veržėsi ginklu pamokyti Londono piktadarius, tuo labiau, kad anglų kurstomi indėnai ir vėl padarė žymių nuostolių šiaurės vakarų pasienyje.

Filadelfijoje vis labiau nebepasitikėjo Hamiltonu. Visi buvo įsitikinę — garbusis ministras turėjo įtartinus ryšius su anglų pasiuntiniais, pagaliau atvykusiais į JAV. Maža to, po karaliaus nužudymo Prancūzijos pasiuntinys rojalistas Bernanas liovėsi bendravęs su Džefersonu ir vis dažniau užsukdavo į finansų ministeriją.

Paprasti žmonės visiškai pritarė karaliaus galvos nukirsdinimui ir Prancūzijos revoliucijai. Filadelfijoje improvizuotoje giljotinoje Liudviko XVI iškamšą kasdien „nukirsdindavo" po 20-30 kartų, ir šitaip tęsėsi keletą mėnesių.

Demokratai visose kryžkelėse aptarinėjo 1778 metų sutartį su Prancūzija ir triukšmingai reikalavo jos vykdymo, tai yra karo su Anglija. Vašingtonas išskubėjo į Filadelfiją. Čia pirmas jį pasitiko šaltakraujis Hamiltonas. Minist-

ras pareiškė: devyniasdešimt procentų Amerikos importo ateina iš Anglijos. Finansinė sistema, nustatyta per pirmąjį Vašingtono prezidentavimą, iš esmės rėmėsi muitų rinkliava. Nutraukus ryšius su Anglija, vyriausybė bemat bankrutuotų. Vašingtonas šitą suprato, ir už sandariai uždarytų langų, tikint viceprezidento D.Adamso žodžiais, „dešimt tūkstančių žmonių Filadelfijos gatvėse diena po dienos grasino ištempti Vašingtoną iš jo namų ir sukelti revoliuciją arba priversti mus paskelbti karą Anglijai, stojant į Prancūzijos revoliucijos pusę“ .

Hamiltonas surašė klausimus, kuriuos prezidentas turėjo pateikti svarstyti kabineto posėdžiui. Svarbiausias — taikos išsaugojimas. O jeigu kalbėti apie 1778 metų suta~tį, taigi ją pasirašė vyriausybė, kurios jau nėra, vadinasi, neturime jos ir vykdyti. Morališkai neįmanoma pozicija, bet Vašingtonas su tuo sutiko. Reikia nedelsiant paskelbti deklaraciją apie neutralitetą. Apsiginklavęs Hamiltono instrukcija, prezidentas atėjo į posėdį, kuriame, kaip ir tikėjosi, Džefersonas pasakė uždegančią, bet abstrakčią kalbą apie būtinybę žmogiškumo sumetimais paremti laisvę, o po to pritarė deklaracijai. Tiesa, valstybės sekretorius pasiekė, kad Prancūzijos respublikos pasiuntiniui „piliečiui Ženė“, jau vykstančiam į JAV, būtų surengtas prideramas sutikimas.

Balandžio 22 dienos atsišaukime (jame nebuvo minimas žodis „neutralitetas“) Jungtinės Valstijos pareiškė, kad „draugiškai ir objektyviai elgsis su kariaujančiomis šalimis“. Amerikos piliečiams uždrausta dalyvauti kare ir gabenti ginklus į kariaujančias šalis.

Atsišaukimas apie neutralitetą sukėlė audrą. Hamiltonas, pasirašęs „Taikdario“ slapyvardžiu, jį gynė. Opozicinės partijos škvalas užgriuvo patį prezidentą. Dabar jis jau buvo nebe šalies „tėvas“, o „patėvis“, o kai kurie laikraščiai Vašingtoną vadino „hiena“, „krokodilu“, „melagiu“, „sukčiumi“, „išdaviku“ ir t.t.

Vašingtonas skaudžiai pergyveno siautulingą audrą. Už įžeidžiančių žodžių sunku buvo pajausti kokią nors politiką. Kas galėjo geisti karo su Anglija? Visi, kas turėjo bent šiokią tokią nuosavybę, mėgavosi taika ir svajojo ne apie karines avantiūras, o apie turto pagausinimą. Galimas dalykas, prezidentas suprato, kad ginčų esmė — ne aukštų principų susikirtimas, o respublikonų siekis prasimušti į valdžią, užšokus ant demagogijos bangos. Godžiai smulkiajai buržuazijai kalbos apie demokratiją, susiejant jas su Prancūzijos revoliucija, suteikė geidžiamą galimybę sublizgėti šalies akyse.

Kaltinimus, kad Vašingtonas remiąs slaptuosius monarchistus, paneigti nebuvo sunku. Pavyzdžiui, Henriui jis aiškino: tikslas vienas — „Jungtinės Valstijos turi būti laisvos nuo politinių ryšių su bet kokia šalimi, o taip pat priklausomos nuo visų, tačiau neesančios kieno nors priklausomybėje. Kitaip tariant, aš turiu omenyje Amerikos interesus — Europos valstybės turi įsitikinti: mes veikiame savo, o ne kitų labui“. Tomis karštomis dienomis prezidentas kukliai, bet išdidžiai viename laiške rašė: „Aš tikiu nuoširdžiu Jungtinių Valstijų noru neturėti nieko bendra su politinėmis intrigomis ir Europos valstybių rietenomis, o, atvirkščiai, prekiauti ir gyventi taikoje ir santarvėje su visomis žemės tautomis“.

Tai buvo anksčiau Vašingtono pareikštų idėjų vystymas. Dar 1788 metais jis teigė: „Jei kada tarp europiečių kiltų konfliktas, mes, gudriai ir drąsiai pasinaudodami mums dovanota geografine padėtimi, apdairiai veikdami, galėsime išlošti iš jų beprotybės“. Kruvini karai, prasidėję Europoje XVIII amžiaus pabaigoje, JAV atnešė apčiuopiamos naudos. JAV eksportas per ketverius metus, pradedant nuo 1792-ųjų, išaugo nuo 19 iki 41 milijono dolerių, o prekybinio laivyno tonažas per dešimtį metų padidėjo penkis kartus ir siekė beveik milijoną tonų. Prieš tokius įtikinamus faktus blanko federalistų ir respublikonų ginčai, o „pi-

liečio Žene“ veiksmai nuo pat pradžių buvo pasmerkti žlugti.

Žirondistų pasiuntinys Edmonas Šarlis Žene į Amerikos žemyną išlipo balandžio viduryje. Laivas nukrypo nuo kurso ir prancūzas, užuot patekęs į Filadelfiją, atsidūrė Čarlstone. Amerikos pasiuntinys Paryžiuje G.Morisas spėjo pranešti Vašingtonui, kad „pilietis Žene“ nepaprastai šnekus ir t.t. Pakeliui į Filadelfiją, Žene išgirdo, kad Amerika paskelbusi neutralitetą, bet šį faktą praleido pro ausis. Jis save laikė ne vyriausybės akredituotu diplomatu, o revoliucinės prancūzų tautos pasiuntiniu. Karštai remiant demokratams, Žene kvietė amerikiečius į kovą prieš tironiją. Dar neatvykęs į Filadelfiją, veiklusis „pilietis“ ėmė verbuoti savanorius Floridos ir Luizianos antpuoliui — Ispanija kartu su Anglija kovojo prieš Prancūziją. Žene iškilmingai įkūrė „Prancūzijos revoliucionierių legioną prie Misisipės upės“ ir išdavė daugybę pažymėjimų norintiems pasisamdyti kaperiais į laivus.

Vašingtonas iš pradžių nustebo, paskui pasipiktino Žene veikla. Jau kūrėsi respublikonų klubai, vadindamiesi jakobiniečių klubais. Patiklūs amerikiečiai, Žene kalbų paveikti, ėmė save vadinti „piliečiais“ ir „pilietėmis“. Žene kelionėje užgaišo mėnesį. Kai gegužės 16 dieną atvyko į Filadelfiją, atrodė — sugrįžo audringos Amerikos revoliucijos dienos. Gyventojai puolė į gatves pasveikinti „laisvės šalies pasiuntinio“. Nugriaudėjo trys artilerijos salvės ir suskambo varpai...

Vašingtonas, laukęs Žene savo rezidencijoje, girdėjo vis artėjančius šūksnius: „Visi žmonės lygūs!“, „Tegyvuoja Prancūzijos respublika ir tegu skradžiai prasmenga jų priešai!“ O ant prezidento stalo gulėjo 300 Filadelfijos pirklių peticija, garbinusi neutraliteto deklaraciją. Žene priėmė mandagiai. Prancūzas irgi elgėsi maloniai, nors sunkiai tvėrė savo kailyje — prezidento namų vestibiulyje jis išvydo Liudviko XVI biustą. Žene išėjo iš prezidento įsitikinęs, kad

„senis“ visai ne toks, kaip apie jį kalbama Europoje, ir tikriausiai laisvės priešas. Milžiniškas banketas, kurį respublikonai surengė „piliečio Ženė“ garbei, kompensavo šaltą prezidento sutikimą. Ant stalo puikavosi „Laisvės medis“, stipriai išgėrę demokratai choru dainavo „Marselietę“ ir ašarodami įtikinėjo prancūzą eisią su juo iki galo, iki galutinai bus sutraiškyti viso pasaulio tironai.

Toks priėmimas galėjo apsukti galvą ir ramiam žmogui, o Ženė toli gražu buvo ne iš tų. Jis ėmė verbuoti į prancūzų armiją, uostuose samdė kaperius. Į švelnias užuominas apie neutralitetą Ženė atsakydavo — jeigu jam kliudys, jis, nepaisydamas vyriausybės, kreipsis į liaudį. Prancūzijos pasiuntinys audrino Jungtines Valstijas. 1793 metų vasarą apie karą su Anglija gatvėse ir tavernose jau buvo šnekama kaip apie išspręstą problemą. „Taikdarys“ Hamiltonas išspausdino straipsnius, kuriuose aiškino, kad, girdi, tiesą sakant, Prancūzija beveik nieko nepadėjusi už laisvę kovojusiems amerikiečiams. Džefersonas paliepė Medisonui paneigti šias insinuacijas, kurios galėjo būti naudingos Prancūzijos priešams.

Pasklido žinia — štai tuoj tuoj kaperis „Mažoji Sara“, Ženė apginkluotas ir viskuo aprūpintas, išplauks iš Filadelfijos. Posėdin susirinko kabinetas. Hamiltonas pasiūlė pastatyti bateriją ir laiviūkščio neišleisti iš įlankos. Džefersonas įtikinėjo, kad „Mažoji Sara“ inkaro nepakelsianti. Bet ir jis pripažino — Ženė nuėjo per toli. Kol svarstė, kaperis išnėrė iš įlankos. Rugpjūčio 1 dieną vyriausybė ėmė tartis, kaip pasielgti su Ženė. Priėjo nuomonės — reikia pareikalauti, kad Prancūzija nedelsdama atšauktų savo pasiuntinį. Hamiltonas pasinaudojo proga ir išrėžė viską, ką manė apie Džefersoną, Ženė, Prancūziją, demokratinius ar jakobinų klubus ir t.t.

Geraširdis Noksas nutarė paguosti Vašingtoną ir pritarti Hamiltonui. Jis ištraukė iš kišenės karikatūrą, neseniai išspausdintą viename respublikonų laikraštyje, — ka-

rūnuotąjį Vašingtoną tempia į giljotiną. Smarkiai sudirgęs prezidentas nebeištvėrė — užuomina buvo akivaizdi: giljotiną naudingai galima panaudoti ir jam. Vašingtonas pašoko. Nepadoriai keikdamasis šaukėsi Dievo būti liudininku — jo ketinimai dori. Vašingtonas isteriškai rėkė — geriau ilsėtis kape negu būti tokios šalies prezidentu, o jį dar kaltina ketinimu tapti karaliumi! Jis nė už ką nekeistų savo „fermos“ į viso pasaulio imperatoriaus labą!

Ženė klausimas buvo išspręstas. Revoliucionierius nelinko grįžti į Prancūziją, kur jo neišvengiamai laukė Robespjero giljotina. Gelbėdamasis nuo geltonosios karštinės epidemijos, rugpjūčio gale paplitusios Filadelfijoje, išvažiavo į Niujorką. Liga, vienaip ar kitaip palietusi beveik visus gyventojus (mirė 4000 iš 45 tūkstančių) atitraukė dėmesį nuo užsienio politikos. Viceprezidentas Adamsas šlovino laiku užklydusią epidemiją — jis buvo įsitikinęs, kad tik ši nelaimė išgelbėjusi nuo revoliucijos. Sunkųjį laiką Vašingtonas praleido Maunt Vernone, o kai rudenį grįžo į sostinę, krentant temperatūrai, atslūgo ir revoliucinė įtampa. Viskas baigėsi laikraštinėmis kovomis. Džefersonas teigė, kad federalistai „laižą anglų batus“. Federalistai neliko skolingi, priešininkus išvadindami „varlių rijikais“, „kanibalais“, „vampyrais“, „beždžionėmis marionetėmis“ ir t.t. O nesantaikos priežastis — „pilietis Žene“ — tuo metu mergino Niujorko valstijos gubernatoriaus dukrą. Netrukus revoliucionierius su mis Klinton atėjo prie altoriaus. Vašingtonas negriežė ant jo danties ir leido pasilikti JAV. Buvęs ramybės drumstėjas nugyveno ilgą gyvenimą kaip padorus Amerikos buržua.

Krizės metu Vašingtonas sugebėjo laviruoti. Į karą JAV neįsipainiojo. O ir prancūzai matė, kad amerikiečiai, tiesą sakant, neturį nei armijos, nei laivyno, niekuo negali padėti, tuo labiau apginti Prancūzijos valdas Vest Indijoje, o tai jiems ypač rūpėjo. JAV buvo naudinga kaip neutrali šalis, maistu aprūpinanti ir Prancūziją, ir jos valdas Ame-

rikoje. Toks buvo šaltas valstybinis išskaičiavimas, pamirštant visas emocijas.

***

Prancūzijos diplomatai atidžiai sekė Amerikos reikalus. Netrukus eilinis Prancūzijos pasiuntinys objektyviai įvertino garsiausio Prancūzijos revoliucijos šalininko T.Džefersono pastangas. „Ponas Džefersonas, — rašė jis į Paryžių, — mus myli, nes jis neapkenčia Anglijos, todėl stengiasi būti arčiau mūsų, kadangi mūsų bijo mažiau už Didžiąją Britaniją, bet jis gali net rytoj pakeisti savo nuomonę apie mus, jeigu Didžioji Britanija nebekels jam baimės. Nors Džefersonas — laisvės ir mokslo bičiulis, nors jis žavisi mūsų pastangomis sutraukyti vergovės grandines... Džefersonas, kartoju, amerikietis ir todėl negali būti nuoširdus mūsų draugas. Amerikietis — užsigimęs visų Europos tautų priešas".

Ne patetiškos kalbos apie laisvę, o ryšių su Anglija rūstus realizmas tapo Amerikos parlamento ginčų objektu. Regėdamas Hamiltono ir Vašingtono norą daryti viską, kad tik nenutrūktų santykiai su Londonu, 1793 metų gruodyje Džefersonas atsisakė savo posto. Vašingtonas pripraše E.Rendolfą tapti valstybės sekretoriumi.

Kariaudama su Prancūzija, Anglijos vyriausybė buvo įsakiusi užgrobti amerikiečių laivus, tiekiančius priešui prekes ir maistą. Amerikos jūreiviai būdavo kišami į kalėjimus arba prievarta imami tarnybon į Anglijos laivyną. Iš viso buvo pagrobta apie 300 laivų su JAV vėliava. Amerikiečiams tai buvo žiaurus moralinio pasididžiavimo pažeminimas ir atvira privačios nuosavybės vagystė. Savo ruožtu prancūzai pasistengė užkirsti kelią JAV prekybai su Anglija ir taip pat sėkmingai užgrobdavo Amerikos laivus.

Logiškai mąstant, reikėjo laukti, kad Jungtinės Valstijos nedarytų skirtumo tarp Anglijos ir Prancūzijos ir imtųsi atsakomųjų priemonių prieš abi valstybes. Šito nebuvo griebtasi, ir ne dėl kokių nors simpatijų Prancūzijai, o at-

sižvelgiant į savalaikius Londono veiksmus. Anglijos vyriausybė 1794 metų vasarą sušvelnino sankcijas, leido amerikiečiams prekiauti su karalystės kolonijomis Vest Indijoje, o taip pat dalinai atsilygino už pagrobtą krovinį.

Hamiltonas išvydo išsigelbėjimo šviesą ir pareikalavo pasiųsti į Angliją misiją, kuri sureguliuotų visus klausimus. Pats važiuoti negalėjo — respublikonai bemat būtų apkaltinę ministrą suokalbiu su britų kabinetu. 1794 metų vasarą prezidentas Londonan išsiuntė Aukščiausiojo teismo teisėją Džoną Džeją. Skaudančia širdimi jis ėmėsi šios misijos: „Niekas negali pasirašyti sutarties su Anglija, netapdamas nepopuliariu ir šlykščiu „savo šalies akyse".

Antibritaniškos nuotaikos vis stiprėjo. Vyriausybė nekantraudama laukė žinių iš Londono. Džeją gana šiltai sutikę, o per vieną pobūvį Džejas pagarbiai pabučiavęs karalienės ranką... Vienas Džefersono laikraštis bemat parašė: „Džejas nusipelnė, kad jam būtų „nupjautos lūpos iki kaulų". Kitas laikraštis kvietė: „Džonas Džejas — archiišdavikas, — sučiupti jį, paskandinti jį, sudeginti jį gyvą! Amerikiečiai, tuo pabučiavimu jis jus išdavė!"

Atsakomybės našta ėmė slėgti Vašingtoną. Noksas, vidutinis administratorius, apskritai apsileido. Hamiltonas ėmė rūpintis ir karo ministerija. Einamųjų reikalų išvargintas, jis tapo panašus į šešėlį. Hamiltonas jau užsiminė prezidentui netrukus išeisiąs į atsargą — ministro atlyginimo buvo maža gausiai šeimai išlaikyti. Teisininko praktika garantavo didesnes pajamas.

1794 metų vasarą vyriausybė buvo sukrėsta, baimė apėmė Filadelfiją: Vakarų Pensilvanijoje prasidėjo „sukilimas dėl viskio". Atokesnių rajonų fermeriai nebegalėjo savo produktų nugabenti į rinkas — labai pabrango transporto išlaidos... Jie rado išeitį — ėmė gaminti viskį. Praktiškai nebuvo nė vienų fermerio namų be naminės varymo aparato. Viskio galonas tapo atsiskaitymo vienetu. Hamiltonas, karštligiškai ieškojęs lėšų valstybės iždui papildyti, įvedė

akcizą už viskį. Bandymas surinkti mokestį sukėlė didelį nepasitenkinimą — fermeriai kalnu stojo už savo teisę varyti degtinę. Mokesčių rinkėjai būdavo išvejami, grasinant išvolioti smaloje ir plunksnose, o kai kurių aršiausių Hamiltono tarnų namus nusiaubė raudonasis gaidys.

Federalistai buvo tos nuomonės, kad Pensilvanijos neramumai kelia pavojų valstybės egzistavimui. Jie teigė, kad fermeriai vadovaujasi politiniais motyvais, o būtent — noru pamėgdžioti prancūzų jakobinus. Vašingtonas seniai įtartinai žvelgė į gausias demokratines draugijas. Kovą su naminės varymo aparatais jis vertino visai kitaip. Prezidentas niršo: „Štai demokratinės visuomenės ir jos šėtoniškojo vadovo Ženė pirmieji kartūs vaisiai". Įpykęs Vašingtonas pamiršo, kad prancūzas jau seniai atsisakė revoliucinių užmačių. Prezidentas įspėjo — jeigu naminės varytojų pasipriešinimas nebus palaužtas, „mes galime atsisveikinti su bet kokia valdymo forma šitoje šalyje, išskyrus minios ir lazdos valdymą".

Jis kreipėsi į sukilėlius, reikalaudamas paklusti įstatymui, ir paliepė rinktis šauktiniams. Konstitucija nepriskyrė prezidentui tokios galios — šauktiniai buvo palikti valstijų žiniai. Vašingtonas privertė valstijų gubernatorius ir asamblėjas suvokti pavojų. Jis užtikrino pats vadovausiąs kariams, kovosiantiems su nepakenčiamais naminės degtinės varytojais. Rudenį buvo suburta įspūdinga armija — 15 tūkstančių žmonių. Prezidentas, apsivilkęs kario mundurą, priekabiai ją apžiūrėjo ir jojo į vakarus patraukusios kariuomenės priekyje. Visur spėjantis Hamiltonas neatsiliko nuo prezidento, o kai Vašingtonas grįžo į sostinę, finansų ministras lydėjo šauktinius beveik iki pat sukilėlių rajono. Jis vaidino savotišką politinio komisaro vaidmenį.

Baudžiamoji ekspedicija įžengė į Vakarų Pensilvaniją, kai žemė jau dengėsi sniegu. Maištininkai nė kiek nesipriešino, tik keikėsi. Kariai pasitenkino keliolika jų sučiu-

pę, ir gilią žiemą armija grįžo į Filadelfiją. Būgnams aidint, šauktiniai marširavo sostinės gatvėmis, sėdami viltį federalistų širdyse. Jie vedžiojo apgailėtinus belaisvius, nuskurusius, drebančius nuo šalčio. Užkietėję maištininkai buvo nuteisti, du — net mirtimi. Prezidentas visiems dovanojo, o gruodyje nuožmiai įspėjo kongresą: demokratinė visuomenė — blogio esmė.

1795 metų pavasarį senate be galo slaptai ėmė aptarinėti sutartį, kurią 1794 metų lapkričio 19 dieną Džejas pasirašė su Anglija. Sutarties sąlygos buvo nepriimtinos net federalistų daugumai — Anglija tepažadėjo evakuoti fortus iš JAV šiaurės vakarų pasienio, tai yra įvykdyti senąją 1783 metų sutartį. Jungtinės Valstijos susitaikė, kad į Prancūziją vežamas krovinys tam tikromis sąlygomis anglų gali būti konfiskuojamas, suprantama, už tai kompensuojant. Aštrius ginčus dėl ikikarinių Anglijos skolų JAV piliečiams ir kitais klausimais turėjo spręsti arbitražas. Nepaisant aiškiai įžeistos savimeilės, Vašingtonas reikalavo sutartį ratifikuoti, nes suprato — kitos išeities nėra, priešingu atveju — karas. Senatas patvirtino sutartį nežymia balsų dauguma.

Kai sutarties sąlygos tapo visiems žinomos, šalį sukrėtė neramumai. Dauguma manė — Džejas pardavė JAV pikčiausiems priešams. Jo iškamšą degino daugybę kartų, oratoriai respublikonai Džeją apkaltino esant apmokamu Anglijos agentu. Hamiltonas pabandė Niujorke viešai pasisakyti už sutartį — apmėtė akmenimis ir jis, kruvinas, vos spėjo pasprukti iš tribūnos. Žmonės įsiręžę keikė ir Vašingtoną.

Tačiau visa tai nedarė jokio įspūdžio pačiam prezidentui. Jis ryžtingai siekė išvengti karo. Ir pasisekė.

1796 metais atsinaujino visa vyriausybė — išėjo valstybės sekretorius Rendolfas, apkaltintas kyšio paėmimu iš Prancūzijos, savo sostą paliko Hamiltonas, ir net Noksas atsisveikino su kabinetu. Vašingtonas pasirinko naujus ministrus. Jie turėjo patenkinti vienintelį prezidento reikala-

vimą — būti ištikimais. Vašingtonas menkai domėjosi reikalais, nes manė — pavojingoji krizė praeityje ir temąstė apie kuo greitesnį atsistatydinimą. Prezidentas neslėpė esąs labai sunerimęs dėl partinės nesantaikos, sielvartingai kartodavo — po 45 metų tarnavimo tėvynei jį lygina tai su Neronu, tai su smulkiu kišenvagiu, niekšingų rašeivų kompanijos jis „viešai apipilamas pamazgomis“.

1796 metų rugsėjyje Vašingtonas kreipėsi į šalį su „atsisveikinimo laišku“, perspėdamas dėl partinių vaidų pavojaus ir ypač dėl „užsienio įtakos“ JAV. Jis reikalavo, kad Amerika liktų nuošaly nuo Europos reikalų. Vašingtonas pagrindė nuostatą — Jungtinės Valstijos turi stengtis visuomet turėti laisvas rankas tarptautiniuose reikaluose. „Pagrindinė taisyklė santykiuose su kitomis valstybėmis turi būti tokia: plėsti su jomis prekybos ryšius, bet kuo mažiau turėti politinių ryšių“.

***

Pagaliau visi valstybiniai rūpesčiai — praeityje. Jis — eilinis pilietis. D.Adamsas, atsidūręs valdžios piramidės viršūnėje, Vašingtonui reiškė įvairiausius priekaištus. Jis grizliai aprašė žmonai savo inauguraciją: „Žinoma, scena buvo iškilminga, ir pagarbą man sustiprino dalyvavęs generolas, kurio veido išraiška buvo tokia pat taiki ir giedra kaip diena. Atrodė, jis mėgaujasi triumfu prieš mane. Man atrodė, kad aš skaitau jo mintis — „A! Na štai aš išėjau, o tu atėjai! Pamatysim, kuris iš mudviejų bus laimingesnis!“ Atstovų rūmų salė buvo sausakimša, ir aš nemačiau nė vienų sausų akių, išskyrus generolo“.

Vašingtonas iš tikrųjų buvo laimingas. 1797 metų kovo 15 dieną išvažiavo į Maunt Vernoną ir išskyrus vieną trumpą kelionę į Filadelfiją, daugiau nebeišvyko iš savo namų. Senis tapo tuo, kuo buvo prieš 20 metų, — plantatoriumi, susirūpinusiu ūkio reikalais, iki kaklo panirusiu į kasdieninius reikalus.

Štai kaip jis aprašo savo darbo dieną: „Keliuosi su

saule... Vis labiau įsigilinu į reikalus ir vis aitriau jaučiu žaizdą, padarytą mano ūkiui per aštuonerius metus, kol čia nebuvau. Po pusryčių sėdu ant arklio ir apjoju fermą. Grįžtu tik pietums. Prie stalo beveik visuomet nepažįstami žmonės — sakosi atvažiavę manęs pagerbti... Kalbame, vaikštinėjame. Ir štai arbatos metas, įneša žvakes. Jeigu niekas netrukdo, sėdu prie savo rašomojo stalo — reikia atsakyti į laiškus. O kai vakarai pasidarys ilgesni, gal skaitysiu Paskutinį teismą". Gyvenimo vakaras.

Mirtis praretino bičiulių būrelį, o tie, kurie dar buvo tariamai jauni, gyveno užsivertę savo darbais toli nuo Maunt Vernono. Iš Anglijos atvažiavo tik Ferfaksas, o Salė — ne. Šalies tėvo juoką tegirdėjo nebent žali jaunikliai — giminaičių vaikai, ir, žinoma, paskutinis Vašingtono džiaugsmas — Neli Kastis įdukrinta anūkė. Ji išaugo stebint budriai senelio akiai ir būdama 19 metų pareiškė niekada netekėsianti: grįžusi iš baliaus, džiaugsmingai pranešė Vašingtonui, kad nė vienas aukštuomenės žmogus jos nesujaudinęs... Gudrusis senelis atsakė: „Tu, kaip ir kiti, tikriausiai suprasi, jog moterų aistros lengviau sužadinamos negu numalšinamos. Todėl iš anksto nesigirk esanti nejautri ar galinti pasipriešinti. Žmogus jau toks sutvėrimas — jame daug uždegančios medžiagos..."

Ir jis neklydo: 1799 metais, Vašingtono gimimo dieną, Neli ištekėjo už Vašingtono pusbrolio Laurenso Liuiso. Gruodžio pradžioje ji pagimdė dukrą.

Taip ėjo dienos, savaitės, mėnesiai. Vašingtono dienoraštyje trumpos pastabėlės — šilta diena, šalta diena, lietus, sniegas. Paskutinis įrašas — 1799 metų gruodžio 13: termometro stulpelis nukrito, šalta. Tą dieną kaip paprastai jis apjojo fermą. Ėmė kristi šlabdriba, Vašingtonas permirko iki paskutinio siūlo. Vakare grįžus namo, krėtė šaltis. Pamanė — peršalo, ir tiek.

Kitą dieną pakilo temperatūra. Plaučių uždegimas. Sulėkė gydytojai. Jų buvo trys. Konsiliumas. Nutarė — .gy-

dyti nuleidžiant kraują. Nuleido vieną, antrą, trečią kartą. Mūsų laikų medikų manymu, tai — žmogžudystė, o tų laikų eskulapų nuomone — geriausi vaistai nuo visų ligų. Toks gydymas pagreitino mirtį.

Vašingtonas jautė mirštąs ir paprašė Martos surasti testamentą. Tobiasas Lyras nesitraukė nuo gęstančio Vašingtono. Iki paskutinės akimirkos jo neapleido sąmonė. Nusilpęs po „gydymo“, ligonis paprašė sekretoriaus padėti apsiversti ant kito šono. Dusdamas Vašingtonas sunkiai išspaudė:

— Tikriausiai tave varginu.

— Ką jūs, sere, — sumurmėjo Lyras.

Vašingtonas nusišypsojo:

— Tokia jau mūsų pareiga — padėti kitam. Kai tau prireiks pagalbos, irgi nebūsi vienišas.

Marta sėdėjo krėsle prie mirštančiojo kojų. Tolėliau susibūrė tarnai-negrai. Dešimtą vakaro Vašingtonas nurimo, kaire ranka suspaudė dešiniosios riešą ir, krutindamas lūpas, skaičiavo pulsą. Nejučia ranka nukaro — Vašingtonas išėjo į amžinybę.

VII skyrius

Vašingtonas — visiškai nepažįstamas žmogus, nors svarbiausi jo biografijos faktai žinomi kiekvienam moksleiviui. Nepaisant to, tikroji jo biografija dar neparašyta.

Džonas B. Makmasteras,
istorikas

JAV sostinė — Vašingtonas. Šalyje, nepatyrusių pašto darbuotojų siaubui, dar yra 120 „Vašingtonų“ — miestų ir kaimų. Tolimuose šiaurės vakaruose — Vašingtono valstija. Šį vardą turi septyni kalnai, aštuonios upės, dešimt ežerų, trisdešimt trys apygardos ir devyni ledynai. Rūstusis Vašingtonas atidžiai žvelgia iš pašto ženklų ir banknotų, jo profilis iškaltas monetose. Portretai ir statulos — būtina nesuskaičiuojamų kontorų apipavidalinimo dalis, o Pietų Dakotos valstijos kalnyne iškaltų „tėvų-įkūrėjų“ galeriją pradeda milžiniška Vašingtono skulptūra.

Prieš amerikiečių akis — visuomet pirmojo prezidento atvaizdas: didysis valstybės veikėjas rūsčiai sučiauptomis lūpomis, baisiai rimtas žmogus, absoliučiai svetimas, temąstąs tik apie valstybės gerovę. Tokį jį pirmą kartą įamžino Amerikos dailininkas Gibertas Stiuartas, iš natūros nutapęs Vašingtono portretą 1796 metais. Portretas sukrėtė pagarbius amžininkus; dailininkas bemat gavo užsakymą padaryti 39 jo kopijas, ir Stiuartas, rankoves atsiraitęs, užsakymą bemat įvykdė. Tai — pats populiariausias Vašingtono portretas.

Stiuartas buvo nepaprastai laimingas — jis įvykdė jaunos respublikos piliečio patriotinę pareigą ir už gautą atlyginimą išmokėjo skolas. 1775—1795 metais jis dirbo Anglijoje ir pelnė uolaus tapytojo ir žmogaus šlovę, gyvenančio ne pagal išgales. Gelbėdamasis nuo anglų skolintojų, Stiuartas pasiskubino grįžti į tėvynę, išsivadavusią iš Anglijos tironijos. Viltys, kad dirbant Vašingtono rūmuose praturtės, pasiteisino su kaupu.

Sėkmingai besidarbuojančio tapytojo konkurentas

Rembrantas Pilas, noriai tapęs ne tokius oficialius Vašingtono portretus, šitaip apibūdino nepaprastai populiaraus savo konkurento genezę: „Teisėjas Vašingtonas (prezidento pusbrolis Bašrodas) man papasakojo, kad tada, kai jo dėdė pirmą kartą pozavo Stiuartui, jis įsistatęs naujus kaulinių dantų protezus, kurie buvo negrabiai pagaminti ir trukdė laisvai kalbėti. Jausmas buvo ne koks — tarsi burna pilna vandens. Pats Stiuartas man pasakojo, kad jam iš natūros niekada netekę tapyti tokio nekalbaus žmogaus, o dailininkas visuomet stengdavosi kalbėtis su klientu įvairiomis temomis, norėdamas pagauti natūralią veido išraišką. Kalti buvo dirbtiniai dantys — misterio Stiuarto nelaimei! Vašingtonas protezus įsidėdavo prieš kiekvieną seansą... Man pasisekė — aš spėjau baigti tapyti portretą prieš padarant naujuosius protezus..."

Pilas teisus tik dalinai. Jis užtiko Vašingtoną jau dailininkų pripratintą pozuoti. Ir dar viena aplinkybė — Stiuartas, keiksnodamas Vašingtono protezus, stengėsi ištaisyti jo veido bruožus, įtikinęs — būtinai reikia burną prisikimšti vatos! Vašingtonas, kaip ir kiekvienas jo vietoje, nenoriai pakluso, į dailininką žvelgdamas su savotiška panieka. Štai iš kur tokia nepatenkinta veido išraiška, kurią galima vadinti ir rūstumu.

***

Amerikiečiai ėmė kurti sau stabą dar Vašingtonui esant gyvam. Sparčiai kanonizuoti Vašingtoną tikriausiai vertė dvi aplinkybės. Jis buvo Amerikos revoliucijos vadas ir kolonistai įprato Vašingtoną gerbti už žodį ir veiksmą. Antroji aplinkybė — spartus Jungtinių Valstijų augimas. Atsirado naujoji nacija, kaip teigė istorikas D.Burstinas, be savo istorijos.

„Nacionalinė problema — Vašingtonas turi tapti ne istorine asmenybe, o mitu... Įdomiausia ne tai, kad Vašingtonas galiausiai tapo pusdieviu, Šalies Tėvu, o tai, kad ši

transformacija įvyko labai greitai. Jeigu Europoje tokiai kanonizacijai prireiktų šimtmečių, pas mus pakako kelių dešimtmečių".

Dar vos vos matėsi išsivaduojamojo karo pergalės kontūrai, o D.Lekoko pjesėje „Britų tironijos žlugimas" jau vaizduojamas Vašingtonas su visokiausiais didvyriui prideramais atributais („Aš apnuoginau savo kardą ir neįkišiu jo dėklan, kol Amerika nebus laisva, arba žūsiu" ir t.t.). Artistai improvizuotose scenose, o poetai — paskubom sukurtose odėse dosniai apdovanojo Vašingtoną savybėmis, tiesmukiškai paimtomis iš antikos epų.

Populiarūs poetai D.Hemfris ir D.Sivolas sugalvojo epitetą „Dieviškasis Vašingtonas". Jau 1778 metais „Lankasterio almanacho" antraštėje leidėjas ir sudarytojas F.Beilis pirmą kartą pavadino Vašingtoną „Šalies Tėvu". Legendos apie jį liejosi lyg lava.

Kažkoks dievotas kvakeris Potsas teigė atmintiną karo žiemą matęs Vašingtoną Veli Fordže klūpantį giliame sniege ir ilgiausiai besimeldžiantį. Ši istorija, pirmą kartą Vimso paskelbta 1808 metais, papuošė patriotinį mitą. Grįždamas prie JAV didvyrio kulto ištakų, D.Vektoras, patikrinęs faktus, 1941 metais pareiškė: „Mitas buvo nekritikuotinas. Tai, kad Vašingtonas niekada nesimelsdavo atsiklaupęs net bažnyčioje, legendos kūrėjams neturėjo reikšmės".

Melagingų išsigalvojimų nugalėtojo laurai, be abejo, atitenka pirmajam Vašingtono biografui Mesonui Vimsui. Šis nepaprastai apsukrus žmogus gimė 1759 metais, Amerikos revoliucijos metu Anglijoje studijavo mediciną. Paskui tapo šventiku JAV. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje neteko sakyklos, bet neprarado aistros teikti žmonėms naudingų žinių. Paskutinius trisdešimt gyvenimo metų (mirė 1825-sias) Vimsas važinėjo po šalį, prekiaudamas didaktinio turinio knygomis, tiesiog furgone rengdavo lėlių teatro spektaklius, griežedavo smuiku ir buvo be galo garbstomas kai-

miečių šokių vakaruose, be to, jis prekiavo „patentuotais" vaistais.

Vimsas gyveno viltimi greitai pralobti, šventai tikėjo, kad amerikiečiai anksčiau ar vėliau gerai užmokės už jo nepavargstantį triūsą šviečiant ir gydant žmones — tavernose tiesiog būdavo graibstomas traktatas apie alkoholio žalą, kadangi autorius vaizdžiai pademonstruodavo gėrimo pasekmes...

Vimsas taip pat buvo Filadelfijos Kerio ir Veino leidyklos agentas. 1799 metais jam šovė galvon idėja — parašyti populiarią knygelę apie Vašingtoną: „Žmonės negalvodami atiduos ketvertuką, galėdami patenkinti savo smalsumą. Tegu už savo pinigus jie gauną vertingą daiktą!" Vimsas niekada nebuvo susitikęs su Vašingtonu, 1799 metais gavo buvusio prezidento mandagų laišką — štai ir visi kontaktai.

1799 metų birželyje Vimsas iškilmingai praneša leidėjams: „Aš beveik baigiau rankraštį, kurį pavadinau — arba tegu būna pavadintas — „Vašingtono dorybingumas", knyga puikiai parašyta, pilna guvių istorijų ir, mano kuklia nuomone, labiausiai tinka Amerikos liaudžiai. Kaip manote, ar galima paskelbti mano vardu, tituliniame lape pavaizduoti patį herojų ir išspausdinti maždaug tokį užrašą: „Džordžas Vašingtonas, šalies Angelas Sargas", priduriant: „Eik savo keliu, senasis Džordžai, ir nebijok mirti — mes niekada nebeišvysime tokių kaip tu"?

Nepraėjo nė pusmetis — 1799 metų gruodyje Vašingtonas mirė. Reikėjo skubiai išleisti knygą ir ją pardavinėti. Mirus Šalies Tėvui, žvalusis literatas rašo Keriui ir Veinui nuostabiai dalykišką laišką: „Vašingtonas, kaip jūs žinote, išėjo! Milijonai žmonių nekantrauja ką nors apie jį paskaityti! Aš beveik baigiau. Prieš šešis mėnesius ėmiau rinkti apie jį istorijas, ir gyvenau tuo darbu. Štai mano planas! Aš pasakoju apie jo gyvenimą gana išsamiai — žingsniuoju

drauge su juo nuo gimimo per prancūzų, indėnų, anglų ir revoliucijos karus, atvedu jį iki prezidento krėslo. Paskui parodau, kokios tos Didžiosios Dorybės, kurioms jis turi būti dėkingas už neregėtą garbę: 1. Dievobaimingumas ir religijos principų laikymasis. 2. Patriotizmas. 3. Didžiadvasiškumas. 4. Darbštumas. 5. Ištvermė ir blaivus protas. 6. Teisingumas ir t.t., ir pan. Visa tai bus pavyzdys mūsų jaunimui... Manau, mes sugebėsime greitai parduoti knygelę už 25 ar 37 centus, o ji mums nekaštuos daugiau kaip 10 centų".

Visos čia paminėtos „Didžiosios Dorybės", o ir paslaptingi „ir t.t., ir pan.", vėliau tapo solidžiomis publikacijomis, bet niekas nesugebėjo aplenkti pirmojo autoriaus. Vimso knyga „Tikrasis Patriotas, arba Vašingtono Dorybės. Turtinga biografija, kupina linksmų ir nuostabių įvykių" pirmą kartą šviesą išvydo 1800 metais. Per 50 metų ji buvo išleista 59 kartus, o vėliau dar 30 kartų.

Vimsas, žinoma, negalėjo nuspėti, kas atsitiks po jo mirties. Bet gyvas būdamas nepaprastai džiaugėsi. Nepaisant didelės meilės nuotykiams, jis vis dėlto nepamiršo ir tam tikros ideologijos. Tačiau kalbėti apie „istorinį žvilgsnį" gana sunku. Knygelė vis storėjo — nuo 80 iki 228 puslapių — ir Amerikoje patyrė neregėtą triumfą, nuolat buvo papildoma naujomis detalėmis ir istorijomis, dažnai paties autoriaus sugalvotomis. Bet kas galėjo patikrinti aprašomus įvykius? Nuo šeštojo leidimo tituliniame lape autorius taip prisistatė: „Buvęs Maunt Vernono parapijos šventikas". Nei paties autoriaus, nei leidėjo tai nė kiek netrikdė, nors iš tiesų Vimsas negalėjo būti minėtos parapijos šventiku, kadangi... tokios parapijos apskritai nebuvo!

Tačiau niekas nė neketino traukti autoriaus atsakomybėn, nes jis vaizdavo Ameriką tokią, kokią ją norėjo regėti neseniai nepriklausomybę gavusi Amerikos buržua. Iki pat JAV pilietinio karo (1861—1865) į mokyklų programas

būdavo įtraukiami begėdiški Vimso kūriniai. Jaunojoje respublikoje vaikų pasakos būdavo vertinamos kaip realūs faktai. Jaunoji šalis ieškojo superdidvyrio, ir Vimsas jį sukūrė. Moralistas Vimsas dievino tuos bruožus, kurie turėjo būti būdingi buržua būdui.

Vašingtono figūra pamažu buvo lipdoma tokia, kad jis jau pasidarė ne XVIII amžiaus, o XIX amžiaus anglosaksų pasaulio idealas, linkęs į didaktiką, smarkiai dirbąs ir nepamirštąs reikalui esant pasiremti Biblijos kanonais. Vimso sukurtas Vašingtono paveikslas, giliau jį analizuojant, pasirodo esąs labai žemiškas. Teisingiau sakant, Vimsas vystė Viktorijos laikų idėjas, gerokai pralenkdamas karalienę Viktoriją.

Kvalifikuotas amerikonistas, Anglijos profesorius M.Kanlifas pabandė išspręsti paradoksą — kaip Vašingtonas, Vimso sumanytasis bebaimis ir nepriekaištingas herojus, turėjęs gana proziškus tikslus, atrodo XX amžiaus mąstančiam žmogui. „Vimsas, — rašo Kanlifas, — sugebėjo primesti savo apokifinį Vašingtoną visai nacijai visam šimtmečiui. Vimsas, be abejo, teigtų, kad jis nebūtų galėjęs šito padaryti, jeigu žmonės nebūtų norėję tikėti. Tai visiškai teisinga. Vašingtono šeimos šūkis buvo „Exitus acta pro bat“*. Savo patogumui ir savo išmonės pateisinimui Vimsas tikriausiai šį sakinį galėjo taip išversti: „Tikslas pateisina priemones“. Jis pavaizdavo Vašingtoną kaip nepriekaištingą žmogų su visais XIX amžiui būdingomis gerosiomis savybėmis — didvyrišką, drausmingą, kuklų, taupų“.

Interpretacija, kuri buvo įmanoma XX amžiuje (M.Kanlifo knyga, palankiai įvertinta Amerikos žinovų, išėjo 1958 m.), atspindi išsamesnį pasaulio istorijos supratimą. XIX amžiuje, kai Jungtinių Valstijų progresas asocijavosi su kapitalizmo augimu, paikiems Vimso išsigalvoji-

---

* „Darbą vainikuoja rezultatas“. (lot.).

mams mielai buvo pritariama ir niekas kritiškai jų nevertino.

Vimso epigonų atsirado tiek ir tiek. Lenktyniavo, kas dar sugalvos kokį įdomesnį epitetą. Antai G.Hastingsas, 1845 metais išleidęs jaudinančiai pamokantį „Džordžo Vašingtono iliustruotą gyvenimą", teigė: „Pirmas žodis, kurį išmoksta vaikas, turi būti „mama", antras — „tėtė", trečias — „Vašingtonas".

Vimsas ir K° „kūrybos" analizavimui dar neturėta patirties. Regis, iš jos imta šaipytis nuo XIX amžiaus antrosios pusės. Markas Tvenas įtikinėjo, kad jis kur kas „didesnis" žmogus už Vašingtoną — antai Vašingtonas nemokėjęs meluoti, o jis, Markas Tvenas, šitam esąs gabus, nors ir nepiktnaudžiaująs šia savybe...

***

Dar baisesnis likimas laukė Vašingtono-kario, politiko ir valstybės veikėjo, „pakliuvusio" į tariamų istorikų rankas. Jie, skatinami pačių kilniausių siekių, kūrė monumentalią Vašingtono figūrą, vaizduodami tokį, kokį įsivaizdavo pirmąjį prezidentą, negailestingai atmesdami viską, kas buvo žmogiška, asmeniška. Operacija sunki, nors medžiagos iš pirmo žvilgsnio — daugiau nei su kaupu: Vašingtonas paliko milžinišką palikimą. Vien asmeniniai dokumentai, saugomi Kongreso bibliotekoje, dabar susegti į 75 tūkstančius aplankų, — dienoraščiai, dalykiniai ir finansiniai dokumentai, laiškai.

Vašingtonas nepakęsdavo smalsių, į jo reikalus nosį kišančių žmonių. Virdžiniečio manymu, tikras džentelmenas turi būti kuklus, net uždaras. Publicistas F.Belamis 1951 metais išleistos knygos „Asmeninis Džordžo Vašingtono gyvenimas" įžangoje teisingai rašo: „Per visą savo gyvenimą Vašingtonas neleido nė vienam rašančiajam pažvelgti į jo dokumentus. Jis nesikalbėjo su Vimsu ir neleido šven-

tajam vienuoliui Gordonui pasinaudoti kokiais nors dokumentais, nors šis džentelmenas rašė pirmąją (Amerikos) revoliucijos istoriją. Prieš mirtį jis sunaikino visus laiškus, kuriuos, kaip žinome, jam parašė Džordžo Viljamso Ferfakso žmona. O po Vašingtono mirties Marta Kastis sudegino laiškus, kuriuos sutuoktiniai rašė vienas kitam 40 metų, išskyrus du ar tris — istorikai abejoja jų tikrumu".

Šios aplinkybės nė kiek netrikdė Vašingtono biografų iki pilietinio karo. Jie labiau rūpinos, kaip baigti kurti anksčiau pradėtąjį paveikslą, o ne dokumentiškumu. Maunt Vernoną su visu turtu taip pat ir dokumentus Vašingtonas paliko Bašrodui, mylimo brolio Džono sūnui, — „vykdydamas pažadą, kurį davėme vienas kitam viengungiavimo metais". Bašrodas tikriausiai buvo nelabai stropus žmogus — dalį dokumentų išdalijo arba paskolino ir, žinoma, nebeatgavo. Kai kas tikriausiai taip ir pražuvo.

Užbėgant už akių ir baigiant pasakojimą apie Vašingtono archyvo istoriją, reikia pasakyti apie įdomiausio laiško, jaunojo pulkininko Vašingtono parašytą Salei Ferfaks, likimą. Jį atsitiktinai rado Anglijoje ir paskelbė Niujorko laikraštyje „Herald" 1877 metų kovo 30 dieną. Iš laiško, rašyto 1758 metų rugsėjo 12 dieną, aiškėja, kad susižiedavęs Vašingtonas vestuvių su Marta Kastis išvakarėse po senovei beviltiškai mylėjo kitą. „Pasauliui nėra reikalo žinoti šios meilės objekto, nors tau apie tai rašau ir nenoriu šito slėpti", — Vašingtonas atvėrė širdį mylimajai. Jaudinantis laiškas akimirkai atvėrė karštą širdį, — toks žmogus niekaip negalėjo būti panašus į statulą, kuria jį buvo pavertę.

Publikacija sukėlė didelį triukšmą. Originalą Niujorko aukcione nupirko anonimas. Šio Vašingtono legendos saugotojo vardas nežinomas iki šiol. Dokumentą rado tik XX amžiaus šeštajame dešimtmetyje, dabar jis saugomas Harvardo universiteto rankraštyne.

Trečiajame dešimtmetyje, išgirtajame „paauksuotajame dešimtmetyje“, kai viešpatavo verslas, multimilijonierius D.Morganas pasišovė pasireikšti kaip apsišaukėlis cenzorius. Jis iškilmingai amerikiečiams paskelbė sudeginęs keletą „abejotino“ turinio Vašingtono laiškų, tuo būdu deramai apgindamas pirmojo prezidento atminimą! Amerikos kriterijais vertinant, banalus epizodas (istorikui tai tas pats, kas iš anksto sumanyta žmogžudystė) duoda naują ginklą tiems tyrinėtojams, kurie seniai įrodinėja, jog monopolistinis kapitalas suluošina net kapitalizmo vergų sielas, sąmoningai pavogdamas iš tautos jos tikrąją istoriją...

Pirmąją Vašingtono mokslinę biografiją parašė JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas Džonas Maršalas. Šiame poste jis išdirbo 30 metų, iki 1837-ųjų. Nors tuo laiku Maršalo kelionė į vašingtonianą baigėsi katastrofiškai, XIX amžiaus pradžioje JAV buvo manoma, kad teisininkas — oficialus Vašingtono biografas.

Autorius tikriausiai nesugebėjo susidoroti su gausia medžiaga. Jis lengvai gavo prezidento turto paveldėtojo Bašrodo leidimą naudotis bet kokiais dokumentais. Kitaip ir būti negalėjo — abudu priklausė teisėjų klanui: Bašrodas 1798-1828 metais buvo Aukščiausiojo teismo teisėjo pavaduotojas. Monumentalusis penkių tomų istoriko-teisininko kūrinys išėjo 1804-1807 metais. Pedantiškai ir sausai parašytas, nepaprastai nuobodus, nors, atrodo, Maršalas galėjo pagyvinti pasakojimą savo atsiminimais — jis buvo tarp Veli Fordžo kareivių. Ilgaliežuvis Džonas Adamsas, vienas tų, kurie stovėjo prie Amerikos nepriklausomybės ištakų, trumpai drūtai komentavo: Maršalas parašė ne knygą, o sukūrė „paminklą, kurio papėdė — 100, o aukštis — 200 kvadratinių colių“.

Žinoma, Maršalo pavaizduotas Vašingtonas nieko žmogiško neturėjo. Vis dėlto šis kūrinys buvo naudingas. Apsukrusis Vimsas ėmėsi begėdiško plagijavimo, tuo pačiu

ir rimtojo autoriaus propagandos. Tomo kaina — 3 doleriai. Leidyba pelninga. Tai paskatino ir dvasininką A.Bankroftą sukurti Vašingtono biografiją. Savo kūrinio įžangoje Bankroftas išreiškė viltį, kad triūsas nebūsiąs bergždžias, nes Maršalo knygos — tik turtingųjų kišenei. Bankrofto kūrinys nelabai skyrėsi nuo Maršalo tvarinio.

1832 metais sukako 100 metų nuo Vašingtono gimimo — ši data jau kasmet būdavo švenčiama kaip nacionalinė šventė. Tuo laiku Amerikoje garsiai buvo šnekama — reikia pakelti Vašingtono rangą. Didžiausių patriotų nebepatenkino pusdievio vardas, nors visų amerikiečių namuose kabėjo Vašingtono portretai kaip kitur šventųjų paveikslai. Buvo net siūloma metus pradėti skaičiuoti nuo Vašingtono gimimo...

Tuo laiku pasipylė knygų apie Vašingtoną lavina. Tik kai kurios iš jų buvo vertingesnės ir išlaikė laiko bandymą. Gana vykęs buvo romanisto Džeimso Poldingo bandymas sukurti gyvą patriotų mumifikuotą dievybę. Daugiausia nusipelnė D.Spaksas, per ketverius metus išleidęs 11 Vašingtono dokumentų tomų. Jis ir pats parašė Vašingtono biografiją. Pajamas dalijosi pusiau su Bašrodu ir Maršalu — kitaip kelias prie dokumentų jam būtų buvęs užtvertas.

Už savo triūsą Spaksas gavo dosnų atlyginimą. Nuo 1838 metų jis — JAV pilietinės istorijos pirmasis profesorius Harvardo universitete. Vašingtono palikuonys įteikė Spaksui kipariso lazdelę, išpjautą iš medžio, augančio prie pirmojo prezidento kapo... Savo ruožtu Spaksas sąžiningai atiduodavo dalį pajamų Vašingtonų ir Maršalų šeimoms. O nemirtingasis kūrinys davė nemenką pelną.

Ilgai niekas nedrįso abejoti dėl to, kas parašyta Sprakso knygose. Vienas kitas atsiradęs eretikas bemat gavo atkirtį. Spaksą paskelbė JAV istorijos pradininku. Tai, žinoma, perdėta. Kaip po šimto metų pareiškė Samuelis E.Morisonas, tai buvo JAV istorijos studijų „melagingas prieš-

aušris". Amerikos literatūros klasikas Vašingtonas Irvingas neturėjo galimybių apžvelgti visą to šimtmečio literatūrą, todėl, ėmęsis knygos apie Vašingtoną, daugiausia pasikliovė Spakso publikacija. Irvingo penkiatomis išėjo 1855-1859 metais. Rašytojas padarė išvadą, kad Vašingtonas „neturėjo sau lygių istorijoje, spinduliuoja tikra didybe ir šlove". Irvingas išvadavo Vašingtoną iš mitinių paistalų, bet ir šis darbas neišvengė nuobodulybės bacilų.

Nurimus politinėms aistroms, vėl iškilo klausimas — koks Vašingtonas buvo iš tikrųjų?

1885 metais garsus Amerikos istorikas Džonas B.Makmasteras pareiškė: Vašingtonas — „visiškai nepažįstamas žmogus, nors svarbiausi jo biografijos faktai žinomi kiekvienam moksleiviui. Nepaisant to, jo tikroji biografija dar neparašyta". Makmastero nuomonė išreiškė visos intelektualiosios visuomenės, pavargusios nuo Vašingtono kulto, požiūrį.

Kongreso bibliotekininkas V.Fordas 1889—1893 metais išleido 14 tomų Vašingtono dokumentų, dėl kurių teisingumo negalėjo kilti jokių abejonių. Bet Spakso triūsą tai tik viršijo trimis tomais, ir tiek.

„Džordžas Vašingtonas, žmogus" — taip savo dvitomį pavadino pradedantis istorikas Henris K.Lodža. Jis ryžosi baigti su interpretacijomis, o aprašyti žmogų. Tačiau Lodžas, neatsispyręs legendai, irgi patyrė nesėkmę.

Vienaip ar kitaip „savąją" Vašingtono traktuotę pateikė D.Fišeris, B.Vilsonas, Čarlzas A.Birdas ir daugelis daugelis kitų.

Nepaisant visko, Vašingtono idėjos ir jo veiklos pavyzdys visuomet buvo gyvos — tiek praėjusiame, tiek šiame amžiuje, numatant JAV politiką ir žengiant praktinius žingsnius.

Dviejų šimtų metų jubiliejus ir patriotizmas paskatino Virdžinijos universitetą paskelbti apie rengiamą garsiojo

Vašingtono pilno raštų rinkinio išleidimą — 200 tomų. Vyriausiasis leidinio redaktorius — D.Džeimsas. Šis leidinys turėjo būti atsvara 39 tomų Ficpatriko leidiniui, kuris, istorikų nuomone, nebegalėjo patenkinti mokslo reikmių.

Vašingtono monumentas dabar pasiekia tokias aukštumas, kad Amerikos tyrinėtojai paprasčiausiai būgštauja, bijodami aprėpti žvilgsniu milžinišką figūrą nuo kojų iki galvos.

Bet ką čia kalbėti apie istorikus — prieš Šalies Tėvą supasavo Š.Eduardsas, kuriam svetimas kuklumo jausmas. Buvęs vidurinės mokyklos mokytojas, o paskui muzikantas, pasišovė sukurti miuziklą „1776 metai": 1969-siais jį rodė Brodvėjuje. Eduardsas pabandė „sužmoginti" apie 20 svarbiausių Amerikos revoliucijos veikėjų — antrojo kontinento kongreso delegatų, posėdžiavusių 1776 metais nuo gegužės iki liepos ir priėmusių Nepriklausomybės deklaraciją. Pjesės veiksmas, vykstąs posėdžių salėje, smulkmeniškai pavaizduoja Deklaracijos priėmimą, ginčus, nusivylimą ir džiaugsmą.

„Tėvai kūrėjai" įspūdingi — jaudinantis Adamso ir Franklino duetas, o ką jau sakyti apie Franklino, Adamso ir Džefersono trio — priėmus Deklaraciją, jie šoka, dainuodami smagų šlagerį „Mes nacijos naujos pribuvėjai"... Tetrūksta tik Džordžo Vašingtono. Eduardsas ir miuziklo statytojai didvyrį paliko už scenos — su kongresu ir, savaime suprantama, su žiūrovais jis tariasi per kurjerį. Vašingtonas kažkur ten, pakvipęs paraku, kala Amerikos Nepriklausomybę, ir jo gyvenimas nepaprastai sunkus. Kurjeris, atnešęs žinią iš Vašingtono apie gausios anglų kariuomenės išsilaipinimą prie Niujorko, dainuoja širdį draskančią dainelę „Mama, mama, žiūrėk!" — apie sužeistą kareivį, maldaujantį motinos jį surasti, kol dar krūtinėje dega gyvybės kibirkštėlė...

Miuziklo „1776 metai“ autoriai toli nužengė realizmo keliu. Išleisti scenon ir priversti šokti gryniausio aukso statulą buvo ne tik neprotinga, bet ir pavojinga — vargu, ar teatras būtų atlaikęs žiūrovų minios nepasitenkinimą. Šitaip prieš Vašingtoną ginklus sudėjo Amerikos istorijos mokslas, nors ir perteiktas miuziklo forma. Vašingtonas iš tikrųjų neįveikiamas.

Anglų mokslininkai pasirodė esą drąsesni už savo amerikiečių kolegas. Profesoriai E.Raitas ir M.Kanlifas lankėsi istorinėse Vašingtono gyvenimo ir kovos vietose, padirbėjo archyvuose ir bibliotekose, skaitė paskaitas Amerikos studentams, o grįžę į Britų salas, 1957-58 metais parašė po knygą. Ir ką gi? Amerikos istorikai pripažino anglų kolegų laimėjimą.

Septintajame dešimtmetyje į vašingtonianą kibo amerikietis D.Fleksneras. Žinoma, jo veikalas ne vienatomis.

Pirmojo tomo, pavadinto „Džordžas Vašingtonas, patyrimo kaupimas“, įžangoje Fleksneras rašo: „Šį tomą buvo galima pavadinti ir taip — „Žmogus, kurio beveik niekas nepažino“. Nors stropūs ir gabūs mokslininkai iškapstė beveik visus Vašingtono gyvenimo faktus, tik vienas kitas amerikietis aiškiai įsivaizduoja, kaip atsirado Vašingtonas ir kas jis iš tikrųjų buvo. Čia Vašingtono reputacijos tragedija... Aš įsitikinau, kad jis buvo vienas pačių tauriausių ir galingiausių žmonijos istorijoje. Tačiau toks negimė. Jis pamažu save tobulino, šitam pajungdamas visą valią...“

Fleksneras padarė naudingą darbą — jo kūrinys yra Vašingtono temos naujausia locija, tačiau suvokti autoriaus koncepciją tegali šios srities žinovas. Fleksneras atvirai griebiasi istorijos modernizacijos. Autoriaus kolegos M.Kanlifo replika, matyt, per neapsižiūrėjimą išspausdinta antrojo tomo superaplanke, aiškiai byloja apie sumanymą: „Biografija geriausiai pasitarnaus mūsų kartai“.

***

Vašingtoniana — tarsi į dangų šauną laiptai, kurių pabaigos nematyti. Jų pakopomis lipo tūkstančiai tyrinėtojų — kartais į viršų, kartais — žemyn. Tas srautas nepabaigiamas. Buvo ir yra žmonių, norinčių tarti savo žodį apie Vašingtoną. Vietos užteks visiems.

M.Kanlifas, palyginęs du milžinus — Šekspyrą ir Vašingtoną, daro paradoksalią, bet iš esmės teisingą išvadą: „Jeigu beveik nieko negalima surasti apie Šekspyrą, apie Vašingtoną — informacijos per daug. Yra tik vienas neryškus Šekspyro portretas, Vašingtono portretams — žinoma, kai kurie labai puikiai ir teisingai jį pavaizduoja — reikėtų trijų tomų. Nėra nė vieno Šekspyro ranka parašyto autografo, Vašingtono laiškų ir dienoraščių — daugiau kaip 40 tomų spausdinto teksto. Vargu ar nors vienas amžininkas ką nors parašė apie Šekspyrą, o dešimtys draugų, pažįstamų ir atsitiktinių lankytojų mums paliko savo įspūdžius apie Vašingtoną. Šekspyro figūrą gaubia keistas rūkas, Vašingtonas maudosi akinančios pasaulio šlovės spinduliuose. Tačiau rezultatas, nors ir optinis, vienas ir tas pats: tamsybė ir švytėjimas vienodai paslaptingi“.

Supratęs, kad parengti pilną Vašingtono darbų bibliografiją — beviltiška, D.Fleksneras griebėsi dėmesio verto paskaičiavimo. „1787 metais, — rašo jis, — Džordžas Vašingtonas savo dienoraštyje rašė (3 tomas, 161 puslapis), kad jis suskaičiavęs, kiek kokių žolių sėklų yra viename bušelyje. Daugiausia viename bušelyje telpa motiejukų sėklų — 13 410 000. Įsivaizdavus žmogų, jau pripažintą vienu žymiausių pasaulyje, skaičiuojantį ir perskaičiuojantį milijonus smulkiausių sėklelių, tiesiog apima siaubas. Tačiau jis, žinoma, elgėsi kitaip — suskaičiavo, kiek sėklelių nedidelėje saujytėje, o paskui padaugino. Vašingtono pavyzdys paskatino mane paskaičiuoti, kiek kortelių su knygomis apie jį yra Niujorko viešosios bibliotekos kataloge. Aš pa-

skaičiavau: viename colyje — 77 kortelės, tada išmatavau dėžučių ilgį — 37,5 colio. Padauginau ir štai rezultatas — 2997. Žinoma, čia tik nedaugelis knygų iš dešimties tūkstančių publikacijų, kuriose irgi pasakojama apie Vašingtoną, bet kuriose jis nėra svarbiausias veikiantysis asmuo.

Gausybė — pati sunkiausia problema, su kuria susiduria Vašingtono biografas. Nes tai knygų chaosas, o visą laiką kuriamos naujos knygos ir dedamos prie išleistųjų dūlančių likučių — tai primena tropikų džiungles, — už legendų ir melo slepiančių tikrąjį Džordžą Vašingtoną".

Metas, seniai metas, pritaria Amerikos istorikai, išvaduoti iš chaoso gyvąjį Vašingtoną, ir ne tam, kad sukurtume dar vieną paminklą. Jų jau daugiau negu reikia — garsusis milijardierius G.Hantas įamžino Vašingtono Maunt Vernono rezidenciją, pasistatęs sau lygiai tokį namą netoli Dalaso, Tekso valstijoje, — tik penkis kartus didesnį. O Amerikos istorikai vis dar suka galvas, kaip parašyti vieną knygą apie Vašingtoną, kurioje būtų pavaizduotas visas didvyrio gyvenimas.

Svarbiausios Džordžo Vašingtono gyvenimo ir veiklos datos

1732, vasario 22 — Veikfylde (Virdžinijos valstija) gimė Džordžas Vašingtonas.

1735 — Vašingtonų šeima persikelia į Hanting Kriko plantaciją.

1738 — Vašingtonai įsikuria Feri Farmo plantacijoje.

1743, balandžio 12 — miršta tėvas.

1743, ruduo — apsigyvena pas Augustiną Vašingtoną.

1745 — randa prieglobstį Lourenso Vašingtono namuose, Maunt Vernone.

1748, pavasaris — dirba matininko padėjėju.

1748—1749, žiema — baigia matininkų kursus Viljamsburge.

1748—1749 — dirba matininku.

1751, rugsėjis — lydi į Barbadosą Lourensą Vašingtoną, suserga raupais.

1752 —gauna majoro laipsnį ir vadovauja pašauktiniams.

1754 — lengvatinėmis sąlygomis iš Lourenso Vašingtono našlės nusiperka Maunt Vernoną.

1753 — paskiriamas Virdžinijos Šiaurės apygardos viršininku.

1753, lapkričio 15 — Virdžinijos gubernatoriaus įgaliotas, vyksta ištirti prancūzų puolamus Ohajo slėnio rajonus.

1754, balandis — žygis į Ohają ir pirmosios kovos su prancūzais.

1754, ruduo — grįžta ūkininkauti į Maunt Vernoną.

1755, vasara — generolo majoro E.Bredoko adjutantas volontierius. Žygis į Diukeno fortą.

1755, rugpjūčio 14 — Virdžinijos asambleja paskiria kolonijos armijos vyriasiuoju vadu.

1757, ruduo — suserga dizenterija, gydosi Maunt Vernone.

1758 — žygis į Diukeno fortą. Išrinktas Virdžinijos asamblėjos — įstatymų leidimo rūmų — deputatu.

1759, sausio 6 — susituokia su Marta Kastis. Apsigyvena Maunt Vernone, rūpinasi plantacijos reikalais.

1774—1775 — dalyvauja kontinentiniuose kolonijų atstovų kongresuose Filadelfijoje.

1775, birželio 15 — paskirtas kontinento armijos vyriausiuoju kariuomenės vadu.

1775—1781 — dalyvauja Nepriklausomybės kare.

1783, gruodis — grąžina kongresui vyriausiojo kariuomenės vado įgaliojimus.

1783, gruoždio 24 — vėl pradeda ūkininkauti Maunt Vernone.

1787 — pirmininkauja konstituciją rengiančiam Konventui.

1788, rugpjūčio 25 — miršta motina.

1789, vasaris — išrenkamas JAV prezidentu.

1793, kovas — antrą kartą išrenkamas JAV prezidentu.

1796, rugsėjis — paskelbia „Atsisveikinimo laišką“ — palieka prezidento postą.

1797, kovas — ūkininkauja Maunt Vernone.

1799, gruodžio 14 — Džordžas Vašingtonas miršta.

Panaudota literatūra

Amerika, arba rinkinys įvairių faktų, žinotinų Amerikoje gyvenantiems ir čion atkeliaujantiems lietuviams. — Chicago, 1915.

Laurinčiukas A. Trečioji dolerio pusė. — V., 1965.

Lukoševičius J. Kolumbo rate ir už jo. — V., 1982.

Sinkevičius A. Amerikietiškas sūkurys. — V., 1979.

Vidalas G. Vašingtonas, Kolumbijos apygarda. — V., 1973

About the United States. — Washington, 1991.

A Bicentennial Portrait of the American People. — Washington, 1975.

Rereadiny America. — New York, 1989.

This is America. — Washington, 1989

Авербах Ю.Л. На разных континентах. — Москва, 1971.

Алексеев М.Н. Американский дневник. — Москва, 1971

Аникин А.З. Капитализм на исходе столетия. — Москва, 1987

Березовский М.И. Бог любит Америку. — Москва, 1980.

Васильев Ф.В. Требуются мудрецы. — Москва, 1989.

Вашингтон против освободившихся стран. — Москва, 1986.

Взгляд в историю — взгляд в будущее. — Москва, 1987.

Даис Д. Вашингтонская история. — Москва, 1967

Кондрашов С.Н. Путешествые американиста. — Москва, 1986.

Очерки советских писателей об Америке. — Москва, 1983.

Страны мира сегоня. — Москва, 1991

Стуруа М.Г. С Потомака на Миссисипи. — Москва, 1981

США: от "великого" к большому... — Москва, 1969.

Яковлев А.Н. Идеология американской империи. — Москва, 1967.

Яковлев А.Н. Право и социология кризис законности в США. — Москва, 1975.

Яковлев Н.Н. Вашингтон. — Москва, 1973

Turinys

Va 362 **Vašingtonas:** karvedys, politikas, prezidentas, žmogus: biografinė apybraiža / Sudarė, vertė ir spaudai parengė L.Inis. — Kaunas, UAB „Dajalita“, 1999. — 280 p., [8] iliustr. lap. — (Likimai).

Bibliogr.: p. 276-277.

ISBN 9986-951-01-1

Populiari biografinė apybraiža apie pirmąjį Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentą, Šiaurės Amerikos karo vadą, Nepriklausomybės karį Džordžą Vašingtoną. Knygoje vaizdžiai aprašoma ne tik Vašingtono — politiko ir valstybės vadovo — veikla, bet taip pat aptariamas jo vaidmuo šalies ir pasaulio istorijoje, pateikiama daug įdomių dokumentų bei faktų iš jo asmeninio gyvenimo. Prieš skaitytojo akis atsiveria visomis vaivorykštės spalvomis žaižaruojantis politiko ir žmogaus portretas.

UDK 973:929 Vashington

VAŠINGTONAS
Karvedys, politikas, prezidentas, žmogus
Biografinė apybraiža

Sudarė, vertė ir spaudai parengė *Laimonas Inis*
Dailininkas *Vladimiras Beresniovas*
Korektorė *Vėjūnė Gečiauskienė*

1999 01 15. Tiražas 2000 egz. 17,5 sp. l. Užsakymas 73
Išleido UAB „Dajalita“, S.Nėries 16-2, Raudondvaris, Kauno rajonas
Iš leidyklos pateiktų pozityvų spausdino
SPAB „Aušra“, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas

Mielas ska

Jūsų rankose – nauja
„LIKIMŲ" serijos knyga

VAŠINGTONAS -

intriguojantis pasakojimas
apie pirmojo JAV prezidento gyvenimą

Ruošiamos spaudai biografinės
apysakos ir romanai:

LEONARDAS DA VINČIS
„Mona Liza" – autoriaus portretas ar...

KOLUMBAS
Ar bus teisiamas Amerikos atradėjas?

JESENINAS
Poetas romantikas – Spalio perversmo
Rusijoje auka

Knygynuose dar galima rasti
biografinę apybraižą

DOSTOJEVSKIS

Knyga padės Jums įminti žmogaus
sielos paslaptį